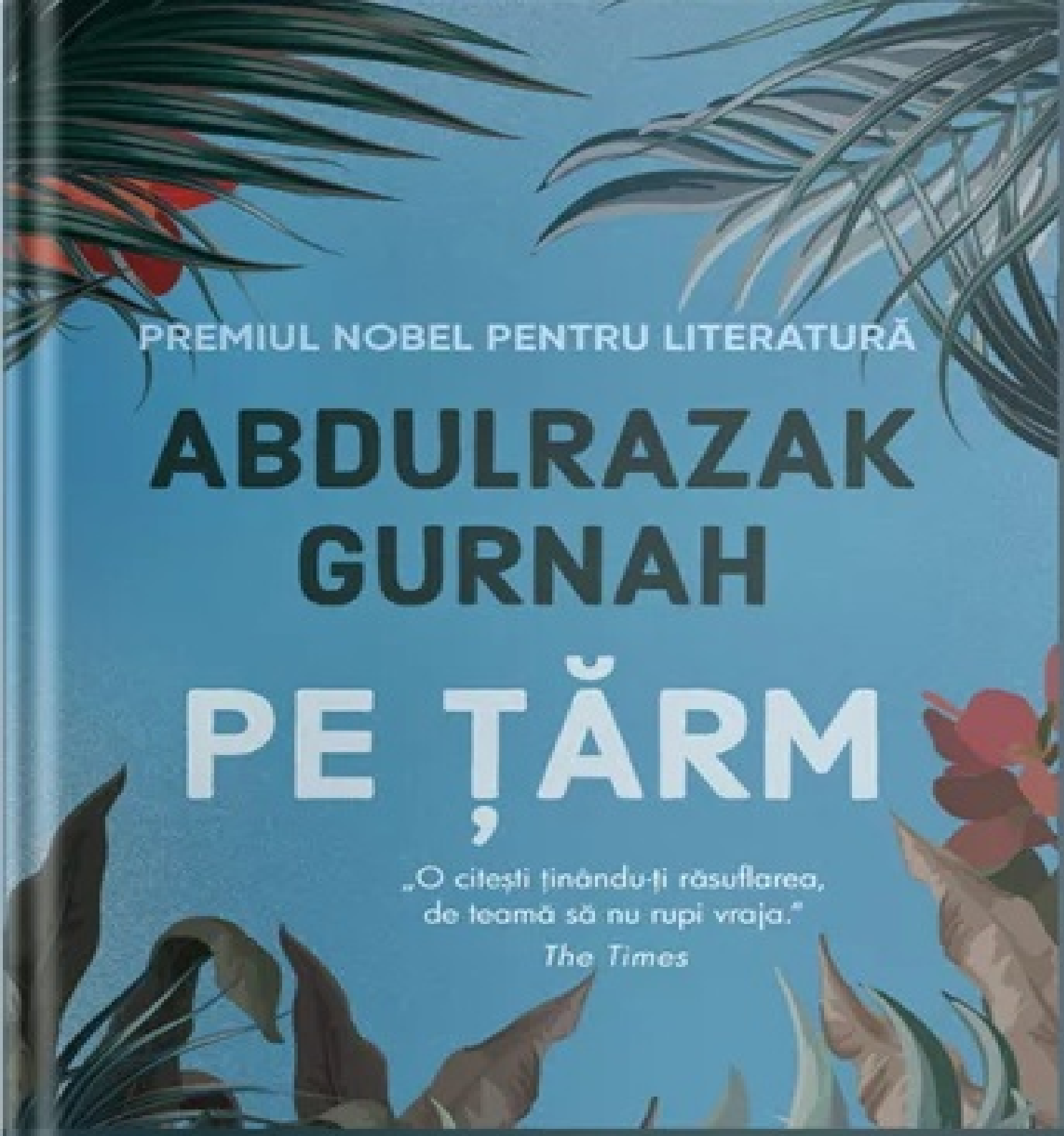

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

ABDULRAZAK GURNAH

PE ȚĂRM

„O citești ținându-ți răsuflarea,
de teamă să nu rupi vraja."
The Times

clasici contemporani LITERA

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ 2021

ABDULRAZAK GURNAH

PE ŢĂRM

Traducere din limba englezi şi note
ANDREEA NĂSTASE

Cuprins

RELICVE 5
1 6
2 52
LATIF 85
3 86
4 118
TĂCERI 167
5 168
6 233

Abdulrazak Gurnah s-a născut în anul 1948 şi a fost profesor de limba engleză la Universitatea din Kent. Este autorul a zece romane: *Memory of Departure* (1987), *Pilgrims Way* (1988), *Dottie* (1990), *Paradis {Paradise,* 1994, finalist la Booker Prize şi Whitbread Award), *Admiring Silence* (1996), *Pe țărm (By the Sea,* 2001, nominalizat la Booker Prize şi finalist la Los Angeles Times Book Award), *Abandon* (*Desertion,* 2005, finalist la Commonwealth Writers' Prize), *The Last Gifi* (2011), *Gravei Heart* (2017) şi *Vieți în derivă (Afterlives,* 2020, finalist la Orwell Prize for Fiction şi nominalizat la Walter Scott Prize). În anul 2021 i s-a decernat Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru abordarea fără compromisuri şi plină de compasiune a efectelor colonialismului şi a destinului refugiaților suspendați între culturi şi continente". Locuieşte în Canterbury.

Pentru Denise

RELICVE

1

A spus c-o să sune mai târziu, şi uneori se ține de cuvânt. Rachel. Mi-a trimis o carte poştală pentru că n-am telefon în apartament, refuz ideea. Îmi scria s-o sun dacă venirea ei e o problemă, dar n-am sunat-o. Nu simt o nevoie presantă s-o fac. E târziu de acum, aşa că nu-mi imaginez c-o să mai vină, cel puțin nu azi.

Şi totuşi mi-a scris că vine azi, după şase. Poate că era doar unul dintre gesturile acelea care-şi ating menirea odată ce sunt făcute, să spună că s-a gândit la mine, fiind convinsă că asta o să mă consoleze, ceea ce se şi întâmplă. Nu contează, doar că nu vreau să apară în toiul nopții, spărgând tăcerile apăsătoare cu o rafală de explicații şi regrete şi bolborosind planuri despre cum să-mi răpească şi restul orelor de întuneric.

Mă minunez cum au ajuns să-mi fie atât de prețioase orele de întuneric, cum s-au umplut tăcerile nocturne de şoapte şi bâiguieli când înainte fuseseră atât de înspăimântător de încremenite, cu o lipsă de sunet cu totul nefirească plutind deasupra cuvintelor. De parcă mutându-mă aici aş fi închis o uşă îngustă şi-aş fi deschis o alta, spre un spațiu mai vast. În întuneric îmi pierd simțul orientării şi în acest nicăieri mă percep mai clar şi aud vocile mai limpede, ca şi când s-ar manifesta prima oară. Uneori aud muzică în depărtare, interpretată în aer liber şi venind la mine ca o şoaptă înăbuşită. În fiecare zi aridă mi se face dor de noapte, deşi mă îngrozeşte bezna, cu încăperile ei nenumărate şi umbrele mişcătoare. Uneori îmi spun că soarta mi-a rânduit să trăiesc în ruinele şi confuzia unor case părăginite.

E greu să-mi dau seama precis cum au ajuns lucrurile aici, să afirm cu o anume certitudine că la început s-a întâmplat

asta şi apoi a dus la cealaltă şi la următoarea, până la situația de acum. Clipele îmi alunecă printre degete. Atunci când încerc să mi le descriu aud ecoul lucrurilor pe care le trec sub tăcere, al unor detalii pe care am uitat să mi le amintesc, ceea ce face ca relatarea să fie anevoioasă, deşi nu-mi doresc asta. Totuşi, pot să spun câte ceva şi simt nevoia să fac această expunere, să dau seamă de dramele minore la care am asistat şi-am luat parte şi ale căror finaluri şi începuturi sunt tot mai departe de mine. Nu cred că este o nevoie nobilă. Vreau să spun că nu cunosc un mare adevăr pe care să ard de nerăbdare să-l împărtăşesc, nici n-am trăit o experiență ieşită din comun care, prin exemplul ei, să ne elucideze condiția şi epoca. Deşi am trăit, da, am trăit. Lucrurile sunt atât de diferite aici, încât am impresia că o viață s-a încheiat, iar acum trăiesc alta. Prin urmare, aş putea să spun că odinioară am trăit o altă viață în altă parte, dar acum s-a sfârşit. Şi totuşi ştiu că viața anterioară forfoteşte şi pulsează cu o vigoare frustă atât în urma, cât şi dinaintea mea. Am timp berechet la îndemână, sunt la^ îndemâna timpului, aşa că ar fi cazul să dau seamă. Intr-o bună zi, trebuie s-o facem cu toții.

Locuiesc într-un orăşel de pe țărm, aşa cum am făcut toată viața, deşi în cea mai mare parte a fost vorba de țărmul unui ocean verde şi cald, la mare distanță de aici. Acum duc viața înjumătățită a unui străin, întrezărind interioare prin ecranul televizorului şi ghicind îngrijorările neobosite care-i macină pe oamenii întâlniți pe stradă. N-am nicio idee despre sorțile lor, deşi stau cu ochii larg deschişi şi încerc să observ cât mai multe, însă mă tem că recunosc prea puțin din ceea ce văd. Nu c-ar fi misterioşi, dar stranietatea lor mă descumpăneşte. Nu înțeleg cu niciun chip strădania încrâncenată care pare să le însoțească gesturile cele mai banale. Par consumați şi distraşi, ochii îi înțeapă în timp ce se căznesc să facă față unor probleme incomprehensibile pentru mine. Poate că exagerez sau nu mă pot abține să nu insist asupra aspectelor care mă deosebesc de ei, poate că spectacolul viziunilor

noastre contrastante mi se pare irezistibil. Poate că pur şi simplu se luptă cu vântul care bate dinspre oceanul de nepătruns, iar eu mă străduiesc prea tare să găsesc o noimă în acea scenă. După atâția ani nu e uşor să înveți să nu vezi, să înveți să fii discret cu privire la înțelesul lucrurilor pe care crezi că le vezi. Sunt fascinat de chipurile lor. Îşi bat joc de mine. Cred că asta fac.

Străzile îmi stârnesc o încordare şi o nervozitate permanente, iar uneori, chiar şi în apartamentul meu bine zăvorât, sunt incapabil să dorm ori să mă simt în largul meu din cauza fojgăielilor şi şoaptelor care agită aerul din straturile inferioare. Aerul de sus e întotdeauna plin de agitație, deoarece acolo sălăşluiesc Dumnezeu şi îngerii Tui, acolo se dezbat politicile de nivel înalt şi se scot la iveală trădările şi răzmerițele. Nu-i primesc cu plăcere pe curioşi sau informatori sau pe cei care-şi văd numai de propriul interes; soarta universului e cea care le întunecă frunțile şi le albeşte părul. Ca precauție, îngerii slobod câte o ploaie corozivă din când în când, ca să-i descurajeze pe obraznicii care trag cu urechea, amenințându-i cu răni care-i vor mutila pe viață. Aerul din straturile de mijloc e spațiul disputelor, unde slujbaşii şi afriții[{1}] din anticameră şi djinnii vorbăreți şi şerpii flasci se zvârcolesc şi bat din coadă şi scot fum pe nări în timp ce stăruie să primească sfaturile celor mai buni decât ei. „Ah, ah, ai auzit ce-a zis? Ce poate să-nsemne?” În umbrele din aerul de jos veți găsi leneşii neveninoşi şi fantezişti care cred orice şi consimt la orice, gloatele naive şi blegi care murdăresc spațiile strâmte în care se adună, şi acolo mă veți găsi şi pe mine. Nici un alt loc nu mi se potriveşte mai bine. Sau poate ar trebui să spun că nici un alt loc nu mi se *potrivea* mai bine. Aici m-ați fi găsit când eram în floarea vieții, căci de când am venit aici nu sunt în stare să trec cu vederea îndoielile şi agitația pe care le simt în atmosfera şi pe aleile acestui oraş. Nu peste tot însă. Vreau să spun că nu simt această agitație peste tot şi în fiecare clipă. Dimineața, magazinele de mobilă sunt locuri tăcute, prietenoase, şi mă

plimb prin ele Tară grijă, tulburat doar de particulele minuscule de fibre artificiale care umplu aerul şi-mi corodează căptuşeala nărilor şi bronhiilor, în cele din urmă alungându-mă pentru o vreme.

Am descoperit întâmplător magazinele, când abia mă mutasem aici, deşi întotdeauna am nutrit un interes pentru mobilă. În definitiv, ne ține cu picioarele pe pământ, împiedicându-ne să ne cățărăm în copaci şi să urlăm goi-puşcă atunci când ne copleşeşte teroarea vieților noastre lipsite de orice valoare. Ne împiedică să rătăcim fără țintă prin sălbăticie, punând la cale acte de canibalism în luminişuri şi peşteri jilave. Vorbesc doar în numele meu, deşi îmi iau libertatea de a include şi necuvântătoarele în viziunea mea banală. În orice caz, cei de la comitetul pentru refugiați mi-au găsit apartamentul ăsta şi m-au adus aici de la pensiunea Celiei, unde stăteam. Drumul a fost scurt, dar plin de cotiri pe străduțe înguste cu şiruri de case aproape identice. Mă simțeam ca şi cum as fi fost dus într-o ascunzătoare. Doar că străzile erau atât de tăcute şi de drepte, încât ar fi putut aparține celuilalt oraş în care trăisem cândva. Ba nu. Era prea curat, prea luminos, cu prea multe spații deschise. Prea liniştit. Străzile erau prea late, stâlpii de iluminat, dispuşi la distanțe prea egale, bordurile, încă întregi, totul în stare bună de funcționare. Nu că oraşul în care am trăit înainte ar fi fost excesiv de murdar şi de întunecos, dar străzile lui se răsuceau şi se îmbârligau, strângându-se în jurul intimităților mărunțite şi fermentate. Nu, n-ar putea aparține acelui oraş, dar era o anumită asemănare în faptul că mă simțeam îngrădit în mişcări şi observat. Prin urmare, de îndată ce m-au lăsat singur, am ieşit ca să văd unde mă aflu şi să caut marea. Aşa am găsit grupul de magazine de mobilă de după colț, şase la număr, fiecare de mărimea unui depozit, dispuse într-un pătrat cu locuri de parcare pe fiecare latură. Se numea Middle Square Park. În cele mai multe dimineți e linişte, nu sunt clienți, şi mă plimb printre paturi şi canapele până când mă alungă fibrele. În fiecare zi intru în alt

magazin, şi de la a doua vizită vânzătorii nu-mi mai caută privirea. Rătăcesc printre canapele şi mese de sufragerie, paturi şi comode, apropiindu-mă de o piesă pentru câteva secunde, probând un mecanism, verificând preţul, comparând materialele. Nu e nevoie să spun că unele piese sunt urâte şi mult prea împopoţonate, dar altele sunt delicate şi ingenioase. În aceste depozite simt pentru o vreme un soi de mulţumire şi posibilitatea îndurării şi a iertării.

Sunt refugiat, solicitant de azil. Acestea nu sunt nişte cuvinte banale, deşi aşa par la cât de frecvent le auzim. Am aterizat pe aeroportul Gatwick anul trecut, pe 23 noiembrie, la sfârşitul după-amiezii. În poveştile noastre apare întotdeauna un climax minor familiar, părăsim ceea ce cunoaştem şi ajungem în locuri străine, cărând un talmeş-balmeş de bagaje şi înăbuşindu-ne ambiţiile secrete şi mutilate. Pentru unii, fa fel ca pentru mine, înseamnă prima călătorie cu avionul şi prima sosire într-un loc atât de monumental ca un aeroport, deşi eu călătorisem pe mare şi pe uscat şi în imaginaţia mea. Înaintam agale prin tunelele goale, tăcute, cu o lumină ce-mi părea rece, deşi acum, dacă stau să mă gândesc, îmi dau seama că treceam pe lângă şiruri de scaune şi ferestre mari, panouri şi indicatoare. Tunelele, bezna de afară, care şfichiuia cu o ploaie fină, şi lumina dinăuntru care mă atrăgea spre ea. Ceea ce ştim ne mână permanent spre ignoranţa noastră, făcându-ne să vedem lumea ca şi când am mai sta ghemuiţi şi acum în balta călduţă şi puţin adâncă pe care o ştiam din spaimele din copilărie. Înaintam agale, surprins la fiecare cotitură că mă aştepta un indicator care să-mi spună încotro s-o iau. Înaintam agale ca nu cumva să ratez o cotitură ori să interpretez greşit un semn, ca nu cumva să atrag atenţia prea devreme agitându-mă confuz. M-au luat în primire la biroul poliţiei de frontieră.

— Paşaportul, a spus bărbatul după ce zăbovisem în faţa lui o clipă prea mult, aşteptând să fiu dibuit, arestat.

Chipul lui era sever, deşi ochii inexpresivi nu divulgau nimic. Mi se spusese să nu dau nicio informație, să mă prefac că nu vorbesc deloc engleza. Nu înțelesesem de ce, dar eram hotărât să mă conformez deoarece sfatul îmi părea isteț, genul de vicleşug ingenios la care se pricep oropsiții sorții. „O să te întrebe cum te cheamă şi cum îl cheamă pe taică-tău şi cu ce te-ai îndeletnicit până acum; să nu spui nimic.” Când a zis: „Paşaportul” a doua oară, i l-am întins, crispându-mă în anticiparea unui şir de insulte şi amenințări. Eram obişnuit cu funcționarii care se încruntă la tine şi te boscorodesc pentru cea mai mică greşeală, care te plimbă cu vorba şi te umilesc din simpla plăcere de a-şi exercita autoritatea sacră. Prin urmare, mă aşteptam ca amploaiatul de la poliția de frontieră să reacționeze cumva din spatele micului său ghişeu, să mârâie ori să clatine din cap, să ridice ochii rară grabă şi să mă fixeze cu siguranța de sine pătrunzătoare specifică privilegiaților în raport cu cei care le adresează o rugăminte. Dar a ridicat privirea din actul pe care-l frunzărea cu o expresie de bucurie înăbuşită, ca un pescar care tocmai a simțit undița încordându-i-se. N-aveam viză de intrare. Apoi a luat telefonul şi a vorbit câteva clipe. Zâmbindu-mi larg de data asta, mi-a cerut să mă trag la o parte şi să aştept.

Stăteam cu ochii în pământ, aşa că nu l-am observat pe bărbatul care a venit să mă ia la interogatoriu. Mi-a rostit numele şi a zâmbit când m-am uitat la el, un zâmbet prietenos care spunea cu o anume fermitate: „Ce-ar n să veniți cu mine, ca să rezolvăm această mică problemă?” În timp ce mergea cu paşi mari şi repezi înaintea mea, am văzut că era supraponderal şi cu o sănătate deloc înfloritoare; când am ajuns la sala de interogatoriu gâfâia şi se trăgea de gulerul cămăşii. Îndată ce s-a aşezat pe scaun a început să se foiască şi să asude, lăsându-mi impresia unui om captiv într-o formă pe care o detesta. Mă temeam că asta avea să-i stârnească ostilitatea față de mine, însă a zâmbit iar şi mi s-a adresat pe un ton blând şi politicos. Eram într-o încăpere mică, fără ferestre, cu pardoseală de ciment, o masă între noi şi o bancă

de-a lungul peretelui. Lumina aspră dată de tuburile fluorescente îmi aducea la marginea câmpului vizual pereții de culoarea cositorului. Mi-a spus că se numea Kevin Edelman, arătând spre insigna pe care o purta pe sacou. Dumnezeu să-ți dea sănătate, Kevin Edelman! Mi-a zâmbit iar, zâmbea mult, poate pentru că-mi sesiza nervozitatea, deşi mă străduiam din răsputeri s-o ascund, şi voia să mă liniştească, sau poate că în domeniul acela de activitate nu putea să nu se delecteze cu disconfortul celor care ajungeau în fața lui. Avea un carnet cu foi galbene în care a notat ceva, consemnând numele din paşaportul meu bun la nimic înainte de a-mi vorbi.

— Vă rog să-mi arătați biletul dumneavoastră.

A, da, biletul.

— Văd că aveți o valiză, a spus arătând spre bucățica de hârtie ataşată. Eticheta de identificare a bagajului.

Am făcut pe prostul. Poți să înțelegi cuvântul „bilet” chiar şi dacă nu vorbeşti engleza, dar „eticheta de identificare a bagajului” e la nivel de avansați.

— O să pun pe cineva să vă ridice valiza, a spus aşezând biletul lângă carnet.

Apoi a zâmbit iar. O față prelungă, puțin cam cărnoasă pe la tâmple, mai ales când zâmbea. Poate că zâmbea doar în anticiparea plăcerii pe care avea s-o obțină căutându-mi prin bagaj, convins fiind că lucrurile de acolo aveau să-i spună ce voia să ştie, cu sau fără ajutorul meu. Îmi imaginez că o asemenea anchetă trebuie să provoace o anumită plăcere, ca atunci când te uiți într-o cameră înainte să fie pregătită pentru vizionare, înainte ca banalitatea ei autentică să se transforme într-un fel de spectacol. Îmi imaginez că există o plăcere în stăpânirea codurilor secrete care dezvăluie ceea ce oamenii încearcă să ascundă, această hermeneutică a bagajelor care seamănă cu explorările arheologice sau cu examinarea traseelor de pe o hartă maritimă. Tăceam mâlc, potrivindu-mi respirația cu a lui, astfel încât să simt când începea să se enerveze.

— Motivul venirii în Regatul Unit? Sunteți turist? În vacanță? Aveți fonduri? Aveți vreun ban, domnule? Cecuri de călătorie? Lire sterline? Dolari? Cunoaşteți pe cineva care poate să garanteze pentru dumneavoastră? Vreo adresă de contact? E cineva la care sperați să locuiți în timpul şederii în Regatul Unit? Of, la naiba, fir-ar să fie! Aveți rude în Regatul Unit? Vorbiți vreun pic de engleză? Mă tem că documentele dumneavoastră nu sunt în regulă, aşa că sunt nevoit să vă refuz intrarea în țară. Asta dacă numi puteți da detalii despre situația dumneavoastră. Aveți vreun document care să mă ajute să înțeleg? Hârtii, aveți hârtii?

A ieşit din încăpere. Am rămas calm, nemişcat, înăbuşindu-mi un oftat de uşurare, şi am numărat înapoi de la 145, unde ajunsesem în timp ce-mi vorbea. M-am abținut să mă aplec în față şi să-i cercetez carnetul, în caz că nu se lăsase păcălit de tăcerea mea prostească, dar bănuiam că cineva se uita la mine printr-un vizor secret, aşteptând tocmai un gest prin care să mă dau în vileag. Dramatismul momentului era cel care mă făcea să cred asta. De parcă i-ar fi păsat cuiva dacă mă scobeam în nas ori piteam diamante în cele mai ascunse părți ale corpului. Mai devreme sau mai târziu aveau să afle tot ce-i interesa. Aveau maşinării pentru asta. Fusesem avertizat. Iar funcționarii lor fuseseră instruiți cu mare cheltuială să detecteze minciunile pe care le spuneau oamenii ca mine, şi în plus aveau o experiență bogată. Am stat, aşadar, neclintit şi am numărat în gând, închizând ochii din când în când, ca să sugerez epuizare, chibzuință şi o urmă de resemnare. „Fă ce vrei cu mine, stăpâne Kevin.”

S-a întors cu gentuța verde de pânză pe care mi-o luasem ca bagaj şi a pus-o pe bancă.

— Vă rog s-o deschideți, mi-a spus.

Mi-am luat un aer agitat şi confuz şi l-am aşteptat să explice. Privindu-mă stăruitor, a arătat spre geantă; cu zâmbete de uşurare şi încuviințări din cap, m-am ridicat să deschid geanta. Lua lucrurile unul câte unul şi le aşeza grijuliu pe bancă de parcă ar fi despachetat nişte haine de o

finețe deosebită: două cămăşi, una albastră, cealaltă galbenă, ambele decolorate, trei tricouri albe, o pereche de pantaloni maro, trei perechi de chiloți, două perechi de şosete, un *kanzu*[{2}], doi *saruni,* un prosop şi o casetă de lemn. A oftat când a ajuns la aceasta din urmă, învârtind-o curios între degete şi adulmecând-o.

— Mahon?

N-am răspuns, desigur, mişcat pe moment de vederea suvenirelor mărunte ale unei vieți înşirate pe banca din acea încăpere neaerisită. Acolo nu era viața mea, ci doar ce alesesem ca repere ale unei poveşti pe care speram s-o pot comunica. Kevin Edelman a deschis caseta şi a tresărit văzându-i conținutul. Probabil se aştepta la bijuterii sau altceva de valoare. Droguri.

— Ce-i asta? a întrebat, apoi s-a aplecat prudent să miroasă.

Nu era nevoie, căci mica încăpere se umpluse cu parfumul minunat de îndată ce ridicase capacul.

— Tămâie, a zis. Asta e, nu-i aşa?

A închis caseta şi a pus-o pe bancă având o licărire de amuzament în ochii obosiți. O pradă interesantă din fierbințeala puturoasă a unui bazar de cine ştie unde. M-am aşezat pe scaun, după cum mi-a cerut, şi am aşteptat cât el s-a dus cu carnetul la bancă şi a notat obiectele pe care le înşirase acolo.

A mai scris câteva clipe, şi după ce s-a întors la masă am văzut că umpluse deja două sau trei pagini. În cele din urmă şi-a lăsat stiloul şi s-a sprijinit de spătar, tresărind uşor când suportul tare i s-a înfipt în omoplați. Părea mulțumit de sine, aproape voios. Îmi dădeam seama că urma să pronunțe sentința, şi nu-mi puteam stăpâni valul de panică şi deprimare.

— Domnule Shaaban, nu vă cunosc şi nu ştiu nimic despre motivele care v-au adus aici, despre cheltuielile pe care le-ați făcut şi aşa mai departe. Prin urmare, regret sincer să vă informez că sunt nevoit să vă refuz intrarea în Regatul Unit.

Nu aveți viză valabilă, nu aveți fonduri şi nu aveți pe nimeni care să garanteze pentru dumneavoastră. Presupun că nu puteți înțelege ce vă spun, dar trebuie să vă aduc la cunoştință toate aceste lucruri înainte să vă pun ştampila în paşaport. Odată ce vă pun ştampila de refuz al intrării, înseamnă că data viitoare când veți încerca să intrați în Regatul Unit veți fi respins automat, asta, desigur, dacă nu aveți toate hârtiile în ordine. Ați înțeles ce v-am zis? Nu, după cum bănuiam. Îmi pare rău, dar trebuie să trecem prin formalitățile astea. O să căutăm pe cineva care vă vorbeşte limba ca să vă poată explica totul mai târziu. Până atunci, vă vom rezerva un bilet la următorul zbor spre locul de unde ați venit, cu linia aeriană care v-a adus aici.

Acestea fiind zise, a dat paginile paşaportului până ce a găsit una curată şi a luat mica ştampilă pe care o aşezase pe masă când revenise în încăpere.

— Refugiat, am spus. Azil.

A ridicat privirea, pe când eu mi-am plecat-o pe a mea. În ochii lui se citea mânia.

— Deci vorbiți engleza. Domnule Shaaban, v-ați bătut joc de mine.

— Refugiat, am repetat. Azil.

I-am aruncat o privire şi am dat să mai rostesc o dată acele cuvinte, dar Kevin Edelman m-a întrerupt. Chipul i se întunecase şi răsuflarea i se întețise, îmi venea tot mai greu să țin ritmul. A tras aer în piept de două ori, făcând un efort vizibil de a se controla, când ceea ce-ar fi vrut să facă era să tragă de un mâner care să deschidă podeaua de sub mine şi să mă arunce într-un hău. Ştiu, mi-am dorit acelaşi lucru de multe ori în cursul vieții.

— Domnule Shaaban, vorbiți engleza?

Vocea lui se îmblânzise, dar de data asta era mai curând năduşită decât mieroasă, efortul era vizibil. „Poate că da, poate că nu.” Reuşeam din nou să țin ritmul cu respirația lui.

— Refugiat, am spus arătându-mi pieptul cu degetul. Azil.

A rânjit la mine de parcă l-aş fi persecutat. De data asta i-am întors privirea lungă, zâmbind la rândul meu. A oftat istovit, apoi a clătinat încet din cap şi a chicotit, poate amuzat de zâmbetul meu neînțelegător. Atitudinea lui îmi dădea de înțeles că eram un deținut obositor şi tâmpit care izbutise preț de câteva clipe să-l enerveze cu un joc de cuvinte meschin. Trebuia să fiu pregătit pentru un atac prin surprindere, mi-am spus, însă precauția era de prisos, căci el avea o mulțime de opțiuni, pe când eu n-aveam decât una: să mă asigur că Edelman nu se înfuria şi nu devenea brutal. Încăperea minusculă şi politețea duplicitară cu care mi se adresa erau cefe care-mi dădeau senzația de detenție, când amândoi ştiam că eu încercam să intru, iar el încerca să mă împiedice. Exasperat, mi-a frunzărit paşaportul; am avut iarăşi impresia că eram o pacoste care le provoca inutil necazuri unor oameni rezonabili. Intr-un târziu, a ieşit din nou să ceară lămuriri, lăsându-mă singur.

Ştiam ce avea să afle: că guvernul britanic hotărâse, din motive care nu-mi sunt clare nici în ziua de azi, că oamenii sosiți de acolo de unde veneam eu erau eligibili pentru azil dacă afirmau că viața le era în pericol. Britanicii voiau să demonstreze opiniei publice mondiale că socoteau guvernul nostru primejdios pentru propriii săi cetățeni, un lucru pe care toată lumea îl ştia de mult. Dar în acele vremuri noi fiecare membru important al *comunității internaționale* trebuia să arate că nu mai accepta balivernele gloatei recalcitrante şi foarte zgomotoase care mişuna prin savanele arse de soare. Destul. Ce-a făcut guvernul nostru mai rău decât toate relele pe care le făcuse mai înainte? A falsificat un rând de alegeri, măsluind cifrele în fața *observatorilor internaționali,* pe când înainte se mulțumise să-şi arunce în închisoare cetățenii, să-i violeze, să-i ucidă ori să-i umilească. Pentru acest ultim delict, guvernul britanic a decis să acorde azil tuturor celor care afirmau că viața le e în pericol. Era o modalitate ieftină de a-şi arăta dezaprobarea fermă, mai ales că nici nu eram mulți: pe insula aceea mică, locuită de oameni săraci, puțini

reuşeau să plătească biletul de avion. Câteva zeci de tineri au izbutit să adune destui bani, silindu-şi părinții şi rudele să renunțe la economiile strânse cu trudă ori să se împrumute, iar când au ajuns la Londra au fost primiți ca solicitanți de azil care se temeau pentru soarta lor. Şi eu mă temeam pentru soarta mea, de ani de zile, deşi teama mea atinsese proporții de criză abia în ultimul timp. Aşadar, când am aflat că tinerii erau primiți, am hotărât să pornesc la drum.

În concluzie, ştiam că Edelman avea să se întoarcă peste câteva minute cu altă ştampilă în mână şi că urma să fiu trimis în detenție sau într-un loc de cazare. Asta dacă nu cumva guvernul britanic se răzgândise în timpul zborului meu, decizând că gluma durase prea mult. Nu se întâmplase aşa, căci peste câteva minute Kevin Edelman s-a întors cu un aer nedumerit şi amuzat şi totodată înfrânt. Mi-am dat seama că nu avea să mă urce în avionul cu care venisem din locul acela unde oprimații abia reuşesc să supraviețuiască. Asta mi-a trezit o uşurare imensă.

— Domnule Shaaban, de ce vreți să faceți asta la vârsta dumneavoastră? S-a aşezat stingher, încruntat şi cu o mină îngrijorată, apoi s-a rezemat de spătar şi şi- a rotit încet umerii. Cât de mare e pericolul în care vă aflați acolo? înțelegeți în ce situație vă puneți? Cel care v-a convins să alegeți calea asta nu v-a făcut nicio favoare, ascultați-mă pe mine. Nici măcar nu vorbiți limba, şi probabil n-o s-o învățați niciodată. E foarte rar ca o persoană în vârstă să învețe o limbă străină. Ştiați asta? Procesarea cererii dumneavoastră poate dura ani de zile, şi la sfârşit e posibil să fiți trimis înapoi oricum. Nimeni n-o să vă dea o slujbă. O să fiți singur şi nefericit şi sărac, iar când o să vă îmbolnăviți n-o să fie nimeni care să vă îngrijească. De ce n-ați rămas în țara dumneavoastră, unde vă puteați trăi bătrânețea în pace? Chestia asta cu azilul e un joc destinat tinerilor, pentru că înseamnă căutarea unei slujbe şi a prosperității în Europa şi aşa mai departe, nu? N-are nimic moral, e pură lăcomie. Nu e vorba de teama pentru viața şi siguranța personală, ci doar de

lăcomie. Domnule Shaaban, o persoană de vârsta dumneavoastră ar trebui să ştie lucrurile astea.

La ce vârstă se presupune că nu trebuie să te temi pentru viața ta? Sau să nu vrei să trăieşti fără teamă? De unde ştia el că viața mea era primejduită mai puțin decât cele ale tinerilor pe care-i lăsau să intre? Şi de ce ar fi imoral să vrei să trăieşti mai bine şi în siguranță? De ce ar fi un joc sau o dovadă de lăcomie? Preocuparea lui m-a mişcat însă, şi mi-am dorit să pot rupe tăcerea ca să-i spun să nu-şi facă probleme. Nu venisem cu ultima ploaie, ştiam cum să-mi port de grijă. „Vă rog să-mi ştampilați paşaportul, stimate domn, şi să mă trimiteți într-un loc de detenție unde să fiu în siguranță.” Mi-am plecat ochii pentru ca vioiciunea lor să nu-i dea de ştire că-l înțelegeam.

— Domnule Shaaban, uitați-vă la dumneavoastră şi la lucrurile astea pe care le-ați adus atâta drum, a spus el vizibil iritat, întinzând mâna spre bunurile mele lumeşti. Asta e tot ce-o să aveți dacă rămâneți. Ce credeți c-o să găsiți aici? Haideți să vă spun ceva. Părinții mei erau refugiați, din România. V-aş povesti mai multe dacă am avea timp, dar ce vreau să zic e că ştiu ce înseamnă să te smulgi din rădăcini şi să-ți muți viața în altă parte. Ştiu ce înseamnă să fii străin şi sărac, pentru că au trecut prin greutăți cumplite când au venit aici. Ştiu şi beneficiile cu care s-au ales. Dar părinții mei sunt europeni, au un drept, fac parte din Familie. Domnule Shaaban, uitați-vă la dumneavoastră. Mă întristează să v-o spun, pentru că, din păcate, n-o să înțelegeți. Oamenii ca dumneavoastră vin aici în valuri fără să se gândească o clipă la problemele pe care le cauzează. Aici nu e locul dumneavoastră, nu prețuiți niciunul dintre lucrurile pe care le prețuim noi, n-ați plătit pentru ele generații de-a rândul şi nu vrem să trăiți printre noi. O să vă facem viața grea, o să vă facem să suferiți umilințe, poate chiar o să vă agresăm violent. Domnule
Shaaban, de ce vreți să faceți asta?

„Pentru ca această carne prea, prea solidă să se topească, să se dezgheţe şi să se dizolve în rouă.” îmi venise uşor să-mi sincronizez respiraţia cu a lui cât vorbise, chiar până la sfârşit, deoarece glasul lui era calm, obişnuit, de parcă n-ar fi făcut decât să recite nişte regulamente. Edelman, oare era un nume german? Sau evreiesc? Sau un nume inventat? Rouă, evreu, *juju*[{3}]. Oricum, numele posesorului Europei, care-i cunoştea valorile şi plătise pentru ele generaţii de-a rândul. Dar întreaga lume plătise deja pentru valorile Europei, chiar dacă mare parte din timp nu făcuse decât să plătească, fără să apuce să se bucure de ele. Gândiţi-vă la mine ca la unul dintre obiectele acelea pe care Europa le-a luat cu ea. Aş fi vrut să spun ceva de genul acesta, dar bineînţeles că n-am făcut-o. Eram un solicitant de azil, aflat în Europa pentru prima oară, într-un aeroport pentru prima oară, deşi nu pentru prima oară la interogatoriu. Cunoşteam însemnătatea tăcerii, pericolul vorbelor. Aşadar, mi-am spus aceste lucruri numai mie însumi. Ţineţi minte catalogul nesfârşit de obiecte care au fost duse în Europa pentru că erau prea fragile şi delicate ca să le laşi în mâinile stângace şi neglijente ale băştinaşilor? Şi eu sunt fragil şi preţios, o lucrare sacră, sunt prea delicat ca să mă lăsaţi în mâinile băştinaşilor, aşa că aţi face bine să mă luaţi şi pe mine.
Glumesc, glumesc.

Cât despre umilinţă şi violenţă, pur şi simplu aveam să-mi încerc norocul – deşi nu erau multe locuri unde s-o poţi evita pe prima, iar a doua se putea năpusti asupra ta de nicăieri. În privinţa persoanei care să aibă grijă de mine când voi fi bătrân şi bolnav, mai bine să nu-mi pun prea mare nădejde în acea alinare. O, Kevin, cârma vieţii tale să menţină mereu direcţia şi grindina să nu te prindă niciodată în loc deschis! Fie să nu-ţi pierzi răbdarea cu acest solicitant, fii atât de amabil încât să pui ştampila aceea în paşaportul meu bun de nimic şi lasă-mă să amuşin valorile generaţiilor Europei, *alhamdulillah.* Vezica mea are nevoie urgentă de uşurare. Nu

cutezam să-i spun nici asta, deşi era cât se poate de adevărat. Tăcerea îți impune stări de disconfort neaşteptate.

Vorbea în continuare, încruntându-se şi clătinând din cap, dar eu nu-l mai ascultam. E ceva ce-am învățat să fac de-a lungul anilor, ca să câştig un mic răgaz de la minciunile sfruntate pe care a trebuit să le îndur în prima parte a vieții. În loc de asta, mă holbam prosteşte la paşaportul meu, amintindu-i lui Kevin Edelman că solicitantul acela scăpase, aşa că putea să pună capăt meciului chiar atunci. S-a oprit brusc, văzând că intenția lui generoasă de a mă convinge să urc iar în avion şi să las Europa în seama proprietarilor ei de drept nu primea răspunsul aşteptat, şi mi-a frunzărit paşaportul cu cealaltă ştampilă, cea bună, ținută între degete. Apoi şi-a adus aminte ceva ce l-a făcut să zâmbească. S-a dus până la geanta mea şi a scos caseta. La fel ca mai devreme, a deschis-o şi a adulmecat.

— Ce-i asta? m-a întrebat pe un ton sever, încruntându-se la mine. Ce-i asta, domnule Shaaban? E tămâie? A întins-o spre mine, apoi a inhalat profund parfumul şi a întins-o iarăşi. Ce este? a insistat. Mirosul mi-e cunoscut. E un fel de tămâie, nu-i aşa?

Poate că *era* evreu. L-am privit ca un nătâng, apoi mi-am coborât ochii. Aş fi putut să-i spun că era *ud* şi după aceea am fi purtat o conversație plăcută despre ceea ce-i adusese aminte de parfum, vreo ceremonie din tinerețe poate, când părinții lui încă se aşteptau să participe la rugăciuni şi sărbători, dar atunci nu mi-ar mai fi ştampilat paşaportul, ar fi vrut să afle exact în ce fel mi-era primejduită viața în peticul meu de savană pârjolită de soare, poate chiar m-ar fi trimis la avion în cătuşe deoarece mințisem pretinzând că nu ştiu engleză. Prin urmare, nu i-am spus că era *ud-al-qamari* de cea mai bună calitate, tot ce-mi rămăsese dintr-un lot pe care-l cumpărasem cu peste treizeci de ani în urmă, şi că nu mă îndurasem să-l las când pornisem în acea călătorie spre o nouă viață. Când mi-am ridicat iarăşi privirea, am văzut că voia să mi-l fure.

— O să trebuiască să-l testăm, mi-a spus zâmbind.

A aşteptat câteva secunde lungi ca să vadă dacă înțelesesem, apoi s-a dus cu caseta la masă, a aşezat-o lângă el, aproape de carnet, s-a tras de gulerul cămăşii ca să-i fie mai comod şi s-a apucat de scris.

Ud-al-qamarr. Parfumul lui îmi revine în minte aleatoriu, pe neaşteptate, ca un fragment de voce sau ca amintirea brațului iubitei pe gâtul meu. De fiecare Idd[4] obişnuiam să pregătesc un arzător de tămâie şi să mă plimb cu el prin casă, răspândind nori de parfum în cele mai ascunse unghere, gândindu-mă la toate strădaniile pe care le făcusem ca să intru în posesia acelor lucruri splendide, bucurându-mă de plăcerea pe care ne-o aduceau mie şi celor dragi mie – cu arzătorul de tămâie într-o mână şi un vas de alamă plin cu *ud* în cealaltă. Lemn de aloe, *ud-al-qamari*, lemnul lunii. Asta credeam că înseamnă, dar cel de la care am cumpărat lotul mi-a explicat că este forma coruptă a cuvântului *qimari,* însemnând khmer, din Cambodgia, deoarece acesta e unul dintre foarte puținele locuri din întreaga lume unde se găseşte lemnul de aloe corespunzător. *Ud* e o răşină pe care n-o produce decât un arbore de aloe infectat cu o ciupercă. Un arbore sănătos n-are nicio utilitate, dar cel infectat produce acest parfum minunat. O altă mică ironie de la ştim noi Cine.

Bărbatul de la care am cumpărat *ud-al-qamari* era un negustor persan din Bahrain care venise în părțile noastre de lume odată cu *musim,* vânturile musonului, el şi alte mii de negustori din Arabia, din Golf, din India, din Sind şi de la Cornul Africii. Făceau asta în fiecare an de cel puțin o mie de ani. În ultimele luni ale anului, vântul din Oceanul Indian suflă constant spre coasta Africii, unde curenții furnizează îndatoritori un canal până în port. Apoi, în primele luni ale anului următor, vânturile se întorc şi suflă în direcția opusă, gata să-i poarte pe negustori acasă. Totul era parcă planificat cu migală, ca vânturile şi curenții să ajungă numai pe fâşia de coastă din sudul Somaliei şi până la Sofala, în marginea

nordică a Canalului Mozambic, cum se numeşte acum. La sud de această fâşie, curenții devin duşmănoşi şi reci, şi nimeni n-a mai aflat vreo veste despre corăbiile care s-au rătăcit pe acolo. La sud de Sofala e o mare de nepătruns, cu cețuri stranii şi vârtejuri late de o milă şi pisici-de-mare uriaşe, luminiscente, care se ridică la suprafață în toiul nopții şi calamari monstruoşi care acoperă orizontul.

Secole de-a rândul, negustori şi marinari îndrăzneți, în majoritate barbari şi săraci, fără îndoială, şi-au făcut călătoria anuală spre acea fâşie de coastă de pe latura estică a continentului, care se scobise cu atâta vreme înainte ca să primească vânturile *musim.* Şi-au adus cu ei mărfurile şi Dumnezeul şi modul de a privi lumea, poveştile şi cântecele şi rugăciunile, precum şi un crâmpei din învățătura ce reprezenta încununarea strădaniilor lor. Şi-au adus şi poftele şi lăcomiile, fanteziile şi minciunile şi urile, pe unele lăsându-le în urmă pentru generații întregi. La plecare luau tot ce puteau cumpăra sau răpi, inclusiv oameni pe care-i cumpărau sau răpeau, urmând să-i vândă pentru munci degradante în ținuturile lor. După tot acel timp, locuitorii de pe coastă nu puteau spune precis cine erau, dar ştiau destul ca să se agațe de ceea ce-i deosebea de cei pe care-i disprețuiau, atât în rândurile lor, cât şi printre ființele umane răspândite în interiorul continentului.

Apoi portughezii, dând ocol Africii, s-au năpustit atât de brusc şi de dezastruos din marea aceea necunoscută şi impenetrabilă, punând capăt geografiei medievale cu tunurile lor de pe vase. Cu nebunia lor religioasă, au făcut prăpăd pe insule, în porturi şi oraşe, tratându-i cu o cruzime triumfătoare pe locuitorii pe care-i jefuiau. Apoi au venit omanezii să-i alunge şi să preia controlul în numele adevăratului Dumnezeu; au adus cu ei bani indieni, cu britanicii la un pas în spatele lor, iar la spatele acestora erau germanii şi francezii şi oricine mai avea mijloace să vină.

S-au întocmit hărți noi, complete, astfel încât să fie descris fiecare centimetru pătrat, şi acum toți ştiau cine sunt, sau cel

puțin cui aparțin. Cum au transformat totul hărțile acelea! Şi aşa s-a întâmplat că, odată cu trecerea timpului, acele orăşele risipite de-a lungul coastei africane s-au trezit parte din nişte teritorii imense, întinse pe sute de mile în interior, colcăind de oameni pe care-i crezuseră inferiori şi care, când a sosit momentul, le-au întors favoarea Iară să stea pe gânduri. Printre numeroasele neajunsuri suferite de acele oraşe de pe țărm s-a numărat şi interzicerea comerțului de *musim.* În ultimele luni ale anului nu se mai vedeau mulțimi de vase lipite unele de altele în port, cu apa de dedesubt strălucind uleios din cauza mizeriilor deversate, nici străzile nu mai erau pline de somalezi, sindi sau arabi *suri,* cumpărând şi vânzând şi iscând încăierări de neînțeles, iar seara campând în locuri deschise unde intonau cântece vesele şi beau ceai ori se lungeau pe jos în zdrențele lor murdare, răcnindu-şi măscări unii altora. În primii doi ani după interdicție, străzile şi terenurile virane erau nefiresc de tăcute şi triste în acele luni, mai ales când simțeam lipsa lucrurilor pe care le aduceau ei, *ghee*[5] şi gumă arabică, haine şi podoabe fasonate grosolan, animale vii şi peşte sărat, curmale, tutun, parfum, apă de trandafiri, tămâie şi tot felul de minunății. Ne lipsea veselia zgomotoasă cu care umpleau oraşul într-o teribilă neorânduială. Dar în curând i-am dat uitării aproape complet, căci deveniseră de neimaginat în noile vieți pe care le duceam în acei primi ani de după independență. În orice caz, poate că n-ar fi continuat să vină prea mult timp. Cine ar alege să navigheze sute de mile ca să ne vândă nouă țesături şi tutun, când poate să ducă o viață luxoasă în statele bogate din Goff?

Aceasta este povestea negustorului de la care am obținut *ud-al-qamari.* O s-o spun aici pentru că nu mai ştiu cine ar putea să asculte. Îl chema Hussein, era un persan din Bahrain, după cum se grăbea să le amintească tuturor celor care-l luau drept arab sau indian. Numărându-se printre negustorii cei mai prosperi, purta un kanzu crem brodat din Golful Persic şi era întotdeauna curat şi parfumat şi de o

politețe desăvârşită, ceea ce nu era valabil pentru toți negustorii care veneau odată cu musonul. Manierele lui curtenitoare erau ca un dar, un soi de talent, o transpunere a cuvintelor şi gesturilor în ceva abstract şi poetic. Vindea parfum şi tămâie, şi ca să spun adevărul, acea combinație de curtoazie, prosperitate şi miresme îl făcea să pară alunecos şi fățarnic. Dintr-un motiv oarecare s-a împrietenit cu mine. Nu vreau să spun că n-am idee de ce s-a împrietenit cu mine, dar Hussein nu era genul de om care să anunțe asemenea lucruri, şi mă tem că aş părea lipsit de modestie dacă aş face speculații. Mă tem că aş ajunge să mă laud şi să arunc în derizoriu maniera subtilă în care Hussein a cultivat relația noastră.

Era musimul din 1960, iar eu tocmai intrasem de-a binelea în afaceri. În cei patru ani de dinainte făcusem asta în timpul pe care mi-l lăsa slujba de agent administrativ la cabinetul ministrului de finanțe. Dar britanicii nu agreau ca angajații administrației lor să se ocupe în paralel şi de afaceri, mai ales dacă acestea aveau legătură cu serviciile financiare; cum îmi ieşeau în cale diverse oportunități, eram obligat să profit de ele clandestin până ce acumulam un capital suficient. În 1958 tata a murit, lăsându-mi destui bani ca să-mi câştig pâinea numai din afaceri. Viața în domeniul acesta este crudă, nemiloasă, plină de prădători, vulnerabilă la erori de interpretare şi bârfe. Nu ştiam asta când am început. La scurt timp după aceea a murit şi mama mea vitregă. I-am îngropat pe amândoi după tipic, aşa cum voi povesti mai încolo, în ciuda zvonurilor răutăcioase care au circulat pe seama mea. Când l-am cunoscut pe Hussein aveam treizeci şi unu de ani, îmi pierdusem de curând tatăl şi mama vitregă, trăiam singur într-o casă confortabilă şi stârneam invidia multora pentru norocul care dăduse peste mine. Limbile răuvoitoare nu conteneau să mă toace, lucru care, într-un orăşel ca acela în care locuiam eu, era un semn limpede că-mi creştea puterea, m-am gândit. În vanitatea mea, am pierdut din vedere pizma care mă înconjura.

Cu ani în urmă, autoritățile britanice avuseseră amabilitatea de a mă selecta din mulțimea de şcolari indigeni dornici să primească un supliment din genul lor de educație, deşi nu cred că ştiam cu toții ce ne doream de fapt. Învățătură, desigur, pe care o veneram după cum ne-o cereau cuvintele înțelepte ale Profetului, dar în stilul acesta de învățare era şi un farmec aparte, căci îți permitea să faci parte cu toată ființa din lumea modernă. De asemenea, cred că în secret îi admiram pe britanici pentru cutezanța de a veni acolo, atât de departe de casă, pentru că stăpâneau totul cu o siguranță de sine impresionantă şi pentru că ştiau să facă lucruri care contează: să vindece boli, să fabrice şi să piloteze avioane, să facă filme. Poate că „admiram" e un mod prea simplu de a descrie sentimentul pe care cred că-l nutream. Mai curând, eram gata să le cedăm comanda asupra vieților noastre materiale, le cedam atât în planul spiritual, cât şi în cel concret, lăsându-ne copleşiți de fenomenala lor siguranță de sine. În cărțile lor am citit relatări deloc măgulitoare ale istoriei mele şi, din cauză că nu erau deloc măgulitoare, păreau mai veridice decât poveştile pe care ni le spuneam noi. Am citit despre bolile care ne chinuiau, despre viitorul care ni se aşternea în față, despre lumea în care trăiam şi locul care ne revenea nouă în ea. Era ca şi când ne-ar fi recreat, în moduri pe care nu puteam decât să le acceptăm, atât de completă şi de convingătoare era povestea pe care o spuneau despre noi. Nu sunt de părere că o spuneau cu cinism, deoarece presupun că o credeau şi ei. Aşa ne înțelegeau ei pe noi şi aşa se înțelegeau pe ei înşişi, iar în realitatea copleşitoare în mijlocul căreia trăiam erau prea puține lucruri care să ne permită să contestăm acea versiune, cel puțin atât timp cât avea o doză de noutate. Poveştile pe care le ştiam despre noi înainte ca ei să ne ia soarta în mâini păreau medievale şi fanteziste, mituri secrete şi sacre constituind metafore liturgice şi rituri de adeziune, o categorie gnoseologică diferită, care, în ciuda asiduității cu care o promovam, nu putea să se ia la întrecere cu a lor. Aceasta

este, aşadar, imaginea care-mi vine în minte când mă gândesc la ce fel de copil eram: nu puteam face apel la ironie, nici la cunoaşterea poveştii exhaustive a lumii largi şi diverse. Iar la şcoală nu era timp pentru aceste versiuni diferite, aveam parte doar de acumularea ordonată a cunoaşterii autentice pe care ne-o aduseseră ei, în cărți pe care ei ni le puneau la dispoziție, într-o limbă pe care ne-o predau ei.

Au lăsat însă multe spații de care era în firea lucrurilor să nu se poată ocupa; prin urmare, cu timpul au început să apară falii în povestea lor. Aceasta a început să se destrame, făcând inevitabilă o retragere în silă. Deşi acesta nu a fost sfârşitul poveştilor. Mai urmau Suezul şi atrocitățile din Congo şi Uganda, precum şi alte vărsări de sânge în locuri mai puțin importante. Atunci a părut că britanicii ne făcuseră numai bine, în comparație cu brutalitățile pe care ni le puteam administra singuri. Ne vorbeau despre noblețea combaterii tiraniei în sala de clasă, apoi impuneau interdicția de circulație după apusul soarelui sau îi trimiteau la închisoare pe autorii manifestelor pentru independență. Nu contează, au asanat suprafețe considerabile, au îmbunătățit sistemul de canalizare şi au adus vaccinurile şi radioul. La sfârşit plecarea lor a părut subită, precipitată şi cumva capricioasă.

În orice caz, m-au selectat dintr-o mulțime de elevi dornici să învețe: alături de alți trei colegi de an, am obținut o bursă la Colegiul Universitar Makerere din
Kampala, pe atunci un loc foarte diferit de cel din prezent. Aveam optsprezece ani, şi acum mă gândesc ce norocos am fost să mi se deschidă ochii fată de un alt mod de a privi lumea, astfel încât să pot vedea cum arătam noi din unghiul acela. Pricăjiți şi zdrențăroşi.

Hussein. În 1960 a fost un musim binecuvântat: vânturi calme şi constante, zeci de vase pline ochi intrând fără incidente în port, niciunul pierdut pe întinderea oceanului, niciunul silit să se întoarcă. Şi recoltele au fost bune în anul acela, comerțul mergea de minune şi nu s-a iscat nicio

încăierare între marinarii iuți la mânie. Era al treilea musim al lui Hussein, care a venit la noul magazin de mobilă pe care-l deschisesem ca să se uite la produsele pe care le aveam de vânzare. Nu era cu adevărat un magazin *nou,* ci prăvălia de halva a tatei renovată, zugrăvită şi cu o nouă instalație de iluminat, în care vindeam mobilă şi obiecte decorative. În ciuda tuturor eforturilor mele, mirosul de *ghee* fierbinte plutea în aer, iar în perioadele de disperare incinta nu părea să se deosebească prin nimic de hruba afumată şi întunecoasă în care tata vindea porții de halva pe farfurioare. Eu ştiam însă că era altceva, că disperarea era doar o manifestare a spiritului meu sumbru şi slab şi că astfel de momente erau inevitabile. Prin urmare, am încercat să fiu înțelept. Ştiam că magazinul era elegant, cu un aer luxos şi că obiectele expuse acolo vorbeau de la sine. Am avut întotdeauna o pasiune pentru mobilă. Mobilă şi hărți. Lucruri frumoase, complicate. Am angajat doi ebenişti pe care i-am instalat într-un şopron din spatele magazinului ca să confecționeze piese la comandă: şifoniere, canapele, paturi şi aşa mai departe. Erau pricepuți, cunoşteau bine modelele şi ştiau să lucreze cu lemnul. Adevărata mea pasiune – şi sursă de profit – era însă participarea la licitații: cumpăram tot conținutul unei case, apoi alegeam obiectele prețioase şi antichitățile. Un mic cabinet din lemn de santal făcut la Cochin sau la Trivandrum îmi aducea mult mai mult, ca plăcere şi ca bani, decât un lot întreg de monstruozități noi din mahon cu geamuri de sticlă ieftină, cu toate că şi de pe urma acestora obțineam un oarecare profit. Dacă era necesară vreo muncă de restaurare, o executam eu însumi – la început pe ghicite, dar clienții mei se pricepeau încă şi mai puțin decât mine, aşa că nu era niciun bai.

Clienții mei? Antichitățile şi piesele deosebite îi interesau pe turiştii europeni şi pe colonişti britanici rezidenți. În orăşelul nostru făceau escală de o zi navele de croazieră ale Castle Line care făceau curse între Africa de Sud şi Europa şi retur. Erau şi alte linii maritime, dar navele celor de la Castle

opreau regulat de două ori pe săptămână. Turiştii debarcau şi erau preluați de ghizi acreditați care (în schimbul unui comision) îi aduceau pe cei mai mulți la magazinul meu. Erau cei mai buni şi mai bineveniți clienți ai mei, deşi făceam afaceri şi cu oficialii administrației coloniale şi cu funcționarii consulari ai altor țări coloniale, francezi şi olandezi mai precis. O dată, însuşi rezidentul britanic, Stăpânul Valurilor, a trimis un subaltern să vadă o oglindă cu ramă bătută în argint făcută la Malacca în secolul al nouăsprezecelea. Din păcate, prețul îi depăşea posibilitățile. Emisarul şi-a strâmbat buzele roşii şi şi-a mângâiat părul blond cu dezgust când am menționat prețul, ca şi când ceream prea mult, dar mi-am dat seama că pur şi simplu nu avea nicio cădere să încheie tranzacția. A bătut din picioare de câteva ori, umflându-şi obrajii îmbujorați şi mormăind în barbă: „Scandalos, scandalos!", aşteptând să mă înclin în fața dreptului amiralului de a-şi alege prețul, dar am zâmbit prevenitor şi am încetat să-l mai ascult. Oricine cunoştea artizanatul din Malacca şi-ar fi dat seama că nu merita să scad nici măcar cu un penny.

Asta nu înseamnă că frumusețea acelor obiecte le era inaccesibilă compatrioților mei. Pe cele mai fin lucrate le expuneam în magazin, şi oamenii intrau să le privească şi să le admire. Dar nu voiau şi nu puteau să plătească sumele pe care le ceream pentru ele. Nu aveau aceeaşi nevoie obsedantă ca a clienților mei europeni – să cumpere cele mai frumoase lucruri din lume, astfel încât să le ducă acasă şi să se bucure de posesia lor ca dovezi ale faptului că erau cultivați şi cu vederi largi, ca trofee ale sofisticării lor şi ale cuceririi savanelor pârjolite. În altă situație, lacheul rezidentului britanic n-ar fi fost descurajat de prețul oglinzii de Malacca bătute în argint, mai ales după ce-i spuneam că mai rămăseseră doar câteva pe tot globul. Ar fi luat-o la prețul stabilit de el sau la niciun preț, ca drept de cucerire, ca reflexie a raportului dintre valorile noastre. Cam asta făcuse

Kevin Edelman cu caseta mea de *ud-al-qamari.* Îi înțeleg perfect dorința.

L-am recunoscut pe Hussein când a intrat pe uşa magazinului, un bărbat înalt, inconfundabil, cu aerul unuia care a văzut multe. De îndată, prin cap au început să-mi defileze tot felul de cuvinte: Persia, Bahrain, Basra, Harun al-Raşid, Sindbad şi aşa mai departe. Nu-l cunoşteam personal, dar îl văzusem pe stradă şi la moschee. Îi ştiam chiar şi numele, deoarece lumea vorbea mult despre negustorul care cu un an înainte stătuse la Rajab Shaaban Mahmud, funcționarul de la Departamentul Lucrărilor Publice, un tip cu care avusesem nişte afaceri delicate în trecut. În 1960 nu locuia la el, se zvonea că se certaseră, plutea în aer şi bârfa unui scandal, dar stătea în cartier şi era cunoscut pentru generozitatea lui. Când am aflat despre generozitatea lui am ştiut că-l storseseră deja de pomeni profitorii obişnuiți, acei neruşinați care se tânguiesc tot timpul şi cărora munca noastră le permite să-şi câştige traiul prin josnicie şi exploatarea slăbiciunilor celorlalți. M-a salutat curtenitor în arabă, întrebându-mă de sănătate şi urându-mi prosperitate în afaceri, exagerând poate cu înfloriturile pe ici, pe colo. Mi-am cerut scuze pentru araba mea, care era şovăielnică, şi i-am răspuns în kiswahili. A zâmbit cu tristețe, zicând: *„Ah suahil. Ninaweza kidogo kidogo tu,* pot vorbi puțin, puțin numai.” Apoi, surprinzător, mi s-a adresat în engleză. A fost surprinzător deoarece negustorii şi marinarii care veneau cu musimul erau o gloată de mitocani scandalagii, deşi asta nu înseamnă că nu aveau o integritate şi o bună-cuviință ale lor. Desigur, Hussein nu arăta şi nu se purta astfel; totuşi, engleza se învăța la şcoală, iar oamenii care mergeau la şcoală nu deveneau marinari şi negustori de musim care călătoreau în *dhow-u. N* înghesuite şi mizere în compania unor indivizi gălăgioşi, nespălați şi violenți.

S-a aşezat în fotoliul pe care i l-am oferit şi, zâmbind şi mângâindu-şi mustața neagră ca cerneala, m-a aşteptat să-l invit să-şi explice motivul vizitei. Auzise despre magazinul

meu, mi-a spus, şi că aveam acolo multe obiecte frumoase. Căuta un dar pentru un prieten, ceva delicat şi atrăgător.

— Pentru familia unui prieten, a zis.

Am înțeles din asta că voia un dar pentru o femeie, poate soția unui partener de afaceri sau poate nu. I-am făcut un tur al magazinului, şi primul lucru care l-a atras a fost o cutie îngustă de abanos, care, atunci când o cumpărasem, mă făcuse să mă gândesc că adăpostise pumnalul unui asasin. Apoi s-a oprit în fața unui cabinet rotunjit de tec cu incrustații înfățişând porți arcuite şi roți. Dar îi văzusem deja ochii îndreptându-se spre o măsuță joasă cu trei picioare curbate delicat, făcută dintr-un abanos atât de bine şlefuit, încât strălucea tremurător chiar şi privită de departe. Înainte să ajungă acolo a zăbovit îndelung la un set de păhărele verzi canelate pe o tavă de argint. Şi-a plimbat degetul pe marginea aurită şi a scos un oftat.

— Splendid. Excepțional.

Când am ajuns la măsuța de abanos pe care acum ştiam că şi-o dorea, a murmurat:

— Asta.

— Măsuța asta? am întrebat.

A zâmbit politicos când i-am comunicat prețul, apoi a încuviințat din cap. Ne-am întors la scaunele noastre ca să începem un schimb de păreri plăcut şi curtenitor. După o vreme, când a devenit limpede că vederile noastre nu convergeau nicidecum, Hussein a abandonat subiectul şi a trecut la altceva, nu-mi amintesc acum precis. Aşa ne-am împrietenit, în acea discuție relaxată pe tema măsuței, apreciind amândoi micile dovezi de curtoazie pe care ni le ofeream reciproc. Poate că şi plăcerea de a vorbi în engleză a jucat un rol. La un moment dat în cursul zilei, Hussein intra fără greş în magazin, uitându-se să vadă dacă masa *lui,* cum o numea, era încă acolo, iar apoi ne aşezam la taclale. Uneori nu eram singur, careva îşi făcuse apariția ca să-şi treacă timpul, să aducă şi să afle ştiri, să facă mici afaceri, ce mai, rutina convivială a unui orăşel de provincie. Atunci Hussein

se lăsa pe spătar şi se străduia să prindă cât mai mult din conversație. Nu era nimic extraordinar în conversațiile acelea, dar Hussein asculta atent, cerându-mi ajutorul dacă era ceva ce-l interesa în mod deosebit. Asta făcea parte din talentul lui de a se purta curtenitor, însă erau şi momente când nu voia cu niciun chip să rateze detaliile suculente ale unei bârfe. Dar dacă nu mai era nimeni în magazin, se rezema de spătar cu glezna dreaptă vârâtă sub coapsa stângă, îşi rula o țigară groasă şi se punea pe vorbit.

*

Acesta era al treilea lui musim în Africa. Până atunci, familia lui făcuse afaceri în Orient. Bunicul lui, Jaafar Musa, era un negustor legendar. Îşi trăise cea mai mare parte a vieții în Malaya şi Siam, unde ajunsese în copilărie, ca ucenic al unui negustor persan cu care se cunoştea tatăl lui. Negustorii persani şi arabi făceau afaceri în Malaya de secole întregi, iar negustorii din Hadhramut au dus acolo învățătura islamului în secolul al şaptelea, îndată după revelațiile Profetului de la Mecca. Erau şi negustori din India şi China, şi toți aceşti oameni se întreceau să obțină profituri cât mai bune. Dar învățătura islamului s-a răspândit în Malaya, ducând la crearea statelor musulmane şi a imperiului. Chiar dacă portughezii şi olandezii au cucerit şi au administrat acele ținuturi în modul lor caracteristic de la începutul secolului al şaisprezecelea, abia când au venit britanicii, la mijlocul secolului al nouăsprezecelea, a fost în sfârşit anihilată puterea statelor musulmane din Malaya. Toate aceste lucruri erau importante pentru povestea lui Hussein.

Încă de la sosirea în Malaya, bunicul lui Hussein, Jaafar Musa, se bucurase de binecuvântarea divină, aşa că făcuse avere când era încă tânăr. În floarea vârstei avea afaceri în diverse domenii şi câteva nave care străbăteau mările Asiei. Această îmbogățire remarcabilă a coincis cu perioada în care europenii, mai ales britanicii, îşi consolidau dominația asupra

lumii. Pe la 1880 îi scoteau pe toți ceilalți din afaceri în numele unei civilizații superioare. Voiau tot opiul, tot cauciucul, tot cositorul, tot lemnul, toate mirodeniile, fără amestecul altcuiva, indigeni, musulmani sau închinători la o mie de demoni, şi mai cu seamă fără amestecul negustorilor proveniți din teritorii ce nu se aflau sub autoritatea lor. Existau toate motivele de a crede că urmau să aibă câştig de cauză aşa cum avuseseră peste tot. Prin urmare, Jaafar, căutând să amâne cumva deznodământul, a angajat europeni pe post de căpitani de vase şi funcționari la birourile firmei sale. Şiret cum era, a izbutit să dea impresia că angajații lui europeni erau la cârma afacerii, că el era marioneta ingenioşilor săi subordonați, fără de care totul s-ar fi dus pe apa sâmbetei. Pentru un necunoscător era o companie europeană; în realitate, Jaafar Musa şedea în vechea lui cămăruță din spatele biroului, mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru grija pe care o purta afacerilor sale şi ticluind noi întreprinderi. Vasele lui ajungeau în sud până în Sulawesi, la răsărit până în țara khmerilor, *qimari,* şi în vest până în Bahrain, neocolind nicio escală din această zonă uriaşă. Pe tăcute, urmărea cum impetuoasele companii europene dădeau faliment şi căpitanii spilcuiți şi echipajele navelor lor se transformau în sinucigaşi şi vagabonzi prin porturi. Nu toate au dat faliment, desigur, dar un număr considerabil au ieşit din afaceri, şi după o vreme ar fi trebuit să fii orb ca să nu vezi că Jaafar Musa devenea unul dintre cei mai bogați negustori din Malaya, în ciuda vaselor cu aburi, a puştilor cu repetiție şi a capitulării sultanilor malaezi în fața noii ordini mondiale.

Pentru el era un moment foarte primejdios, lucru pe care-l înțelegea foarte bine. Britanicii se amestecau oriunde puteau, năpustindu-se asupra administrației haotice a guvernelor indigene, punând întrebări iscoditoare, scriind rapoarte, făcând curățenie, impunând consuli şi rezidenți şi regulamente vamale, preluând controlul asupra oricărui sector care părea să aducă un mic câştig. Şi iată-l pe el,

bogatul negustor persan, arabul, cum insistau britanicii să-l descrie, pe care zvonurile şi speculaţiile îl făcuseră mult mai bogat decât era în realitate şi pe care invidia îl transformase într-un intrigant legendar şi nemilos, un despot, un traficant de sclavi, stăpân peste un harem, practicând sodomia cu băieţei, iată-l pe omul acesta controlând cu pricepere un comerţ care ar fi trebuit să fie în nişte mâini mai merituoase. Se vorbea despre investigarea metodelor lui, ba chiar şi despre posibilitatea unei inculpări pentru răpire şi crimă. Nimeni nu i-o spunea în faţă, dar Jaafar Musa ştia că asta discutau europenii şi înţelegea cât de mult îşi doreau să se adeverească. Văzuse în ochii europenilor care lucrau pentru el ceva ce-i stârnise bănuiala că le venea mai greu decât înainte să nu-i rânjească batjocoritor, deşi purtarea lor rămânea politicoasă.

Jaafar Musa avea un fiu şi două fiice, cu toţii născuţi în Malaya de preaiubita lui soţie, Mariam Kufah, Dumnezeu s-o odihnească. Fetele Zeynab şi Aziza erau deja măritate în momentul când au avut loc aceste evenimente şi locuiau la Bombay, respectiv Shiraz, cu soţii lor, ambii proveniţi din familii înrudite pe departe cu Jaafar. Aşa se făcea de zeci de ani, poate de secole. Oricât de mare ar fi fost distanţa la care ajungeau negustorii, primeau tot timpul veşti şi trimiteau veşti, iar când venea vremea să-şi căsătorească odraslele, aveau întotdeauna o opţiune onorabilă. Aşa se întâmplase şi cu fetele lui Jaafar, cum nu se mai întâmplă în zilele noastre. Instinctul îl îndemnase pe Jaafar Musa să înceapă o retragere prudentă şi discretă din Malaya înainte ca lăcomia britanicilor să devină prea oprimantă. Avea să-şi transfere afacerile la Bombay şi Shiraz, pe numele fiicelor, şi să-şi pună ginerii să le administreze până când el şi fiul său puteau să plece cu cât mai puţine pierderi.

Fiul său, Reza, era de altă părere. Subterfugiul bătrânului de a lăsa impresia că europenii îi controlau firma, disprețul arogant cu care credea că acei angajaţi îi priveau atât pe Jaafar Musa, cât şi pe el îl scoteau din minţi. „Dacă acum vor

război, să ne războim cu ei", i-a spus tatălui său. Trebuiau să-i dea afară pe câinii aceia trufaşi şi să angajeze malaezi, indieni şi arabi, apoi să facă afaceri fără niciun scrupul cât timp mai puteau. Jaafar Musa, care făcuse toată viața afaceri fără niciun scrupul, era îngrijorat şi întristat de mânia fiului său. Nu aveau de înfruntat nişte căpetenii sătești, ci pe cârmuitorii lumii. L-a luat cu vorba bună, i-a expus realitățile dure ale situației lor, a încercat să-şi aducă fiul cu picioarele pe pământ. Reza a încetat să mai bombăne, dar nu era convins, în continuare nedreptatea îl făcea să clocotească de furie.

În 1899, Jaafar Musa a suferit un atac de cord. Mergea pe veranda spațioasă de la etajul casei, în drum spre plimbarea pe care o făcea în fiecare după-amiază prin grădina lui superbă, când a avut senzația că primeşte o lovitură puternică în diafragmă. Inima i-a explodat. În acel moment, grădinarul, Abdulrazak, care întotdeauna uda straturile la sfârşitul după-amiezii şi îşi aştepta stăpânul să-l laude şi să-i dea instrucțiuni pentru a doua zi, considerând această mică discuție punctul culminant al zilei sale de lucru, culegea flori de iasomie pentru soția lui, uitându-se cu coada ochiului la veranda pe care se ieşea din dormitorul negustorului. Aşa că l-a văzut pe Jaafar Musa chircindu-se şi căzând pe o parte. O clipă a rămas încremenit; pentru el, acesta era sfârşitul lumii. A fugit la etaj, țipând după ajutor, alunecând şi zgâriindu-şi gleznele şi lăsând urme de noroi pe treptele lustruite din lemn de tec. L-a prins pe negustor în brațe şi a început să-l legene ca pe un copil, răcnind să vină cineva să-i ajute. N-a venit nimeni. În acel moment al zilei nu era nimeni în partea aceea a casei. Era terasa privată a negustorului, unde şedea pe vremuri cu preaiubita lui Mariam Kufah în primele ore ale serii, vorbind cu ea sau ascultând-o cum recita, şi unde fetele lor li se alăturau uneori la cântece, râsete şi conversație. Când Reza era mic, stătea şi el cu ei. Chiar şi după moartea lui Mariam şi plecarea copiilor, la sfârşitul după-amiezii nimeni nu venea în această parte a casei, cu excepția

grădinarului. Aşa se face că Jaafar Musa, legendarul negustor arab fără scrupule, a murit în braţele grădinarului său, Abdulrazak, a cărui faţă era acoperită de lacrimi şi muci şi sânge de la tendoanele pe care durerea le făcuse să se rupă.

— Încă din clipa când s-a pus în fruntea imensului alai funerar, tatăl meu, Reza, plănuia să facă schimbări, a zis Hussein. N-avea nicio şansă, şi a pierdut afacerea exact aşa cum a prezis bunicul. S-a descotorosit de angajaţii europeni cât de repede a putut, cam prin 1900, dar apoi n-a mai putut convinge pe nimeni să lucreze pentru el, nu în posturi de răspundere. Britanicii îi speriaseră prea tare. De acum, toţi sultanii semnaseră documentul britanic, acceptând protectoratul. Tatăl meu a trebuit să le plătească despăgubiri uriaşe tuturor căpitanilor şi managerilor pe care-i concediase şi tuturor companiilor care aşteptau livrări de marfa. L-au dat în judecată şi l-au obligat să plătească Firmele de asigurări au refuzat să-i acopere pierderea. Vameşii scotoceau prin toate ungherele, întârziau fiecare transport, îl acuzau de mituire. Probabil că acuzaţia era adevărată. Îşi închipuia că asta voiau. Avea douăzeci şi ceva de ani şi se credea un om de afaceri foarte priceput, dar nu era. Oricum, nu era la fel de priceput ca europenii. Prin urmare, l-au strangulat încetul cu încetul, ruinându-l. Nu putea lua împrumuturi nici măcar din sursele locale, darămite de la atotputernicii britanici. După 1910 le aparţinea întreaga Malaya, chiar şi Johor şi statele din nord, iar în acei zece ani marea companie pe care o clădise bunicul meu cu atâta inteligenţă devenise o firmă de duzină, deşi încă nu avea datorii. Tata avea obsesia să evite îndatorarea cu orice preţ. În cele din urmă a fost silit să accepte ideea de a vinde casa şi grădina ei minunată pe care grădinarul o întreţinuse în tot acest timp. Când casa a fost scoasă la vânzare s-au trezit la viaţă şi poveştile răutăcioase despre bunicul, că ar fi fost traficant de sclavi, ucigaş şi aşa mai departe. Numai că de data asta au adăugat că i-o trăgea grădinarului, iartă-mi limbajul, şi de asta fusese găsit mort în

brațele lui. Era vremea ca tata să plece, să scape de urâțenia unor oameni care puteau minți cu atâta nerușinare.

Asta era povestea pe care i-o spusese Reza lui Hussein şi altora care voiau să afle ce făcuse în Malaya, dar nu era un lucru despre care să discute plăcere. Amintirea îl înfuria până acolo încât să-l facă să plângă. Nu era o poveste de spus unui fiu şi mai ales nu negustorilor cu care lucra Reza în Bahrain. Pierduse averea pe care o strânsese tatăl lui cu atâta hărnicie, şi încă într-un loc aşa de îndepărtat. Jaafar Musa îndeplinise visul oricărui negustor, viziunea romantică a aventurierului care porneşte peste mări şi țări cu câteva lucruri în desagă şi obține bogăție şi respect. Reza întruchipa finalul de coşmar al acelui vis: după o viață de muncă inteligentă şi sacrificii, fiul irosea tot. La fel am gândit şi eu în timp ce-l ascultam pe Hussein. De îndată ce Reza a apărut în poveste, am prezis că avea să piardă tot. Ei bine, n-a pierdut tot. A recuperat destul din epava companiei familiale ca să deschidă o firmă în Bahrain, importând parfum, tămâie şi țesături din Siam şi Malaya şi alte locuri şi mai îndepărtate din Orient. Şi Bahrainul era stăpânit de britanici, la fel ca cea mai mare parte a lumii cunoscute, dar administrația de acolo era într-un haos total. Pentru ei era doar un loc din care puteau să lanseze atacuri asupra inamicilor şi să-şi alimenteze navele. Iar negustorii persani, arabi şi indieni care activau în Bahrain de sute de ani văzuseră prea multe la viața lor ca să se lase intimidați de disprețul seniorial al britanicilor. Înainte de descoperirea zăcămintelor de petrol, în anii ’30, nu erau oricum prea multe produse locale pentru care să te bați – nici cositor, nici cauciuc, nici aur, nici alte materii prime care să poată fi scoase din măruntaiele pământului şi duse în Europa pe post de pradă.

Uneori Reza făcea comerț cu esențe rare de lemn, dacă un agă îşi construia o nouă vilă şi tâmplarii lui aveau nevoie de tec pentru scări sau de mahon pentru dormitoare. Sau când un misit trimis de un sultan sirian, un baron rus sau un bancher german cumpăra materiale pentru un palat în care

respectivul să jubileze contemplându-şi norocul. Îmi imaginez doar aceste tranzacții, deşi Hussein a pomenit despre o relație de afaceri cu misitul unui baron rus care se stabilise la Mashad în aşteptarea ocupării Persiei de către țar, pe care o considera iminentă. Am uitat despre ce mărfuri era vorba. Poate că Hussein n-a zis. Reza a lăsat un mic birou în Malaya ca să cumpere produse din zonă şi să se ocupe de puținele proprietăți care-i mai rămăseseră acolo.

În orice caz, mutarea lui în Bahrain a fost binecuvântată, la fel ca aceea a tatălui său în Malaya, deşi într-o manieră mai puțin spectaculoasă. Războiul cu turcii i-a priit, aducându-i ocazii lucrative odată cu miile de soldați englezi şi indieni care treceau pe acolo în drum spre câmpurile de bătălie din Irak. (Bietul Irak, se pare că în ultimul secol britanicii se tot luptă acolo, dintr-un motiv sau altul.) Şi la scurt timp după război, în 1918, s-a însurat şi a fost binecuvântat cu trei fete înainte ca Hussein să vină pe lume. Muşteriii se perindau toată ziua prin magazinul lui, întotdeauna siguri de o primire amabilă indiferent dacă veneau să vândă, să cumpere ori pur şi simplu să stea de vorbă în atmosfera parfumată. Copiii lui se foiau de colo-colo, răsfățați şi lăudați de toată lumea, şi acceptau această adorație cu un calm precoce.

— Îşi iubea copiii, a spus Hussein cu ochii umezi de nostalgie. Şi ei îl iubeau. Era foarte… sentimental în privința asta, şi, după cât se pare, voia ca toată lumea să-i iubească.

Atunci când Hussein avea zece ani, Reza a hotărât să facă o călătorie în Malaya, ca să lichideze afacerile care-i mai rămâneau acolo şi să revadă locurile copilăriei. De asemenea, voia să le demonstreze tuturor celor interesați că nu-i mersese atât de rău. L-a luat cu el pe Hussein ca martor al sorții prielnice de care avusese parte, dar şi ca să-i arate lumea largă şi să-l învețe cum să se descurce. Au petrecut patru luni în călătorie – în traversarea pe vas, făcând afaceri, admirând priveliştile, vizitând diverşi prieteni.

— Stai aşa, i-am zis lui Hussein. O să aduc o hartă. Vreau să-mi arăți toate locurile astea. Vreau să văd unde se află.

Au ai uns chiar şi la Bangkok, unde Reza stătuse câteva luni în adolescență, locuind la agentul tatălui său de acolo înainte ca afacerile lor s-o ia la vale. Pe atunci era un port liniştit şi frumos, cu canale şi bulevarde pe marginea apei, nu monstruozitatea supraaglomerată de azi. Se adunaseră acolo oameni din toate colțurile lumii: chinezi, indieni, arabi, europeni. Pentru Hussein a fost o călătorie incredibilă, şi imaginile din acea perioadă i s-au întipărit în memorie pentru totdeauna. Şi, chiar dacă eu nu le-am văzut cu ochii mei, ci le-am aflat numai din descrierile lui, mi-au rămas şi mie în minte. Până în ziua de azi îmi imaginez o plimbare prin curtea unui templu de pe insula regală, văd cu ochii minții liniştea austeră despre care mi-a vorbit şi autoritatea copleşitoare a cupolei templului. După ce am venit aici am văzut o fotografie a templului, însă nu dezvăluia nimic din frumusețea pe care mi-a descris-o Hussein.

La Bangkok, tatăl lui a cumpărat la un preț bun nişte *ud-al-qamari* de cea mai bună calitate din Cambodgia şi l-a expediat în Bahrain cu acelaşi vas cu care s-au întors şi ei. El, tatăl lui Hussein, a fost cel care i-a explicat că *ud-al-qamari,* lemnul lunii, era forma coruptă a sintagmei *ud-al-qimari,* lemnul khmerilor. Războiul japonez s-a declanşat la scurt timp după ce s-au întors ei în Bahrain şi nu s-a mai putut importa *ud* preț de şapte sau opt ani, aşa că Reza a făcut un profit frumuşel de pe urma cantității pe care o adusese atunci.

— Mai am şi acum, a spus vizitatorul meu, zâmbind la vederea fascinației cu care îi ascultam povestea.

În acel moment mi-am dat seama că vicleanul Hussein se târguia în continuare pentru măsuța de abanos. I-a aruncat o privire, apoi s-a uitat la mine cu subînțeles.

— Ai la dumneata nişte *ud* din acela? l-am întrebat.

La următoarea vizită mi-a adus o casetă din mahon cu cel mai minunat *ud-al-qamari* pe care mi-a fost dat să-l inhalez vreodată. Cu ajutorul cafegiului de vizavi, care ne-a dat câțiva cărbuni încinşi, Hussein a încropit un arzător de tămâie şi a

parfumat aerul din încăpere. Trecătorii de pe stradă se opreau în loc şi veneau să se aşeze lângă sursa fierbinte de parfum. Cafegiul a traversat şi s-a postat pe trepte, zicând:

— *Mashaallah, mashaallah*[{6}], e nemaipomenit, *Allah karim*[{7}]. Pot să-ți aduc nişte cafea, *maulana*[{8}]*?*

Recunoştința lui nu se revărsa şi asupra mea, deoarece îi distrusesem viața. Aşa cum ştie toată lumea, nu poți mânca halva fără să ai în mână o ceaşcă de cafea; prin urmare, când am încetat comerțul cu cafea i-am tăiat gâtul, cum s-a exprimat el. L-am asasinat. Acum însă, a mers până acolo încât să intre în magazin şi să se aşeze, inspirând acelaşi aer parfumat ca noi. Parcă adulmecam, în miresmele acelea dense, locurile îndepărtate despre care auzisem atâtea poveşti, deşi asta se întâmpla numai pentru că Hussein făcuse o legătură între cele două lucruri prin istorisirile lui, iar eu mă lăsasem cucerit din prima clipă.

Bineînțeles că până la urmă i-am cedat măsuța de abanos.

— Spune-mi ceva, i-am zis în timpul negocierilor, zâmbind ca să-i îngădui s-o ia ca pe o glumă dacă aşa voia. De ce-ți doreşti atât de mult masa asta? E pentru o persoană la care ții foarte mult?

A zâmbit evaziv şi şi-a plecat pleoapele teatral.

— E o chestiune delicată.

Ştiam, toată lumea ştia că-l curta pe chipeşul fiu al lui Rajab Shaaban Mahmud, funcționarul de la Departamentul Lucrărilor Publice în a cărui casă stătuse în călătoria precedentă şi pe care încă îl vizita. Voi spune povestea aici, chiar dacă poate imprecis, pentru că nu mai ştiu cine ascultă. În orice caz, se zvonea că Hussein îl curta pe chipeşul fiu al lui Rajab Shaaban Mahmud, funcționarul de la Departamentul Lucrărilor Publice. Foarte posibil îl corupsese deja pe tânărul acela chipeş, dar nu-mi pot închipui că măsuța de abanos l-ar fi putut interesa. Mai curând darurile în bani şi mătăsuri ar fi fost mai potrivite pentru a seduce vanitatea efebului. Tinerii prinşi în vâltoarea pasiunilor promiscue nu percep frumusețea *lucrurilor*. Poate că masa era

un dar pentru Rajab Shaaban Mahmud însuşi, o modalitate curtenitoare de a-i spune că, dacă dorea să-i seducă fiul, asta nu însemna că nu-l stima pe tată. Un plocon. Sau poate că şiretul negustor persan practica un joc încă şi mai complicat: de fapt, o vâna pe frumoasa soție a lui Rajab Shaaban Mahmud, prefăcându-se că umbla după fiu. Era într-adevăr o femeie superbă, şi de câte ori o întâlnisem mi se păruse elegantă şi demnă. Cu toate acestea, se zvonea că în trecut avusese una sau două aventuri şi era încă dornică, potrivit celor care aveau darul să se pronunțe pe asemenea subiecte. Temele acestea sunt sordide, dar reprezintă moneda de schimb a vieții cotidiene într-un orăşel de provincie şi ar fi incorect să le trecem sub tăcere. În ce mă priveşte, nu-mi face nicio plăcere să le abordez. Iar acum mă simt ridicol şi fățarnic pentru că protestez atâta. Poate că pentru Hussein a fost doar o tachinate, cel puțin la început, ca să-şi ocupe lungile luni în care aştepta să se schimbe direcția vântului ca să se poată întoarce. Nu era sub nicio formă treaba mea, deşi într-o comunitate atât de mică era imposibil să nu ştii astfel de lucruri.

Am convenit ca Hussein să plătească jumătate din prețul cerut de mine cu bani gheață, pentru restul dându-mi un pachet de douăzeci de livre{9} de *ud-al-qamari*. Era generos, sau poate că eu eram un negociator mai bun decât credeam. Mi-a oferit caseta în dar, caseta pe care mi-a confiscat-o Kevin Edelman laolaltă cu ultimele bucățele din acel *ud-al-qamari* pe care Hussein şi tatăl său îl cumpăraseră la Bangkok în anul de dinaintea războiului, caseta pe care o adusesem cu mine ca unică mărturie a vieții pe care o părăseam, provizia mea pentru viața de apoi.

Kevin Edelman, bawabul{10} Europei şi păzitorul livezilor din curtea familiei, străjerul aceleiaşi porți care a dat drumul hoardelor pornite să mistuie lumea şi la care am venit umili să cerşim să fim primiți. Refugiat. Solicitant de azil. Milă.

Înțelegerea la care am ajuns pe seama măsuței de abanos n-a marcat sfârşitul relației mele cu Hussein. Acela a fost un an prost, schimbarea direcției vânturilor s-a produs foarte târziu şi, la început, de o manieră violentă. În orice caz, Hussein şi-a prelungit şederea şi afacerile, poate din plictiseală sau din spirit ludic. Pe măsură ce am ajuns să-l cunosc mai bine am înțeles că mare parte din acțiunile lui erau jucăuşe şi poznaşe, iar când pozna stârnea dezordine şi ranchiună, râsul lui se îngroşa cu o bucurie răutăcioasă. În acele momente sesizam o anumită cruzime sub vorbele curtenitoare şi chicotele vesele, o asprime sau un cinism sigur pe sine. Mi l-aş fi putut închipui omorând pe cineva sau provocându-i o durere insuportabilă dacă i se părea necesar să ocrotească ceva ce prețuia. Eu, în schimb, consider că nu există nimic atât de prețios. Oricum, mi-l imaginam făcând negoț din plictiseală, doar ca să aibă ceva de făcut, îndreptându-se cu paşi mici spre ruină. Nu pare o afacere prea profitabilă, dar el era un persan care făcea comerț cu tămâie şi parfum, folosindu-se de poveştile şi manierele lui curtenitoare ca să se mențină în afara încurcăturilor care ne fac pe noi atât de banali. Cine ştie dacă nu cumva traiul în stil mare i se părea un motiv mai bun pentru a lua decizii, decât necesitatea de a mânca un curry cu miel în fiecare zi?

Subestima costul traiului în stil mare, ceea ce iarăşi nu era de bun augur pentru afacerea lui. Mi-a cerut un împrumut considerabil, şi, din fericire, am putut să i-l acord. Afacerile îmi mergeau bine, însemnând că muşteriii mei fuseseră destul de neghiobi încât să-mi accepte prețurile şi tâmplarii nu se gândiseră să ceară o mărire de salariu, sau poate că reuşisem cumva să gestionez firma cu o eficiență iscusită şi prudentă. Oricum o fi fost, mă aflam în postura îmbucurătoare de a-i putea împrumuta lui Hussein banii de care avea nevoie. Astfel de împrumuturi erau frecvente între negustori, mai ales între cei care traversau oceanul, deşi nimeni n-ar visa s-o facă acum, când toată lumea râcâie cuferele după ultimul sfanț. Pe vremea mea... Ce cuvinte

triste pentru unul cu vârsta pe care o am eu şi, după tot ce s-a întâmplat, ce cuvinte inutile! Pe atunci, cineva împrumuta bani de la tine aici, se ducea în altă parte să-i investească, apoi îi rambursa împrumutul unui asociat de-al tău în alt loc. Asociatul cumpăra mărfurile pe care i le solicitai şi ţi le trimitea. Fiecare se alegea cu o părticică, iar între negustori predominau onoarea şi încrederea, se conveneau contracte de căsătorie, familiile se apropiau şi afacerile înfloreau. Din când în când se iscau drame şi intrigi dacă ceva mergea prost şi plana ameninţarea unui scandal, dar obligaţiile şi stima de sine împiedicau alunecarea în haos, iar dacă se ajungea totuşi la conflict, se făcea apel la învăţaţii într-ale dreptului şi învăţaţii într-ale religiei, de multe ori aceleaşi persoane, ca să arbitreze. Deşi chiar şi pe atunci lucrurile se schimbaseră după câteva decenii de stăpânire britanică; prin urmare, dacă se ajungea la conflict, era mai probabil să fie consultat un avocat din Gujarat, o firmă gen Shah & Shah sau Patel & Fiii, decât cadiul, un om amabil şi cumsecade în vremurile acelea, spre deosebire de predicatorii fanfaroni care au venit pe urmă.

În orice caz, eram nou în afaceri şi nu aveam asociaţi de felul celor pe care i-am descris, nu ştiam pe nimeni care să se simtă obligat să aibă grijă de banii mei de parcă ar fi fost ai lui. Asociaţii aceştia erau rodul unei munci de-o viaţă, cultivaţi şi apoi moşteniţi, o generaţie după alta, o obligaţie după alta, inevitabili şi imposibil de îndepărtat. Prin urmare, a trebuit să-i cer o garanţie lui Hussein pentru împrumutul pe care i-l dădeam.

— Fără îndoială, a spus. Zâmbetul lui de uşurare m-a făcut să mă întreb dacă nu cumva trecea prin greutăţi mai mari decât îmi zisese. Am făcut eu însumi greşeala asta odată la Bombay, a adăugat. A fost vorba de-o sumă modică, mă bucur s-o spun, dar n-am mai văzut nicio anna{11} înapoi.

— Bombay, am murmurat. Aventurile te-au dus până la capătul lumii, aşa-i? Ce căutai acolo?

— Am fost trimis la şcoală. M-a chemat mătuşa mea. Mătuşa mea Zeynab, o ţii minte. M-a cerut de la tata ca să mă

dea acolo la şcoală, a zis Hussein, zâmbind cu sprâncenele ridicate ironic față de sinceritatea mătuşii lui. Am învățat o sumedenie de lucruri la Bombay, un oraş cu multe păcate. Am învățat şi limba cuceritorilor noştri, Dumnezeu să le dea putere.

Am trecut cu vederea ultimele cuvinte, luându-le drept una dintre obişnuitele lui ironii provocatoare. Hussein adusese cu el un document cu care urma să garanteze pentru împrumut. Atesta că în anul precedent îi împrumutase lui Rajab Shaaban Mahmud, gazda lui pe atunci, exact suma pe care voia s-o ia de la mine, şi că în virtutea acelei înțelegeri Rajab Shaaban Mahmud se angaja să restituie banii în cel mult douăsprezece luni. În cazul în care nu se achita de obligație, îşi pierdea casa cu tot ce se afla înăuntru. Acordul fusese semnat cu martori în fața cadiului.

— Păi, de ce nu iei banii direct de la el? l-am întrebat, deşi motivul mi-era destul de clar.

Rajab Shaaban Mahmud era funcționar la Departamentul Lucrărilor Publice, avea o pasiune pentru băutura interzisă, poțiunea diavolului, şi, după cum reieşea din acel document, era un imbecil. Moştenise casa de la mătuşă-sa, bi[{12}] Sara, cu numai un an în urmă, altfel nu avea mare lucru pe numele lui. De ce să accepte pierderea casei ca penalizare? Îşi dădea practic acoperişul de deasupra capului. Nu era o locuință prea grozavă, dar era destul ca să-i asigure o anume respectabilitate şi să ofere adăpost familiei sale. Unde avea să găsească banii cu care să-şi lichideze datoria? Hussein trebuie să fi ştiut asta din primul moment, şi îi dăduse împrumutul astfel încât, dintr-un motiv anume, să-i impună o obligație zdrobitoare. Iar dacă era vreun grăunte de adevăr în zvonurile despre seducerea fiului, motivul era satisfacerea a ceea ce părea tot mai mult o dorință deopotrivă răutăcioasă şi lubrică.

— Nu vreau să-l presez, a spus Hussein, fără îndoială ghicindu-mi gândurile. Dacă eşti de acord, o să trec documentul pe numele dumitale, astfel încât să-l ai drept

garanție până la anul, când mă întorc. Atunci o să-ți dau banii înapoi, iar dumneata o să-mi dai documentul.

Aş vrea să fi refuzat acel plan, deoarece, după dezastrul pe care l-a provocat familiei lui Rajab Shaaban Mahmud la sfârşitul acelui musim, n-am crezut c-o să se mai întoarcă. Deşi nu mi-era limpede ce putea face un persan nechibzuit şi mândru, cu ce djinni şi demoni se întovărăşise, ^ ce umilințe şi ofense putea îndura fără să roşească. În cele opt luni care au trecut până la următorul musim mi-am cântărit opțiunile şi am aşteptat, dar, evident, Hussein nu s-a întors. Mi-a trimis o scrisoare printr-un negustor, cu salutări şi cereri de scuze, avea probleme de afaceri în altă parte şi fie ca Domnul să-mi binecuvânteze toate demersurile până ce ne revedeam, lucru care, *inshallah,* avea să se întâmple în anul următor. Îmi trimitea şi un dar, o hartă. Era o hartă de navigație a Asiei de Sud. Îi aparținuse bunicului său, Jaafar Musa, îmi spunea în scrisoare, şi nu părea să fi fost folosită prea mult. O găsise printre hârtiile tatălui său şi se gândea că mi-ar plăcea s-o am. Darul m-a făcut să zâmbesc. Îşi amintise că eram pasionat de hărți. Într-adevăr, aceea era deosebită. Banii puteau să aştepte până anul următor, şi aveam încă polița pe casă. Afacerile mergeau bine, *alhamdulillah.* Îmi spuneam toate aceste lucruri, dar tot nu reuşeam să-mi potolesc neliniştea.

Vorbesc cu hărțile. Şi uneori ele îmi vorbesc la rândul lor. Nu e atât de ciudat pe cât pare şi nu e nici nemaiauzit. Înainte de apariția hărților, lumea nu avea margini. Hărțile au fost cele care i-au dat formă şi au făcut-o să pară ca un teritoriu, ceva ce putea fi posedat, nu doar jefuit şi pârjolit. Datorită hărților, locurile de la marginea imaginației puteau fi cuprinse cu mintea şi domesticite. Mai târziu, când a devenit necesar, geografia a făcut loc biologiei pentru a construi o ierarhie în care să-i aşeze pe oamenii care, inaccesibili şi primitivi, trăiau în alte locuri de pe hartă.

Prima hartă pe care am văzut-o, deşi trebuie să mai fi văzut şi altele înainte de ea, dar fusesem prea neştiutor ca să le acord atenție, a fost cea pe care ne-a arătat-o învățătorul când aveam şapte ani. *Eu* aveam şapte ani, nu pot spune nimic despre vârstele celor care au împărtăşit cu mine această experiență. Se învârteau cam pe-acolo, oricum. Dintr-un motiv oarecare, trebuia să fii *sub* o anumită vârstă ca să poți începe şcoala. Nu m-am gândit niciodată la bizareria acestei reguli, şi abia acum îmi dau seama cât e de ieşită din comun. Dacă depăşeai o anumită vârstă era ca şi cum trecuseşi de punctul în care mai puteai fi educat, ca o nucă de cocos prea coaptă care a devenit de neconsumat sau ca nişte cuişoare care au fost lăsate prea mult în copac şi s-au transformat în fructe. Chiar şi acum, când mă gândesc la asta, nu pot găsi o explicație pentru această măsură fermă de excludere.

Britanicii ne-au adus şcolile şi regulile după care funcționau acestea. Dacă regulile spuneau că trebuie să ai şase ani şi niciun an mai mult ca să ți se îngăduie să începi şcoala, aşa avea să fie. Nu că şcolile ar fi avut ultimul cuvânt; părinții tăiau câți ani era nevoie pentru ca odraslele lor să fie primite. Certificat de naştere? Erau nişte oameni săraci şi ignoranți care nu-şi băteau capul să obțină aşa ceva. Tocmai de asta voiau ca fiul lor să meargă la şcoală, ca să nu ajungă un animal de povară ca ei.

În lumea noastră, toți mergeau la *chuoni.* Acesta era locul unde învățam *aliph-be-te* astfel încât să putem citi din Coran şi să aflăm despre evenimentele miraculoase de care avusese parte Profetul, *salallahuwa-ale.* Ori de câte ori aveam timp sau era prea cald ca să ne putem concentra asupra literelor încârligate de pe pagină, ascultam poveşti despre caznele înfiorătoare care ne aşteptau pe unii dintre noi după moarte. Nimeni nu-şi bătea capul cu vârsta la chuoni. Începeai cam când erai în stare să mergi singur la toaletă şi rămâneai acolo până ce puteai să citeşti Coranul de la un cap la celălalt sau până îți adunai tot curajul ca să scapi unde vedeai cu ochii

sau până ce profesorii nu mai suportau să te vadă ori părinții refuzau să plătească taxa infimă de şcolarizare. Majoritatea dădeau bir cu fugiții pe la treisprezece ani. Dar la şcoală începeai la şase ani şi progresai după puteri, an după an, cu colegii de aceeaşi vârstă. În fiecare clasă erau întotdeauna şi rătăciți, din cei care trebuiseră să repete un an sau doi, care duceau pe umeri această ruşine pentru tot restul anilor de învățătură. Noi, ceilalți, aveam cu toții aceeaşi vârstă, cel puțin pe hârtie. Niciodată nu puteai şti precis câți ani aveau de fapt colegii tăi, şi când am mai crescut, unora le-a dat mustața la o vârstă fragedă şi alții au dispărut câteva zile şi s-au întors cu ochii luminați de o cunoaştere tainică, momente urmate de zvonuri şoptite despre nunți discrete la țară. În general, ne căsătoream devreme pe atunci. Din păcate, nu ştiu ce se întâmpla la şcolile de fete. Poate că fetele pur şi simplu dispăreau de la şcoală de pe o zi pe alta şi toată lumea ghicea că se măritaseră. Fuseseră măritate, luate de nevastă, rezolvate. Încerc să-mi imaginez cum era pentru ele. Mă văd femeie, inferioară în virtutea unei justificări nerostite, de nerostit. Mă văd o ființă înfrântă.

Vorbeam însă despre prima hartă pe care am văzut-o. Aveam şapte ani când ne-a arătat-o învățătorul, chiar dacă nu pot băga mâna-n foc pentru ceilalți băieți din clasă. Şapte e un număr prielnic, şi mă aflu aici de şapte luni, deşi nu de asta mă agăț de numărul şapte când vine vorba de prima mea hartă. Ştiu că aveam şapte ani pentru că eram în clasa a doua şi aveam integritatea Imperiului Britanic drept garanție, întrucât avusesem şase ani când începusem şcoala, conform regulamentului. Învățătorul a introdus subiectul într-o manieră spectaculoasă. Ne-a arătat un ou de găină ținându-l între degetul mare şi arătător. „Cine-mi poate spune cum faci oul acesta să stea drept pe unul din vârfuri?” Aşa ne-a făcut el cunoştință cu Cristofor Columb. A fost un moment fabulos şi irepetabil, ca şi când şi eu aş fi dat peste un continent neînchipuit şi neaşteptat. Era momentul de început al unei poveşti. Pe măsură ce povestea înainta, învățătorul a luat o

bucată de cretă şi s-a apucat să deseneze o hartă pe tablă: coasta Europei de nord-vest, Peninsula Iberică, sudul Europei, ținutul Shams{13}, Siria şi Palestina, coasta Africii de Nord care după aceea a făcut o burtă, s-a retras în interior şi apoi a coborât drept până la Capul Bunei Speranțe. În timp ce desena, ne indica locurile, uneori adăugând explicații, alteori în trecere. Linia urca sinuos spre nord până la delta fluviului Ruvuma, limita fâşiei noastre de coastă, ajungea la Cornul Africii, apoi la coasta Mării Roşii până la Suez, continuând cu Peninsula Arabă, Golful Persic, India, Peninsula Malacca şi, hăt departe, China. Acolo s-a oprit zâmbind; desenase jumătate din lumea cunoscută rară să ridice bucata de cretă de pe tablă. A marcat un punct la jumătatea coastei de est a Africii şi ne-a spus: „Aici suntem noi, la mare distanță de China".

Apoi a desenat un punct în nordul Mediteranei şi a zis: „Aici era Cristofor Columb, şi voia să meargă în China, dar luând-o în direcția opusă". Nu țin minte mare lucru din ce ne-a povestit el despre aventurile lacomului Cristobal, peste acel moment s-au sedimentat multe altele, dar ştiu că a spus că a pornit în călătorie în acelaşi an când a căzut Granada şi au fost alungați musulmanii din Andalus. Şi denumirile acestea erau noi pentru mine, la fel ca multe altele, dar le rostea cu un asemenea respect şi o asemenea nostalgie – căderea Granadei şi alungarea musulmanilor din Andalus –, că scena mi-a rămas întipărită în minte. Parcă-l văd, un tip scund şi grăsuliu, îmbrăcat într-un kanzu, cu *kofia,* tichia tradițională, şi un surtuc maro decolorat, cu fața ciupită de vărsat, însă afişând permanent o expresie de răbdare şi îngăduință. Şi țin minte uşurința cu care a creat pentru noi imaginea lumii, prima mea hartă.

Oul? Iată povestea. Marinarii de pe corăbiile lui Columb nu navigaseră niciodată în vestul Atlanticului, nimeni nu o făcuse. În opinia generală, oceanul se sfârşea brusc şi apele lui se prăbuşeau într-un abis uriaş, apoi străbăteau caverne şi defileuri subterane până fa un bazin infestat cu monştri şi

diavoli. Călătoria era lungă şi grea, oceanul era pustiu, nu se zărea nici urmă de Chitai oricât de ascuțită ar fi fost privirea matelotului urcat pe gabie. Prin urmare, echipajul bombănea şi uneltea. „Vrem să mergem acasă.” Intr-un târziu, Columb i-a înfruntat, ținând un ou de găină între degetul mare şi arătător. „Care dintre voi poate face oul ăsta să stea drept pe unul din vârfuri?”, i-a întrebat. Niciunul, desigur. Erau nişte simpli marinari, sortiți să joace rolul superstițioşilor în acea dramă şi să protesteze şi să ticluiască planuri improbabile. Columb a spart cu grijă capătul oului – învățătorul ne-a demonstrat cu oul lui – şi apoi l-a aşezat pe copastia dunetei. Nu ştiu care era morala, că pentru a mânca un ou trebuie să-l spargi şi deci pentru a găsi Chitaiul trebuie să înduri o seamă de suferințe, sau voia doar să demonstreze că Cristofor Columb era mult mai deştept decât mateloții săi şi, aşadar, era mai probabil să aibă dreptate în privința traseului ales. În orice caz, marinarii au renunțat pe loc la orice gând de răzvrătire şi au continuat drumul în căutarea Marelui Han. Aşa cum as fi făcut şi eu când aveam şapte ani. Învățătorul şi-a aşezat cu grijă oul fiert tare pe catedră, urmând să-l mănânce mai târziu.

Nu l-am mai avut pe învățătorul acela, deşi era angajat cu normă întreagă la şcoală. În ziua cu pricina învățătorul nostru lipsea, aşa că el i-a ținut locul câteva ore. La sfârşitul dimineții ne-am încolonat să ne întoarcem în clasa noastră, iar când m-am uitat mai târziu ca să revăd lumea pe care ne-o arătase, am descoperit că harta fusese ştearsă de pe tablă.

Hussein n-avea de unde să ştie cum m-am îndrăgostit eu de hărți, dar ştia că-mi plăcea să le studiez şi că le colecționam; mi-a trimis vechea hartă a bunicului său ca să mă împace, deoarece îmi datora bani. Am râs încântat când a sosit darul, dar eram aproape sigur că n-aveam să-l mai revăd pe Hussein. De ce ar n vrut să vină până la noi ca să-şi vândă beţişoarele de santal şi apa de trandafiri, când putea să facă negoț la Shiraz şi Rangoon şi în alte locuri îndepărtate din

lumea cea mare, locuri în care se ajunge greu şi care tocmai de aceea sunt atât de frumoase?

2

N-a venit. Uneori nu vine, chiar şi atunci când spune că va veni. Se iveşte când are chef, sau cel puțin aşa pare, deşi eu aş prefera ca lucrurile să stea altfel. „Pune-ți telefon atunci”, îmi spune, dar nu vreau. N- am avut niciodată telefon şi refuz să mă împovărez acum cu aşa ceva. Când vine totuşi, dă impresia că toate zilele ei sunt un dans agitat între îndatoriri, astfel că pe unele trebuie să le lase neîndeplinite. Agitația asta i se potriveşte. O face să radieze o energie neastâmpărată în timp ce se strecoară printre momente amânate. Conferă ochilor ei o profunzime greu de definit, ca şi când ar secreta un punct de convergență disimulat, un loc sau un moment ascuns asupra căruia se concentrează de fapt. Nu aici, nu în momentul acesta, adevărata viață goneşte în altă parte. O cheamă Rachel. Mi-a spus asta în ziua când a venit să mă viziteze la centrul de detenție.

— Sunt consilier juridic la organizația pentru refugiați care se ocupă de cazul dumitale. Numele meu este Rachel Howard, mi-a spus zâmbind şi întinzând mâna. Mă bucur să te cunosc.

Iar pe mine mă cheamă Rajab Shaaban. Nu e numele meu real, ci unul pe care l-am împrumutat pentru această călătorie menită să-mi salveze viața. Îi aparținea unei persoane pe care am cunoscut-o demult. Shaaban este şi numele celei de-a opta luni a anului, luna împărțirii, când se stabilesc destinele anului următor şi sunt iertate păcatele celor care s-au căit. Precedă luna Ramadanului, luna vipiei, luna postirii. Rajab este luna care le precedă pe amândouă, a şaptea, luna venerată. În timpul acesteia a fost noaptea Mirajului, când Profetul a fost dus prin şapte ceruri până la Prezența lui Dumnezeu. Ah, ce ne mai plăcea povestea asta

când eram mici! în noaptea de 27 Rajab, Profetul dormea când îngerul Jibreel l-a trezit şi l-a pus să urce pe calul înaripat Burakh{14}, care l-a purtat prin văzduh până la al-Quds, Ierusalim. Acolo, printre ruinele de pe Muntele Templului, s-a rugat împreună cu Abraham, Moise şi Iisus şi apoi a urcat în tovărăşia lor până la Jujubierul de la Capăt, *sidrat al-muntaha,* care era punctul cel mai apropiat de Atotputernic unde se putea ajunge. Acolo, Dumnezeu i-a poruncit Profetului ca musulmanii să se roage de cincizeci de ori pe zi. Pe drumul de întoarcere, Moise l-a sfătuit să meargă înapoi şi să se târguiască. Era în branşă de mult mai mult timp decât Profetul şi era de părere că Dumnezeu avea să cedeze puțin. Atotputernicul a coborât numărul de rugăciuni la cinci pe zi. Atunci când se spunea această poveste, din plămânii credincioşilor ieşea un oftat zgomotos. Închipuiți-vă cum ar fi să te rogi de cincizeci de ori pe zi! Apoi Profetul s-a întors la al-Quds şi a încălecat iarăşi pe Burakh, care l-a dus la Makka{15} până la ivirea zorilor. Acolo a trebuit să înfrunte inevitabilele cârteli şi comentarii sceptice din partea jahalilor, ignoranții cu mintea începețoşată, dar pentru credincioşi minunea Mirajului reprezintă un eveniment ce trebuie sărbătorit cu mare bucurie. Rajab precedă Shaaban care precedă Ramadanul, trei luni sfinte. Deşi Dumnezeu a poruncit să postim numai în timpul Ramadanului, cei evlavioşi posteau de-a lungul celor trei luni. Asta a fost gluma pe care i-au făcut-o părinții tizului meu, să-l numească Rajab când pe tatăl lui îl chema Shaaban, ca şi cum i-ar fi zis Iulie când numele tatălui era August; fără îndoială s-au distrat grozav, dar mai târziu le-a plătit cu vârf şi îndesat pentru numele acela. Aşa cum aş fi făcut şi eu, dacă părinții mei m-ar fi botezat aşa.

Nu i-am spus nimic din toate astea lui Rachel Howard când a venit să mă viziteze la centrul de detenție. Nu i-am spus nimic. Adevărul este că denumirea de „centru de detenție” e o exagerare melodramatică. Nu existau porți încuiate sau gardieni înarmați, nu se zărea nici măcar o uniformă. Era un

fel de tabără la țară, administrată de o firmă privată. Erau trei clădiri mari care arătau ca nişte magazii sau depozite, unde dormeam şi ni se dădea mâncare. Era frig. Vântul urla şi se tânguia afară, izbucnind periodic în rafale de parcă ar fi vrut să ridice clădirea cu totul şi s-o ducă cine ştie unde. Aveam senzația că sângele încetase să-mi mai curgă prin vene, se transformase în cristale cu muchii ascuțite care-mi înțepau carnea pe dinăuntru. De îndată ce nu mă mai mişcăm, membrele îmi amorțeau. Dormeam în două clădiri, doisprezece într-una şi zece în cealaltă, cu spațiile individuale separate cu panouri de lemn, dar fără uşă. Fiecare clădire avea o toaletă şi un dus şi un robinet separat cu inscripția „Apă de băut". Asta m-a făcut să mă întreb dacă apa de la duş nu era cumva contaminată, dacă puteam să mă spăl fără probleme. Mâneam în a treia clădire, hrana fiindu-ne adusă cu o camionetă în containere mari de metal. Ne era servită de un englez de vârstă mijlocie cu un aer şifonat şi ursuz, un specimen pe care nu-l mai întâlnisem până atunci în călătoriile mele, dar pe care l-am văzut adesea după aceea. De fapt, m-a surprins înfățişarea multora dintre oamenii pe care i-am întâlnit în acele luni dintâi. Păreau atât de diferiți de varietatea țeapănă şi nezâmbitoare pe care mi-o aminteam din tinerețe! Englezul nostru se numea Harold şi, pe lângă faptul că ne servea mâncarea, curăța duşurile şi toaletele pe cât de bine putea. Un altul şedea într-un birou dintr-o clădire mică unde se aflau şi un telefon public, un dispensar şi o sală de consultații. De obicei se ducea acasă seara, pe când Harold dormea în clădirea unde luam masa şi părea să fie mereu prin preajmă. Mai era un bărbat care-i ținea locul lui Harold, dar cât am stat eu acolo a venit doar pentru o noapte şi s-a ținut departe de noi. Harold îşi atrăgea tachinări nesfârşite din partea deținuților, însă le ignora posac şi-şi îndeplinea sarcinile conştiincios, de parcă ar fi avut în cap o listă pe care să bifeze treburile rezolvate. Trebuie să fi văzut mulți de soiul nostru trecând pe-acolo, în timp ce pentru noi era primul englez pe care-l vedeam de aproape.

Magaziile în care eram cazați ar fi putut la fel de bine să adăpostească saci de cereale ori de ciment sau vreo altă marfa prețioasă care trebuia ținută în siguranță şi ferită de ploaie. Acum ne adăposteau pe noi, o pacoste fără valoare care trebuia ținută din scurt. Bărbatul din birou ne-a luat banii şi documentele şi ne-a spus că puteam să ne plimbăm prin jur dacă aveam nevoie de mişcare, atâta timp cât nu pierdeam din vedere tabăra, ca să nu ne pierdem.

— Dacă vă rătăciți, nu vine nimeni să vă caute, ne-a spus, şi noaptea se face frig, iar unii dintre voi nu sunt obişnuiți cu asta.

Avea să se facă şi mai frig, o ştiusem de la bun început. Retragerea lui Napoleon de la Moscova a avut loc abia în februarie sau martie, şi atunci totul era înghețat. Generalul Iarnă în fruntea ofensivei ruse. Eu am sosit în noiembrie, cu trei luni înainte de februarie, şi era deja un ger insuportabil, în condițiile în care iarna nici măcar nu începuse. Avea să se facă şi mai frig.

În tabără erau douăzeci şi doi de bărbați. Cei doisprezece din clădirea noastră erau patru algerieni, trei etiopieni, doi frați iranieni abia ieşiți din adolescență, care nu se dezlipeau unul de celălalt şi şuşoteau şi scânceau pe întuneric înainte să adoarmă în acelaşi pat, un sudanez şi un angolez, care era sursa de energie a barăcii noastre, înnebunindu-ne cu sfaturi, cu glume, cu comentarii politice, cu chilipiruri, cu justețea cauzei Unita în război. „Nu-i niciun nigerian aici”, ne-a spus angolezul. „Sunt prea mulți în detenție şi dau prea mult de furcă, aşa că trebuie să fie ținuți sub lacăt într-un castel străvechi din nordul înghețat, departe de zonele locuite. Sunt prea mulți pe lume în general.” Îl chema Alfonso şi nutrea o antipatie profundă şi neîmpăcată față de nigerieni, pe care n-a explicat-o, dar care părea să-i ilumineze fiecare zi din viață. Se afla în tabără, în baracament, cum îi plăcea lui să-i spună, de câteva săptămâni. Refuza să fie mutat, zicând că avea nevoie de izolare şi de aerul curat de la țară ca să termine cartea la care lucra. Dacă s-ar fi amestecat cu englezii pe

stradă şi şi-ar fi petrecut toate serile în puburile lor uitându-se la fotbal la televizor, amintirile lui şi-ar fi pierdut acurateţea şi tot ce făcuse până atunci n-ar mai fi avut nicio noimă. Îi plăcea acolo, în baracament, printre fraţii săi dezrădăcinaţi. Deţinuţii din cealaltă clădire erau toţi din sudul Asiei, din India şi Sri Lanka, şi poate oameni de origine indiană din alte părţi. Nu ştiu. Îşi desfăşurau viaţa separat de noi, stăteau împreună la masă şi vorbeau între ei într-o limbă pe care n-o înţelegeam defel.

În clădirea cea mică, în care se aflau un dispensar, un birou şi un fel de sală de consultaţii, am fost convocat la întrevederea cu Rachel Howard.

— Înţeleg că nu vorbeşti deloc engleza, mi-a spus uitându-se prin hârtii şi apoi zâmbindu-mi cu un val imens de bunăvoinţă, cerându-mi din tot sufletul s-o înţeleg, deşi nu vorbeam limba.

Mă aflam acolo abia de două zile şi nu eram pregătit să fiu interogat şi fişat şi poate trimis în altă parte. Îmi plăcea acolo, chiar dacă îmi amorţeau picioarele de frig. Îmi plăcea verdele buretos al peisajului de ţară, care arăta ca şi când ar fi avut o anumită elasticitate. Îmi plăceau huruiturile şi bufnetele înăbuşite care circulau prin aerul îmbibat cu apă, care m-au neliniştit la început, deoarece mă gândeam că aud vuietul îndepărtat al mării, dar mai târziu mi-am dat seama că era doar zgomotul traficului de pe şoseaua din apropiere. Îmi plăceau Alfonso şi bucuria lui anarhică, etiopienii şi tăcerile lor fragile, în timp ce aplicau cine ştie ce înţelegere secretă între ei, algerienii şi purtarea lor curtenitoare, chicotelile batjocoritoare pe care şi le aruncau, şuşotelile necontenite, sudanezii, gravi şi intimidaţi, şi cei doi băieţi iranieni adânciţi în suferinţele lor fertile. Nu mă simţeam pregătit să fiu salvat dintre acele vieţi abia perceptibile.

Se strângeau ca să-mi facă loc, numindu-mă *„shebe”*{16}, „aga”, „bătrâne”, *„mister”*. „Ce te-a adus până aici, atât de departe de Dumnezeu şi de cei dragi, *ya habibi?* Nu ştii că frigul şi clima umedă ar putea îmbolnăvi un tip cu oase atât

de fragile şi de bătrâne ca ale tale?" Asta-mi închipuiam că spun, deoarece niciunul dintre noi, cu excepţia lui Alfonso, nu vorbea în engleză cu ceilalţi, şi lui Alfonso nu părea să-i pese cine-l asculta ori cine-l înţelegea; îşi flutura braţele şi-şi juca rolul de clovn fără să bage în seamă ceea ce mi se părea mie uneori a fi râsul răutăcios al celorlalţi, mai ales al algerienilor disprețuitori. Bănuiam că se credeau mai nobili decât negrul acela vorbăreț care se purta cu atâta încredere în sine. Alfonso continua să pălăvrăgească, de parcă nimic nu l-ar fi putut răni, de parcă n-ar fi avut niciun control asupra drăcuşorilor care-l sileau să dea din gură cu atâta frenezie.

Eu, pe de altă parte, tot nu pricepeam de ce individul care-mi vânduse biletul mă sfătuise să-mi ascund cunoştinţele de engleză; nu ştiam nici când era înţelept să recunosc că vorbesc această limbă. De asemenea, nu ştiam dacă ignoranţa tovarăşilor mei în materie de engleză era rodul unei strategii similare. Oare ei ştiau din ce motiv trebuia să ne prefacem că nu vorbim limba, sau urmau la rândul lor sfatul isteț al unui vânzător de bilete? Poate se temeau că singurul dintre noi care era atât de nechibzuit încât să vorbească în engleză era un fel de informator, gând care-mi trecuse şi mie prin minte, şi stăteau *skut sakit* până trecea pericolul. Cu toţii fugiserăm din locuri unde puterea cerea o supunere totală, unde oamenii trebuiau să se gudure înspăimântaţi, şi cum asta nu se mai putea obţine cu biciuiri zilnice şi decapitări publice, slujitorii regimului, poliţia şi armata şi aparatul de securitate, comiteau în mod repetat persecuţii mărunte ca să demonstreze că o revoltă ar fi fost un gest necugetat sortit eşecului. Cum puteam ghici ce încălcare a regulilor i-ar fi înfuriat pe paznicii acelui loc? Nu voiam să fiu prins din cauza unei aplicări greşite a vicleşugului şi să mă trezesc mutat într-un vechi castel din nordul înghețat sau, mai rău, suit în avionul spre casă. Era prea devreme ca să renunț la înşelătorie, chiar dacă mi-ar fi plăcut să văd cum încremeneşte zâmbetul înflăcărat al lui Rachel pe chipul ei atrăgător. În loc de asta, am clătinat din cap şi am dat din

umeri încet, fără pic de agresivitate, şi i-am oferit zâmbetul unui străin neajutorat.

Părul ei era negru şţ ondulat, într-un stil voit dezordonat şi încâlcit. Îi dădea un aer zglobiu şi tineresc şi o făcea să pară foarte brunetă şi puțin străină, aspect fără îndoială căutat. Se încrunta la hârtiile ei, aplecată în față, în timp ce eu o priveam în tăcere. Apoi s-a uitat la mine şi a zâmbit. Mi-am spus că asta era tot până găsea un interpret. A dat din cap energic ca să mă liniştească, după care şi-a apucat părul cu ambele mâini şi l-a tras spre spate, degajându-şi fața.

— Şi acum ce facem? a zis, privindu-mă stăruitor, cu mâinile în continuare pe laturile capului.

Nu ştiam dacă era la curent cu şiretlicul acesta de a nu vorbi în engleză, caz în care aş fi vrut să-mi dea un semn, sau aerul atotcunoscător de pe chipul ei exprima delectarea față de o intrigă tot mai complicată. S-a ridicat şi a făcut câțiva paşi, apoi s-a răsucit ca să se uite la mine. Mi-am dat seama atunci că nu mă văzuse cu adevărat, că privirea aceea atotcunoscătoare era îndreptată spre interior, asupra mijloacelor care-i stăteau Ia dispoziție. Nu era nici înaltă, nici solidă, dar mişcările ei aveau o siguranță de sine care sugera forță fizică. Umeri compacți, probabil înota cu regularitate.

— O să trebuiască să te mutăm undeva unde să poți lua lecții. Oricum, o să te scot din centrul ăsta de detenție. Nu cred c-o să fie prea greu, pe motiv de vârstă. Asta e prima chestie pe care trebuie s-o facem, să aranjăm ca să fii transferat în grija autorității noastre tutelare.

S-a încruntat fără să mă vadă, poate întrebându-se ce să facă în continuare, incapabilă să-mi spună în cuvinte ce plănuia pentru mine, preocupată să mă facă să simt că o interesa soarta mea şi că era eficientă. Dar încă nu mă vedea, se uita înăuntru. Cred că avea aceeaşi vârstă ca fiica mea, înjur de treizeci şi cinci de ani, aceeaşi vârstă pe care ar fi avut-o fiica mea. Mi se pare absurd s-o numesc „a mea”, căci a trăit foarte puțin. Rachel Howard s-a întors la masă şi a luat loc în fața mea. I-am căutat privirea, ca s-o înştiințez că eram

acolo, şi n-a dat niciun semn de tulburare: stătea tăcută, percepându-mi treptat prezența. În cele din urmă a întins mâna şi şi-a aşezat-o pe brațul meu.

— Să fugi de acasă la şaizeci şi cinci de ani nu-i de ici, de colo, mi-a spus zâmbind. Oare ce-a fost în capul tău?

Mi-a plăcut că mă dusese cu gândul la fiica mea şi că acel gând nu fusese o amintire a vinovăției sau a durerii, ci o mică plăcere într-un mediu atât de exotic şi de straniu. Raiiya, aşa am numit-o, o cetățeană de rând, o indigenă obişnuită. Mama ei a considerat numele o provocare şi, cu siguranță, o sursă de stingherealã când creştea, aşa că i-a zis Ruqiya, după fiica pe care a avut-o Profetul cu Khadija, prima lui soție şi binefăcătoarea lui. Insă n-a trăit mult. *Rahmatullah alaiha.*

— Trebuie să vedem dacă putem găsi un interpret, a spus Rachel Howard dând din cap încurajator deoarece rostisem ultimele două cuvinte cu glas tare, invocând milostenia divină pentru sufletul fetei când tocmai Dumnezeu şi îngerii lui au luat-o înainte să poată deveni măcar cetățeană, şi apoi au luat-o şi pe mama ei, fie ca Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază, când eu nu eram acolo şi n-am ştiut nimic. Nu înțelegi *niciun pic* de engleză? Nu-i nimic, o să te ducem la şcoală după ce te scoatem de aici. Cred că-i greu să înveți de la o anumită vârstă încolo, a spus, zâmbind iar la gândul vârstei mele. În primul rând, o să te scoatem de aici. O să-ți placă acolo unde mergem. E un orăşel de pe țărmul mării. O să-ți găsim o pensiune şi-ți facem rost de asigurare socială şi tot restul. Apoi o să găsim un interpret. Ai rude sau prieteni? Ah, sper din tot sufletul. E greu oricum, dar a vârsta dumitale…

Un orăşel pe țărmul mării. „Da, o să-mi placă”, m-am gândit. Peste câteva zile.

M-au dus întâi la o pensiune, Rachel şi un bărbat pe nume Jeff care conducea maşina cu care au venit să mă ia. Era mult mai tânăr decât ea, înalt, cu oase mari, păr roşcat şi o voce exagerat de serioasă. Îmi imaginam că râdea zgomotos şi mânca vesel şi cu poftă când nu simțea că trebuie să-şi joace

rolul. Stăteam pe bancheta din spate având alături gentuța prin care scotocise Kevin Edelman, acum fără caseta cu *ud-al-qamari* pe care mi-o furase, dar conținând un prosop de la centrul de detenție pe care Alfonso mi-l strecurase în bagaj în ultimul moment.

— Trebuie să fii întotdeauna curat, mi-a zis, cu un soi de neajutorate licărindu-i în ochi. *Baba,* mă auzi? Orice ți-ar face, trebuie să te menții curat.

Eram neliniştit în privința prosopului, temându-mă că aveau să mă percheziționeze înainte de plecare. Văzusem oameni bătuți crunt pentru că furaseră mult mai puțin, o bucată de săpun sau o sticlă goală de coca-cola. Acolo, nu aici, în viața mea anterioară. Dar nimeni nu mi-a umblat prin geantă. Bărbatul care şedea în birou m-a escortat până la maşină şi a aşteptat răbdător cât le-am strâns zâmbitor mâinile celor rămaşi. *„Maasalama,* mergi în pace", mi-au zis. *„Kwaheri",* le-am răspuns, „să aveți parte de vremuri bune." Rachel şi Jeff erau entuziasmați, discutau între ei despre regulile şi legile pe care le îmbunătățiseră, numind diverşi oficiali şi un ministru ale căror decizii cinice şi expeditive reuşiseră să le ocolească printr-o manevră ingenioasă, comparând eliberarea mea triumfătoare cu cazurile altora, pentru care decizia era încă în aşteptare. Poate că nimeni nu le spusese despre hotărârea conform căreia eram în pericol de moarte atât timp cât mă aflam în mâinile guvernului meu, sau poate că nu considerau că ar fi fost de ajuns ca să-mi asigure dreptul de şedere, sau poate că, în pofida gestului mărinimos, izvorât dintr-o indignare justificată, de a aproba cererile de azil ale cetățenilor țării mele, cineva începuse să calculeze costurile primirii unui om de vârsta mea în Regatul Unit: prea bătrân ca să lucrez într-un spital, prea bătrân ca să zămislesc un viitor membru al echipei naționale de crichet, prea bătrân pentru orice, în afară de serviciile de asistență socială şi medicală şi incinerarea plătită de stat. Dar au reuşit, mi-au obținut dreptul de intrare, şi pe când stăteam în maşină mi-a părut rău că ironizasem în gând entuziasmul cu

care se felicitau şi că trebuia să mă prefac în continuare că nu puteam să-i înțeleg ori să le spun cât de recunoscător le eram.

Pensiunea era o casă veche şi întunecoasă de pe o străduță liniştită ce se desprindea din şoseaua principală. Proprietăreasa se numea Celia – „Celia a fost de acord să-l ia, ar trebui să ajungem acolo la fix pentru ceai", „nu, mersi", „e ciudată, într-adevăr, dar e foarte de treabă" – şi, pe când stăteam în fața uşii deschise, sunând la sonerie, ea ne-a strigat să urcăm la etaj. Holul de la intrare era mic şi mohorât, podeaua era acoperită cu o carpetă uzată în care fragmente de roşu erau încă vizibile în cenuşiul urzelii. Scara, cu doar câteva trepte, cotea brusc la dreapta şi apoi la fel de brusc tot la dreapta, un sistem defensiv excelent. Intrusul, după toate probabilitățile dreptaci, n-ar fi avut loc să rotească o armă şi ar fi fost vulnerabil la o lovitură de măciucă sau o găleată de ulei clocotit. Celia stătea în camera de zi, citind o revistă în fața televizorului cu sonorul oprit. Mirosul a fost cel care m-a frapat primul, ceva deopotrivă nou şi familiar, o combinație pe care acum, grație experienței, o pot descrie. Atunci m-a dus cu gândul la nişte găinaț umed lăsat într-un spațiu închis, ca în casele unde oamenii îşi lăsau găinile să se cuibărească pe casa scării ori pe polițe, în case nu foarte diferite de asta, cu acele cotiri bruşte ale scărilor, unde în copilărie mă speriam de moarte la cotcodăcitul unei găini pe care o deranjasem în timp ce urcam pe bâjbâite prin întuneric. Acum ştiu că nu era mirosul de găinaț, ci acela al camerelor vechi, prăfuite, închise: tapițerie care absorbise decenii întregi reziduuri lichide, covoare decolorate şi uzate care înglobau ghemotoace de păr uman şi blană de animal şi firimituri şi grăunțe, izul focurilor de odinioară şi al funinginii, miasma stătută pe care o emanau teancurile de stofe şi genți din colțurile încăperii. Intr-o parte erau trei colivii aşezate pe postamente de alamă; creaturile dinăuntru păreau mai mult sau mai puțin vii, dacă judecam după bucățelele de hrană risipite în jur.

Celia însăşi era o femeie înaltă, bine făcută, cu părul lung şi fin vopsit cu henna. S-a ridicat în picioare când am intrat şi ne-a poftit, sau, mai bine zis, ne-a tras înăuntru.

— Stați jos să beți un ceai, a zis, cu vocea răsunătoare şi agresivă în ciuda voioşiei din ton. E frig afară, aşa-i? E nişte ceai făcut deja, haideți mai aproape de foc, sunt nişte ceşti pe măsuța de acolo. Stați jos. Bună, mă bucur că ați venit. El e Michael, Mick. Salută-l pe oaspetele nostru, Mick.

A arătat spre un bărbat care părea mai bătrân decât ea, la vreo şaptezeci de ani, şi ocupa scaunul de vizavi. M-a privit binevoitor, apoi s-a apucat iarăşi să-şi examineze mâinile. Aşa cum aveam să aflu, Mick nu făcea mare lucru în afară de a se holba la propriile mâini şi de a le zâmbi amabil tuturor, iar când i se spunea s-o facă, se uita la televizor sau îşi bea ceaiul sau chiar rostea câteva cuvinte pe o temă asupra căreia i se cerea părerea, spunând „da” sau „nu” sau „perfect”, după care se retrăgea în patul pe care-l împărțea cu Celia.

— Iar el este Ibrahim şi el e Georgy, a spus Celia arătând spre cei doi tineri aşezați la masa mare din încăpere.

Ibrahim purta o cămaşă verde marmorată cu albastru peste un tricou negru, iar Georgy, cu tenul mai închis la culoare, avea o geacă de piele maro cu fermoar. Amândoi au făcut cu mâna în semn de salut, şi am observat în ochii lor ceva ce nu zărisem nici la Celia, nici la Mick, o anumită precauție, un pic de împăunare, o scânteie de răutate. Mi-aş fi dat seama fără să mi se spună că erau străini de locurile acelea. Li s-au adresat lui Rachel şi lui Jeff pe nume şi le-au zâmbit radios, gata să facă băşcălie dacă era rost de aşa ceva. Nu mi se păreau de încredere. Tineri puşi pe căpătuială, lacomi, cu o foame prea evidentă de prea multe lucruri, disperați, poate nemiloşi, nu ştiu, dar n-aveam încredere în ei. Mustățile acelea tunse cu migală!

— Ibrahim e din Kosovo, fuge de sârbii aceia groaznici, groaznici şi de setea lor de sânge, mi-a spus Celia aruncându-mi o privire. Cred că o să te descurci, nu-i aşa, Ibrahim? Da, bineînțeles c-o să te descurci. Familia lui a fost risipită peste

tot, el a fost împuşcat, urmărit pe stradă. Înfiorător. Iar acesta este dragul de Georgy. Georgy e rom din Republica Cehă. E aici de secole. Tot încearcă să-l trimită înapoi, dar are ceva aici – Celia a bătut cu degetul în tâmpla dreaptă – şi doctorii se opun, aşa că cei de la Imigrări îl lasă în pace o vreme. L-au bătut atât de rău acolo! L-au vătămat pe viață. Cu bâte de baseball peste față, genul ăsta de lucruri. Un comportament josnic, doar pentru că e rom. Sârbii aceia…

— Cehi, a corectat-o Rachel.

— Cehi atunci, a acceptat Celia țâfnoasă. Tot nu pricep de ce nu-s în stare oamenii să se tolereze unii pe ceilalți. Sincer, nu-mi dau seama. Noi n-am făcut deosebire între ei când i-am ajutat în timpul războiului. N-am zis: „Tu eşti ceh şi el e rom, aşa că o să te ajutăm pe tine, dar nu-l ajutăm pe el”. Am ajutat pe toată lumea. Deocamdată, tipii de la Interne n-au inimă să-l trimită pe Georgy înapoi cu forța. Tot încearcă să-l facă să spună că nu era aşa de rău, ba chiar că de fapt n-a fost bătut. Cred însă că până la urmă o să-l trimită acolo pe bietul Georgy, dragul de el.

— Ba nu, mai e o şansă, a protestat Rachel. Facem tot posibilul. Ne luptăm din răsputeri pentru el. Cum merg lecțiile, Georgy?

Georgy a încuviințat în cap. Urmărea discuția cu ochii măriți, parcă lichizi, o imagine a înjosirii şi a demnității călcate în picioare, un corp tragic a cărui viață depindea de menținerea entuziasmului unor oameni care-i dezbăteau finalul.

— Iar aceştia sunt peruşii Antigona, Casandra şi Elena, a spus Celia uitându-se la mine şi apoi fluturând mâna pe rând spre colivii. Nu mai țin minte care cum se numeşte, dar nu par deranjate. Ei bine, acum ai făcut cunoştință cu toată lumea. Hai să te aşezi lângă foc şi să bei un ceai. Trebuie să fii înghețat.

— Domnul Shaaban nu vorbeşte deloc engleza, Celia, a spus Rachel cerându-şi parcă scuze.

Celia m-a privit şi am văzut în ochii ei un fel de şoc, refuzul de a crede, ca şi cum m-ar fi citit. Ba chiar a clătinat uşor din cap şi şi-a strâmbat gura în timp ce se uita la mine, puțin nemulțumită de turnura pe care o luaseră lucrurile. Simțeam o apăsare în piept de când intrasem în camera supraaglomerată, neliniştit la gândul patului mizerabil în care urma să ajung mai târziu. Suspiciunile Celiei au întețit acea apăsare. Nu mai întâlnisem englezi precum Celia şi Mick, ea cu atitudinea ei maternă haotică şi capricioasă şi cu mişcări de o senzualitate pe care era imposibil să n-o observi, el cu aerul acela de decrepitudine binevoitoare. În afară de ursuzul şi schimonositul Harold şi bărbatul taciturn din biroul de la centrul de detenție şi, desigur, Kevin Edelman, englezii cu care avusesem de-a face până atunci fuseseră în majoritate clienți ai magazinului de mobilă sau turişti şi, la o anumită distanță, şefii direcției în vremea când lucram pentru guvern. Erau cu toții superiori, prosperi, ațoşi şi puțin prea grosolani ca să-i simpatizezi. Plini de sine şi umflați în pene tot timpul, de parcă ar fi fost gata în orice clipă să-şi afişeze disprețul şi severitatea. Nu-mi puteam imagina cum erau între ei, dar era greu de crezut că s-ar fi purtat altfel. Au fost însă şi excepții: doi dintre profesorii mei de la Colegiul Makerere, care aveau o parte din trăsăturile de mai sus, dar puteau fi şi amabili şi politicoşi şi entuziaşti. Iar de la sosirea în Anglia avusesem de-a face cu oficiali şi funcționari, oameni care pur şi simplu nu mă puteau vedea, oameni aflați sub presiunea muncii lor care ar fi putut povesti la nesfârşit despre cerşetorii ca mine. Celia mă văzuse, o simțisem clar. Privirea ei ascuțită fusese un soi de recunoaştere, una pe care nu mi-o doream însă. Nu-mi puteam da seama de ce în acel moment.

— Ei bine, o să ne descurcăm cu limbajul semnelor şi cu diverse imitații de sunete, a spus Celia iritată. Nu-ți face griji, Rachel, scumpo, suntem obişnuiți cu asta. Nu-i aşa, Mick? Să ştiți că pe vremuri vorbea o limbă străină. Mick, ce limbă vorbeai tu? Malaeza, nu-i aşa? Malaeza. Mick, malaeza era? Oare domnul…?

— Shaaban, a spus Rachel, încruntându-se puțin în timp ce-şi menținea un zâmbet subțire.

Îşi trecea fără încetare mâinile peste genunchii pantalonilor. Eram mai îngrijorat ca oricând că-şi pierduse răbdarea şi voia să plece cât mai repede.

— Shaaban, Shaaban, Shaaban, a repetat Celia. Oare domnul Shaaban vorbeşte malaeza? Presupun că nu. S-a dus la uşă şi a strigat: Susan! de două ori, apoi s-a întors la scaunul ei. Susan o să ne aducă nişte ceai. Shaaban, Shaaban.

Susan era o femeie de vârsta ei, scundă, cu fața rotundă, mereu nervoasă, ceea ce era de înțeles pentru o persoană aflată în subordinea unei scorpii precum Celia. Susan gătea şi deretica, pe când Celia făcea munca de birou, după cum s-a exprimat. Rachel şi Jeff au plecat peste câteva minute, refuzând invitația la ceai. Am priceput de ce când Susan s-a întors cu o farfurie cu pâine prăjită, o tigaie cu mâncare de fasole şi altă farfurie cu şuncă feliată din conservă. Ne-am aşezat cu toții în jurul mesei mari şi ne-am băut ceaiul. Am arătat spre feliile de şuncă şi am clătinat din cap spre Celia.

— Porc, a zis Ibrahim rânjind până la urechi şi întorcându-se către Georgy să-i împărtăşească gluma. Musulman, nu mănâncă porc, nu se pişă alcool. Curat curat curat, spălat spălat spălat. Negru.

Georgy a râs în hohote auzind cuvântul „negru”. Nu ştiu ce-l înveselise atâta, gândul că un *negru* era musulman sau scena comică în care un bărbat cu pielea închisă la culoare se agită *curat curat curat, spălat spălat spălat,* sau poate că aveau o glumă între ei. Mai târziu am înțeles că Georgy râdea la orice spunea Ibrahim. Mă priveau amândoi zeflemitor, iar eu nu reuşeam să pricep de ce erau aşa de răutăcioşi. Poate că împrejurările şi temerile îi făcuseră sarcastici şi batjocoritori, iar minciunile şi subterfugiile de care avuseseră nevoie ca să-şi susțină povestea oprimării îndurate îi făcuseră cinici cu privire la adevărata amploare a suferinței lor şi a celor care le împărtăşeau soarta. De unde ştiau ei că nu

fusesem martorul sau victima unor umilințe şi violențe care le-ar fi impus măcar o tăcere omenoasă? Nimeni nu mă lovise cu o bâtă de baseball peste față, dar de unde ştiau ei, şi de unde ştiau că nu asistasem la scene încă şi mai cumplite? După ororile prin care trecuseră, cum de încetaseră să creadă că astfel de orori se pot întâmpla oricui?

Mick mânca fasole cu lingura în timp ce stăpâna casei sorbea din ceai şi vorbea într-un ritm normal, fără teamă de întreruperi. Vorbea despre peruşi, despre clienții pe care-i avuseseră în trecut şi cu care rămăseseră prieteni, despre organizația pentru refugiați – „sunt nişte oameni extraordinari" –, despre demonstrațiile localnicilor împotriva solicitanților de azil, despre exagerările din ziare, despre faptul că înțelegea prea puțin schimbările care se produseseră pe glob. Ibrahim şi-a aprins o țigară după ce a luat câteva înghițituri de pâine prăjită şi şi-a tras scrumiera plină ochi mai aproape, astfel că era chiar lângă farfuria lui, ca o garnitură specială, ca un condiment pentru pâinea prăjită, fasole şi şuncă.

— Pe strada asta e o biserică, St. Peter, acolo obişnuiam să mergem. Era biserica noastră, a zis Celia îndepărtând cu mâna fumul de țigară. Acum e un club sau o cafenea sau ceva de genul ăsta. O discotecă. Nu eram nemaipomenit de religioşi, dar mergeam la biserică în zilele de sărbătoare. Acum e un club sau o cafenea. Nu e corect ca o țară creştină să nu se îngrijească de bisericile ei. Pun pariu că în țara domnului Naashab n-o să vezi un templu transformat în bar. Nu calc niciodată pe-acolo, deşi cred că băieții se duc, nu-i aşa? Ce altceva pot să facă? Sunt ca într-o capcană, n-au voie să muncească ori să-şi găsească un loc de cazare. Bietul Ibrahim a trebuit să-şi trimită soția şi fata la Londra, să stea cu familia fratelui lui, pentru că n-o lăsau pe fetiță să meargă la şcoală aici. Părinții protestează, de aia. Nu-i vor în şcolile lor, spun. E îngrozitor. Oricum, băieții se duc uneori la barul acela, dar eu nu, niciodată. N-aş putea, mi s-ar părea aiurea după ce am fost acolo de atâtea ori pentru slujbe şi rugăciuni.

Mai încolo pe stradă stătea un pictor, un pictor adevărat, nu zugrav de case. Mama mi-a povestit despre el, deşi cred că-l ţin şi eu minte. Avea studioul în camera mare de la parter, în partea din faţă a casei. Îl puteai vedea din stradă, postat în faţa şevaletului, îmbrăcat cu o salopetă.
Barbă stufoasă şi burtă, acum cred că e celebru. Pe atunci, când eram eu mică, nu erau străini pe-aici, doar câte un călător din Franţa, nu străini de-adevăratelea. Sau n-am întâlnit noi niciunul, nu-i aşa, Mick? Asta până la prizonierii italieni de după război. Tu nu erai aici înainte de momentul ăsta, nu-i aşa, Mick? Am uitat. N-ai fi putut oricum să întâlneşti vreun străin înainte de asta, bineînţeles. Mick a fost în Malaya. Acum, cu toate nenorocirile care se petrec în ţările lor, străinii sunt peste tot. Nu era aşa pe vremuri. N-am eu căderea să spun cum e mai bine, dar nu putem să-i alungăm, nu? Nu putem să le spunem: „Duceţi-vă în ţările voastre oribile şi mâncaţi bătaie, suntem prea ocupaţi cu vieţile noastre”. Dacă-i putem ajuta, cred că trebuie s-o facem. Trebuie să fim toleranţi. Nu-i înţeleg pe oamenii ăştia care ies la proteste şi-i ponegresc în fel şi chip pe solicitanţii de azil. Şi marşurile Frontului Naţional! Nu-i suport pe fasciştii ăia. Înainte nu erau aşa de mulţi străini în ţară, dar ce putem face? Nu putem să-i trimitem înapoi în locurile alea îngrozitoare. Nu ştiu ce putem face.

Ascultam cu fruntea plecată; ceilalţi ascultau şi ei în tăcere. După felul potolit în care vorbea Celia, am început să mă tem că avea să continue până la epuizare, mult după miezul nopţii. Am făcut semn că voiam să merg la culcare şi Celia a ridicat din sprâncene ca şi cum i-aş fi cerut luna de pe cer. Era abia trecut de şase, dar voiam să scap din încăperea aceea oprimantă, de duplicităţile şi prefăcătoriile ei, de mirosuri, de atmosfera de neglijenţă şi cruzime, de meschinăria ei. Voiam să stau singur în întuneric şi să-mi număr oasele din cap.

Celia m-a condus la etaj, încă o cotitură la dreapta şi încă una, până într-o cămăruţă înghesuită având în colţ un pat

acoperit cu ceea ce părea o carpetă maro veche.

— Stau în casa asta de aproape şaizeci de ani, domnule Bashat, mi-a spus din prag.

Se rezema cu o mână de toc, zâmbind satisfăcută de această realizare. Urma să-mi spună povestea casei şi cum mama ei, care se ocupa de aranjamentele florale de la St. Peter, fusese îndrăgostită în taină de un artist cam zurbagiu care fugise într-o noapte pe furtună pentru că ea nu voia să se implice într-o relație necuviincioasă, apoi se întorsese să-i bubuie în geam, vrând să-i recâştige dragostea. Ei bine, nu.

— Aproape şaizeci de ani, şi încă zdravănă la minte şi la trup, sau cum s-o zice, spre deosebire de sărmanul Mick. Deşi se bucură de viață, nu pot să zic că nu. Japonezii i-au făcut asta. S-a întors aşa, şi eu l-am luat în grijă. Lucrurile pe care le vezi în cameră, toate înseamnă ceva pentru mine, fiecare dintre ele. Te rog să ai grijă. Baia e alături. O folosim cu toții, aşa că te rog s-o păstrezi curată. Altfel, ai cunoscut pe toată lumea şi sper să înveți engleza cât mai repede, ca să putem sta de vorbă cum trebuie. Ah, şi Ibrahim şi dragul de Georgy dorm la etaj.

S-a întors cu o expresie de neplăcere, nereuşind să-şi ascundă iritarea din ochi. Ce mai era? Ce-i făcusem?

— Micul-dejun se serveşte între opt şi zece, mi-a zis cam de sus, întoarsă pe jumătate. Ți-am fi recunoscători dacă ai fi punctual. Încui uşa din față la zece seara, aşa că dacă te întorci mai târziu, trebuie să suni până ce vine careva să-ți deschidă. Noapte bună, domnule Showness.

Carpeta de pe pat a scos un nor dens de praf când am tras-o. Cearşafurile arătau şi miroseau ca şi când ar mai fi fost folosite. Pe fața de pernă erau pete de sânge. Patul avea acelaşi miros ca tapițeria din camera de zi: vomă stătută, spermă şi ceai vărsat. Nu îndrăzneam nici măcar să mă aşez pe el, dintr-o teamă absurdă, nu doar de o boală fizică, ci de contaminarea morală. Am încercat micul divan cu linii elegante, dar tapițeria era la fel de respingătoare precum carpeta de pe pat. Baia era slinoasă: în chiuvetă erau pete de

ceea ce părea a fi o materie vegetală, pe suprafața căzii crescuse o pojghiță negricioasă şi toaleta era o gaură neagră. Îmi venea să vărs, dar n-aveam de ales; eram însă conştient că era foarte posibil ca o făptură cu dinți să trăiască în întunecimea aceea şi să se lase tentată de înzestrările mele masculine. Adevărul este că de la o vârstă capătă o anume noblețe. Engleza urma să-mi fie vârâtă pe gât a doua zi, când Rachel a venit să mă ia la ceea ce a numit o „şedință de analiză". Nu bătusem atâta drum ca s-o dau în bară din neglijență. Mi-am petrecut seara trecând în revistă suvenirele Celiei cu un amestec de plăcere veche şi regrete la fel de vechi, evaluându-le ca şi când ar fi făcut parte din conținutul unei case pe care-l cumpărasem la licitație. Pe masă nu era mare lucru: o navă într-o sticlă, nişte bijuterii ieftine, fotografii în rame şchioape, o cutie de biscuiți cu portretul unui bărbat în uniformă de căpitan de marină în centrul unei ghirlande de fructe de pe tot cuprinsul Imperiului, conținând o mulțime de fleacuri, nasturi, insigne, pene. Am reflectat după aceea că n-am simțit niciun interes pentru obiectele respective, nici măcar nu am încercat să-mi imaginez de ce erau prețioase pentru Celia, nici nu mi-a trecut prin minte să-mi imaginez locul pe care-l ocupaseră în viața ei.

Pe perete era o oglindă mare suflată cu aur, prea mare pentru odăița aceea, dar poleiala era intactă, fiind necesare doar câteva mici reparații. S-ar fi vândut la un preț bun. În lumina aceea sumbră, reflexia mea arăta ca o creatură suspendată într-o pâclă pe cale să se ridice, cercul de lumină al abajurului atârnându-mi ca un lanț deschis peste umeri. M-am culcat pe podea, lângă masă, cu prosopul pe care mi-l dăduse Alfonso cu forța sub cap. Ştiam că n-aveam mari şanse să dorm, ținând seama de asprimea covorului de sub mine şi de foamea care-mi rodea stomacul. La un moment dat, am auzit nişte bufnete, în ritmul inconfundabil al actului sexual, şi m-am întrebat dacă era Celia călare pe Mick sau cumva băieții se lăsaseră luați de valul glumelor lor.

Rachel n-a venit în dimineața următoare. Am folosit baia cu ochii închişi, atingând ce aveam de atins cu vârfurile degetelor. Întors în cameră, am tras perdelele şi m-am aşezat pe podea, cu prosopul lui Alfonso întins sub mine. Camera mea era în partea din spate a casei, cu vedere la o grădină neîngrijită căreia tufişurile mari şi copacii îi dădeau un aer sinistru. Ploaia şiroia pe ochiurile de geam. Nu fusesem în stare să mă spăl cum trebuie după marea abluțiune, mai ales că fasolea îmi provocase diaree, ca de fiecare dată. M-am şters cât de bine am putut cu hârtie, dar, aşa cum şedeam pe podea, aveam senzația că o pată se întindea sub mine. Casa era tăcută, toți se aflau încă în pat. Mai târziu, când am auzit paşi pe scări şi clinchetul ceştilor şi farfuriilor, mi-am dat seama că nu voiam să ies, încă sub impresia antipatiei pe care o văzusem pe chipul Celiei. Aveam s-o aştept pe Rachel pe covorul fermecat al lui Alfonso, la adăpost de orice lipsă de considerație. Dar Rachel n-a venit, şi statul pe podeaua acelei camere prăfuite şi mult prea aglomerate cu obiecte, incapabil să mă gândesc la altceva pe lângă lipsa mea de valoare, m-a demoralizat atât de rău, încât m-am dus la parter.

Mick şedea la postul lui în fața televizorului cu sunetul oprit, ținând în poală un cuțit şi o farfurie murdare. Celia era la masă, cu un ziar deschis în fața ei. A ridicat privirea când m-a auzit intrând, apoi s-a rezemat de spătar şi a zâmbit larg. Era încă în capotul nu foarte bine strâns în talie, lăsând să se vadă că nu mai purta şi altceva.

— Bună dimineața, domnule Showboat. Ai dormit bine, nu-i aşa? a zis, invitându-mă Jovial la masă. Sunt sigură că ți-a priit. Sper că ți-a fost destul de cald. Haide, pune-ți nişte ceai. Ah, am uitat. Ceai, *slurp-slurp.* Toarnă, hai! A mimat sorbitul şi turnatul, apoi mi-a zâmbit iarăşi. Sau vrei să ți-l toarne mămica?

Mi-am pus nişte ceai şi m-am dus să mă aşez lângă Mick. Urmăream televizorul fără sonor împreună cu el, dar trebuie să recunosc, o supravegheam cu coada ochiului pe Celia, care-şi citea ziarul la masă. Capotul îi ajungea până sub

genunchi, şi, cum ea îşi legăna uşor corpul dintr-o parte în alta, lăsa să i se întrezărească periodic o porțiune dintre coapse. La un moment dat, şi-a coborât neatentă mâna şi a început să se frece între picioare. L-am auzit pe Mick chicotind lângă mine, dar când m-am uitat la el am văzut că stătea cu ochii ațintiți la televizor. M-am întors cu totul înspre ecran, încercând să evit situația jenantă. Am stat aşa mult timp, holbându-mă alături de Mick la imaginile fără sonor, aşteptând-o pe Rachel, neştiind unde să mă duc, ce să fac, în timp ce Celia foşnea paginile ziarului şi ofta din când în când. În cele din urmă şi-a împăturit gazeta şi a spus:

— După câte văd, vă înțelegeți tare bine. Băieții iar au pierdut micul-dejun. Dorm până la prânz, domnule Showboat. Ca nişte copii. Bieții de ei, ce să facă? Ar putea la fel de bine să doarmă până la ora ceaiului. Să facă economie cu masa de prânz. Noi nu oferim prânzul, domnule Showboat. Doar micul-dejun în fiecare zi, şi ceaiul, cu excepția zilei de joi, azi, când Susan e liberă. Ah, sper că nu vă deranjează că vă zic „domnule Showboat". Aşa vă țin eu minte numele. Sper că nu vă simțiți jignit. Mick, Mick, vezi că mă duc să mă îmbrac. Lui Mick nu-i place să mă vadă umblând în capot toată dimineața când avem oaspeți. E gelos. O să vă deprindeți cu obiceiurile noastre, domnule Showboat. Îmi închipui c-o să stați la noi o vreme, aşa se întâmplă cu majoritatea solicitanților de azil. Ne-am făcut o mulțime de prieteni minunați, de peste tot. Numai c-o să trebuiască să învățați un pic de engleză, domnule Showboat. Mă stresez când văd cum vă uitați aşa la mine şi habar n-am ce vă trece prin cap.

Am fugit la prosopul lui Alfonso, şi odată ce am ajuns pe el am avut senzația că eram într-un loc invizibil. Am stat acolo toată după-amiaza, blestemându-l pe vânzătorul de bilete care mă lipsise de puterea de a vorbi şi de a protesta şi blestemându-i pe Rachel şi Jeff pentru că mă răpiseră de la centrul de detenție, unde mă aflam printre oameni ale căror vieți o adânceau pe a mea, numai ca să mă aducă în temnița

aceea, cu scara ei răsucită şi gardienii ei excentrici pe care-i percepeam drept periculoşi şi totodată nepăsători. Nu mâncasem nimic toată ziua, ceea ce nu-i atât de tragic la vârsta mea; mă deranja mai mult faptul că nu-i păsa nimănui de asta. Nimeni nu se interesa dacă mâncasem sau nu, dacă mă simțeam bine sau nu, dacă eram bucuros sau mâhnit. I-am auzit pe băieți trezindu-se şi apoi coborând în goană pe scări ca nişte babuini zgomotoşi. La parter i- a întâmpinat Celia, cu râsul ei răguşit şi mustrările pline de cochetărie. Cei doi tineri campioni ai justiției şi drepturilor omului mă aduseseră într-o grădină zoologică, după care se duseseră să se laude la prietenii şi colegii lor cu istețimea de care dăduseră dovadă păcălind o mulțime de miniştri ca să scoată un bătrân din oribilul centru de detenție şi din ghearele fasciste ale statului, aducându-l în mâinile milostive ale Celiei şi ale tovarăşilor ei de joacă. Rachel, te implor în numele Atotputernicului!

Spre sfârşitul după-amiezii am început să mă simt rău, în pragul delirului, şi am hotărât că venise momentul să spun *Ya Latif* Bunule, Milostivule. Când eram în închisoare, în clipe de boală şi nelinişte, rosteam împreună această rugăciune, şi aşa e cel mai bine s-o faci, ca o congregație şi în numele celui care suferă. Dar aici nu era nimeni care să se roage pentru mine; speram că nu încalc prea tare regulile spunând-o eu însumi.

M-am dus la baie şi am efectuat *udhu* în vederea rugăciunii, spălându-mă pe mâini, pe față, pe brațe şi pe picioare. Apoi m-am întors la prosopul lui Alfonso şi am început. Întâi declarația de intenție că urma să rostesc *Ya Latif,* apoi cererea către Dumnezeu de a mă ocroti de Satana, cel lovit cu pietre. Apoi *bismillah,* În numele lui Dumnezeu cel îndurător şi milostiv. După aceea, de trei ori al-Ikhlas: „Spune: «Dumnezeu este unic, este veşnic. Nu a zămislit niciodată şi nu a fost zămislit. Nimeni nu-i este egal»“. Apoi *latifun:* „Blând este Dumnezeu cu slujitorii Săi. El le dă celor cărora voieşte să le dea. Este de neînvins, este

Atotputernicul.” Apoi rugăciunea despre Profet, una care sună minunat:

A salatu wa salamu alaykaya sayyidiya habiba-Llah,
A salatu wa salamu alaykaya sayyidiya nabiya-Llah,
A salatu wa salamu alaykaya sayyidiya rasula-Llah,
Binecuvântarea şi pacea să se pogoare asupra ta, cel iubit de Dumnezeu,
Binecuvântarea şi pacea să se pogoare asupra ta, profetul lui Dumnezeu,
Binecuvântarea şi pacea să se pogoare asupra ta, sol al lui Dumnezeu.

În fine, rostirea cuvintelor *Ya Latif,* fără grabă sau pripeală, întorcând capul la dreapta şi apoi la stânga, de o mie de ori.

Se întunecase deja când am terminat, simțind că găsisem alinarea pe care o căutasem. Mă întrebam dacă să cobor la parter ca să cerşesc nişte *slurp-slurp* şi ce firimituri mai rămăseseră sau să ies şi să merg drept înainte preț de jumătate de oră, însă chiar atunci am auzit-o pe Celia urcând pe scară. Instinctul îmi spunea că venea la mine, aşa că m-am ridicat, ca să nu mă găsească pe prosop. A bătut tare la uşă şi, fără să aştepte răspunsul, a intrat. Nu aveam nicio posibilitate să zăvorăsc uşa.

— Da’ tare-ți mai place să dormi, domnule Showboat, mi-a zis cu voioşie, pipăind peretele în căutarea comutatorului. Rachel ți-a trimis vorbă. Ibrahim a fost pe la birou, şi Rachel i-a zis să-ți spună… Ce prostie! Trebuie să fi uitat că nu ştii nicio vorbă de engleză. Ah, păi, nu contează. Nu ştii că ai un mesaj, aşa că n-o să-ți faci griji că nu l-ai primit. Văd că te-ai aranjat frumuşel aicea.

— Rachel, am spus.

Fusese mai curând un croncănit jalnic, de parcă i-aş fi cerşit îngăduința. Vocea îmi era răguşită după ce mă rugasem atâta în şoaptă.

— Da, Rachel ți-a trimis un mesaj, dragule. Totul e în regulă, nu trebuie să-ți faci nicio grijă, domnule Showboat. De ce nu vii jos să te uiți la televizor cu prietenul dumitale Mick? Vă înțelegeați aşa de bine azi-dimineață! Hai, ai stat închis aici toată ziua. Nu-ți face bine. Hai să stai cu noi, mi-a zis întinzându-şi brațul drept şi legănând puțin din şolduri, o singură dată.

Am urmat-o la parter, dorindu-mi să pot s-o înşfac şi s-o scutur până ce scuipa mesajul lui Rachel. La fel de distrată ca mai devreme, vorbea peste umăr, la un moment dat întorcându-se pe jumătate ca să mă privească pe sub sprâncene.

— Iată-l, a proclamat în fața colectivului de maimuțe când am intrat în camera de zi. Mick mi-a zâmbit blajin, Georgy a fluturat din mână cu gura până la urechi, Ibrahim mi-a oferit o parodie de salut militar. Băieții jucau cărți. Haide, aşază-te pe scaunul tău, mi-a zis Celia arătând spre locul de lângă Mick care părea să-mi aparțină de-acum.

„Rachel, în numele Unicului şi Preamăritului, grăbeşte-te!”, m-am gândit.

— Rachel, am spus, uitându-mă la Ibrahim.

— Raschel, a pronunțat el batjocoritor. Zice că tu prea bătrân. Nu bun de nimica. Negru. Cei doi au izbucnit în râs, schimbând priviri amuzate pe seama acelor cuvinte insultătoare. Ea vrea bărbat tânăr.

— Nu ştiu ce să zic, a gângurit Celia. Domnul Showboat arată ca şi când ar mai avea nițică vlagă.

Asta i-a pornit iarăşi. *Negru, domnul Showboat, spală spală spală, curat curat curat.* Simțeam că ar fi trebuit să-mi doresc să ştiu mai multe despre Ibrahim şi Georgy, să-i ascult, să le arăt compasiune, să aflu despre ororile şi ambițiile care-i împinseseră să facă acea călătorie, dar nu. Nu voiau ca eu să ştiu. Probabil nu mă considerau vrednic de tragediile lor. M-am gândit la Alfonso şi la algerieni şi la modul în care ei îi trataseră încrederea în sine de *desperado* ca pe un soi de

infatuare, deoarece în ochii lor era un negru, un fiu al lui Adam de rang inferior, capabil doar de o mânie de slugă şi de o rezistență pur instinctuală.

Când şi-au terminat partida de cărți s-au ridicat să plece, însă, dintr-un motiv necunoscut, lui Ibrahim i s-a făcut milă de mine şi mi-a spus din prag:

— Raschel, ea vine mai târziu.

A zâmbit larg, încântat de propria-i bunătate. Când cei doi tineri au ajuns la uşa din față, Ibrahim a strigat-o pe Celia, iar ea s-a ridicat surâzătoare şi s-a dus la ei. Au urmat râsete, sunete de corpuri luptându-se, apoi linişte. Mick şi cu mine stăteam în liniştea noastră, cu ochii holbați la ecranul fără sonor. Peste câteva minute, uşa de la intrare s-a trântit şi Celia s-a întors cu ochi strălucitori. S-a aşezat în scaunul din partea cealaltă față de Mick şi şi-a luat revista. „Raschel, ea vine mai târziu.” Dar n-a venit.

Am rămas în camera de zi atât cât am putut suporta, în speranța c-o să apară vreo bucată de pâine sau vreo ceaşcă de *slurp-slurp,* însă degeaba. Susan avea liber. În cele din urmă, leşinat de plictiseală şi de foame, m-am târât la etaj, brusc la dreapta şi iarăşi brusc la dreapta. Eram prea obosit ca să-mi pese de patul mizerabil, iar frigul începuse să-mi intre în oase. M-am vârât în pat fără să-mi schimb hainele, deşi am împăturit prosopul lui Alfonso şi l-am aranjat pe spătarul unui scaun. Am făcut-o din recunoştință față de Alfonso şi ca gest de respect pentru instinctul lui de conservare, dar şi cu regretul că nu-i putusem respecta îndemnul de a-mi păstra demnitatea. „Orice ți-ar face, trebuie să te menții curat.” Nu fusesem în stare, şi m-am culcat într-un pat murdar, în haine pe care le simțeam murdărite deoarece corpul meu nu era curat. Era sfârşitul primei mele zile de libertate, şi am adormit într-o clipită.

A venit pe la mijlocul dimineții. Mă gândisem să ies pentru o plimbare de o jumătate de oră în linie dreaptă, astfel încât să-mi pot găsi drumul de întoarcere fără probleme, dar mă temeam c-o să ratez întâlnirea cu ea, ceea ce m-ar fi silit să

aştept alte câteva zile până la o nouă vizită. Mă simțeam paralizat. Prin urmare, când a apărut, atrăgătoare într-un costum maro şi zâmbind vesel cu aerul că era foarte ocupată, „nu pot să stau prea mult", stăteam lângă Mick în fața televizorului mut în timp ce stăpâna casei era în bucătărie, ținându-i predici lui Susan despre economie şi irosire.

— Se pare că v-ați acomodat foarte bine, domnule Shaaban, mi-a spus Rachel.

Am mârâit în semn de răspuns, dar nu c-ar fi contat. Vorbea deja cu Mick, care avea pe chip un zâmbet blajin, îngăduitor, ce radia constant. Celia a venit şi a preluat frâiele discuției, spunând că mă simțeam foarte bine în casa lor, că mă împrietenisem deja cu băieții şi mă înțelegeam foarte bine cu Mick, stăteam acolo toată ziua, uitându-ne la televizor, ca doi frați pătați. Cred că asta a zis, deşi se poate să fi înțeles greşit; nu cunoşteam expresia.

— Din când în când se bosumflă, a spus Celia. Dar asta trebuie să fie din cauză că nu pricepe tot ce zicem. Nu-i aşa, domnule Showboat? Aşa l-am botezat. E porecla pe care i-am dat-o. Nu-l supără, l-am întrebat.

Mi-a luat o vreme să înțeleg că Rachel venise să mă ducă la sediul lor pentru promisa discuție, că nu trebuia să-mi iau geanta^ deoarece urma să stau la Celia şi Mick deocamdată şi că urma să mergem pe jos până la birou. Rachel a pornit cu paşi mari, iar eu m-am străduit s-o urmez la fel de repede. Din când în când încetinea şi-şi cerea scuze, spunând că nu era departe. Era prima oară când parcurgeam străzile englezeşti. Îmi închipuisem mai multă forfotă şi aglomerație, în imaginația mea lucrurile ar fi trebuit să fie cumva mai noi şi mai strălucitoare. Dimpotrivă, prin ceva anume îmi aminteau de casa Celiei, decolorată, soioasă şi înghesuită, şi am trecut pe lângă mulți bătrâni care mergeau încet şi tineri care se răsteau şi se împingeau ca să-şi facă loc. Dar altceva din sinea mea mă făcea să merg pe un norişor de bucurie, ca şi cum m-aş fi descotorosit de lanțurile vieții mele anterioare şi acum hălăduiam prin alta. Era mugurele sentimentului că

viața mea precedentă luase sfârşit şi că începeam una nouă şi că acum acea viață de dinainte era lăsată în urmă pentru totdeauna. Îmi imaginam chiar aşa: că pentru a ajunge acolo mă strecurasem printr-un pasaj care se închisese în spatele meu. Probabil că imaginea acelui pasaj se datora prea multelor poveşti din *O mie şi una de nopți* pe care le citisem în tinerețe. Era doar o fantezie, dar senzația sfârşitului unei vieți îmi revine, chiar dacă ştiu că cea precedentă încă pulsează înăuntrul meu.

Sediul era o casă între un magazin de legume şi un pub, deşi pe atunci nu ştiam că aşa se cheamă. O tavernă. Mi-ar fi plăcut să ştiu. Cel mai mult m-a frapat portretul unui militar din alte vremuri, într-o uniformă viu colorată şi cu o pălărie cu pene care se legănau deasupra uşii localului. Dragonul Regal. Rachel m-a condus într-o încăpere unde doi colegi de-ai ei stăteau la mesele lor de lucru. Unul din ei era Jeff, care mi-a zâmbit maşinal când am trecut pe lângă el, vârându-şi capul între umeri de parcă s-ar fi temut c-o să mă opresc şi-o să-i adresez cuvântul, distrăgându-l de la munca foarte importantă pe care o făcea. Presupun că nu mai eram refugiatul prețios pe care-l salvaseră din ghearele statului. Acum eram un caz. Rachel şi-a scos sacoul şi l-a pus pe spătarul scaunului ei, apoi şi-a înşirat hârtiile pe masă şi s-a aşezat cu fața la uşă. Îmi zâmbea, părând mulțumită de sine. Asta m-a derutat o clipă, dar probabil era pur şi simplu satisfăcută de munca şi de viața ei. M-am aşezat vizavi, cu fața la fereastra ce dădea spre un zid de cărămidă.

— Domnule Shaaban, îmi pare rău că n-am venit mai devreme… dar am fost foarte ocupați. Ieri a sosit de la Le Havre un feribot având la bord o sută zece romi din România, cu toții solicitanți de azil. Serviciul de imigrări vrea să-i trimitem pe toți înapoi, însă am insistat că unora dintre ei ar trebui să fi se permită intrarea. Dacă vreți să ştiți, au fost trimişi înapoi cu toții, deşi bănuiesc că peste câteva zile o să traverseze spre alt port. Oricum, m-am gândit că am face progrese mai mari dacă am avea un interpret, a zis făcând o

grimasă comică. Dar mă tem... Nu neam pierdut speranța, pentru că o persoană pe care am contactat-o m-a sunat azi-dimineață. Pare dornică să ne ajute, dar mai trebuie încă să ne confirme. O să vă țin la curent. Ei bine, asta e situația deocamdată, şi nu ştiu cum o să putem rezolva ceva, dar mă gândeam că sunteți îngrijorat. Sau că vă temeți că v-am abandonat.

— Nu cred că am nevoie de un interpret, am spus.

Desigur, exultam în sinea mea. Chiar şi la vârsta asta nu poți rezista unor asemenea triumfuri meschine, iar în acel moment exultam la fel ca în copilărie sau în celelalte sute de dăți când mă dovedisem competent în mod senzațional şi neaşteptat. Nu-mi mai păsa de ce necazuri încercase să mă salveze vânzătorul de bilete dându-mi sfatul acela şiret, şi începeam să cred că şiretenia lui avea de-a face cu paranoia celor lipsiți de putere. Obligația de a îndura pe tăcute umilințele din casa Celiei mă făcuse nechibzuit, şi aveam nevoie de dulceața clipei de triumf ca să evadez din acea atmosferă. Era limpede că cineva trebuia să preia controlul asupra noii mele vieți înainte ca Celia şi Mick şi băieții s-o păteze iremediabil cu mizeria existenței lor înguste. Cum atât Rachel, cât şi Jeff erau prea ocupați cu bătăliile pe care le purtau în interiorul citadelelor lor sigure ca să poată face asta, rămânea ca o mulțime de mâini neglijente să mă pipăie şi să mă împingă şi sa mă lase să aştept obidit în timp ce deveneam instrumentul poveştilor satisfăcute ale altor oameni. Pe deasupra, muream de foame. Rachel s-a uitat la mine cu o expresie de dezgust perplex.

— Înțeleg, a zis fără să mai zâmbească. Ce înseamnă asta? De ce ați spus că nu vorbiți pic de engleză?

— N-am spus, am corectat-o.

— Bine, de ce n-ați răspuns când vi se vorbea în engleză? a reluat peste câteva momente, reformulându-şi întrebarea cu precizie avocățească, lăsând exasperarea să-i răzbată din glas.

— Am preferat să n-o fac, am spus aruncând o privire spre zidul de cărămidă de dincolo de fereastră.

— Poftim? a exclamat fără să-şi ascundă iritarea.

Atunci mi-am dat seama că nu cunoştea povestirea „Bartleby, copistul”. Zidul de cărămidă mă dusese cu gândul la ea de când intrasem în încăpere, şi fusesem sigur că atunci când începeam să vorbesc aveam să găsesc o cale de a rosti acea frază, ca să văd dacă zidul îi sugera şi ei acelaşi lucru. O povestire minunată.

— Ştiți cât ne-am chinuit să găsim un interpret? m-a întrebat cu aceeaşi expresie dezgustată. Nici măcar nu ştiam ce limbă vorbiți. Am găsit la Universitatea din Londra un expert în regiunea dumneavoastră, şi e dornic să ne ajute. E dispus să-şi rupă din timpul foarte prețios ca să vină aici şi să vă ajute pe *dumneavoastră.* Iar acum, după ce le-ați dat tuturor atâta bătaie de cap, îmi spuneți că de la bun început vorbeați engleza. Ați putea măcar să-mi explicați…?

Şi-a ferit şuvițele rebele de pe față, care acum era încruntată şi roşie de enervare, şi şi-a tras carnetul spre ea, gata să-mi noteze declarația şi s-o folosească apoi ca probă împotriva mea.

— Îmi pare rău, am zis.

Un expert în *regiunea* mea, cineva care a scris cărți despre mine, fără nicio îndoială, care ştie totul despre mine, mai multe decât ştiu eu însumi. A vizitat, desigur, toate locurile importante din *regiunea* mea şi le cunoaşte contextul istoric şi cultural, pe când eu, în mod cert, nu le-am văzut niciodată şi voi fi auzit doar mituri vagi şi poveşti folclorice despre ele. A făcut drumuri dus-întors în *regiunea* mea decenii de-a rândul, studiindu-mă şi consemnându-şi observațiile, explicându-mă şi rezumându-mă, în timp ce eu habar nu aveam de existența lui ocupată.

— Când mi-am cumpărat biletul am fost sfătuit ca la sosire să nu recunosc că ştiu engleza, am spus. Habar n-am de ce, dar m-am gândit c-o să văd pe parcurs. Nu sunt mai lămurit acum, însă am crezut că e momentul să vorbesc. Totul

devenea complicat şi incomod acasă la Celia, aşa că mi-am zis că e mai bine să vorbesc înainte să se ajungă la o situație imposibilă. Chiar dacă aş fi preferat să n-o fac.

Am strecurat acea frază din nou, nu m-am putut abține, în caz că n-o auzise prima oară, dar n-a avut nicio reacție. Am văzut că se lupta cu sine însăşi; probabil ar fi vrut să se năpustească afară din încăpere, să-l caute pe Jeff şi să i se plângă de prefăcătoria mea enervantă. N-a făcu t-o. Deşi furia încă îi sclipea în ochi, am observat că roşeața din obraji începea să i se domolească. Îmi făceam griji pentru ea, se lăsase scoasă din fire de un asemenea mărunțiş, de un vicleşug atât de neînsemnat care n-ar fi trebuit să i se pară mai mult decât o păcăleală ridicolă. Nu fusese obligată să asculte în tăcere în timp ce se spuneau tot felul de poveşti despre ea, tot ce făcuse fusese să sune la vreo două organizații şi să întrebe dacă aveau un interpret pentru un client care vorbea o limbă pe care ea n-o putea identifica, ştiind prea puține despre geografia culturală a lumii ca să ghicească. Nu era vorba nici măcar despre ignoranță, ci despre siguranța că, în planul larg al lucrurilor, nu conta prea mult ce limbă vorbeam, întrucât nevoile şi dorințele mele puteau fi prezise, şi mai devreme sau mai târziu aveam să învăț să mă fac înțeles. Sau mai devreme sau mai târziu că avea să găsească un expert care să mă facă inteligibil. Dar îmi făceam griji pentru ea, aşa că i-am povestit despre prefăcătoria mea şi despre micile probleme pe care mi le crease, într-un stil comic care a făcut-o să zâmbească iar. Acum, că puteam vorbi, era gata să-mi asculte argumentele pentru solicitarea de azil. I-am spus sincer ce auzisem, că aveam să primim azil dacă pretindeam că guvernul de acasă ne pune viața în pericol, şi cum mă hotărâsem să devin refugiat. A încuviințat din cap: deja aflaseră asta de la biroul de coordonare a organizațiilor pentru refugiați. Apoi, trecută din nou de partea mea şi zbârnâind de eficiență şi de sentimentul propriei competențe, mi-a spus că avea nevoie de mai multe detalii ca să pregătească cererea, că-mi făcuse

programare la oficiul de asistență socială, că luase legătura cu departamentul de locuințe sociale şi erau şanse sa mi se repartizeze în curând un mic apartament, deşi mai rămâneau de îndeplinit unele formalități. Mă înscrisese la un medic de familie specializat în pacienți de vârsta mea şi aranjase să primesc în regim de urgență nişte haine mai potrivite pentru clima englezească decât zdrențele pe care le adusesem cu mine. Mă înscrisese şi la cursuri de engleză în programul destinat refugiaților de la colegiul local.

— Deşi n-o să mai fie nevoie acum, mi-a spus cu un zâmbet radios, iertător. Să nu uit să-l sun pe tipul de la universitate şi să-i zic că serviciile lui nu mai sunt necesare, a adăugat strâmbându-se.

— Îmi pare rău că v-am dat atât de furcă, am spus. Şi că l-am deranjat pe un expert în regiunea mea de la Universitatea din Londra. Va rog să-i transmiteți că îmi cer scuze.

Mi-a alungat scuzele cu o fluturare a mâinii şi şi-a consultat notițele.

— Latif Mahmud. Aşa îl cheamă. O să-l sun mai târziu şi-o să-l informez că nu mai avem nevoie de el.

Şi-a făcut de lucru cu hârtiile, punându-le în ordine, semn că discuția se terminase. Numele acela îmi provocase un şoc. Am reflectat la el şi la bărbatul pe care-l desemna, un bărbat a cărui poveste o cunoşteam. O parte din poveste o cunoşteam foarte bine, chiar prea bine, dar asta se întâmpla când era tânăr şi se prezenta sub alt nume. Povestea restului vieții sale, a vieții sale reale, o ştiam numai ca zvon. Nu-mi puteam înăbuşi senzația de neliniște şi teamă la gândul că, după ce străbătusem atâta cale, ajunsesem atât de aproape de el. Deci era expert în regiunea noastră! *Mashaallah,* asta era ceva, nu un străin venit să ne rezume, ci unul de-al nostru! îmi părea rău că rupsesem tăcerea.

— Latif Mahmud, extraordinar, am zis.

— Îl cunoaşteți, a spus încântată Rachel.

— Puțin. Când era foarte tânăr.

— Cred că v-am pomenit numele în mesajul pe care i l-am lăsat la robot. Sunt aproape sigură că am făcut-o, a spus ea veselă. Păi, dacă vă cunoaşteți, probabil c-o să ia legătura cu dumneavoastră. Ah, e incredibil! Şi când mă gândeam c-o să fiți singur cuc şi n-o să aveți cu cine schimba o vorbă, în timp ce de fapt... rânjeați în spatele minei aceleia posomorâte. Înțeleg, n-a fost nimic personal. Dar spuneți-mi, de ce v-ați hotărât să deveniți refugiat? Vreau să ştiu asta. Viața nu vă era cu adevărat în pericol, aşa-i? Din câte mi-ați zis, v-ați gândit să plecați numai...

— Viața mea era de mult în pericol, am întrerupt-o. Însă abia acum guvernul Maiestății Sale, Regina Angliei, a recunoscut acest lucru şi mi-a oferit adăpost. Acum duc o viață lipsită de orice valoare, dar tot contează pentru mine. Poate că a fost întotdeauna lipsită de valoare, deşi conta încă şi mai mult înainte.

— Cum vă câştigați existența, domnule Shaaban? m-a întrebat, neîndoielnic intrigată de nota sumbră a spuselor mele.

Deşi încercasem să vorbesc calm, domol, evitând orice sugestie de ranchiună sau amărăciune, simțisem greutatea cuvintelor dintre noi în acea încăpere luminoasă.

— În ultimii câțiva ani n-am făcut mare lucru, am vândut banane şi roşii şi pachete de zahăr. La început fusesem negustor, om de afaceri. Între acestea două am stat mulți ani la închisoare, ca deținut politic. Observând că biata Rachel rămăsese încremenită în fața mea, surprinsă de brutalitatea răspunsului, am continuat: Dar totul va fi bine acum. Aici, pe țărm. În micul apartament.

— Trebuie să plec acum, mi-a zis întorcându-mi o privire calmă, şi m-am gândit că poate mă înşelasem crezând că era uluită. Mi-ar plăcea să aflu mai multe despre asta. De fapt, o să aflu oricum mai multe despre asta.

Pe chip i-a apărut un zâmbet amuzat, dar nu răutăcios. M-a făcut să regret mila față de propria-mi soartă care mă făcuse să mă exprim atât de brutal.

Latif Mahmud. Şi eu credeam c-o să ia legătura cu mine dacă Rachel îi menționase numele meu. Mă gândeam c-o să vină să vadă ce mai fac şi să-mi povestească tot ce făcuse în toți acei ani.

Deocamdată stau într-o casă pe care mi-au găsit-o Rachel şi cei de la primărie, o casă a cărei limbă şi ale cărei zgomote îmi sunt străine, dar mă simt în siguranță aici. Uneori. Alteori, am senzația că e prea târziu, că acum e vremea melodramei. Şi în acele momente descopăr că mă înspăimântă trecerea furişată a timpului, ca şi cum aş fi stat tot timpul nemişcat, tândălind într-un loc pe când tot restul gonea pe lângă mine, uneori timpul văzându-şi de treburi, alteori zvârcolindu-se în hohote tăcute de râs batjocoritor la adresa elementelor din univers amorțite şi abandonate asemenea mie. În acele momente mă simt înfrânt de greutatea copleşitoare a nuanțelor care localizează şi descriu tot ce aş putea spune, ca şi cum ar exista deja un loc pentru ele şi li s-ar fi atribuit deja un înțeles înainte să rostesc vorbele respective. Simt că sunt instrumentul involuntar al planurilor altcuiva, un personaj într-o poveste spusă de altcineva. Nu eu. Poate vreodată un eu să vorbească despre sine fără să se prezinte într-o lumină eroică, fără să lase impresia că e supus unor constrângeri, fără să conteste incontestabilul, fără să poarte pică implacabilului?

LATIF

3

Cineva m-a strigat pe stradă „negrotei rânjit”, trimițând la alte vremuri. Negrotei rânjit. Imaginativă scena. Ieşisem din metrou şi mergeam cu paşi mari spre serviciu, grăbindu-mă un pic, deoarece îmi plăcea să ies din stație în maniera aceea fermă, cu un scop precis, pe care ți-o conferă o destinație obligatorie. Dar mă grăbeam şi în virtutea anxietății obişnuite că aş fi putut să întârzii. Mă uit adesea la ceas, deşi în dimineața aceea nu-l aveam la mână. Cureaua putrezise cu câteva luni în urmă şi nu mă învrednicisem s-o schimb. Drept rezultat, îmi făceam mai multe griji fără ceas decât dacă aş fi avut unul la încheietură, închipuindu-mi că întârziasem când puteam foarte bine să ajung la timp. Nu ştiu de ce se întâmplă asta, îngrijorarea în raport cu timpul. E ceva nesănătos. Deşi îmi fac oricum destul de multe griji şi detest să întârzii, deoarece asta mă face să mă zoresc şi să dau buzna şi să dezamăgesc şi să-mi cer scuze.

Aşadar, mergeam cu paşi mari spre serviciu, puțin îngrijorat, dar nu foarte tare, frământând în minte aceleaşi gânduri de doi bani, muncă, regrete nerostite, îndatoriri neglijate, pe latura de nord a Bedford Square, dinspre Tottenham Court Road spre Malet Street. M-am tras brusc în lateral ca să evit un bărbat din partea căruia mă aşteptasem să-mi facă puțin loc pe când ne apropiam unul de celălalt pe trotuar. Nu-l observasem cu adevărat, doar îi sesizasem apropierea şi mă pregătisem să mă feresc puțin. După cum s-a vădit, nu mi-a făcut loc defel, aşa că a trebuit să execut o mişcare mai amplă decât presupusesem că va fi nevoie. Am exagerat probabil, ridicându-mi umerii şi făcând un mic pas în lateral, ca în acele dansuri de societate ridicole pe care încercam să le învățăm din cărți în adolescență, pe când

trăiam în ținutul de baştină. Apoi, când aproape că trecusem, l-am auzit şuierând – *sssssssssss,* un sunet straniu, amenințător şi medieval dacă nu eşti obişnuit cu el, aşa cum nu eram eu. Fără să mă uit în jur, m-am trezit privindu-l în minte pe individul pe lângă care trecusem fără să-l observ. După aceea, când m-am uitat bine, am văzut că era un tip mai în vârstă cu un palton scump din stofa grea, nu prea înalt, cu umerii uşor gârboviți. A şuierat o dată, încă o dată. Apoi a zis: „Negrotei rânjit".

Nici măcar nu ştiam că rânjeam, dar după asta am rânjit în timp ce m-am întors să-l privesc. Arăta ca unul dintre acei englezi scorțoşi din filmele britanice din anii cincizeci, un bancher sau funcționar public din acea epocă cinematică, măcinat de o dilemă morală pe care n-o poate rezolva, hotărât, cu fălcile încleştate, înaintând, acum, că trecuserăm unul de celălalt, cu tropăitul ferm al eroului osândit. „Negrhotei rhânjit." Dar nu trebuie să-l maimuțăresc, poate că era în toiul unei crize şi se gândea la sinucidere, iar sâsâitul lui de ură era de fapt un strigăt de ajutor deghizat în acea insultă livrescăi[{17}]. Ce cuvânt straniu, *blackamoor,* acel *a* dintre *black* şi *moor* m-a deranjat din prima clipă, şi obişnuința sau antrenamentul m-au făcut să mă întreb când a intrat în uz, dacă era folosit în limbajul de zi cu zi, astfel că oamenii se plimbau pe stradă şi acostau cu el un trecător negricios, sau a fost o invenție literară, ca o modalitate de a reconstitui vorbirea dintr-o epocă îndepărtată. M-am uitat în Concise Oxford Dictionary imediat ce-am ajuns la birou şi n-am găsit mare lucru: „*Blackamoor* – negrotei, din «negru» + «maur»". Trebuie să fie ceva mai precis de atât. Aşa că am căutat cuvântul „negru", şi mi s-a zbârlit părul pe ceafa: inimă neagră, privire neagră, listă neagră, negru în cerul gurii, piață neagră, oaie neagră. O intrare după alta în acelaşi spirit, aşa că atunci când am trecut prin toate m-am simțit abject şi demoralizat, pătat de torentul de ponegriri. Bineînțeles, nu mi-era străină construirea negrului ca „celălalt", o făptură rea, o fiară, un loc malefic din adâncul

ființei celui mai sensibil şi mai civilizat european, dar nu mă aşteptasem să văd atâta *negru negru negru* pe o pagină de dicționar. Să dau peste aşa ceva pe nepregătite m-a şocat mai mult decât să mă numească „negrhotei rhânjit" un bărbat care arăta ca un personaj nemulțumit dintr-un film vechi. M-a făcut să mă simt detestat, dintr-odată slab, îngrozit de o asemenea asociere. „Asta e casa în care locuiesc", mi-am spus, „o limbă care latră la mine şi mă disprețuieşte aproape la fiecare colț de stradă."

N-am îndrăznit să caut şi cuvântul „maur". Dar mai târziu, după ultimul din cele trei cursuri din ziua respectivă, cea mai aglomerată zi a săptămânii, m-am dus la bibliotecă şi am căutat *blackamoor* în Oxford English Dictionary, tăticul tuturor dicționarelor. Lată-l, cuvântul este atestat din 1501, şi de atunci a fost trasat de condeiul unor titani ai literelor engleze precum omenosul Sidney, incomparabilul W. Shakespeare, prudentul Pepys şi o mulțime de personalități mai mărunte. Asta mi-a ridicat moralul. Mi-a dat sentimentul că fusesem prezent în toate acele epoci agitate, nu fusesem uitat, lăsat să scormonesc şi să fornăi într-o mlaştină din junglă ori să mă legăn gol-puşcă dintr-un copac în altul, ci mă aflasem chiar acolo, rânjind prin canonul literar de-a lungul secolelor.

Când m-am întors la birou am sunat la comitetul pentru refugiați. Sau poate că asta a fost în altă zi. La un moment dat, cineva îmi lăsase un mesaj telefonic întrebându-mă dacă nu puteam ajuta cu traducerea în cazul unui bătrân care abia sosise din Zanzibar ca solicitant de azil şi nu vorbea deloc engleza. Femeia respectivă spunea că, potrivit informațiilor pe care le primise, eu înțeleg limba vorbită acolo. Mi-am reprimat groaza pe care o simt întotdeauna când mi se cere să întâlnesc o persoană din ținutul meu de baştină. Oare îmi va spune – sau se va gândi – cât de englez am devenit, cât de diferit, cât de inaccesibil? De parcă ar avea vreo importanță, de parcă ar dovedi ceva simplu despre alienare, de parcă n-aş

mai fi eu însumi, ci o imitație trădătoare a persoanei mele, un figurant. De asemenea, mă irita sugestia că limba vorbită *acolo* era neidentificabilă sau necunoscută, în condițiile în care mai mulți oameni vorbesc kiswahili decât greaca sau daneza sau neerlandeza sau probabil toate trei la un loc. Poate.

Mai făcusem genul acesta de lucruri pentru organizațiile de refugiați şi aş fi fost bucuros s-o fac iarăşi, dar mesajul următor a anulat prima cerere. Am notat totuşi numărul şi l-am prins cu o piuneză pe tabla de deasupra mesei de lucru, alături de alte bucăți de hârtie care îmi puteau oferi ajutor într-o privință sau alta: o idee, o poezie, un sentiment de implicare, de ocupare. E greu să te menții la cel mai înalt nivel în branşa mea. Peste câteva săptămâni – ba nu, luni, în cursul trimestrului următor… în ziua în care eroul blestemat din filmele britanice ale anilor cincizeci m-a făcut „negrotei rânjit" sau în altă zi… într-o zi de la sfârşitul primăverii – am format numărul respectiv ca să aflu ce se întâmplase cu bătrânul solicitant de azil. Poate că încasarea unei insulte pe stradă m-a făcut să-mi doresc un fel de solidaritate. Aşa a început totul.

Urăsc poeziile. Le citesc şi le predau şi le urăsc. Chiar am şi scris câteva. Le predau studenților (desigur, nu porcăriile mele, pentru numele lui Dumnezeu!) şi storc din ele tot ce pot, le fac laconice acolo unde sunt prolixe şi pompoase, înțelepte şi profetice acolo unde sunt doar nişte speculații stângace. Nu spun nimic atât de elaborat, nu dezvăluie nimic, nu duc nicăieri. Sunt mai inutile decât tapetul sau un bilețel la avizierul secretariatului. Prefer oricând un fragment lucid de proză.

Am fost extrem de uşurat să ascult al doilea mesaj de pe robot: însemna că, până la urmă, nu trebuia să ispăşesc pentru trădătoarea mea absență din ținutul de baştină. Am notat numărul pentru că nu-mi venea să cred. Gândindu-mă

c-o să revină cu cererea de interpretare, am fixat biletul pe tablă ca să-mi aducă aminte, să mă mențină în alertă, pregătit pentru încasarea loviturii, în loc să fiu toropit şi bleg şi relaxat în momentul în care sosea. Intr-un târziu, după toate acele săptămâni, toate acele luni, am sunat ca să aflu dacă bătrânul era bine. Tipul care mi-a răspuns mi-a zis cu bruschețe că nu ştia nimic despre mine sau despre vreun apel care să-mi fi fost adresat, începusem conversația prezentându-mă, din politețe, nu pentru că m-aş fi aşteptat să-mi recunoască numele. „Poftim? N-ați auzit despre mine?", i-am replicat cu aceeaşi bruschețe, indicându-i că eram un membru al tribului sau cel puțin familiarizat cu politețea stranie a conversațiilor telefonice cu necunoscuți, şi după aceea am purtat o discuție lungă şi prietenească.

— A, da, bătrânul. Asta a fost acum mult timp, dar îl țin minte. Rachel trebuie să vă fi sunat. Ea s-a ocupat de el. Acum e bine, cred. Un tip bizar, a reieşit că vorbea bine engleza, dar prefera să n-o facă.

Modul în care a pronunțat cuvântul „prefera" lăsa impresia că cita.

— Prefera. Ca Bartleby, am zis, întotdeauna dornic să fac pe grozavul, să-mi confirm statutul de profesor de literatură, cum mă prezentasem.

— O să-i zic lui Rachel să vă sune, a spus, dându-mi de înțeles că nu cunoştea povestirea.

— Ah, nu e nevoie. Eram doar curios.

— Nu e nicio problemă, a răspuns cu vocea radiind o bunăvoință amicală; jucam în aceeaşi echipă, dansam pe acelaşi ritm de cha-cha-cha, noi, salvatorii refugiaților înveşmântați în straie de sfinți.

— Sunteți foarte amabil, am zis. Chiar aş vrea să ştiu ce s-a întâmplat cu el. Ea are numărul meu de la birou, dar vi-l las şi dumneavoastră. Am un robot telefonic, deci poate suna oricând.

Nu voiam să mă sune. Voiam doar să ştiu dacă scăpasem de orice obligație.

A sunat peste câteva minute, sau a doua zi.

— Rachel Howard, a zis, ocupată şi distrasă, poate citind ceva în timp ce vorbea cu mine.

Am încercat să mi-o imaginez: tânără, menținându-şi silueta cu mari sacrificii, puțin transpirată la subrați de la atâta tensiune şi agitație.

— Am sunat în legătură cu bătrânul acela cu privire la care m-ați contactat acum ceva timp, acum destul de mult timp, cel despre care spuneați că are nevoie de un translator, cel din Zanzibar. Mi-ați lăsat un mesaj pe robot. Mă întrebam ce mai face, dacă s-a rezolvat totul.

— Da, vă mulțumesc. E bine, s-a aranjat într-un apartament şi se descurcă perfect. E bine, practic autonom. V-am spus că are şaizeci şi cinci de ani? Cam bătrân ca să fugă de acasă, dar uite că a făcut-o. Lui nu i se pare c-ar fi prea bătrân. Vă mulțumesc pentru că v-ați interesat de el. O să-i transmit.

— Sunteți foarte amabilă.

Îmi pregăteam ieşirea din scenă începând să-mi mut greutatea pe cot astfel încât să pot pune receptorul în furcă, rotunjindu-mi buzele pentru cuvintele de la revedere.

— O să se bucure c-ați sunat, a spus veselă. Mi-a zis că vă cunoaşteți.

— Ne cunoaştem? am îngăimat, simțind cum mi se înecau corăbiile. Cum îl cheamă?

— Credeam că i-am menționat numele în mesaj. Îmi cer scuze. I-am vorbit despre dumneavoastră şi a zis că vă cunoaşte. Mă întrebam dacă nu vreți să luați legătura cu el. Eram sigură că i-am pomenit numele.

Sugera că aş fi un potențial vizitator de după-amiază care să-i citească bătrânului fugar din când în când ori să-i cânte o *qasida* care să-l pună în legătură cu melodiile triste şi răsunătoare ale sufletului său

abandonat.

— E domnul Shaaban. Domnul Rajab Shaaban. Vocea i se ridicase puțin, fie datorită entuziasmului, fie pentru că se

concentra să pronunțe numele corect. Ar fi trebuit să pronunțe „j”-ul din Rajab mai apăsat, iar primul „a” din Shaaban ar fi trebuit să fie lung. Recunoaşteți numele acesta? Vă spune ceva?

— Nu, am zis.

— Ah, ce păcat! Vai, o să fie dezamăgit. O să-i spun că ați sunat, oricum.

Eu sunt un negrotei rânjit. *Tu* eşti un negrotei rânjit. *El* este un negrotei rânjit. *Ea* este un negrotei rânjit. *Noi* suntem nişte negrotei rânjiți. *Ei* sunt nişte negrotei rânjiți. Nu e limpede cu „a”-ul din *blackamoor,* de ce a supraviețuit în cuvântul acesta când a dispărut în celelalte combinații cu „black”. O enigmă în toată regula, peste înțelepciunea acumulată de Oxford English Dictionary. Îmi vine în minte amintirea vagă a unui film pe care l-am văzut în adolescență, despre navele vikinge din Mediterana. La un moment dat, avea loc întâlnirea cu un sultan negru dintr-un regat nord-african. Sultanul stă culcat, sprijinit în cotul stâng, cu torsul frumos, gol şi negru lucind, şi le rânjeşte vizitatorilor. Oare vreunul dintre violatorii vikingi îl numeşte „negrotei rânjit” înainte de a-i şterge rânjetul de pe față cu lama lui lată? Cred că rolul sultanului era interpretat de incomparabilul Sidney Poitier, iar fotografia acelei scene a apărut pe coperta revistei *Ebony.* Jur, totul îmi revine în minte, filmul se numea *Corăbiile lungi,* iar jefuitorul viking a spus realmente „negrotei rânjit”. La fel de departe de realitate pe cât e un negru de soare.

Ochii lui sunt mărgăritare{18}. Rajab Shaaban era numele tatălui meu. Cineva i La luat şi l-a readus la viață. Sau poate că e cineva care avea tot atâta drept la numele acela ca tatăl meu. Numele tatei nu e sacru.

Se temea încă şi mai mult ca mine să nu întârzie. Tata făcea o tevatură întreagă în chestiunea asta. Şi întârzierea altora îl îngrijora la fel de tare ca a lui. El m-a făcut să-mi dau seama cât din viață ne petrecem aşteptând, aşteptând pe cineva, aşteptând să mergem la o întâlnire, aşteptând ca

muezinul să intoneze chemarea la rugăciune, aşteptând ca un vas să tragă la chei, aşteptând ca un birou să se deschidă. Pentru tata toată această aşteptare era un chin, era imposibil de ignorat, aşa că am învățat să mă tem de întârzieri din cauza suferinței pe care i-o provocau. Şi totuşi în multe alte privințe era atât de nonşalant, încât se apropia de totala neglijență. Suferise atâta cruzime în viața lui, că nu vreau să-l judec prea aspru, dar *era* neglijent. Aşa l-a pierdut pe fratele meu Hassan şi aşa a pierdut şi casa când ar fi trebuit să procedeze cu înțelepciune, şi nimic de după aceea nu l-a mai putut mulțumi. Nu ştiu precis cum a pierdut-o pe mama.

Mi-a luat mult timp să înțeleg că mama îl disprețuia pe tata. Nu cred că am *înțeles* decât mult mai târziu. Nu cred că m-aş fi gândit să folosesc acel cuvânt ca să descriu atitudinea ei față de el înainte de a deveni tânăr adult, plecat departe de casă. Dar la un moment dat a prins contur, în lucrurile pe care le-am auzit din întâmplare, în tonul pe care i se adresa, în modul în care îşi ducea ea viața. N-am aflat niciodată cum a început acest dispreț deoarece nu vorbeau niciodată despre asta în fața mea. Îmi imaginez că părinții nu vorbesc despre asemenea lucruri decât dacă aceleaşi necazuri se abat asupra copiilor lor, şi atunci vorbesc numai pentru că au convingerea că le-au lăsat în urmă.

Nici fratele meu Hassan nu l-a menționat niciodată, deşi în aproape toate celelalte privințe era un izvor de înțelepciune, cunoştințe secrete şi vorbe de duh, era însuşi păstrătorul tablelor legii. Nu era niciun lucru despre care Hassan să nu ştie ori să nu aibă o teorie elaborată şi amănunțită. În general se apuca să explice fără niciun efort aparent, dar din când în când avea nevoie de câteva secunde ca să inventeze şi să dezvolte. Țin minte că odată mi-a recitat discursul lui Brutus de lângă trupul fără viață al lui Iulius Cezar. Dintr-un motiv oarecare, profesorul de engleză îi ceruse să-l învețe pe de rost. Profesor de engleză care era la fel de englez ca mine şi ca neamurile mele, care venea la şcoală în kanzu şi cu kofia şi era un musulman pios şi un anglofil înflăcărat fără să

perceapă vreo contradicție sau neliniște. Îi plăcea nespus ca elevii lui să învețe pe de rost pasaje din marile opere şi să le recite în fiecare zi, unul după altul, oră după oră, o treabă grozavă dacă o poți suporta. Atunci se aşeza în spatele clasei cu ochii închişi şi un zâmbet fin pe chip şi-i asculta recitând din *Iulius Cezar* sau din Kipling sau din „La Belle Dame sans Merci". Lui Hassan i se părea o pierdere de vreme, asemenea crosurilor sau participării la dezbaterea interşcolară de sâmbătă dimineața („Această echipă consideră că locul femeii este în gospodărie"), dar profesorul purta o fâşie scurtă de piele în buzunar şi o folosea pe spinarea celor care nu arătaseră destulă hărnicie în memorare. Şi cred că lui Hassan chiar îi plăcea să cunoască acele pasaje de o forță extraordinară.

În punctul culminant al eforturilor sale cu *Iulius Cezar,* mi-a declamat ceea ce învățase pe când şedeam pe treptele joase din fața casei. Cu brațul peste piept ca un senator din Roma antică, bărbia ridicată şi privirea pătrunzătoare, a rostit:

„Romani! Cetățeni! Prieteni! Ascultați-mă şi fiți liniştiți ca să mă puteți asculta. Încredeți-vă în cinstea mea şi prețuiți-mi cinstea ca să mă puteți crede. Judecați-mă cu înțelepciunea voastră şi țineți-vă mintea trează ca să puteți judeca mai bine.{19}"

Cu toate că mi-a explicat cine fusese Iulius Cezar şi ce păţise şi cine erau Marc Antoniu şi Brutus şi cine erau romanii şi cine era Shakespeare, discursul n-a avut un impact prea mare asupra mea pe atunci (aveam vreo nouă sau zece ani), cu excepția primelor rânduri, care îmi aminteau de saluturile adresate mulțimii de politicieni la mitingurile care pe vremea aceea aveau loc de două sau trei ori pe săptămână. Acele rânduri şi propoziția: „Păstrez acelaşi pumnal pentru mine însumi", deoarece îmi plăcea cum sună cuvântul „pumnal".

„Zicând acestea plec. Am ucis pe cel mai bun prieten al meu pentru salvarea Romei şi păstrez acelaşi pumnal pentru

mine însumi, dacă patria va avea nevoie de moartea mea.[20]”

„Ce e un pumnal?”, l-am întrebat pe Hassan. Şi, nu ştiu de ce, el s-a poticnit. „E un pahar de whisky”, a zis şovăielnic. N-aveam o idee precisă nici despre asta, ştiam doar că e o băutură şi că e *haram.* Apoi Hassan a căpătat încredere şi mi-a povestit totul despre semnificația whisky-ului în cultura romană şi cum Brutus avea de gând să bea un pahar de whisky dacă mulțimii nu-i plăcea discursul lui. Păstrez pumnalul pentru mine însumi în caz că vă arătați nemulțumiți. Asta a fost unul dintre momentele lui proaste, şi au mai fost multe asemenea, dar în afte dăți avea contribuții încântătoare. Apoi a vorbit despre djinni şi regatele străvechi, despre viața tragică a monstrului lui Frankenstein şi despre soarele din toiul nopții de la Polul Nord, unde bietul monstru plutea disperat în derivă pe o banchiză având măreția Spaniei musulmane şi duritatea impresionantă a Germaniei naziste. Născocirile se revărsau din el cu o asemenea uşurință lucidă şi cu atâta convingere, încât credeai cu tărie că tot ce spunea era adevărat. Totuşi, nu țin minte să fi pomenit despre disprețul cu care-l trata mama pe tata, sau de ce tata, care putea fi foarte aspru dacă făceai vreo boacănă, nu protesta niciodată.

Hassan era mai mare cu şase ani decât mine, şi la început a reprezentat sursa tuturor lucrurilor pe care le doream. Mi-a oferit iubire şi mi-a dat asigurări atunci când a ştiut că am nevoie de ele. O făcea în felul lui, cu vorbe aspre şi uneori lovituri dureroase, îmi explica semnificația lucrurilor pe care le întâlneam şi care-mi stârneau nelinişte şi nesiguranță. Ori de câte ori mă lăsa, îl urmam ca un animăluț de companie în timp ce el clocea, cu o expresie sobră, o nouă poveste încă şi mai gogonată. Adesea îmi dădea acele explicații din pura plăcere de a-şi exercita autoritatea asupra incomensurabilului, combătând argumentat neîncetatele accidente care sunt pe cale să ne zdrobească, refuzând să-şi ocupe locul fără voce în univers, speculând şi vociferând de parcă ar fi riscat să-l înece tăcerea, o sporovăială nesfârşită,

cu zâmbete strălucitoare şi obscenități benigne care deveneau tot mai puțin benigne cu trecerea anilor. Era războinicul meu existențial, *el desperado* al meu, da, îl iubeam ca pe un frate, ca pe un tată, ca pe un iubit. Ceilalți priveau cu jind la splendoarea tinereții lui radioase. Ştiu că aşa se întâmpla. Apoi, la final, care n-a întârziat să vină, a trecut semeț şi sfidător dincolo de orizont, iar acum nu-l mai am.

Aşa cum n-o mai am nici pe mama, aşa cum nu mai am pe nimeni. Mama era foarte frumoasă. O chema Asha, după a treia consoartă a Profetului, care i-a fost dată de soție când avea şase ani. După-amiaza, când mama se gătea să iasă, cu ochii luminoşi conturați cu khol, cu buzele strălucind ca sângele lichid, o priveam cu mândrie şi un soi de teamă. Nu mi-era frică de ea, nu prea tare, nu des, doar atunci când îi sărea țandăra din pricina vreunei prostii pe care o făcusem, aşa că mai curând mă temeam pentru ea. Nu mă gândeam la asta când aveam nouă ani. Pur şi simplu mi se făcea frică atunci când mă uitam la ea şi mă simțeam mândru că era mama mea, că zâmbetul ei era atât de strălucitor şi de profund, de complicat. Pur şi simplu mi-era frică atunci când stătea la uşă, în norul greu al parfumului pe care-l purta, cu hainele îmbibate de aburi de tămâie. Se ducea să-şi viziteze prietenele şi vecinele şi nu se întorcea decât seara. În unele după-amiezi se întâlnea cu bărbați. Mama avea amanți. Se culca cu alți bărbați. Nu într-o manieră profesională, nu cu mulți. Poate doar unu sau doi. Nu ştiu. Ca să se distreze sau poate din alte motive. O aventură aici, o aventură dincolo. Aşa cred. Deşi mai târziu a adunat daruri scumpe a căror sursă n-a dezvăluit-o. Am aflat odată ce-am mai crescut, când evenimentele mi s-au limpezit treptat în minte şi am început să înțeleg semnificația lucrurilor pe care le văzusem; pe deasupra, copiii de la şcoală îşi hăteau joc de mine, iar uneori fetele de pe stradă îmi făceau aluzii răutăcioase. O ştiam deja, numai că nu ştiam prea bine ce ştiam. Iar parfumul acela pe care-l purta m-a făcut întotdeauna să mă gândesc la alcovuri şi intrigi şi la o ruşine răscoaptă. Ulterior, în anii de după

independență, a devenit indiscretă, şi atunci ar fi fost cu neputință să nu ştiu. Tachinările de pe stradă s-au oprit, din moment ce păcătuia pe față, sau poate pentru că crescusem şi torționarii mei crescuseră, sau poate din cauza a ceea i se întâmplase lui Hassan sau din cauza celorlalte lucruri care ni se întâmplaseră nouă, tuturor. Sau pentru că unul dintre amanții ei ajunsese la putere. În orice caz, din motive pe care n-o să le cunosc niciodată exact, în acea perioadă nu s-au mai făcut comentarii despre ea de față cu mine.

Atunci când aveam nouă ani şi Hassan, cincisprezece, iar mama se gătea pentru ieşirile de după-amiază cu prietenele şi amanții, tatăl meu, Rajab Shaaban Mahmud, lucra ca funcționar la Departamentul Lucrărilor Publice. Unii îi ziceau bin Mahmud, după bunicul lui, străbunicul meu, care rămăsese în memoria comunității dintr-un motiv pe care l-am uitat. Ba nu, nu-i adevărat, ştiu foarte bine de ce îl țineau minte: pentru probitatea lui extraordinară şi sufletul său evlavios. Ceva inutil în sine şi probabil inutil pentru el, dar care-i făcea să se simtă mai umani, atât pe el, cât şi pe toți ceilalți. Tata nu era evlavios, încă nu, nu în acel an. Bea, ceea ce în lumina modului nostru de trai îl făcea demn de dispreț. Şi, cu toate că era discret, n-aveai cum să ascunzi asemenea lucruri. Uneori mă trezeam din somn şi ştiam că era acasă din cauza mirosului de alcool din atmosferă. Era o casă cu patru încăperi, unde eu şi Hassan aveam camera noastră, pe care o zăvoram când ne duceam la culcare, dar mirosul tot mă trezea din somn. Fără îndoială, şi cei care-l întâlneau pe stradă îi simțeau duhoarea. O dată sau de două ori, nu mai mult de două ori, din câte țin minte, a băut prea mult şi a trebuit să fie adus j? e sus acasă, tăcut şi cu lacrimile şiroindu-i pe obraji. Îmi imaginez că-i era ruşine. N-a vorbit zile întregi după aceste două episoade; se strecura pe lângă pereți cu ochii plecați, mergând cu pasul cel mai uşor cu putință.

Tata era funcționar la Departamentul Lucrărilor Publice. Nu ştiu ce făcea acolo. În fiecare dimineață pleca de acasă la

şapte, îmbrăcat cu o cămaşă albă curată, pantaloni bej şi sandale de piele, şi străbătea drumul de câteva minute până la sediul departamentului. Nu cred că a întârziat vreodată. La unu fără cinci se pornea sirena care anunța încheierea programului de dimineață, iar tata venea acasă să ia prânzul. Întotdeauna arăta extenuat şi nefericit, de parcă munca l-ar fi demoralizat sau mersul prin soare i-ar fi istovit, sau ar fi fost ceva care-l storcea de vlagă. Niciodată nu uita să ne caute pe mine şi pe Hassan de îndată ce ajungea, strigându-ne pe nume dacă nu eram de zărit pe nicăieri. Apoi ne mângâia pe creştet cu un zâmbet fin, deopotrivă încântat şi trist, şi se ducea să facă duş înainte de masă. Nu m-a deranjat niciodată acest ritual şi cred că nici pe Hassan, deşi, odată cu înaintarea în vârstă, îi venea să se strâmbe disprețuitor şi să-şi răsucească ostil capul când tata încerca să-l mângâie pe față. Eu mă străduiam din răsputeri, dar uneori îmi era imposibil să nu-i răspund la zâmbet.

În timpul musimului din acel an, când eu aveam nouă ani şi Hassan, cincisprezece, în casa noastră s-a mutat un bărbat. Ni s-a spus să-l numim unchiul Hussein. Tata l-a cunoscut la cafenea şi au intrat în vorbă, şi se pare că se înțelegeau atât de bine, încât au devenit prieteni la cataramă. Aşa aş fi înțeles lucrurile la vârsta aceea, deşi probabil s-au întâlnit de câteva ori şi au stat la discuții lungi înainte de a deveni prieteni buni. A venit să mănânce la noi într-o vineri, un eveniment rar pentru familia noastră, care era vizitată numai de prietenele şi de rubedeniile mamei. Nu reuşeam niciodată să le deosebesc pe prietenele mamei de rude, pentru că toate mi se adresau de parcă ar fi deținut o parte din mine şi-şi permiteau tot felul de familiarități. Când unchiul Hussein a venit la masă în acea după-amiază de vineri, era încă „bunul meu prieten”, *my good friend,* spus aşa, în engleză. Aşa i se adresa tata. Tatăl meu citea fluent Coranul, dar nu putea să converseze în arabă, pe când unchiul Hussein ştia doar câteva cuvinte în kiswahili, aşa că discutau în engleză. „Bunul meu prieten” nu a devenit „unchiul” decât

după ce s-a mutat la noi. Era un tip înalt, îmbrăcat într-un kanzu de culoarea mierii de salcâm brodat cu fir de argint în stilul negustorilor din Golf. S-a lăsat pe carpeta de pe podea într-o mişcare fluidă, fără niciun efort, cu un zâmbet de sidef întins până la urechi. Îngăduiți-mi să vă descriu casa în care trăiam noi, negroteii rânjiți. Asta îmi va potoli încordarea pe care mi-a provocat-o amintirea unchiului Hussein.

Casa avea două niveluri. La etaj erau trei camere, una pentru Hassan şi pentru mine şi alta pentru părinții mei. În a treia se primeau musafirii, se asculta radioul, se şedea: era camera de zi. Exista o mică terasă, cu o parte acoperită, unde mama gătea, şi o parte descoperită, unde ne atârnam rufele. Etajul era un spațiu restrâns unde trăiam cu toții într-o atmosferă familiară şi prietenoasă, pe care o simt ca intimă chiar şi acum, când mă gândesc la ea. La parter era o încăpere spațioasă lângă uşa din față, iar dincolo de ea, o curticică mărginită de ziduri din care urca scara neacoperită spre primul nivel. În curte era întotdeauna linişte şi răcoare, iar când ploua torențial, pardoseala de beton se umplea cu apă şi forma o baltă puțin adâncă în care să ne bălăcim şi să ne stropim. În camera mare de la parter erau primiți musafirii de sex masculin care erau străini de familie, în zilele de sărbătoare, de Idd sau Maulid Nabi[21], sau la un deces ori o nuntă. De asta era lângă uşa de la intrare, pentru ca ochii plini de jind ai bărbaților să nu pătrundă în forfota intimă a familiei. Era o încăpere pe care n-o foloseam prea des, căci tata nu invita străini acasă, nici nu lăsa uşa deschisă pentru vizitatori de Idd şi Maulid Nabi, aşa cum făceau alții. Îmi închipui că a fost folosită pentru priveghiul femeilor şi pentru lecturile din Coran după moartea bunicii mele din partea tatei, dar pe atunci aveam numai trei ani şi numi amintesc nimic.

De obicei era ținută încuiată, cu obloanele închise, pe post de depozit temporar, dar nu era mare lucru de depozitat; tatei îi plăcea s-o ştie curată şi ordonată, de parcă într-o bună zi avea s-o deschidă pentru un eveniment social pe care-l

plănuia. Un covor era rulat la baza unui perete, ca să nu se decoloreze de la puțina lumină care intra prin obloane, iar în capăt se afla un pat cu stinghii de lemn acoperite cu o rogojină de pai. Era o cameră ascetică, dar în ea plutea un iz înțepător care mă ducea cu gândul la musim, la *dhow*-uri legănându-se în port şi la marinari mirosind a peşte uscat şi a piele arsă de soare şi a ceață de deasupra oceanului. Mă ducea cu gândul la locuri pârjolite şi pietroase, la trupurile negre de funingine ale mateloților şi la zdrențe pătate de sudoare.

Covorul era de Buhara, spunea tata, şi trebuia tratat cu mare grijă. În fiecare an, în timpul Ramadanului, îl desfăşurăm în curte şi scoteam praful bătându-l cu bețe, după care îl făceam iarăşi sul şi-l acopeream cu o pânză. În rest, camera era încuiată şi aproape goală: se aflau acolo doar câțiva saci, nişte cutii şi un cufăr din lemn sculptat, cu un lacăt de alamă. Odată, când eram singur în casă, mi-a intrat în cap că trebuia să găsesc cu orice preț cheia acelei camere. Am căutat în şifonierul mamei, locul în care ascundea toate lucrurile de preț sau secrete, am căutat printre sticluțele cu medicamente, în sertarul pentru bijuterii al comodei, *almira,* sub preşuri, pe rafturile de deasupra ferestrelor, în vazele goale, în buzunarele pantalonilor, fiind convins că până la urmă aveam s-o găsesc. Nu era ca şi cum acolo s-ar fi aflat ceva de valoare sau periculos.

Am găsit-o vârâtă într-o crăpătură de deasupra tocului uşii; am putut s-o văd numai punând un scaun pe banca din zidărie amplasată chiar lângă uşa de intrare în casă. Înăuntru era întuneric şi răcoare ca întotdeauna, dar de data asta se aflau acolo două vase mari de lut, probabil păstrate pentru o rudă sau o prietenă, sau ruda unei prietene sau prietena unei rude. M-au făcut să mă gândesc la poveştile cu djinni care ies din asemenea recipiente, cu tinere răpite şi vârâte cu forța înăuntru, la tânărul prinț care s-a ascuns într-un astfel de vas ca să ajungă în dormitorul iubitei. Ştiam tot felul de poveşti: un pescar ghinionist şi disperat prinde un vas de lut

în năvod, întâi e în culmea bucuriei, gândindu-se că norocul şi-a adus în sfârşit aminte de el, punându-i în plasă ditamai marlinul. Dar, în timp ce se opinteşte şi trage şi simte greutatea inertă a obiectului din năvod, bănuieşte că în cel mai bun caz s-a ales cu un hoit în putrefacție, un măgar sau un câine. Se dovedeşte a fi un vas de lut imens, mare cât pescarul cel zbârcit şi costeliv, pecetluit la gură cu un capac de argint. „Păi, *alhamdulillah* şi pentru atâta", îşi spune el în caz că Dumnezeu se uită ca să vadă cum îi primeşte darul făcut în şagă. Nu e niciodată o idee bună să te plângi de ghinion, căci se prea poate ca Marele Împărțitor al Dreptății să te vegheze ca să vadă câtă încredere ai în Milostenia Sa, şi dacă te plângi, ar putea să-ți dea o lecție despre cum să-ți păstrezi credința în înțelepciunea Sa trimițându-ți un ghinion şi mai mare. Aşadar, pescarul spune: *„Alhamdulillah* şi pentru atâta", gândindu-se că va scoate un ban pe capacul de argint, ba chiar şi pe vasul de lut, dacă nu e prea murdar pe dinăuntru. Se luptă să desprindă capacul şi în cele din urmă reuşeşte să-l smulgă. În clipa următoare, un vălătuc înspumat de fum țâşneşte din vas, negru şi galben şi roşu, mirosind a foc şi a temniță şi a piele scorojită. Pescarul, care, desigur, a fost trântit la pământ de şoc, se opinteşte să se ridice şi o rupe la fugă. Dar înainte să ajungă prea departe trâmba de fum, care acum e atât de mare şi de joasă încât acoperă soarele, începe să se îngroaşe şi să ia forma unui djinn acoperit cu solzi de argint şi ținând în mână un cuțit curbat, lung şi strălucitor. Inevitabil, pescarul încremeneşte de groază şi aşteaptă ca djinnul să se aplece din înaltul cerului şi să-şi îndrepte spre el străvechea răsuflare de pucioasă. „Mai bine de o mie de ani am fost întemnițat în vasul acesta", tună djinnul. „M-a vârât aici marele Solomon, căruia Dumnezeu, în marea Sa înțelepciune, îi dăduse putere deplină asupra djinnilor şi animalelor. Solomon a ferecat capacul cu o vrajă şi, oricât m-am străduit, n-am putut să-l înlătur. În prima sută de ani am jurat să-i dăruiesc regate şi bogății şi cunoaştere şi înțelepciune şi viață veşnică aceluia

care va deschide capacul. În a doua sută de ani am jurat să-i dau eliberatorului meu doar regatele şi bogăţiile. După încă o sută de ani am jurat c-o să-l ucid pe cel care deschide capacul, pentru că m-a lăsat să putrezesc aici trei veacuri. Şi în fiecare sută de ani ce a urmat am născocit feluri tot mai chinuitoare de a-l omorî pe individul cu pricina. Aşadar, iată-te, nemernic scârbos, ţi-ai câştigat răsplata. Eşti al meu şi vei muri în chinuri cumplite."

Convins că i-a venit sorocul, pescarul se gândeşte să-şi vândă pielea scump şi-şi pune mintea la bătaie ca să născocească un vicleşug. „Nu cred că ai ieşit din vasul acela sau că marele rege Solomon te-a întemniţat acolo. Păi, domnule, eşti atât de uriaş, de măreţ, de impunător, că nici măcar degetul mare de la picior nu ţi-ar încăpea pe gura vasului." La asta, djinnul râde măgulit şi spune: „O să-ţi arăt". Se transformă într-un nor imens de fum şi se scurge înapoi în vas, iar pescarul costeliv sare iute şi trânteşte capacul la loc, după care rostogoleşte cu grijă vasul în mare. „*Alhamdulillah,* mulţam, n-am ce zice", murmură ridicându-şi privirea spre cer.

Am mutat unul din vase aproape de pat şi, cocoţându-mă pe rogojina de pai, m-am vârât înăuntru. Dacă stăteam în picioare, buza de lut îmi ajungea la umerii de băiat de nouă ani, dar am descoperit că, dacă mă ghemuiam în pântecele vasului, dispăream cu totul. Era răcoare şi întuneric, cu o senzaţie plăcută de jilav, aşa cum îmi închipui că ar fi fundul unui puţ secat într-o după-amiază de arşiţă. Când am vorbit, ceea ce am făcut din curiozitate, rostind: „*Alhamdulillah"*, glasul meu a reverberat de-a lungul unui tunel; era golit de orice expresivitate, de parcă spaţiul însuşi mi-ar fi apăsat capul peste laringe. Am încercat cu alte cuvinte, mi-am imaginat alte lumi, şi nu peste mult timp am adormit. (Sigur că n-am făcut-o, dar Ali Baba a adormit, trezindu-se apoi în peştera celor Patruzeci de Hoţi.) Oricum, asta era camera în care unchiul Hussein a venit să ia masa cu noi în acea zi de vineri şi în care s-a mutat în săptămâna următoare.

*

Vreau să privesc înainte, dar întotdeauna mă trezesc privind înapoi, bâjbâind prin vremuri de mult trecute şi micşorate în amintire de evenimentele care s-au întâmplat de atunci încoace, evenimente tiranice care plutesc amenințător deasupra mea şi-mi dictează fiecare acțiune din viața de zi cu zi. Dar când mă uit în urmă descopăr că unele obiecte încă emană o răutate strălucitoare şi că fiecare amintire mă face să sângerez. Tărâmul memoriei e un loc mohorât, un depozit gol şi sumbru, cu scânduri putrede şi scări ruginite, unde îți petreci uneori timpul umblând prin lucrurile părăsite. Aici e o după-amiază rece şi întunecoasă pe care o încălzesc felinarele stradale deja aprinse şi o agită huruitul traficului şi al mulțimilor în continuă mişcare, un zumzet necontenit ca bâzâitul şi fojgăiala dintr-o colonie de insecte. Celălalt loc în care trăiesc este încremenit şi calm, acolo vorbirea n-are sunet şi nimeni nu se mişcă, e tăcerea de după lăsarea întunericului. Acolo îl găsesc întotdeauna pe el, pe bietul meu tată. Era un tip scund, liniştit şi pedant, care se ducea în fiecare zi la slujbă îmbrăcat în cămaşa lui albă curată, cu capul uşor înclinat într-o parte, cu ochii plecați. La prânz venea acasă, îşi mângâia cei doi fii pe obraz, făcea duş şi se retrăgea pentru siestă. După aceea ieşea şi uneori se întorcea noaptea târziu, într-un hal fără de hal şi ruşinat de cât băuse. Uneori mi-l imaginam pe tata având un tată şi mă întrebam ce-ar fi crezut acesta despre el. Sau ce-ar fi gândit tatăl lui dacă ar fi văzut cum ajunsese. Nu l-am auzit niciodată vorbind despre tatăl lui; nici măcar nu i-a pomenit existența. Mă întrebam dacă mergea cu capul plecat deoarece ştia că tatăl lui n-ar fi nutrit pic de considerație pentru el; poate se temea că noi, fiii lui, nu-l respectam şi că nu aveam să le vorbim niciodată despre el copiilor noştri, sau poate ştia că pierduse iubirea mamei noastre. Abia mai târziu m-am gândit la toate aceste lucruri, când se întâmplaseră atâtea încât

nimic nu mai era de neatins cu mintea, nimic nu mai era sacru. De acum ştiam că tatăl tatălui meu fusese o dezamăgire pentru ai lui, un tip neînfrânat care bea şi se împreuna în lupanare şi care a murit tânăr.

La vârsta aceea n-aş fi putut să mă gândesc la tata ca la un om mărunt şi amărât sau la mama ca la o femeie frumoasă, capabilă să-l iubească pe tata şi apoi să-şi retragă dragostea. Dar era mărunt, prea mărunt fața de unchiul Hussein, care era prea mare față de noi toți. Unchiul Hussein era un om al poftelor şi al delectărilor, un negrotei rânjit în toată puterea cuvântului, care i-a adus totuşi tatei bucurie şi vigoare când s-a mutat la noi. Tata, pe de altă parte, se temea de întuneric.

Nu țin minte nimic despre înțelegerea care s-a făcut, doar că într-o după amiază dereticam cu toții prin încăpere: am mutat vasele de lut în curte, am bătut covorul de parcă ar fi fost Ramadanul şi apoi l-am întins pe podea, făcând interiorul să strălucească în nuanțe profunde de chihlimbar. Tata zâmbea şi făcea glume, spunându-i lui Hassan că engleza lui avea să se îmbunătățească acum, că putea să exerseze cu unchiul Hussein şi trecând cu vederea reținerile mute ale mamei față de întreaga situație. Avea să dureze numai o lună, până la sfârşitul musimului, a zis el. Apoi unchiul Hussein s-a instalat la noi. În fiecare dimineață îmi salutam părinții înainte de micul-dejun şi mă opream în fața uşii deschise a unchiului Hussein ca să-l salut în drum spre şcoală. Şi în fiecare dimineață ne dădea discret bani – un şiling pentru mine şi doi pentru Hassan –, ducând degetul la buze ca să nu spunem nimănui despre generozitatea lui. După-amiaza, tata lua uneori prânzul cu el, apoi cei doi stăteau la taclale o oră sau două înainte ca tata să se retragă pentru indispensabila siestă. Mai târziu se duceau împreună la cafenea sau la plimbare, iar la întoarcere ascultau emisiuni în engleză la radioul pe care şi-l cumpărase unchiul Hussein. Uneori veneau vizitatori să şadă cu ei şi să asculte şi să sporovăiască, oameni despre care nu ştiam să fie prieteni cu tata, şi cu toții vorbeau tare, amestecând cuvinte în engleză şi

arabă şi kiswahili cu o bună dispoziție poliglotă, iar râsetele şi zgomotele din încăpere umpleau întreaga casă. Până şi cafegiul a început să se oprească pe la noi, strigând în fiecare seară ca să le ofere domnilor o băutură caldă şi apoi zăbovind un pic ca să le admire *foh-foh-foh*-ul, acesta fiind modul lui de a le imita engleza. Atunci au luat sfârşit vizitele tatei la barul jegos, ținut de un indian din Goa, din umbra catedralei catolice. Habar n-am dacă acolo se ducea, dar era singurul bar de a cărui existență ştiam. Multă vreme am crezut că toate barurile arată astfel, cu zăbrele ruginite de sârmă la ferestre. Când mama venea acasă seara, îi saluta pe bărbați fără să-şi vâre capul înăuntru; striga din mers şi ne chema s-o urmăm la etaj de parcă ar fi ştiut că stăteam în încăpere.

Unchiul Hussein nu venea niciodată la etaj. Nu avea nevoie. Era o baie la parter, în spatele curții interioare. Ei bine, era o cămăruță cu o toaletă, un robinet, o găleată de aluminiu şi un polonic făcut dintr-o cutie de margarină Blue Band, totul perfect curat şi respectabil, mai curat decât în multe alte case. Era un loc întunecos şi noaptea bezna era de-a dreptul înspăimântătoare, aşa că mergeam acolo numai dacă baia de la etaj era ocupată şi nevoia era acută, dar unchiul Hussein călătorise sute de mile pe mare ca să ajungă în oraşul nostru şi abia dacă ar fi observat fojgăiala din umbre în timp ce-şi făcea abluțiunile. În orice caz, nu venea niciodată la etaj. Dacă avea nevoie de ceva, se ducea la capătul de jos al scării şi-l striga pe tata. Dacă răspundea mama, pentru că tata era plecat sau îşi făcea siesta, nu se lăsa văzută, ci se trăgea un pas în spate ca să vorbească. Dacă eram Hassan sau eu, înaintam până în capul scărilor ca să-i arătăm respect sau coboram în grabă ca să luăm ceea ce adusese unchiul Hussein. Indiferent de răspuns, el îşi spunea păsul cu ochii plecați, ca nu cumva mama să se afle în capul scărilor şi s-o pună într-o situație stânjenitoare cu o privire aruncată neglijent. Aducea câte ceva aproape în fiecare zi: peşte pentru supă, fructe frumoase sau legume care-i atrăseseră atenția, boabe de cafea şi curmale dulci, o dată un

borcan de miere cumpărat de la un marinar somalez, acoperit cu o husă strâmtă de pânză în carouri, altă dată răşină aromată şi smirnă, şi uneori obiecte ciudate pe care ni le înmâna fără comentarii, un dicționar frazeologic chinez pentru mine, mătănii pentru Hassan.

De obicei ajungea acasă chiar înaintea tatei, după rugăciunile de la amiază. Stătea pe covorul din camera lui cu uşa întredeschisă şi ochelarii de citit pe nas, frunzărindu-şi carnetul de notițe sau citind din Coran. Ochelarii păreau un soi de frivolitate, ca şi când n-ar fi avut neapărat nevoie de ei sau n-ar fi făcut socoteli şi n-ar fi citit, ci doar se distra zâmbitor. Când treceam prin dreptul uşii, la venirea sau la plecarea de acasă, îi strigam un salut. Dacă păstram tăcerea, ne striga el. Nu era neplăcut să fii solicitat în felul acesta. Dacă treceau musafire şi-l salutau, el răspundea fără să ridice privirea, ca să le arate respect. Când tata se întorcea acasă, se oprea la uşă şi schimbau câteva cuvinte, în general destul de multe cuvinte, lungi şiruri de neînțeles, vorbind în engleză şi râzând şi glumind în aşa măsură încât uneori tata uita să ne cheme pe Hassan şi pe mine ca să ne mângâie pe obraz cu tristețea lui atât de stranie. Câteodată cerea ca prânzul să-i fie adus jos, odată cu al unchiului Hussein, şi cei doi mâncau împreună şi vorbeau chiar şi o oră.

Lui Hassan îi revenea sarcina de a-i duce unchiului Hussein tava cu masa de prânz. De obicei, mama îl servea pe el primul, după care noi mâneam împreună la etaj. După masă, Hassan se ducea la parter să ia tava, apoi se întorcea la unchiul Hussein pentru lecția de engleză. Intr-o după-amiază, la insistențele tatei, Hassan recitase monologul lui Brutus, iar unchiul Hussein fusese atât de impresionat, încât se oferise să-i dea lecții în fiecare după-amiază. Spunea că Hassan avea talent pentru învățarea limbilor străine, cel puțin aşa ni s-a lăudat tata. Prin urmare, în fiecare după-amiază Hassan mânca în grabă şi aştepta să fie chemat de unchiul Hussein. Dacă tata era la parter şi-l ținea de vorbă, Hassan n-avea stare şi se foia nervos de colo-colo, nerăbdător

să se audă strigat. Eu trebuia să mă duc la şcoala coranică după masa de prânz, în fiecare zi, indiferent dacă era ploaie sau soare sau furtună, aşa că n-am asistat la nicio lecție, iar Hassan, dintr-un motiv oarecare, nu era interesat să vorbească despre ele. Toate poveştile lui erau acum despre unchiul Hussein. Ştii că a făcut asta sau a văzut chestia aia sau a fost acolo? Şi uite ce mi-a adus azi! Un ceas de mână, un stilou, un carnet, lucruri scumpe. Eram avid de poveşti – deşi nu păreau la fel de pasionante ca acelea despre negustori şi oameni sărmani şi prințese fermecate şi djinni mânioşi pe care mi le spunea mama – şi eram invidios pentru daruri – deşi nu foarte tare, căci Hassan era generos din fire –, dar cel mai mult voiam ca unchiul Hussein să mă simpatizeze şi pe mine, tot atât cât îl simpatiza pe Hassan. Voiam să mă cheme în camera lui după-amiaza şi să mă pună să stau lângă el în timp ce-mi spunea poveşti şi-mi oferea darurile lui neprețuite.

Cam pe atunci trebuie să se fi făcut înțelegerea în urma căreia părinții mei au pierdut casa. Eram prea tânăr ca să fi observat sau înțeles o chestiune de o asemenea complexitate, şi presupun că n-au pomenit-o niciodată în fața mea de teamă să nu duc vorba mai departe fără să-mi dau seama, cum fac copiii. Când am aflat despre înțelegerea pe care o încheiase tata cu unchiul Hussein, criza era deja în toi, iar sentimentele predominante erau acelea de suferință şi de trădare. Țin minte cât de fericit a fost tata în acea lună cât a stat unchiul Hussein la noi, cât de împlinit părea după ce-şi descoperise un nou prieten şi cum părea mai patern decât înainte: sigur pe sine şi încăpățânat, poruncitor cu dovezile de afecțiune şi cererile, împingându-ne grăbit într-o parte ca să-şi vadă de treburile urgente, venind şi plecând cu un aer important în compania amicilor săi versați. A fost o revelație să-l aud rostind obscenități şi râzând în felul zgomotos şi aspru al indivizilor de pe stradă, când înainte mergea cu capul plecat şi uneori rămânea tăcut zile întregi. Îmi imaginez că acea bucurie şi acea siguranță de sine i-au dat îndrăzneala

de a intra în afaceri cu unchiul Hussein. Poate că despre asta erau conversațiile acelea pe un ton scăzut, când ei doi şedeau pe covorul de Buhara, sprijiniți într-un cot, cu un genunchi ridicat, uşor aplecați unul spre celălalt în timp ce arzătorul de tămâie fumega uşor lângă pat.
Vorbeau în engleză, care pentru mine era doar *foh-foh-foh,* aşa că n-aveau nevoie să coboare glasul, dar aşa erau ei, murmurau suav, temându-se că vor fi auziți. După cum am înțeles mai târziu, înțelegerea presupunea ca tata să investească în afacerea unchiului Hussein cu un împrumut garantat cu valoarea casei. Când afacerea a Hat faliment, aşa cum a anunțat unchiul Hussein, tata n-a avut bani să restituie împrumutul, aşa că a trebuit să dea casa. Pe scurt, pot doar să-mi imaginez că aceştia au fost termenii înțelegerii: unchiul Hussein l-a ispitit pe tata cu nişte aranjamente secrete care aveau să aibă consecințe importante pentru lumea întreagă, făcându-l să pară îndrăzneț şi experimentat, un bărbat în toată puterea cuvântului.

Într-o după-amiază, m-am întors de la şcoala coranică puțin mai devreme decât de obicei, profesorul îmi dăduse permisiunea deoarece aveam diaree. Trebuie să fi fost de la ceva ce-mi cumpărasem pe stradă. Suferința mea era vizibilă, mă chirceam şi gemeam fără ruşine, şi m-am năpustit la toaletă fără să cer voie, aşa că la întoarcere profesorul mi-a zis să mă duc acasă. Eram gata pentru o nouă tură când am dat buzna pe uşă, însă am descoperit că baia era ocupată. Am fugit la cea întunecoasă de la parter, dar şi aceea era ocupată. M-am întors la etaj şi am început să țopăi în fața uşii, strigându-l pe cel dinăuntru să mă lase să intru. Duşul era pornit, şi ştiam că zgomotul şi mângâierea apei te pot absorbi în aşa măsură, încât ți-e greu să închizi robinetul. Insă eram disperat, aşa că am izbit în uşă scâncind atât de jalnic cum poate doar un băiat de nouă ani pe cale să explodeze. Hassan mi-a deschis, a rămas o clipă în fața mea, şiroind de apă, apoi a făcut un pas în lături cu ochii plecați. M-am repezit să fac

ce trebuia, şi abia mai târziu, când durerea mi s-a potolit şi m-am spălat, am simțit o mică împunsătură de teamă.

Când Hassan îmi deschisese uşa, ochii îi erau măriți şi rotunzi de suferință, sau poate de jenă şi vinovăție. Apoi îşi coborâse privirea fără un cuvânt şi trecuse pe lângă mine spre treburile lui, oricare vor fi fost acelea. Totul era foarte ciudat. Din câte ştiam eu, nu făcea niciodată duş la acea oră a după-amiezii. Rămăsese acolo încremenit, cu pielea goală lucindu-i de apă, apoi ieşise din baie aşa, deşi în mod normal nu umbla niciodată dezbrăcat în afara dormitorului nostru. Dacă vreunul din părinții noştri ar fi fost prin preajmă, goliciunea lui ar fi părut o necuviință de neiertat. Hassan era un tânăr zdravăn, bine făcut, şi în ultima vreme era atât de conştient de maturizarea lui, încât chiar şi atunci când eram singuri în camera noastră îşi acoperea organele genitale, în condițiile în care înainte ar fi stat gol-puşcă dacă aşa avea chef. Şi expresia aceea de nenorocire de pe chipul lui, când de obicei ochii aceia priveau sfredelitor sau tresăreau de dispreț şi neastâmpăr şi revoltă la cea mai mică nedreptate! Când am ajuns în camera noastră, el plecase, şi mai târziu mi-a fost prea rău ca să-mi pese de purtarea lui stranie din acea după-amiază. Căci s-a dovedit că diareea mea era ceva mult mai grav, şi am intrat într-o stare de febră delirantă şi dureri cumplite care a durat câteva zile.

Când am revenit în lumea celor vii şi mi-am recăpătat cunoştința, am descoperit că dormeam singur în camera noastră, iar patul lui Hassan era gol, Iară aşternuturi. Fusesem inconştient timp de trei zile – de ce sunt întotdeauna trei zile? — şi în unele momente ai mei îşi pierduseră orice speranță. Sună ca obişnuitele tânguiri ale părinților la cel mai mic semn de boală al odraslei, dar realmente s-au temut pentru viața mea. Nu ştiau precis ce aveam şi nu ştia nici doctorul, deşi asta nu era ceva ieşit din comun în privința lui. În general, le făcea tuturor pacienților o injecție, pentru că aşa umfla nota de plată, şi le dădea un amestec de pastile din farmacia lui, deoarece astfel pacienții trebuiau să revină

pentru o nouă doză. Diagnosticul lui a fost atât de vag, încât l-au alungat pe Hassan din cameră, ca nu cumva să se molipsească şi el, primul născut şi moştenitorul împărăției văzduhului. Urma să doarmă pe o rogojină, pe podeaua camerei de zi. Dar când a auzit de asta, unchiul Hussein s-a făcut foc şi pară. Podeaua era incomodă şi toată lumea avea să se împiedice de el. Unchiul Hussein s-a oferit să se mute, astfel încât Hassan să poată primi camera de la parter. Acum tata s-a făcut foc şi pară. Prin urmare, au luat salteaua de pe patul lui Hassan şi au dus-o jos, în camera lui Hussein. „Acum poți să iei lecții suplimentare de engleză", îmi închipui că i-a zis tata lui Hassan.

În noaptea de după ce mi-am revenit în fire, Hassan s-a întors în camera noastră, dar n-a părut mulțumit. Stătea întins în pat cu fața la perete, fără să-i acorde vreo atenție suferindului. Îl auzisem certându-se cu mama când îi sugerase asta, apoi o văzusem devenind severa şi insistenta, aproape înnebunită de furie. „O să dormi în camera ta, indiferent dacă-ți place sau nu, copil al păcatului ce eşti", i-a zis, vorbindu-i cu o mânie atât de neobişnuită, încât l-a lăsat fără replică. Mă întrebam de ce era atât de furioasă şi dacă furia ei era îndreptată contra lui Hassan sau contra unchiului Hussein. De la început fusesem curios să-i ştiu părerea despre mutarea unchiului Hussein la noi. Nu făcuse niciun comentariu în fața mea, dar uneori tăcerile ei erau grăitoare. Când tata ne regala la etaj cu poveştile lui despre spusele şi faptele unchiului Hussein, iar tonul lui ne invita sau chiar ne cerea să ne exprimăm bucuria şi fascinația, mama stătea fără să scoată o vorbă, privind în gol. Credeam că tata era cel pe care-l trata cu dispreț pentru entuziasmul lui jenant, aşa cum făcea adesea din multe alte motive, aşa că nu mi-era limpede dacă şederea unchiului Hussein o deranja. Altă dată, când stătea retrasă pe palier ca să răspundă la chemarea lui sau când tava cu masa de prânz era pregătită pentru a-i fi dusă, părea preocupată ca totul să meargă bine şi oaspetele să simtă că-l respectăm.

În următoarele câteva zile am stat acasă, prea slăbit ca să merg la şcoală, deşi nu mai zăceam în pat.
Hassan era încă supărat pe mine; în orice caz, abia dacă-mi vorbea. După-amiaza se ducea la lecțiile de engleză cu acelaşi avânt ca înainte şi se întorcea arătând deopotrivă bucuros şi nefericit. De obicei nu-l vedeam după lecțiile cu unchiul Hussein, deoarece aveam lecțiile mele, şi mă întrebam dacă arăta astfel pentru că învățătura era grea. Atunci am văzut expresia din ochii mamei şi mi-am dat seama că unchiul Hussein o înspăimânta. În zilele în care am stat acasă mi-am urmat mama peste tot în cursul dimineții, stând cu ea în bucătărie în timp ce gătea, îmi imaginez că mi-a vorbit şi mi-a zâmbit şi m-a înveselit şi m-a tachinat exact aşa cum ar face o mamă cu băiețelul ei bolnav. E însă un moment pe care mi-l amintesc. Am auzit o cheie în uşa din față, iar ea a rămas nemişcată, doar ochii i s-au mutat într-o parte şi s-au mărit în semn de vigilență. Apoi a înghițit în sec şi a clipit, şi nu ştiu de ce mi-am spus că era în primejdie sau nu se simțea bine. Poate că s-a uitat la mine şi a zâmbit. Poate că-mi imaginez că s-a uitat într-o parte în felul acela dramatic şi a înghițit în sec şi a clipit. Poate că eram în altă parte a casei când a sosit unchiul Hussein, şi abia mai târziu mi-am imaginat cum ar fi arătat mama când a auzit cheia învârtindu-se în broască. Şi poate că a fost în altă zi, nu în aceeaşi, când am văzut-o vorbind cu el şi apoi urmându-l în camera lui.

Trebuie să fi crezut că mă jucam pe afară. Mă simțeam destul de bine ca să fiu lăsat să ies, şi trebuie să se fi gândit că mă dusesem pe la vecini. Aşa făcusem, dar mă întorsesem şi mă vârâsem într-unul dintre vasele uriaşe de lut care fuseseră scoase în curte. Eram încovrigat în liniştea deplină a vasului, uitându-mă la peticul de cer de deasupra terasei de la etaj. Când am auzit vocea mamei am chicotit, gândindu-mă c-o să mă ridic peste câteva clipe şi-o s-o fac să tresară speriată. Apoi am auzit şoaptele ei insistente şi am ezitat. Când m-am ridicat puțin să arunc o privire pe furiş, i-am

văzut pe mama şi pe unchiul Hussein stând aproape unul de altul în faţa uşii deschise a camerei lui. Apoi am auzit-o spunând: *„Unataka niingie ndani?* Vrei să intru?" A intrat în cameră, iar el a urmat-o şi a închis uşa. Asta e ceea ce am văzut, şi n-am înţeles nimic decât o anume stinghereală; mai pregnantă a fost uşurarea că nu fusesem descoperit.

Unchiul Hussein trebuie să fi plecat la scurtă vreme după aceea, odată cu musimul, deoarece nu mai am nicio amintire cu el din anul respectiv. Bărbaţii care ne vizitau cât stătea unchiul Hussein la noi au mai venit câtva timp, apoi au încetat. Tata îl pomenea din când în când pe unchiul Hussein, amintindu-şi vreun gest de bunătate sau vreo realizare extraordinară, dar şi episoadele acestea se răriseră. În cele din urmă casa a redevenit tăcută şi tata s-a retras iarăşi în sine, deşi avea uneori accese de o asprime nemaiîntâlnită până atunci, mai ales faţă de mama. Dacă înainte îi primea dispreţul ferindu-şi privirea, părând să se chircească de suferinţă şi dezgust, acum mârâia şi o scuipa. În acele momente colţurile gurii îi coborau într-o expresie de amărăciune pe care n-o mai văzusem niciodată. Dar dacă pentru tata plecarea unchiului Hussein a fost un fel de pierdere, pentru Hassan a fost o părăsire care i-a adus o stare vecină cu doliul. Abia dacă mai scotea o vorbă, iar când era acasă, zăcea pe pat cu faţa la perete sau nota pe genunchi în carnetul pe care i-l dăduse unchiul Hussein sau scria scrisori destinate poştei aeriene. Făcea plimbări lungi pe jos şi cu bicicleta şi părea să-şi fi pierdut interesul pentru grupul de băieţi cu care ieşea de obicei. Zvonurile s-au pornit foarte repede, şi băieţii de la şcoală n-au întârziat să mă necăjească. Ziceau că oaspetele nostru îl mâncase pe Hassan, mâncase miere de acolo. Era o modalitate de a spune ceva mai grosolan, şi au spus-o şi grosolan după aceea. Unul dintre colegii lui Hassan de la liceu, care-i fusese prieten, m-a fugărit pe stradă în timp ce mă duceam fa şcoala coranică să mă întrebe dacă era

adevărat că aveam un tată nou. Când am trecut pe lângă un grup de adulți care zăboveau la colțul străzii, ceea ce păreau să facă veşnic, am avut impresia că au rânjit batjocoritor în spatele meu, m-am temut că au făcut-o.

După asta, indivizii lacomi de carne tânără nu i-au mai dat pace lui Hassan. Nu era nimic strident în ceea ce făceau sau voiau să facă. Îi râvneau farmecul şi frumusețea suplă, naturală, şi-i murmurau când trecea pe drum, oferindu-i bani şi daruri şi zâmbete prădalnice. Un bărbat mi-a dat o scrisoare pentru el, o pagină ruptă dintr-un caiet de şcoală, împăturită neglijent ca o foaie de socoteli sau o listă de cumpărături. Am încercat s-o citesc când am ajuns acasă, dar era în engleză şi n-am priceput o iotă. Hassan a citit-o şi a rupt-o în bucățele mici pe care le-a vârât într-un plic vechi, iar pe acesta l-a pus în buzunar ca să-l arunce undeva departe. Nu-l lăsau nicio clipă în pace, privirile, comentariile, atingerile ca din întâmplare, toate erau sugestive, ceva între un joc crud şi un exercițiu calculat de vânătoare. Iar Hassan suferea. Obrăznicia şi verbozitatea îi dispăruseră acum, când învățase să-şi ferească chipul de acele dovezi deloc subtile de iubire, de înfloriturile seducătoare care făgăduiau numai durere. M-am gândit că mai devreme sau mai târziu o să-l vlăguiască.

Apoi, într-o zi, a sosit o scrisoare pentru Hassan, trimisă cu poşta aeriană. Tata a adus-o acasă la prânz. După ce Hassan îi împinsese violent brațul, încetase să ne mai cheme şi să ne mângâie pe obraz după obicei când venea de la muncă. Atunci, tata a plesnit fața pe care voise s-o dezmierde, iar din momentul acela nu ne-a mai atins niciodată. În ziua în care a adus scrisoarea, l-a strigat pe Hassan de pe palier şi i-a dat-o. Plicul fusese deschis, iar atunci când a trecut dintr-o mână în alta, tatăl şi fiul au schimbat o privire lungă. Era de la unchiul Hussein. Hassan mi-a spus asta fără alte detalii. Probabil i-a cerut să-i trimită corespondența la altă adresă, pentru că mai târziu mi-a spus că unchiul Hussein avea să vină de următorul musim, în câteva luni.

La sosirea lui, casa noastră era deja în toiul unei tragedii domestice minore. Părinții mei abia se suportau unul pe celălalt, iar Hassan îşi făcuse prieteni noi, mult mai mari decât el. Mama ieşea în cele mai multe după-amiezi şi se întorcea abia pe la mijlocul serii. Tata venea acasă mai târziu, mirosind a băutură. Nu ştiu ce făcea Hassan cu noii săi prieteni, sau dacă-l făcuseră să cedeze chinurilor pe care i le promiseseră. N-am întrebat niciodată. Unchiul Hussein n-a mai stat la noi, dar a venit să aducă ştirea că afacerea pe care o conveniseră nu mersese deloc bine şi că împrumutul trebuia restituit. Până atunci, cum unchiul Hussein garantase creditul, avea să păstreze documentul care-i oferea casa drept garanție, dar spera că pe termen lung afacerea avea să prospere. Nu putea fi atât de simplu, însă aşa mi s-a explicat mie. Unchiul Hussein ne furase casa, deoarece era cu neputință ca tata să găsească banii pentru restituirea împrumutului. Asasinul. E aproape incredibil, acum, când mă gândesc, dar unchiul Hussein ne vizita din când în când, aducând daruri ca pe vremuri, peşte şi fructe şi gumă şi *ud* şi stofe, ba, o dată chiar o măsuță strălucitoare de abanos pentru Hassan, pe care tata a promis c-o va distruge, dar până la urmă a ajuns în camera de la parter.

În acea perioadă Hassan abia dacă trecea pe-acasă, iar atunci când era acolo, părea să intre în dispute nesfârşite cu mama. Când îl întrebam unde se ducea, îmi răspundea că pe la prieteni ori la unchiul Hussein. Nu-mi mai acorda nicio atenție. Nu era niciodată crud, dar trăia într-un loc îndepărtat pe care nu-l cunoşteam şi unde nu dorea să ajung. Apoi, când direcția vântului s-a schimbat şi unchiul Hussein a plecat, Hassan a dispărut. A trecut semeț dincolo de orizont împreună cu unchiul Hussein, şi de atunci n-am mai primit nicio veste de la el. Asta a fost acum treizeci şi patru de ani. Părea extraordinar la vremea aceea, şi este încă şi mai extraordinar acum, să te gândeşti că a putut să se adune aşa şi să urmeze un bărbat ca şi când ar fi fost o mireasă.

Plecarea lui Hassan a fost numai primul act al dezastrului care avea să pună capăt poveştii noastre îngrozitoare. Unchiul Hussein vânduse documentul care certifica înțelegerea, iar cu banii aceia restituise împrumutul. 1-1 vânduse lui Saleh Omar, un fabricant de mobilă care era o rudă îndepărtată şi care devenise acum proprietarul casei. Doi ani mai târziu, Saleh Omar a câştigat dreptul de posesiune asupra casei şi conținutului ei, aşa că am fost siliți să ne mutăm. Pe atunci, tatăl meu, Rajab Shaaban Mahmud, se lăsase de băut şi devenise evlavios în aşa măsură încât lumea îl compara cu veneratul său bunic, Mahmud. N-o băga în seamă pe mama, care în acei ani de dinaintea independenței îşi găsise noi activități şi un scop în viață care părea s-o încânte.

Apoi, la treizeci şi doi de ani de la pierderea acelei case, un bărbat pe nume Rajab Shaaban soseşte în Anglia ca solicitant de azil şi are nevoie de un interpret. Nu e tatăl meu, el s-a dus de mult, şi oricum nu mi-l pot imagina făcând o asemenea călătorie. Ar putea fi numele adevărat al individului, sau poate că l-a împrumutat din răutate, în cadrul unei escrocherii cu paşapoarte sau pur şi simplu în glumă. Sau poate că visam eu totul, măcinat de ranchiună şi de remuşcări şi de paranoia. Poate că era doar o presimțire. Dar eram convins că cineva făcea o glumă, că bărbatul împrumutase numele tatei ca să se arate spiritual. Şi mă gândeam că acel bărbat era Saleh Omar, care a avut întotdeauna o idee complet deplasată despre ceea ce este o glumă şi ce nu; glumele lui ajungeau să-l amuze numai pe el', astfel că stătea zâmbind în tăcere la cine ştie ce deşteptăciune care-i trecea prin cap. Nu aveam niciun motiv real ca să cred că era Saleh Omar, doar o premoniție, o teamă abjectă că individul încă nu terminase cu noi. Aş fi vrut să ignor totul, să nu bag în seamă nesfârşitele poveşti din trecutul meu, dar ştiam că nu eram în stare, că aş fi fost ros şi sleit de diversele posibilități şi ruşinat de laşitatea şi sensibilitatea mea excesivă. Prin urmare, am sunat la biroul pentru refugiați şi

am rugat-o pe Rachel Howard să-mi aranjeze o vizită la domnul Rajab Shaaban în viitorul apropiat.

4

Îl vizitasem pe Saleh Omar o singură dată, cu mulți, mulți ani în urmă. M-a surprins modul în care m-a primit. Mă aşteptasem să fie laconic şi disprețuitor, gata să mă alunge. Asta aveam în minte când m-am dus pe pragul uşii deschise a casei, cu fața întoarsă de la întunericul dinăuntru, şi am strigat modulându-mi glasul, ca nu cumva să-l supăr. Mă aşteptam ca o persoană să iasă din întuneric ca să-mi arunce o privire de gheață şi să mă disprețuiască în tăcere pentru că stăteam acolo neajutorat, după care să mă invite să intru, deoarece regulile ospitalității nu dădeau de ales. Atunci aveam să intru în spațiul omului aceluia răuvoitor şi să-i transmit cererea pe care fusesem trimis s-o comunic înainte de a pleca. Pleacă, pleacă, pleacă, fugi de toți şi de toate.

Un bărbat înalt şi gras a venit la uşă, desprinzându-se fără grabă din întunericul casei, iar fața i s-a luminat de o surprindere plăcută când m-a văzut. Era *omul* lui Saleh Omar. Se ocupa de chestiunile ce trebuiau rezolvate, lucra pentru el în atelierul de mobilă, deschidea uşa casei când veneau străini sau negustori, mătura treptele, mergea la cumpărături şi făcea şi o mulțime de alte lucruri, fără îndoială, care-i erau cunoscute doar patronului său. I se spunea Faru, „Rinocerul”, din motive pe care le-am uitat şi de care nu-mi mai pasă. Mă îmbrăcasem cu grijă, aşteptându-mă să fiu studiat cu o privire insolentă, dar ochii bărbatului au rămas ațintiți asupra chipului meu. Erau interesați şi alerți, ca şi cum vizita mea ar fi fost aşteptată cu plăcere. A părut pe punctul de a zâmbi, dar apoi expresia lui a devenit insipidă, deşi politicoasă.

— Am venit să-l văd, am spus.

— Eşti bine venit, a zis rară şovăire şi m-a invitat printr-un gest să intru în holul întunecos. Sper că toți cei de acasă sunt bine.

Întâi m-a izbit mirosul, un parfum intens şi dulceag care fusese infuzat în pereți şi covoare, iar acum îmi bloca respirația. După câțiva paşi, bărbatul a deschis uşa spre un hol aerisit, scăldat în lumină. Era o curticică interioară, cu zidurile acoperite cu faianță până la înălțimea unui adult. Plăcile erau de un albastru delicat pe care trecerea timpului îl făcuse mai intens, o faianță care mi-era cunoscută din cioburile pe care le găseam pe plajă. La un perete erau doi palmieri pitici în ghivece mari făcute din acelaşi lut cenuşiu ca vasul lui Ali Baba în care mă jucasem cu atâția ani în urmă. Fără să mă gândesc, am ridicat privirea şi am văzut un balcon de jur-împrejurul primului nivel, cu vedere spre hol. Am avut impresia că aud vocile înăbuşite ale unor femei care stăteau de vorbă.

— *Tuna, mgeni,* a strigat bărbatul care mă întâmpinase pe un ton deopotrivă blând şi menit să fie ascultat – o voce fină şi cultivată, o voce instruită, surprinzătoare la un individ cu reputația şi înfățişarea lui. Avem un musafir.

Glasurile s-au oprit o clipă, apoi conversația s-a reluat.

Am fost condus în prima cameră din stânga. Bărbatul s-a oprit la uşă, înclinându-se uşor ca să mă invite să intru. Ochii îi erau coborâți politicos, dar parcă am observat iarăşi un zâmbet în ei, şi m-am întrebat dacă zâmbea pentru că eram atât de ridicol sau râdea de sine însuşi pentru că trebuia să se poarte ca un eunuc din *O mie şi una de nopți.* Îl cunoşteam pe individul acela, îi văzusem ochii pe stradă, văzusem cum îl priveau pe Hassan cu ani în urmă, ba chiar luasem o scrisoare de la el ca să i-o duc fratelui meu. Iar dacă nu de la el luasem scrisoarea, atunci de la un bărbat care-i semăna foarte bine. Iar dacă nu ai lui fuseseră ochii de pe vremuri, atunci fuseseră unii foarte asemănători. Zâmbetul acela tainic m-a făcut să mă cutremur.

Camera în care am intrat era spațioasă şi pătrată, cu două oglinzi mari, cu ramele poleite cu aur, pe pereți. Nu puteam să trec cu vederea oglinzile şi reflexia mea în ele. Erau orientate spre uşă, una lângă alta, şi dintr-odată mă înfățişau într-un mod menit să micşoreze şi să intimideze. Nu apucai să-ți muți privirea, că ele îți spuneau: „Aha, iată-te. Imaginea asta jalnică eşti chiar tu." Saleh Omar stătea într-un fotoliu la fereastra cu vedere la ocean. Cred că citea. Când am intrat s-a uitat peste umăr, apoi s-a întors spre privelişte pentru un moment; în cele din urmă s-a ridicat şi m-a aşteptat să mă apropii.

Lată-mă la câțiva centimetri de asasin, de bărbatul care, după ani de certuri şi umilințe, îl deposedase pe tatăl meu de casa noastră şi de întregul ei conținut, individul despre care auzisem poveşti nesfârşite despre înşelătorii rară scrupule, depravare şi lăcomie neruşinată. În cartierul mic şi aglomerat în care trăiam cu toții învățasem să nu mă uit niciodată la fața lui Saleh Omar ori de câte ori îi recunoşteam silueta pe stradă, să nu arăt niciodată că-l văzusem. Eram prea mic ca să ştiu cum să ignor pe cineva. Dacă-l vedeam şi-l recunoşteam, eram obligat să-l salut, pentru că aşa fuseserăm învățați să ne purtăm din fragedă pruncie. Dacă îl salutam ar fi însemnat să-mi trădez părinții. Pe când stăteam acolo am văzut că fața îi era slabă şi hotărâtă, iar ochii lui mă cercetau cu severitate, de parcă s-ar fi aşteptat să-mi găsească vreun cusur. De parcă, la fel ca un profesor sau un părinte, s-ar fi aşteptat să-l dezamăgesc. De parcă ar fi putut să plutească deasupra mizeriei fără să se murdărească şi astfel să râdă disprețuitor de noi, ceilalți, care ne împleticeam stângaci prin mocirlă. De parcă el ar fi fost Maestrul care avea Lumina şi putea să deosebească binele de rău. De parcă n-ar fi fost cunoscut pentru că-i pupa în fund pe britanici, pentru care scotocea prin bunurile altora ca să le găsească fleacuri pe care să le ducă acasă pe post de pradă, ca nişte cuceritori ce erau. De parcă... de parcă n-ar fi fost bărbatul pe care-l văzusem cu doi ani în urmă, amabil şi elegant, tronând peste

rămăşiţele vieţilor noastre şi vorbind fără grabă, în timp ce ochii îi azvârleau priviri iuţi şi cercetătoare ca să observe totul în jur.

Îl văzusem ultima oară când urmasem căruţele care au adus toate bunurile noastre la această casă minunată. Tatăl meu mi-o interzisese, dar eu tot mă dusesem. Totul încăpuse în trei căruţe, mobila, covoarele, inclusiv cel de Buhara, vechiul ceas de perete cu cadran de argint, maşina de cusut a mamei, păhăruţele de alamă şi de sticlă pictată pe care le moştenise tata de la vreo rudă, ba chiar şi tăbliţele înrămate cu versete din Coran care atârnau pe pereţi. Ni s-a permis să ne păstrăm hainele şi covoraşele de rugăciune, cratiţele şi tigăile din bucătărie. Ne-au fost luate până şi saltelele, deşi erau inevitabil murdare şi impregnate cu mirosul corpurilor care se răsuciseră pe ele ani de zile. Presupun că puteau să scoată umplutura şi s-o lase la soare o zi sau două ca să moară acarienii şi să dispară mirosul de transpiraţie şi alte scurgeri involuntare, pentru ca la final s-o vâre în feţe noi de saltea. Mă uitam cum erau descărcate căruţele, şi atunci l-am văzut pe Saleh Omar mergând printre resturile vieţilor noastre, alegând câte ceva şi apoi ordonând ca restul să fie vândut la licitaţie pe loc, ca şi când ultimul lucru la care se aştepta era să obţină mai mult decât o mână de firfirici.

Când a văzut că n-aveam de gând să mă apropii, şi-a lăsat corpul sa se aşeze într-o postura neutra, apoi, după un lung răgaz, mi-a arătat un scaun din apropiere. Prefăcându-mă că nu-i observasem invitaţia de complezenţă, mi-am rotit privirea încruntată prin camera cu mobile scumpe: fotoliile comode, covoarele, *almira* neagră cu ornamente de alamă, oglinzile cu rame aurite. Toate acele obiecte aveau frumuseţe şi un scop, dar stăteau ca nişte refugiaţi în încăperea aceea, stăteau nemişcate deoarece aşa le-o cereau mândria şi demnitatea, lăsând însă impresia că aveau o viaţă împlinită în altă parte. Arătau ca exponatele dintr-o galerie sau un muzeu, bine luminate şi delimitate cu cordoane, menite să glorifice deşteptăciunea şi bogăţia cuiva. Arătau ca o pradă de război.

— Părinții tăi sunt bine? m-a întrebat cu blândețe.

Zâmbea acum, amuzat de tăcerea şi de încruntarea mea, dar cel puțin îşi îndepărtase de pe chip aerul acela de dezamăgire severă. Ajunsesem la un asemenea nivel de indignare, încât îmi simțeam buzele fremătând. Mă temeam să vorbesc, ca nu cumva glasul să-mi tremure. (Nu teama de durere era cea care-mi făcea glasul să tremure.)

— Ismail, a zis, îndemnându-mă să-i comunic mesajul cu care presupunea că fusesem trimis. Sunt bine părinții tăi? Cum le-aş putea fi de ajutor?

Venisem acasă la el, aşa că nu putea fi vorba de afaceri. Trebuie să se fi gândit că voiam să cer de pomană, să cerşesc. Şi presupun că într-un fel pentru asta mă aflam acolo.

— M-a trimis mama, am spus şi am simțit un uşor tremur în glas.

O implorasem să mă scutească de acea sarcină înjositoare, însă ea mă implorase la rândul ei, aşa că nu avusesem de ales, trebuise să merg la shaykh al-jabal{22}.

Pe chip i-a apărut un zâmbet agreabil, dar l-a suprimat îndată.

— Atunci poate că mesajul tău este pentru stăpâna casei, a zis, începând să se mişte spre uşă.

— M-a trimis să vorbesc cu domnia-ta, am spus cu glas mai ferm acum, că mă apropiam de țintă. E
vorba de o măsuță de abanos.

S-a aşezat acum pe un scaun din apropiere, nu pe cel cu vedere la mare în care şezuse la început. S-a aplecat în față, cu cotul drept pe genunchi şi bărbia în palmă. Îmi amintesc, cu o intensitate care încă îmi frige măruntaiele după atâția ani, cum am vrut să mă reped şi să-i zbor cotul de pe genunchi şi apoi să-i trag un pumn în față. Un pumn mic, nedeprins să lovească, nedeprins nici măcar să fie un pumn. Ar fi fost o prostie, căci probabil că m-ar fi durut mai rău decât pe el. Țin minte doar sentimentul de frustrare cu care-l priveam în timp ce aştepta atât de înfumurat să audă ce propunere ridicolă aveam cu privire la măsuța de abanos.

— A zis să vă spun că nu le aparţine lor. Îi aparţine lui Hassan. A fost un dar pentru el. Aşa că vrea să i-o daţi înapoi. Vrea să-i daţi măsuţa înapoi, pentru ca
Hassan s-o găsească atunci când se întoarce. Mama o vrea înapoi. E a lui Hassan. A fost un dar. Mi-a zis să vă spun că nu le aparţine lor. Prin urmare, n-ar fi trebuit s-o luaţi. E a lui Hassan.

M-a lăsat să mă învârt aşa în cerc până am rămas fără cuvinte, apoi mi-a acordat cam douăzeci de secunde de tăcere, astfel încât să aud ecourile vorbăriei mele fără şir, înainte de a-mi răspunde:

— Îmi pare foarte rău că nu am pregătire juridică, aşa că nu ştiu cât de solidă e argumentaţia ta. Am devenit proprietar peste casă şi întregul ei conţinut.
Obiectele acelea le-am scos la vânzare şi i-am trimis tatălui tău toţi banii pe care i-am obţinut, însă i-a refuzat. Apoi i-am trimis mamei tale, care i-a refuzat şi ea. Aşa că i-am donat moscheii Juma'a ca să fie folosiţi cum găsesc epitropii de cuviinţă. Am păstrat o măsuţă, tocmai aceea pe care o doreşte mama ta, dar regret să-ţi spun că am vândut-o. Te rog să-i comunici mamei tale acest lucru şi să le transmiţi părinţilor tăi cele mai calde urări din partea mea.

Măsuţa era în magazinul lui, pusă la vânzare. Cineva care o văzuse în casa noastră o recunoscuse şi-i spusese mamei. Atunci şi-a amintit ea că era a lui Hassan şi a început să se agite s-o recupereze. Bietul Hassan, îl pomeneam rareori, iar când mama a început să vorbească despre măsuţă, întreaga nefericire a plecării lui şi învinuirile reciproce au ieşit iarăşi la suprafaţă. Dintr-odată, pentru mama devenise extrem de important să recupereze acea măsuţă. I-am spus că nu erau mari şanse, dar m-a implorat să încerc. De dragul lui Hassan, de dragul ei, de dragul a tot ce făcuse ea pentru mine. Încercasem, şi acum stăteam ca un prost în faţa individului care rânjea triumfător. După scurtul discurs de adio, Saleh Omar l-a chemat pe Faru, care m-a condus afară. La stânga, la dreapta, la stânga, la dreapta, „transmite-le cele mai bune

gânduri părinților tăi". Şi eu eram pe picior de plecare, uitându-mă în urmă de parcă îndată ce am ieşit din casa lui Saleh Omar am ieşit şi din țară, iar după ani şi ani mi-am croit drum până la cealaltă casă a lui de pe țărm. Era numai o fantezie, o disperare de moment că toate chinurile n-avuseseră niciun rost, căci ajunsesem în punctul care-mi fusese sortit încă de la început.

Să plec. Am avut ani de zile în care să mă gândesc la asta, la plecare şi la sosire, până când momentele capătă o crustă şi o deformare schimonosită care le conferă cumva o aură de noblețe. Am plecat când aveam şaptesprezece ani ca să studiez în Germania de Est. Acest lucru pare acum ieşit din comun, în parte din cauză că Germania de Est a fost transformată cu o rapiditate extraordinară, în imaginația colectivă, într-un tărâm odios, cu un guvern corupt până la măduvă şi în prezent cu mase nemulțumite de neofascişti şomeri, ale căror capete rase se conturează pe fundalul incendiilor care mistuie căminele de migranți. Nu părea deloc astfel pe vremea aceea. Nouă ni se părea o nouă ordine strălucitoare, intimidantă prin siguranța ei de sine sinceră şi brutală. Primii ani de după independență au adus prea multe schimbări ca să le enumăr aici, aşa cum spunem noi, universitarii, când ne e lene şi n-avem chef să trudim pentru fiecare mic pas care ne conduce spre iluminarea finală.

Întâi Statele Unite ale Americii şi preşedintele John Kennedy au vădit un anume interes pentru noi şi l-au invitat pe preşedintele nostru la Washington într-o

vizită de stat. Filmarea de atunci, cu preşedintele nostru zâmbind pe peluza Casei Albe lângă împăratul Hollywoodului şi rock'n-rollului, a rulat săptămâni de-a rândul în deschiderea tuturor filmelor de la cinematografele din țară. Serviciul de Informare al Statelor Unite a inaugurat o bibliotecă şi o sală de lectură cu aer condiționat ca anexe ale ambasadei. Scaune capitonate, mese lucioase, panouri de

sticlă dublă în şiruri severe, o mulțime de cărți şi reviste întinse pe mesele cu lămpi ajustabile. În cei şaizeci de ani de stăpânire colonială, britanicii nu s-au gândit niciodată să facă asta. Exista o bibliotecă a Clubului Englez, exclusiv pentru membri, cu zăbrele la ferestre şi un portar aşezat la o măsuță, care acorda sau refuza accesul. După independență şi plecarea Stăpânilor Valurilor, uşile au fost încuiate cu lacăte, iar dinspre stradă biblioteca arăta ca un depozit sau o magazie dezafectată. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu cărțile, dacă au fost abandonate, trimise în Anglia, vândute. Unele au fost furate şi au intrat în circulație, dar eu am plecat înainte ca soarta finală a grosului să devină evidentă. Mai era şi biblioteca şcolii noastre, de-a lungul deceniilor favorita administratorilor pe picior de plecare, care îşi donau surplusul de cărți. Poate din cauză că majoritatea profesorilor erau europeni – englezi, scoțieni, rhodesieni, sud-africani – şi astfel cuceritorii simțeau că lasă aceste roade ale intelectului european în nişte mâini responsabile. Acolo mergeam la noroc, ştiind că titlurile fuseseră deja trecute printr-un filtru ca să fie sigur că erau adecvate pentru vârsta noastră, şi uneori răsplata era pe măsură. O secțiune a librăriei era inaccesibilă, dar privirile aruncate pe furiş în acele tomuri nu mi-au dezvăluit nimic interesant – hărți, proză latină şi un ton superior alienant. Îmi închipui că acesta fusese colțul riscant al bibliotecii unui gentleman, conținând volume precum traducerile lui Burton din *O mie şi una de nopți*, cărți a căror imoralitate elevată n-ar fi însemnat mare lucru pentru un adolescent indigen. Iar cărțile aveau un aspect şi un miros anume, cotorul decolorat sau înnegrit de patina bine păstrată, o istorie care nu se putea separa de cea a foştilor proprietari, ale căror nume sau dedicații sau note marginale păreau uneori să le revendice. Uneori răsplata era pe măsură, dar alteori trebuia să îndurăm tremurând vorbe grele şi disprețuitoare, totul fiind cu atât mai dureros cu cât le auzeam pentru prima oară.

Biblioteca Serviciului de Informare al Statelor Unite era cu totul altceva. Acolo puteai să citeşti reviste şi ziare în confortul aerului condiționat, să asculți discuri la căşti capitonate într-o cabină izolată fonic (ce e chestia asta de-i zic ei jazz?) şi să iei cărți cu împrumut. Cărțile erau minunate: mari şi grele, cu o hârtie groasă şi lucioasă, cartonate şi cu modele argintii şi aurite, cu titlul şi numele autorului scrise cu caractere ornamentate în relief pe cotor, nume pe care educația noastră colonială nu le pronunța niciodată. Ralph Waldo Emerson, Natnaniel Hawthorne, Herman Melville, Frederick Douglass, Edgar Allan Poe, nume care stârneau o curiozitate nobilă deoarece nu erau contaminate de un discurs al tutelării şi ierarhiei. Era incredibil să pot lua astfel de cărți acasă, să le aşez pe lada răsturnată care-mi servea drept masă şi să văd cum prin simpla lor prezență reduceau sărăcia din încăpere.

Apoi preşedintelui nu i-a mai plăcut de americani. Asta în parte din cauza nemulțumirilor față de Statele Unite care luau amploare în Africa în acea perioadă. Mâna lor fusese prea vizibilă în uciderea lui Patrice Lumumba în Congo – lăudăroşii agenți ai CIA nu se putuseră abține să nu se exprime sub acoperirea anonimatului. Ucideau americani de culoare la ei acasă, când aceştia nu voiau decât să poată vota şi să aibă drepturi egale ca cetățeni, aspirații familiare pentru noi toți pe atunci, aspirații care se suprapuneau cu nemulțumirea noastră față de oprimarea arogantă a popoarelor neeuropene din întreaga lume. Fotografiile înfățişând polițişti americani care puneau câinii pe demonstranții negri apăreau în ziare alături de imagini cu' poliția regimului de apartheid făcând acelaşi lucru. Se părea că americanii şi CIA voiau să se amestece peste tot, să manipuleze şi să controleze fiecare lucru care le atrăgea atenția. Picătura care a umplut paharul a fost atunci când, după lungi discuții, guvernul Statelor Unite a refuzat să finanțeze nişte proiecte de dezvoltare pe care preşedintele nostru le considera esențiale pentru progresul național.

Republica Populară Chineză a acceptat să acorde fondurile respective. Uniunea Sovietică a oferit credite pentru cumpărarea de arme. Republica Democrată Germană a oferit instruire în management şi domeniile ştiinţifice.

Aşadar, la jumătatea primului deceniu de independenţă, americanii ne-au dat papucii pe motiv că flirtam cu inamicul. Între timp, preşedintele nostru se convertise la socialism şi urma să devină un teoretician şi un exemplu al unei versiuni personale a socialismului. Ţinea discursuri, emitea decrete şi apoi scria cărţi ca să explice cum măsurile lui aveau să ducă la propăşirea noastră umană. Nu contează. Acum aveam şansa să-i citim pe Mihail Şolohov *(Pe Donul liniştit)* şi Anton Cehov *(Povestiri alese),* ale căror opere se vindeau în ediţii ieftine, ori să frunzărim ediţia de opere complete ale lui Schiller la Institutul de Informare al RDG (exemplare nedestinate împrumutului). Şi, desigur, dacă voiam, puteam primi exemplare din *Cărticica roşie* şi insigne cu preşedintele Mao.

Am fost selectat să plec în Germania de Est pentru studii de stomatologie. Vestea mi-a fost adusă personal de un funcţionar de la Departamentul Educaţiei, unde fusesem convocat la o şedinţă împreună cu alţi doisprezece tineri. Era prezent şi un funcţionar de la ambasada RDG, păr argintiu şi buze roşii bosumflate dispreţuitor, la început încruntat, uitându-se în jur nerăbdător şi chiar nervos, dar radiind numai zâmbete odată ce şedinţa a demarat. Ceruserăm cu toţii să fim avuţi în vedere pentru burse în RDG, şi dintr-o sută de candidaţi, ne-a spus el, ministrul ne alesese pe noi. Unii urma să devenim doctori, alţii, ingineri, iar eu urma să ajung dentist, *daktari wa meno.* Cu toţii, inclusiv eu, am chicotit când a pronunţat acele cuvinte. Funcţionarul din RDG s-a încruntat o clipă, apoi a dat din cap spre mine cu un gest ferm, încurajator. Nu e nimic rău în a fi dentist. Nu ni se ceruse să ne exprimăm preferinţele, aşa că eram nerăbdători să aflăm ce aleseseră pentru noi ministrul sau persoana pe care o însărcinase să se ocupe de asta. În primul moment

ideea că voi deveni dentist m-a şocat, dar am început să mă obişnuiesc cu ea în timp ce ne tachinam reciproc folosind în adresare titlurile viitoarelor noastre profesii. Apoi oficialul de la ambasadă ne-a explicat ce ne aştepta: alcătuirea dosarului, călătoria, cursurile de limbă de un an şi, în cele din urmă, studiile propriu-zise. A încheiat cu salutările frăţeşti ale poporului german, care era mândru de prietenia dintre ţările noastre.

Mama nu era deloc încântată de faptul că urma să devin dentist. Îmi dădeam seama de asta. Fără să vrea, a făcut o grimasă de dezgust când am înştiinţat-o. „Nu e nimic rău în a fi dentist", i-am spus, dar asigurările mele nu erau de ajuns. A zâmbit slab, nepărând deloc convinsă. Peste câteva zile am fost chemat iarăşi la Departamentul Educaţiei, de data asta singur, şi acelaşi oficial care ne primise data trecută m-a informat că se produsese o eroare misterioasă. Ministrul însuşi, Sheikh Abdalla Khalfan, mă selectase pentru studii de medicină, dar cineva îmi mutase numele la stomatologie. Oficialul a încercat să pară nedumerit când mi-a spus asta, chiar puţin bănuitor, de parcă în spatele acestor evenimente derutante ar fi stat un complot malefic. Nu era un mister pentru niciunul din noi, şi i-am fost recunoscător pentru toată acea punere în scenă politicoasă. Mama era amanta ministrului, probabil doar una dintre cele două, trei sau poate mai multe femei care-l slujeau. Era o personalitate în plină ascensiune politică şi ar fi fost fericit să-şi demonstreze autoritatea virilă prin numărul femeilor dispuse să dea fuga la cel mai mic semn. Nu, sunt prea aspru cu ea şi ştiu prea puţine despre motivele care au împins-o pe acea cale. În orice caz, maşina oficială a ministrului venea s-o ia şi aştepta la capătul aleii pe care se afla căsuţa unde ne-am mutat după ce tata a pierdut prima noastră casă. Apoi mama, fără să se grăbească şi fără să se teamă, cumva meticuloasă în refuzul ei de a se ascunde, ieşea cu pas de plimbare, arătând ca o femeie superbă care se duce să-şi întâlnească iubitul.

Fără îndoială această legătură mă pusese pe lista de bursieri în primul moment şi acum mă mutase în grupul celor care urmau să studieze medicina. Am ridicat din umeri în faţa oficialului şi i-am spus că *voiam* să devin dentist. Zâmbind larg, m-a anunţat că ministrul luase deja decizia şi că nu trebuia să-mi bat joc de norocul care dăduse peste mine. Am zis că *realmente voiam* să devin dentist, iar oficialul, care fusese profesor mulţi ani şi doar recent fusese transferat la minister, m-a privit în tăcere câteva clipe, parcă abţinându-se cu greu să-mi replice: „Maică-tii n-o să-i placă asta". Nu i-a plăcut, dar şi ea a ridicat din umeri, zicând că, după părerea ei, era mai onorabil să fii doctor de trupuri decât de dinţi, i se părea dezgustător să-ţi vâri degetele în gurile acelea pline de salivă şi urât mirositoare, cu dinţi pătaţi, dar dacă voiam să mă încăpăţânez, era numai şi numai treaba mea.

Când i-am spus tatei că plecam în RDG să studiez stomatologia, a încuviinţat din cap încet şi s-a întors la lectura lui. Nimic nu-l mai impresiona acum. La un moment dat în cursul luptei pentru casă, tata l-a descoperit pe Dumnezeu. A renunţat complet la barul ţinut de indianul din Goa, dedicându-şi tot timpul liber căinţei, rugăciunilor şi studiului. „Evlavios" nu era cuvântul potrivit, nici vorbă, cu o floare nu se face primăvară. A devenit şeic: uneori dădea tonul rugăciunilor pentru restul credincioşilor, citea din Coran toată ziua după ce se întorcea de la muncă, îşi petrecea toată seara la moschee studiind şi citind din cărţi de drept şi doctrină. Cămăşile albe curate şi pantalonii maro călcaţi cu grijă dispăruseră, acum purta kanzu şi kofia şi sandale *maqbadhi* chiar şi la serviciu. Când am pierdut casa şi am fost siliţi să închiriem o locuinţă cu două camere în altă parte a oraşului, lui n-a părut să-i pese. Străbătea tot drumul până în cartierul unde trăiserăm înainte, ca să se ducă la moscheea de acolo, printre oameni pe care-i cunoştea şi pentru care cucernicia lui avea o semnificaţie deosebită. Stătea foarte puţin în noua noastră casă, iar când o făcea, era cufundat în rugăciunile şi cărţile lui. Când îi vorbea mamei îşi

ferea privirea şi nu mi se adresa niciodată decât dacă îl abordam eu. În perioada aceea când mă pregăteam să plec în RDG, tata devenise imam: dădea tonul la rugăciunile obligatorii cu glas cântat, ascuțit, oficia slujbele funerare cu o fluență uimitoare, se pronunța în chestiunile de religie şi drept care-i erau supuse atenției cu o siguranță incontestabilă. Era ca şi cum axa existenței sale se deplasase, iar acum ocupa alt spațiu decât înainte, unde intra în rezonanță cu nişte vibrații pe care numai el le putea auzi. Prin urmare, când a încuviințat din cap şi s-a întors la cartea lui, am ştiut ce voia să spună. „Întinde-o, nu-mi pasă nici cât negru sub unghie, du-te şi fă-te comunist dacă vrei. O să ştii ce te paşte la momentul potrivit, când Dumnezeu o să pună mâna pe tine."

În ziua de dinaintea plecării, tata m-a chemat la el şi mi-a cerut să-l însoțesc la moschee. Mergeam alături în lumina orbitoare a unei după-amiezi minunate, pe lângă dig, în timpul fluxului. Şi-a trecut brațul pe sub al meu, un gest tremurător, delicat, o adiere de intimitate. Tata era un om mărunțel, şi, îmbrăcat în kanzu şi kofia, cu ochii plecați ca întotdeauna, cu brațul unit cu al meu în felul acela tremurător şi delicat, părea încă şi mai mic decât de obicei. Pe când mergeam alături de el, ținându-mi bărbia ridicată astfel încât să nu Am văzuți plimbându-ne împreună cu privirea în pământ ca doi Falşi filosofi, m-am întrebat dacă se mai gândea la Hassan şi dacă nu cumva plecarea acestuia, mai curând decât pierderea casei, fusese cea care-l determinase să renunțe la tot şi să devină o muscă bâzâind în numele lui Dumnezeu. Sau poate că din cauza mamei fusese el bărbatul rănit, dificil, pe care-l cunoscusem toată viața, iar acum găsise afinare în cuvântul lui Dumnezeu şi în intonarea numelor Sale. Şi mă întrebam ce avea să-mi spună când îşi găsea tăria ca s-o facă. Oamenii de pe stradă îl salutau cu respect, iar el le răspundea smerit, cum i se cuvine unui slujitor al lui Dumnezeu.

— Ți-ai terminat pregătirile? m-a întrebat.

— Da, am zis. N-am avut mare lucru de pregătit.

M-a condus la vechea noastră casă, şi o vreme am stat s-o privim. Fusese zugrăvită recent într-o nuanță de crem, ferestrele fuseseră reparate şi treptele din față fuseseră betonate. Din locul acela puteam întrezări oceanul în capătul aleii, şi ştiam din copilărie că în acel moment al zilei puteai simți briza pe terasa din spate.

— Asta e casa noastră, a spus tata. Ne aparține nouă, ție, mie şi mamei tale.

— Şi lui Hassan, i-am amintit.

N-a făcut niciun comentariu. A vorbit iarăşi abia după ce sunetul numelui lui Hassan s-a pierdut în depărtare.

— Iar indivizii ăia ne-au furat-o. Asta e tot ce pot să-ți las când mor. E moştenirea ta.

Aş fi putut să râd, o spun cu toată sinceritatea. Las-o jos, că măcăne. Când o zbura porcul. Când o face plopul pere şi răchita, micşunele. Moşneagul acela habotnic mă cărase atâta drum ca să-mi vorbească de nu ştiu ce feudă dinastică.

— Adică vrei să nu uit niciodată de casa asta? Asta încerci să-mi spui, tată? Că vrei să mă întorc într-o bună zi şi s-o recuperez?

Peste o clipă şi-a trecut iarăşi brațul pe sub al meu şi s-a pus în mişcare, trăgându-mă uşor ca să se asigure că-l urmam. II urmam, deşi ceea ce-mi doream de fapt era să-mi retrag brațul şi să mă îndepărtez de el. Să-l las cu poveştile pe care insista să şi Ie spună, cu micimile şi înfrângerile lui. Nu suportam gândul că-l pierduseră pe Hassan şi, în plus, nu fuseseră în stare să-mi arate cum să-i jelesc pierderea. M-a dus la moschee şi m-a pus să mă aşez lângă el cât aşteptam chemarea la rugăciunea de seară, pentru care urma să dea tonul. S-a ridicat cu fața la credincioşi, până când primul rând s-a format în spatele lui de-a latul moscheii, apoi s-a întors spre *qibla*[{23}] şi a început. După rugăciune s-a răsucit pe jumătate, aşezat turceşte, şi a enumerat binecuvântările pe care voia să le recităm întru slava Profetului şi a tovarăşilor săi şi a familiei sale. În timp ce congregația le

intona, s-a aplecat spre mine şi mi-a făcut semn să mă apropii.

— Când ajungi în locul acela păgân, nu uita să te rogi. Ai înțeles? Orice ai face, nu-l pierde pe Dumnezeu, nu-ți pierde calea. E beznă acolo.

Şi asta făcea parte din moştenirea mea. Cred că e ultimul lucru pe care mi l-a spus, căci am părăsit moscheea la scurt timp după aceea, iar el plecase deja la serviciu când m-am trezit a doua zi. După-amiază am luat avionul spre Berlin. Ultimele ei cuvinte? Nu mai ştiu, nimic memorabil. Probabil mi-a zis să verific dacă-mi pusesem bine paşaportul sau m-a avertizat să nu-i las să mă înşele, să nu le îngădui nemților să mă îmbete şi să mă tragă pe sfoară. Îmi spusese deja asta de câteva ori, şi-mi închipui că a mai spus-o în taxiul spre aeroport şi la terminal, când ne-am luat rămas-bun înainte să trec prin controlul de securitate, cu obligatoriile scotoceli şi pipăieli. A atras atenția tuturor, cu hainele parfumate cu *ud* şi chipul superb şi calm, când mi-a suflat în palmă un sărut de adio.

Nu ştiu care au fost ultimele cuvinte pe care i le-am spus. Nu ştiu nici măcar dacă mă gândeam la ea, nu ştiu nici la ce se gândea ea în timp ce mă urmărea cu privirea. Țin minte că atunci când am trecut de barieră în zona permisă doar pasagerilor, am simțit fiorul temerilor şi anxietății. Dar asta din cauză că zburam pentru prima oară şi nu voiam să mă fac de râs. Nu mă gândeam la ea, nici la umbra lungă pe care avea s-o arunce momentul acela asupra vieții mele. Nu mă gândeam că ar trebui să privesc cu atenție în jur, astfel încât mai târziu să-mi pot aminti acele ultime clipe de dinaintea plecării. Nu mi-a trecut prin minte să pun deoparte imaginile şi sunetele şi mirosurile acelui moment pentru anii sterili ce urmau, când memoria avea să se trezească şi să mă facă să tremur neajutorat, regretând modul în care mă despărțisem de frumoasa mea mamă.

Era octombrie când am plecat, la două sau trei săptămâni după începerea anului universitar în Germania. Cum eram singurul care studia stomatologia, am fost trimis în alt oraş decât ceilalți. În primul an trebuia să luăm cursuri de germană, dar în apropierea locurilor unde urma să ne efectuăm apoi studiile universitare. E logic, în felul acesta te familiarizezi cu regiunea, dar aş fi preferat să fiu cu ceilalți, mai ales în călătoria cu trenul de după aterizare. Am fost trimis într-un oraş numit Neustadt, dar nu am nicio amintire despre acel prim drum. Cineva trebuie să-mi fi dat un bilet şi să mă fi urcat în tren, şi totul s-a petrecut aşa cum ar fi trebuit. Îmi amintesc fragmente disparate: la un moment dat, a început să plouă, iar când stropii au lovit geamul, de-a curmezişul acestuia au apărut dâre de noroi. Țin minte cât de repede mergea trenul, sau aşa mi se părea mie, cât zgomot făcea. Peisajul era monoton şi verde şi cenuşiu şi noroios uneori, perfect ordonat alteori, dar lăsa o senzație de posomorâte. În vagon era o fereastră deschisă prin care intra un vânt rece înțepător. Nu țin minte nici măcar cum am ştiut unde să cobor. M-a aşteptat cineva, dar nu-mi amintesc cum am ajuns la căminul facultății, deci trebuie să mă fi dus cu maşina. Mai târziu mi-am dat seama că bărbatul era îngrijitorul căminului, un tip mohorât de vârstă mijlocie, care se uita la studenți ca la un fenomen incomprehensibil şi-şi îndeplinea sarcinile ca şi când ar fi fost nişte pedepse nedrepte. În această privință semăna cu îngrijitorul de la şcoala mea, lucru ce mi se părea reconfortant, şi, dacă ceilalți studenți făceau saluturi fasciste pe la spatele lui şi-şi băteau joc de aerul lui ursuz, mă bucuram să găsesc încă un membru al unei categorii cunoscute. Uneori conducea o camionetă care fumega şi zdrăngănea îngrozitor; acesta trebuie să fi fost vehiculul cu care m-a luat de la gară. Sunt sigur că n-am mers la cămin cu autobuzul, căci primul meu drum cu autobuzul în RDG mi-e clar întipărit în memorie.

Căminul era un bloc paralelipipedic modern, din beton şi sticlă şi azbest, cu camere mici, fără încălzire, împărțite de

câte doi studenți. Coridoarele erau înguste şi făceau unghiuri ascuțite, aşa că, deşi clădirea dădea o impresie monumentală din exterior, înăuntru era înghesuită şi sufocantă. Până m-am obişnuit, simțeam că trebuie să mă lupt ca să respir; stăteam în pat măcinat de o panică tăcută, străduindu-mă să inhalez aerul urât mirositor, cu gust de legume stricate. Ferestrele nu se deschideau niciodată, din cauză că întregul bloc era încălzit atât de prost. Dacă o fereastră era deschisă în cel mai îndepărtat colț al clădirii, un curent înghețat se năpustea prin fiecare crăpătură, ceea ce ducea la vânarea şi pedepsirea nemiloasă a infractorului. Îmi amintea de scena din *Roşu şi Negru* când Julien se mută la ducesă cu convingerea că-i va moşteni averea, iar noaptea se apleacă pe fereastra camerei sale ca să fumeze. Ceea ce nu ştie este că ducesa detestă mirosul de tutun; nu ştie nici că, din cauză că fereastra lui e deschisă, un curent înghețat se va năpusti prin fiecare crăpătură din casă, ducând la descoperirea, alungarea şi dezmoştenirea lui. Sau incidentul era din *Bâlciul deşertăciunilor?* Oricum, ce era clar e că nu puteai să deschizi nicio fereastră din căminul nostru monumental fără să fii prins, aşa că trăiam şi respiram şi mâneam şi ne făceam nevoile într-un aer îmbâcsit de multiple surse de viciere.

Împărțeam camera cu un student din Guineea pe nume Ali . Toți studenții din cămin erau din străinătate – din locuri îndepărtate unde oamenii au pielea închisă la culoare. În primul moment, Ali m-a tratat cu o antipatie batjocoritoare. Numai la început, de dragul onoarei şi poate ca să stabilească o ierarhie între noi. Vorbea bine engleza, şi înainte să ne împrietenim mi-a dat indicații greşite ori de câte ori i- am cerut ajutorul. În acea primă seară stătea pe patul lui şi mă urmărea în timp ce-mi despachetam lucrurile sărăcăcioase, zâmbind şi iscodindu-mă. „Ai adus ciocolată? Sau dolari? Asta-i Europa de Est. N-au nimic aici. E la fel de rău ca în Africa.” „Unde crezi c-o să porți tricourile alea? Aici îngheți tot timpul.” „Câți ani ai?” „Optsprezece? (Am mințit.) Ai fost deja cu o fată albă? Ce mai aştepți?” „La cină avem tocană în

fiecare seară. O fac cu bucățele de carne uscată, şi nimeni nu mai ştie din ce animal provine sau dacă e chiar carne şi nu căcăreze de capră sau azbest."

M-am obişnuit cu el repede. Văzând că nu mă lăsam înfuriat de răutățile lui, ci îi zâmbeam afabil, cu recunoştință pentru ajutorul pe care mi-l dădea, s-a îmblânzit şi şi-a transformat vorbele crude într-o sporovăială pe alocuri zeflemitoare. N-aveam de ales. Era puternic şi sigur pe sine şi mă intimida cu forța cuvintelor sale exprimând dispreț şi ironie şi omniscientă. Împărțeam camera cu el şi voiam să-i placă de mine. Nu ca de un frate, ci atât cât să nu mă persecute şi să mă urmărească peste tot şi să mă ridiculizeze. Nu m-am gândit la asta atunci. Şi văzusem deja că fiecare avea un prieten, iar cei care nu aveau păreau trişti şi temători. Nu ştiu de ce simt că trebuie să mă apăr pentru că mă purtam respectuos, încercând să-i intru în grații. Era o mişcare înțeleaptă, cu atât mai mult cu cât a fost spontană. Poate că instinctul a fost cel care m-a împins să procedez astfel. Poate am perceput o notă de exagerare în atitudinea lui, am simțit că se purta mai dur şi mai crud decât era în realitate. În orice caz, după câteva zile a început să mă includă în planurile lui şi să se intereseze pe unde umblam. Aşadar, probabil că n-am avut de ales şi a trebuit să-i devin vasal.

Toți studenții din cămin erau băieți africani cu pielea în diverse nuanțe, una mai închisă ca alta: egipteni, etiopieni, somalezi, congolezi, algerieni, sud-africani. Eram vreo sută înghesuiți în acea catacombă, cu o ordine de precădere şi criterii de excludere şi antipatie detaliate şi precise, în ciuda aparenței de dezordine zgomotoasă. Nu mai avusesem parte de atâta vacarm şi zburdălnicie şi violentă, şi la început m-am bucurat cu precauție de atmosferă, fără să pun întrebări şi fără să mă minunez. În toată viața de până atunci nu dormisem nici măcar o noapte sub alt acoperiş decât al părinților mei. În ciuda activităților lor excentrice de peste zi, întotdeauna îşi petreceau noaptea fiecare în patul lui. Când

am plecat nu mi-a trecut prin minte că n-o să mai dorm niciodată în aceeaşi casă cu ei. Pe atunci îmi doream cu ardoare să nu mai stau cu ei niciodată, să nu-i mai văd niciodată, să-i las să-şi trăiască declinul josnic şi viețile otrăvite. Acum mă simt vinovat, dar asta îmi doream, cu toată sinceritatea.

Cursurile îmi plăceau la nebunie. Mă trezeam dimineața cu un fior de plăcere şi nerăbdare şi apoi îmi aminteam de ce. Aveam cursuri. Sălile, aflate în clădirea de alături, erau excelent echipate: cabine izolate fonic, pupitre comode, sistem bun de încălzire. Ne petreceam acolo multe ore din zi şi aveam de făcut teme seara. Uneori rămâneam până la ora închiderii, pentru că era mult mai cald decât la cămin. Profesorul meu mi-a spus că eram talentat la germană şi că accentul meu era deja foarte bun. Toți profesorii erau germani şi vorbeau ca limbă străină doar engleza, pe care mulți studenți n-o ştiau, aşa că era loc din plin pentru confuzii şi neînțelegeri şi insolentă şi obrăznicie. N-am avut sentimentul că profesorii nutreau o simpatie deosebită pentru studenții lor. Ca grup, nu cred că eram nişte studenți buni. Erau prea multe râsete şi tachinări. Cel mai bizar era modul în care se purtau studenții, cu superioritate față de profesori, de parcă am fi cunoscut nişte lucruri de care profesorii n-aveau habar – lucruri utile şi complicate, nu doar câteva cântece de nuntă, o rugăciune zgomotoasă sau o melodie la muzicuță. Mă întrebam atunci şi mă întreb şi acum: cine ne credeam? Poate că ştiam că suntem nişte pioni amărâți în planurile altcuiva, capturați şi trimişi acolo. Ținuți acolo. Poate că disprețul era asemănător cu refuzul deținutului de a accepta autoritatea temnicerului, împins până aproape de revoltă. Sau poate că cei mai mulți dintre noi ajunseseră studenți fără voia lor, şi studenții fără voia lor se poartă întotdeauna aşa cu profesorii. Sau poate că o anume fermitate şi neînduplecate, un anume dispreț din atitudinea profesorilor ne făceau să ne opunem. Sau poate că, aşa cum ne-a spus un profesor, căldura şi mâncarea picantă din țările noastre ne erodaseră motivația şi

elanul, făcându-ne prizonierii instinctului şi slăbiciunilor omeneşti. Singura zi în care nu aveam cursuri era duminica.

Rutina şi efortul de a mă deprinde cu toate acele lucruri noi erau atât de obositoare, încât nu ieşeam din cămin decât ca să mă duc la ore, şi abia la două săptămâni după sosire m-am dus cu Ali la plimbare într-o după-amiază de duminică. Neustadt era un oraş modern, nou, cu şiruri de case cenuşii şi albastre având între ele alei drepte, întunecoase, unde vântul bătea permanent. Casele aveau pereții tencuiți cu pietriş, cadrele ferestrelor vopsite în gri sau albastru-închis şi acoperişuri cu pantă mică pe care se vedeau ici-colo scheletele antenelor de televiziune. Pe o clădire joasă de cărămidă se vedeau trei firme – oficiul poştal, băcănia şi magazinul de legume şi fructe a cărui intrare scundă şi întunecoasă părea să ducă în subteran. Lângă uşă erau câteva cutii goale. Celelalte două uşi, făcute din sticlă cu ramă de metal, erau încuiate cu lacăte. Nu se vedea niciun semn de viață, cu excepția rufelor puse la uscat care se întrezăreau printre şirurile de case.

— E duminică. De asta nu e nimeni. Oamenii dorm aici şi muncesc la Dresda, mi-a zis Ali arătând spre o stație de autobuz. Nu e departe. O să mergem la un moment dat, când facem rost de bani pentru drum. O să petrecem acolo o zi întreagă.

— Suntem aproape de Dresda? l-am întrebat. Am o prietenă lângă Dresda.

— De acasă?

— O prietenă nemțoaică.

— Ce fel de prietenă nemțoaică? a spus Ali zâmbind neîncrezător. Eşti aici de numai două săptămâni, şi n-ai ieşit din cameră decât ca să te duci la cursuri sau la toaletă.

— O prietenă prin corespondență, l-am lămurit. Elleke.

Ali a fluierat admirativ.

— Eşti dat dracului! Trebuie s-o vizităm cât mai curând. Ai o poză?

— N-am la mine, am zis.

Simțeam că o trădasem pronunțându-i numele, deoarece chiar în acel moment mi-am dat seama că Ali o să fluiere în felul în care a făcut-o şi-o să bată câmpii despre seducerea unei nemțoaice. M-am gândit că dacă-i arătam poza, avea să-şi bată joc de fata respectivă, de fața sau de hainele ei, ori să facă gesturi obscene. Intr-adevăr, aveam poza la mine. O adusesem laolaltă cu adresa ei, fără să ştiu că aveam să mă aflu atât de aproape încât s-o vizitez, dar în ideea c-o să-i scriu şi-o să-i fac o surpriză. Nu-i spusesem că veneam în Germania, deşi mă gândisem la ea de îndată ce mi se ivise această posibilitate. Concepusem deja primul rând al scrisorii-surpriză. „Hei, n-o să-ți vină să crezi, sunt în RDG!"

Numele şi adresa ei apăruseră pe o listă de la avizierul şcolii, alături de alte două sau trei persoane: erau studenți din Germania de Est care căutau prieteni prin corespondență. I-am scris fără să-mi bat prea tare capul, într-un moment când nu aveam ce face, şi am primit un răspuns entuziasmat. Nu se aşteptase să-i scrie nimeni, spunea, şi iată că primise veşti de la mii de kilometri depărtare. Timp de aproape doi ani am schimbat scrisori amicale, fără un conținut memorabil. Acum, după atâția ani, nu cred că-mi pot aminti un singur lucru pe care să-l fi pomenit în scrisori şi nu cred că aş fi putut fi mai precis atunci când încerca Ali să mă descoasă. Discutam despre cărți poate, sau despre ceea ce făceam cu prietenii noştri. Fotografia alb-negru pe care mi-o trimisese înfățişa un grup de şase prietene în paltoane şi pantofi eleganți, ca şi când ar fi ieşit în oraş. „Eu sunt a doua din stânga." Purta o haină cu model de leopard, iar părul ei blond avea cărare pe mijloc. Umărul stâng era înclinat uşor spre aparatul de fotografiat, iar piciorul stâng era cu jumătate de pas în fața celui drept. O poză calculată, dar zâmbetul ei ironic îi dădea o notă veselă şi complice, de parcă ar fi ştiut ce gen fotografic parodia. Celelalte cinci membre ale grupului se uitau fie puțin pe lângă aparat, fie direct la acesta, ținând totul în ele şi eludând privirea pătrunzătoare a obiectivului.

Când îi scriam mi-o imaginam zâmbind în acelaşi fel când avea să-mi citească rândurile.

Scrisorile ei îmi făceau mai multă plăcere decât cele primite de la alți prieteni prin corespondență. Da, mai aveam şi alții: Adam din Cracovia, Helen din Inverness şi Fadhil din Basra. Poate pentru că era cea mai apropiată de mine ca vârstă sau pentru că scria bine. Adam era înclinat să dea sfaturi şi să-i compare la nesfârşit pe Byron şi Keats (eu îl preferam pe Keats) sau să-mi trimită fotografii cu el însuşi în drumeție ori cățărându-se pe stânci. Țin minte o poză anume, în care Adam, în pantaloni scurți, bocanci şi tricou, stătea pe o piatră pe malul unui pârâu înspumat, cu un rucsac alături. Zâmbea cu un aer atât de cunoscător şi de sigur pe sine, că zâmbeam şi eu de câte ori mă uitam la acea fotografie. Puteam auzi tonul domol al scrisorilor lui, mă amuza atitudinea de frate mai mare pe care o adoptase de la început din cauza diferenței de vârstă dintre noi. Ca să fiu sincer, nu-i puteam face scrisorile şi pozele să prindă viață. Helen din Inverness îmi povestea despre zăpadă şi cele mai recente hituri muzicale şi-mi trimitea tăieturi din reviste şi ziare despre vedetele ei favorite. Întrebările ei erau legate de plaje şi de mare şi de viața într-un climat tropical. Uneori habar n-aveam despre ce vorbea, chiar şi după ce reciteam de câteva ori un pasaj. N-o interesa Keats. Nici pe Fadhil, care scria totuşi nişte texte lirice splendide despre Basra şi despre Viață. După el, romanticii se caracterizau prin moliciune şi falsitate. Un idealism prefăcut, un radicalism prefăcut. Îi prefera pe Whitman şi Iqbal{24}, care refuzau orice compromis. Îl ştiam pe Whitman din perioada când frecventam biblioteca americană şi probabil am pretins că aveam opinie pe acest subiect, deşi închisesem *Fire de iarbă* cu o dezaprobare de cusurgiu. Îi preferam pe romantici, aşadar. De Iqbal nu auzisem niciodată, din păcate, ignoranță tipică pentru noi, cei colonizați. Îmi făceau plăcere scrisorile lui Fadhil şi mă străduiam să-i dau răspunsuri de acelaşi nivel, dar nu reuşeam. Eram departe de frumusețea lucidă, elegantă a

limbajului său şi mă întrebam invidios cum învățase să scrie fraze de o asemenea completitudine, de un asemenea echilibru. Apoi era Elleke: nici scrisorile ei nu-l pomeneau pe Keats, erau doar amuzante, vorbărețe, cu o nuanță fină de scepticism. Lectura lor mă făcea să zâmbesc, îmi dădeau sentimentul că vin de la o prietenă bună.

Nu voiam ca Ali, în atmosfera aceea de cămin de băieți, să râdă de ea şi de simpatia pe care i-o purtam. Nu cred că mi-o imaginam ca pe o ființă reală sau ca pe o femeie, deşi când mă uitam la fotografie mi se părea atrăgătoare. Dar nu mă gândeam niciodată că în spatele acelor scrisori se afla o mână pe care s-o poți atinge sau un corp pe după care să-ți petreci brațul. Era doar o voce, cu zâmbetul acela ironic plutind în jurul ei. Acea amintire îmi trezea tandrețea. În fața tăcerii mele, Ali n-a făcut niciun comentariu, mai ales că exact în acel moment am văzut un grup de tineri apropiindu-se de noi cu o minge de fotbal. L- am simțit pe Ali încordându-se, iar când m-am uitat la el, am văzut că fața lui pătrățoasă se crispase şi că mâinile începuseră să i se strângă în pumn şi să se desfacă, semn că se pregătea. Dacă aş fi fost unul dintre tinerii aceia, aş fi aruncat o privire la corpul lui puternic şi îndesat şi aş fi trecut pe partea cealaltă. Dar aveam de-a face cu nişte puştani nemți curajoşi, şi pe măsură ce se apropiau rânjetele li s-au lățit, iar când au ajuns în dreptul nostru abia dacă-şi puteau stăpâni veselia.

— *Afrikernische,* a zis unul, şi ceilalți au izbucnit în hohote zgomotoase de râs.

Ifosele şi râsetele lor urâțeau lumea. Insulta aceea batjocoritoare era şocantă, dar aveam timp să mă deprind cu ea şi cu altele mai rele, timp să învăț cum să-mi revin după astfel de episoade.

Mai târziu, pe când stăteam culcați în întuneric, cu paturile separate de numai câțiva centimetri, Ali mi-a zis:

— Fata aia, prietena ta prin corespondență, datorită ei ai venit în RDG?

Pronunța „RDG” aşa cum o făceau profesorii noştri germani, parodiindu-i, apăsând pe G şi rulând R-ul, făcând ca abrevierea să sune pompos.

— A, nu, n-are nicio legătură, am spus râzând surprins. Eram curios să văd locuri noi. Aş fi acceptat să merg aproape oriunde, deşi nu mă împingea nimeni să plec. Voiam să scap de acolo. Dar nu asta i-am zis lui Ali, ci: Am venit în RDG să studiez, să învăț o meserie. De îndată ce termin, o să mă întorc acasă şi-o să fac tot posibilul ca să-mi ajut compatrioții.

Ali a chicotit.

— De asta ai venit, tinere pionier? Eu n-am vrut să vin aici. Am vrut să merg în Franța, dar singurele burse disponibile erau cele din țările socialiste, aveam de ales între să vin aici şi să mă duc în Uniunea Sovietică să învăț să conduc un plug de zăpadă. Cred că toți studenții de aici ar prefera să ne în altă parte.

Mă gândisem şi eu la asta. Probabil acesta era motivul pentru care studenții tratau cu superioritate cursurile şi profesorii: de fapt, nu voiau să se afle acolo. Cu toții voiam să fim pe tărâmul blugilor şi al coca-cola, chiar dacă dorințele noastre nu se limitau la acele plăceri rafinate. De ce venisem? Pentru că mama mă convinsese. Subiectul a fost deschis într-o dimineață, după ce i-am tradus cea mai recentă scrisoare a lui Elleke. „De ce nu te duci acolo?”, m-a întrebat mama. „Am auzit că se dau burse, de ce nu te înscrii?” După săptămâni de îmboldiți tot mai insistente, mi-am depus candidatura. Voiam să scap de acolo, să văd lumea largă. Mama m-a ajutat să accept cu inima uşoară plecarea în RDG, deşi, dacă aş fi avut de ales, aş fi preferat să merg în Massachusetts. O denumire atât de frumoasă, Massachusetts.

— Iar tu, de ce ai venit? l-am întrebat pe Ali .

— Pentru că aşa a vrut mama.

— Şi eu, am spus, râzând iarăşi surprins. De ce? Cum aşa?

Amândoi râdeam încântați de tertipurile ingenioaselor noastre mame. De fapt, amândurora ne era un dor cumplit de

ele, şi râsul era amestecat cu o durere teribilă.

— Credea că aici o să fiu mai în siguranță, a zis Ali.

Nu-mi amintesc toate detaliile, dar atunci a fost prima oară când s-a deschis față de mine. Tatăl lui era într-una dintre puşcăriile lui Sekou Toure, mi-a spus, la fel ca mulți alți membri ai intelighenției. Îmi aduc aminte că a folosit acel cuvânt. Tatăl lui predase zece ani engleza în Franța, la Lyon. Ali se născuse acolo, la fel ca fratele său mai mare, Kabir. Apoi, în 1960, Ahmed Sekou Toure, al cărui străbunic, Samory Toure, luptase împotriva invadatorilor francezi în secolul al nouăsprezecelea, a obținut, într-o manieră deloc amiabilă, independența Guineei. Mânat de un acces de ruşine postcolonială, tatăl lui Ali a decis să se întoarcă acasă. Nu după mult timp, entuziasmul s-a transformat în amărăciune, şi probabil vreun comentariu de-al lui a ajuns la urechile cui nu trebuia. Sekou Toure nu era dispus să tolereze niciun gest de revoltă, oricât de mărunt – fuseseră deja prea multe tentative de asasinat. Ca mulți alți membri ai intelighenției care se întorseseră în țară, tatăl lui Ali a fost arestat în cele din urmă. Asta se întâmplase cu trei ani înainte. Din când în când familia primea veşti de la un deținut care fusese eliberat sau de la o cunoştință care lucra la închisoare şi pe care trebuiau s-o plătească în schimbul informației laconice că tatăl lor încă mai era în viață. Apoi, la doi ani după arestarea tatălui, fratele lui mai mare a dispărut. A ieşit într-o seară ca să se vadă cu un coleg de serviciu şi nu s-a mai întors. Cineva a lansat zvonul că fugise din țară, aşa cum făceau atâția ca să scape de persecuțiile autorităților. Dar era numai o încercare a serviciului de securitate de a-l discredita şi de a muşamaliza cazul. Poate că încă trăia într-o celulă de puşcărie, sau poate că fusese deja ucis. N-au putut afla nimic. Acela a fost momentul când mama lui Ali l-a convins să plece, să se ducă undeva unde să fie în siguranță, deoarece la Conakry avea s-o pățească mai devreme sau mai târziu. Avea rude cărora să le ceară ajutorul în caz de nevoie, i-a spus, şi nimeni nu i-ar fi

făcut rău unei bătrâne neputincioase ca ea. Prin urmare, şi-a depus candidatura pentru o bursă guvernamentală în RDG, asta era povestea lui.

Asta era, în mare, povestea noastră, a tuturor, deşi a lui Ali mai conținea o mulțime de detalii care s-au estompat cu trecerea timpului. Bunica lui, în casa căreia s-au mutat după arestarea tatălui, le spunea poveşti încifrate, cu o morală ascunsă, şi a izbutit cumva să le ridice moralul şi să le transforme anxietățile într-un sentiment nobil. Ali mi-a vorbit despre şcoala pe care a frecventat-o la Lyon până la vârsta de zece ani, despre prietenii lui de acolo, Karim, Patrice şi Anton (nu ştiu de ce, numele lor miau rămas în minte), despre o fată cu care se vedea la Conakry în lunile de dinaintea plecării. Mi-a vorbit despre Conakry, despre portul imens şi despre ploile lungi şi abundente care inundau oraşul. Şi încă multe altele. Nu-mi mai amintesc ce i-am spus eu. Cred că eram foarte reținut, în primul rând pentru că aşa mi-e firea. Nu țin minte ca Ali să fi fost deranjat că nu-i răspundeam cu aceeaşi monedă, dar sunt sigur că, în atmosfera aceea de intimitate confidențială, aş fi fost gata să-i dezvălui o mulțime de lucruri. Nu că aş fi avut ceva important de ascuns; ceea ce ma stânjeneşte acum e că, foarte posibil, i-am istorisit despre ridicolele noastre melodrame familiale la schimb cu povestea lui cumplită despre pierdere şi oprimare. Sunt sigur că nu i-am spus cum a plecat Hassan, deşi, atunci când mi-a povestit cum a dispărut fratele său într-o seară, i-am zis că şi eu aveam un frate mai mare care s-a pierdut undeva dincolo de orizont.

I-am scris lui Elleke la vreo lună după sosirea în Germania, însă n-am primit răspuns. Ali a râs de mine. „Te voia acolo, la mii de kilometri depărtare, nu la uşa ei.” Peste câteva săptămâni i-am scris iar, şi de data asta răspunsul a fost aproape instantaneu, câteva cuvinte politicoase de bun-venit şi o invitație de a o vizita, aşa cum sugerasem, dacă voiam. Fusese doar o idee, nu mă agățam de ea.

Acum era iarnă de-a binelea şi un ger care-ți înghețа oasele. De Anul Nou ne duseserăm la Dresda ca să-mi cumpăr haine groase şi să vizităm oraşul. Nu aveam mulți bani şi nu prea aveai ce să alegi din magazine, aşa că am cutreierat toată ziua prin oraşul acela superb, încercând să nu băgăm în seamă privirile lungi ale trecătorilor. Nu ştiam nimic despre Dresda, chiar dacă de câteva luni locuiam într-o suburbie a ei, la douăzeci de minute de mers cu autobuzul. Nu ştiam nimic despre triumfurile ei medievale, despre avuția şi inventivitatea ei, despre industria ei excepțională, despre clădirile ei superbe. Nu ştiam nimic despre măreția electorilor Saxoniei. Nu auzisem niciodată despre ei. Nu ştiam nici că Dresda avea un port imens fa Elba. Nu aveam habar de existența Elbei. Şi nu ştiam despre devastarea din mai 1945. Sau despre celelalte orori care se năpustiseră asupra ei sau pe care le provocase ea duşmanilor şi victimelor sale. Ştiam câte ceva despre pescuitul la mal din Newfoundiand şi despre Marele Incendiu din Londra şi despre Cromwell şi despre asediul de la Mafeking şi abolirea comerțului cu sclavi, deoarece asta-mi ceruse să ştiu educația mea colonizată, dar nu ştiam nimic despre Dresda şi o mulțime de alte Dresde. Fuseseră acolo în toate acele secole în pofida neştiutorului de mine, fără să aibă habar de existența mea. Era un gând cutremurător, că e posibil să ştii atât de puține şi să fii mulțumit.

Ali nu era la fel de ignorant ca mine. M-a plimbat prin Altstadt, arătându-mi clădirile şi descriind bombardamentul din mai 1945 ca şi cum ar fi fost acolo. Am fost la palatul Zwinger şi am văzut *Madona*
Sixtină a lui Rafael. Era prima oară când vizitam un muzeu de artă, şi m-am bucurat de statutul meu de novice, în timp ce Ali, cunoscător, mergea cu un pas în fața mea. Am trecut pe lângă Opera de Stat, dar nu ni s-a permis să intrăm. Un paznic înarmat ne-a respins fără să cedeze la rugămințile elocvente ale lui Ali.

A doua zi am primit o scrisoare de la Elleke. Era o invitație s-o vizitez, cu instrucțiuni despre autobuzul pe care trebuia să-l iau şi locul în care avea să mă aştepte. Ali m-a bătut la cap toată săptămâna, zicând că aveam să mă rătăcesc dacă mă duceam singur, sau poate aveau să mă atace nişte huligani nemți. Pe deasupra, aveam nevoie de ajutor la întâlnirea cu Elleke. „Eşti atât de tânăr. Atât de neexperimentat. O creatură amărâtă venită direct din savană. O să ai nevoie de sfaturile unui om trecut prin viață când dai ochii cu haina din blană de leopard.” Îi arătasem fotografia, iar haina din blană de leopard îi atrăsese atenția. Prin urmare, duminică am luat un autobuz până la autogara din oraş şi am aşteptat lângă casa de bilete, conform instrucțiunilor. Elleke urma să mă ia de acolo şi să mă conducă preț de câteva stații de autobuz până la ea acasă, unde mama ei era nerăbdătoare să mă cunoască. Speram că n-avea să mă trateze cu condescendență. Majoritatea germanilor pe care-i întâlnisem păreau incapabili să se abțină.

Mă uitam în jur după haina din blană de leopard, deşi ştiam că poza era veche de doi ani şi că era foarte posibil să n-o mai aibă sau să se fi ros în aşa măsură încât să fi ajuns în fundul unui dulap. Eram atât de concentrat să depistez blana de leopard, încât nu l-am observat pe bărbatul care-mi vorbea de la mai puțin de un metru.

— Eu sunt Elleke, mi-a zis.

Nu, nici măcar n-o să încerc să descriu cum am reacționat. Mi-a căzut falca, poate am şi icnit surprins.

— Mă cheamă Jan, a continuat întinzându-mi mâna. Zâmbea larg, deşi în ochi avea o licărire de neliniște. Dacă Ali ar fi fost acolo, i-ar fi dat peste mână şi ar fi plecat ca o furtună. Ce se întâmplase cu Elleke? Era oare iubitul ei care venise să-şi bată joc de mine? Fratele ei? I-am strâns mâna şi am urmărit cum zâmbetul crispat se lărgea într-o expresie de uşurare. O să-ți explic, mi-a spus.

Am ieşit din autogară şi ne-am aşezat pe o bancă dintr-un părculeț. Nu aveam de gând să mă urc în autobuz cu acel Jan când eu o aşteptam pe Elleke, chiar dacă Jan avea o față rotundă şi zâmbitoare şi nu părea nici el să se simtă în largul lui. Aceasta este povestea pe care mi-a spus-o, şi recunosc că am crezut-o şi m-am urcat în autobuz cu el ca să luăm ceaiul cu mama lui. Nu exista nicio Elleke, cel puțin nu aşa cum mi-o imaginasem eu. La un moment dat, un conferențiar le ținuse o prelegere la facultate despre activitățile întreprinse de RDG în Africa. Era un localnic, funcționar la departamentul municipal pentru educație, şi tocmai se întorsese dintr-un stat african, unde dăduse consultanță timp de un an. Fusese chiar în țara mea. Vorbise pe un ton foarte optimist despre asistența pe care o oferea Germania de Est şi îşi exprimase speranța că tinerii germani vor intra în legătură cu frații lor africani. Le dăduse adresa şcolii noastre şi-i încurajase pe studenți să-şi trimită numele şi oferta de prietenie. Aşa că Jan a inventat-o pe Elleke dintr-un capriciu, fără să se aştepte la un răspuns, gândindu-se că discursul conferențiarului făcea parte din obişnuita propagandă despre relațiile frățeşti. Când i-am scris lui Elleke la adresa de acasă, din Altonstadt, a fost încântat, copleşit. Mama lui a citit scrisoarea şi a fost şi ea entuziasmată. După ce a terminat răspunsul, i l-a arătat mamei, rugând-o să verifice tonul, deoarece se temea că nu reprodusese corect vocea lui Elleke. Aşa că mama i-a devenit complice. Citea scrisorile lui Jan înainte ca acesta să le expedieze, uneori adăugând câte ceva, şi citea şi scrisorile mele către Elleke.

— A fost doar o glumă, mi-a spus Jan zâmbind spăsit. Sper că nu te superi.

Era cu vreo trei centimetri mai înalt decât mine şi poate cu un an mai mare. O diferență insignifiantă. Se exprima mai stângaci decât mi-o imaginasem pe Elleke.

— Mi-ai trimis o poză, i-am zis. Haina din blană de leopard.

În momentul în care îi cerusem o fotografie nu ştiuse ce să facă. Se gândise la asta de când ajunsese la el prima mea

scrisoare. Până unde trebuia să meargă cu înşelătoria? Apoi, într-o zi, o verişoară din Cehoslovacia i-a trimis poza aceea mamei lui. Familia lor locuise pe vremuri în Cehoslovacia. Fotografia părea perfectă. Aşa i-ar fi plăcut să arate dacă ar fi fost Elleke. II înțelegeam foarte bine, aşa voiam şi eu să arate Elleke, i-am zis, aşa că am propus să luăm autobuzul. Când l-am întrebat de ce nu mi-a răspuns la prima scrisoare de după sosirea mea în RDG, a ridicat trist din umeri. Înțelegeam şi asta.

— N-am vrut să te supăr. În locul lui Elleke, dai peste mine. Dar după aceea mi-am dat seama că e Foarte nepoliticos să nu-ți răspund, aşa că am hotărât să te invităm şi să-ți explicăm totul. Iar acum mă bucur enorm că am făcut cunoştință.

Ne-am strâns iarăşi mâinile şi ne-am petrecut restul călătoriei discutând despre subiecte mai puțin spinoase. „Cum e la facultate?" „Ce-ai vizitat la Dresda?" „Câți ani faci cursuri de limbă?" Am aflat că studia designul auto la Universitatea Tehnică. „Poate c-o să vii acolo după cursurile de germană? Casa scării era murdară şi prăfuită, cu cabluri electrice atârnând în bucle din tavan. Jan a bătut la uşă, şi peste câteva clipe o doamnă în vârstă cu părul alb ne-a deschis. Era înaltă şi zveltă, cu o față bine conturată care trebuie să fi fost frumoasă în tinerețe. Ochii căprui erau mari şi calmi, netulburați, sau poate că depăşiseră anxietatea şi încordarea. Zâmbea cu capul uşor înclinat, într-o atitudine plină de bunăvoință. M-a invitat să intru şi mi-a întins mâna. Când mi-am şters picioarele am văzut pe preş urme de sânge. Mama lui Jan le-a observat şi ea, pentru că am auzit-o exclamând speriată.

Ceva îmi străpunsese talpa pantofului pătrunzându-mi până în carne, şi eu nici nu băgasem de seamă. Erau pantofii pe care-i adusesem cu mine, uşori, cu talpă subțire şi o cusătură lejeră pentru aerisire, numai buni ca să umbli pe străzile de la tropice. Când plecasem, erau ultima modă acasă. Nu erau deloc potriviți pentru vremea umedă şi rece

din Germania şi deveneau de-a dreptul periculoşi pe pavajul alunecos. Era un chin să merg cu ei, picioarele îmi amorțeau până ce nu le mai simțeam deloc. Iar când ajungeam înăuntru şi începeau să se încălzească, începea alt chin. Şi şosetele mele erau subțiri, şosete tropicale, roase de atâta purtare. Nişte ciorapi mai groşi n-ar fi încăput în papucii aceia strâmți. Dacă ploua, apa intra fără oprelişti, aşa că mersul meu era un lipăit alunecos. La prima ninsoare a fost de ajuns să fac un singur pas pe materia aceea albă şi bizară ca să alunec şi să aterizez pe fund. De fiecare dată când încercam să înaintez, cădeam iarăşi. Am învățat să merg pe zăpadă ca un balerin începător, dar cel mai bine era să nu merg deloc. Doar să stau înăuntru şi s-o privesc pe geam. Excursia pe care o făcusem împreună cu Ali la Dresda, cu câteva zile în urmă, fusese o încercare nereuşită de a-mi procura pantofi noi, deoarece amicul meu era convins că aveau să-mi degere picioarele, ceea ce făcea amputarea obligatorie; în plus, nu suporta mirosul din momentul în care mă descălțam. „S-ar putea să fie deja prea târziu", mi-a spus. Dar nu găsiserăm pantofi la Dresda, nici măcar nu ajunseserăm la un magazin. În loc de asta, ne plimbaserăm pe străzi în timp ce Ali îmi arăta clădiri frumoase şi-mi spunea povestea lor. Lui Wagner îi plăcea foarte mult Opera de Stat din Dresda, iar Schiller locuise pe acea stradă o vreme. Schiller, Schiller al nostru de la institutul cultural al RDG! Devenea dintr-odată real, nu doar o figură atemporală de legendă. Toate astea se întâmplau în timp ce abia îmi mai simțeam picioarele şi mă pândea amputarea.

Aşadar, sângeram pe preşul de la intrarea în apartamentul mamei lui Jan, cu picioarele atât de amorțite, încât nu simțisem tăietura. Doamna m-a luat de mână şi m-a tras cu blândețe după ea. Jan venea în spate mormăind nişte scuze. În ciuda dramatismului scenei, am observat că a încuiat uşa şi a pus siguranța. Mama lui m-a pus să mă aşez pe canapea cu o expresie compătimitoare pe chip. S-a uitat în jur, căutând un suport pe care să-mi reazem piciorul, apoi a luat

un ziar vechi dintr-un teanc de sub fereastră. Erau rafturi de cărți de ambele părți ale ferestrei, până la marginea draperiilor roşii groase. Pe o etajeră se aflau două fotografii în rame de lemn, una înfățişând un bărbat în trening într-un peisaj montan, cealaltă, o femeie înaltă, într-o rochie lejeră, cu un băiat în pantaloni scurți aşezat pe un scaun lângă ea, cu bărbia odihnindu-se pe umărul ei drept şi fața pe jumătate întoarsă spre obiectiv. Mai era o poliță de partea cealaltă a şemineului, cu un scaun maro vechi alături. În spatele acestuia se vedeau o masă plină de hârtii şi un mic teanc de reviste într-un colț. Pe peretele de deasupra şemineului era o umbră dreptunghiulară, şi rotindu-mi privirea am mai văzut două astfel de umbre, semn că şi acolo fuseseră cândva tablouri.

Jan s-a întors în cameră cu o cârpă şi un castron mare de sticlă gravat cu un şir de figurine şi având buza crenelată cu jumătăți de parabolă. L-a pus lângă mama lui, care îngenunchease în rața mea.

— Aşa o primire groaznică, mai rar, a oftat Jan.

Mama lui i-a şoptit ceva şi s-a apucat să deznoade cu mare grijă şiretul pantofului meu stâng. Când mi-a ridicat piciorul ca să mă descalțe, pagina de ziar s-a ridicat şi ea, lipită cu sânge de talpă. A desprins-o, apoi mi-a scos încet pantoful. În timp ce Jan îmi ținea piciorul, ea mi-a tras şoseta cu ambele mâini, țâțâind şocată de rana pe care o vedea. A rupt cârpa în trei sau patru bucăți, a înmuiat-o pe una în castron şi a început să-mi spele talpa. Apa era rece, dar senzația era alinătoare. Peste câteva clipe a spus:

— Nu cred că a intrat nimic în rană.

Apoi a vârât o cârpă curată în castron şi mi-a şters restul piciorului, între degete, pe căpută, pe călcâi. A rupt încă o cârpă în bucăți şi mi-a bandajat rana, iar când a terminat s-a tras uşor în spate şi a zâmbit.

— Am sperat c-o să te cunosc, deşi nu ştiam c-o să fii tu, mi-a zis.

N-am înțeles ce voia să spună şi probabil m-am încruntat, dar am înțeles ceva, că exprimase o dorință pe care eu i-o îndeplineam într-un mod surprinzător, îşi dorise ceva, iar obiectul acelei dorințe mă dovedisem a fi eu. „Am sperat c-o să te cunosc, deşi nu ştiam c-o să fii tu.” Sună rezonabil într-un fel straniu. Dacă un medic sau pilotul avionului în care te afli ți-ar spune asta, fără îndoială te-ar trece fiori de spaimă, dar dacă o doamnă germană în vârstă care pare să fi fost frumoasă în tinerețe stă ghemuită pe podea în fața ta, după ce ți-a spălat rana, şi îți spune aşa ceva, arătând netulburată şi chiar în largul ei, ai simți că te afli în miezul înțelesului, că te găseşti la începutul unei poveşti. Aşa m-am simțit eu, oricum.

— Te ajut? a zis Jan întinzând o mână ca s-o sprijine.

— Mulțumesc, i-a răspuns ea. I-a luat mâna şi s-a ridicat zâmbindu-i recunoscătoare. Toate gesturile ei păreau cumpănite, fără pic de grabă. M-am gândit că, indiferent ce i s-ar fi întâmplat, ar fi avut acelaşi zâmbet deloc surprins. A vorbit apoi: Ții minte scena în care Ulise se întoarce acasă, după douăzeci de ani, şi nu se prezintă, iar soția lui, Penelopa, nu-l recunoaşte? Ții minte? îl recunoaşte numai o bătrână, Eureclita sau aşa ceva, pentru că-i spală picioarele în semn de bun-venit. După cum se brodesc lucrurile în poveştile astea, ea i-a fost dădacă atunci când era sugar. Ții minte? Fiecare erou sau prinț a fost alăptat la sân de o bătrână obosită care şade nebăgată în seamă lângă vatra regală plină de cenuşă. Eureclita recunoaşte cicatricea de pe piciorul lui Ulise şi ştie că stăpânul casei s-a întors. Oare atunci când o să te întorci la noi o să te recunoaştem la rândul nostru?

Pe atunci nu ştiam nimic despre întoarcerea acasă a lui Ulise, nu ştiam mare lucru nici despre Homer, despre *Iliada* sau *Odiseea.* Ceea ce ştiam provenea din filme precum *Iason şi argonauții, Heracle dezlănțuit* sau *Elena din Troia.* Iar ce aflasem despre Ulise din filmele acelea nu-mi plăcuse. Nu

fusese a lui ideea ca grecii să construiască un cal de lemn şi să intre printr-un vicleşug în Troia, unde au ucis şi au mutilat şi au siluit şi au dat foc oraşului? În chestiunea aceasta eram de partea troienilor. Dar ea vorbise cu un zâmbet tot mai larg, de parcă ar fi apreciat ironia situației. Când m-am uitat la Jan, am văzut că zâmbea la fel, pe jumătate întors spre bibliotecă, de parcă în orice clipă ar fi putut să întindă mâna şi să ne citească pasajul cu voce tare. Într-adevăr, peste un minut a scos o carte şi şi-a plimbat degetul peste cuprins în timp ce mama lui aştepta.

— Euricleea, a zis Jan în cele din urmă, Iară grabă, apoi ne-a citit: „De rana-i veche dete-acum bătrâna şi pipăind o cunoscu îndată, lăsă să-i cadă în lighean piciorul…”[25]

— Exact, a spus ea. Bătrâna ghemuită în umbre în grădina Penelopei. Auerbach dă o interpretare minunată acelui pasaj. Ştii comentariul lui Auerbach despre acel incident? Ah, o să ți-l împrumut. Te descurci cu cititul în germană?

— Încă nu, am recunoscut. Nu cu texte dificile.

A făcut o grimasă de simpatie.

— Ei bine, când o să poți, o să ți-l împrumut.

Vorbea engleza fluent, dar cu o inflexiune care mi-era nefamiliară. După ce au strâns cârpele şi castronul şi au adus nişte cafea, doamna m-a întrebat:

— Ce te-a făcut să vii aici? Ce te-a făcut să-ți părăseşti frumoasa țară şi să străbați atâta drum? Scrisoarea ta ne-a întristat foarte tare. Eram mai bucuroasă să te ştiu trăind acolo, pe țărmul oceanului, liber, la căldură, scăldat de lumina strălucitoare a soarelui, pe când noi eram aici, neliniştiți din pricina fiecărui lucru mărunt. Măcar cineva era în siguranță. Uite, Jan e deja îngrijorat auzindu-mă, se teme c-o să ne faci un raport.

— Nu… a protestat Jan, atent doar pe jumătate, căci era ocupat să compare ca mărime pantoful meu însângerat cu unul de-al lui.

Nu mi se părea prea îngrijorat, cu excepția proporțiilor colosale pe care Ie luase piciorul meu. Şi presupun că toate

scrisorile fermecătoare pe care le trimisesem de acasă le vârâseră în cap ideea că trăiam liber şi la căldură, aşa cum nici eu nu mi-aş fi imaginat că ei trăiau în acele condiţii. De fapt, nu mi-aş fi imaginat nimic, nici nu aveam habar de existența lor – doar o voce susurând zâmbitoare din haina de blană de leopard.

— Te-ai înfuriat pe Jan când ai descoperit că nu e Elleke? m-a întrebat lăsându-se pe spătar şi zâmbind, încrezătoare că nu mă supărasem deloc. Ai fost foarte dezamăgit?

— La început, am zis, sorbind din cafeaua amară şi încercând să nu mă strâmb.

Piciorul îmi pulsa acum, atât de durere, cât şi din felul cum fusese manevrat, cu trimiteri la episoade antice de bravură şi cruzime. Oare nu trebuia să merg la spital să-mi facă o injecție, în caz că rana se infectase?

— Ei bine, Elleke e numele meu, mi-a spus doamna.
E adevărat. Jan a fost prea leneş ca să se gândească la altul. Nu e acelaşi lucru, dar ai putea să spui fără să minți că ai întâlnit-o pe Elleke.

— Cum o cheamă de fapt pe femeia în haină din blană de leopard? Verişoara din Cehoslovacia. Jan mi-a spus că familia dumneavoastră provine de acolo.

— Beatrice, cea care călăuzeşte prin întuneric. Da, familia noastră provine de acolo. Aveau moşii mari lângă Most, într-un sat nu departe de oraşul acela. Most e chiar peste graniță. Ar trebui să faci o excursie cu Jan. N-a fost acolo de ani de zile.

— Mi-au reținut paşaportul când am sosit, am spus.

Măsura mă îngrijorase. De ce făcuseră asta? Dacă trebuia să plec? Ori să mă duc în vizită la Most? De îndată ce am ajuns la cămin, o funcționară mi-a luat paşaportul şi mi-a dat o carte de identitate. Mă irita gândul că aveau atât de puțină încredere în mine, dar eram prea intimidat ca să mă opun.

— Most aparținea Austriei când eram eu mică, a zis
Elleke. Acum mult timp. S-a uitat spre Jan şi i-a zâmbit trist, cerându-şi parcă scuze, apoi mi-a explicat: A auzit poveştile

astea de atâtea ori, încât îl cuprinde disperarea când vede că o iau de capăt.

— Spune-i-o pe aceea, ştii tu, mama, a îndemnat-o Jan dând din cap încurajator. De fiecare dată o povesteşti altfel, aşa că nici vorbă să mă plictisesc. Te rog, spune-o, mama.

— Ah, nu, nu vrem să-l pedepsim pe noul tău prieten chiar de la prima vizită, a zis Elleke amuzată de vorbele fiului său. Dar e adevărat ce-ai spus despre poveşti. Mereu ne scapă printre degete şi îşi schimbă forma, zbătându-se să scape.

— Mi-ar plăcea mult să aud povestea aceea, am intervenit; simțeam că regulile de politețe nu-mi dădeau de ales şi, în plus, ceva din intensitatea discuției lor mă atrăgea.

— Ei bine, era o casă mare cu o grădină minunată, a început Elleke. Mai curând un parc decât o grădină, cu un pârâiaş ce străbătea o pădurice, apoi se vărsa într-un lac. Erau acolo peluze şi straturi de flori, întotdeauna înflorite, şi livezi splendide. Nimic nu e mai mulțumitor decât să priveşti o livadă, ramurile pline de flori primăvara, apoi fructele perfect formate la sfârşitul verii. Era un crâng de rododendroni violet-închis, un violet atât de închis, încât parcă fusese extras din cele mai ascunse viscere ale plantei. Erau o alee pentru trăsură, un vizitiu şi lachei, grajduri şi cai şi rândaşi şi o mulțime de alți servitori cu familiile lor, care făceau tot ce era necesar. Pe marginea aleii erau copaci din cele mai diverse specii. Un străмoş sădise această dragoste pentru arbori cu multe generații în urmă. Unul avea două sute de ani, un chiparos din Caşmir cu ramurile răsucite şi întinse ca şi când s-ar fi luptat să se elibereze. Era arborele exotic al copilăriei noastre.

S-a lăsat o tăcere de câteva minute. Elleke ne-a privit pe rând, apoi a luat o gură din cafeaua oribilă, fără să clipească.

— Acestea sunt amintirile unor locuri pierdute, a continuat în cele din urmă. Se prea poate să mi le amintesc într-o versiune mai simplă decât cea din realitate. Țin minte florile superbe din fiecare încăpere, chiar şi iarna. Când mă gândesc

acum la florile acelea, sufletul mi se umple de dor, şi nu ştiu pentru ce. Mă gândesc şi la toți servitorii aceia, dintre care mulți prestau munci grele fără să se bucure de niciun pic de atenție din partea noastră, care trăiau cu atâtea lipsuri. Asta se întâmpla înainte de război. A fost un război cumplit, cu atâtea dezastre! Austria a pierdut războiul acela şi l-a pierdut şi pe următorul, iar la final a pierdut aproape totul.

Am observat că amintirile îi deprimau pe amândoi, mamă şi fiu, dar voiam să aflu mai multe. Cum ajunseseră în Germania? M-am uitat la cele două fotografii de pe poliță.

— Acela e Jan? am întrebat.

— A, nu, a râs ea. De ce aş ține o poză cu Jan pe etajeră când îl văd în fiecare zi? Acolo sunt mama şi fratele meu mai mic, iar cel din stânga e tatăl meu. Fotografiile au fost făcute chiar înainte să plecăm în Kenya, în timpul unei excursii pe care am făcut-o în Carpați ca să ne luăm adio de la ceea ce fusese Austria.

— Kenya! am exclamat, gândindu-mă că aşa se explica engleza lui Elleke. Dar voiam să spun şi „Carpați”, un cuvânt atât de frumos, enigmatic, deşi nu la fel de unduitor ca „Massachusetts”. Ați fost colonişti?

A clipit, deloc în largul ei.

— Da, colonişti.

— De ce în Kenya?

A tăcut câteva momente. Când a început să vorbească am văzut că pe frunte îi apăruseră riduri de concentrare.

— Nu cred că mi s-a mai pus întrebarea aceasta în felul ăsta până acum. Nu vrei să spui: „De ce în Kenya şi nu în altă parte?” Pentru că din această perspectivă nu conta dacă mergeam în Kenya sau în altă parte. Eram europeni. Ne puteam duce oriunde voiam. Vrei să spui: „De ce ați ales să mergeți acolo şi să luați ceea ce le aparținea altora, să vă însuşiți bunurile respective şi să prosperați prin duplicitate şi forță, chiar luptându-vă şi mutilând pentru nişte lucruri la care nu aveați niciun drept?” Nu asta vrei să spui? Ei bine, pentru că era o epocă în care se părea că avem dreptul de a

face toate astea, dreptul de a pune stăpânire pe nişte locuri care erau ocupate de oameni cu pielea închisă la culoare şi părul creț. Aceasta era semnificația colonialismului, şi s-a făcut totul pentru a ne convinge să nu observăm metodele care ne-au permis să mergem unde voiam. Părinții mei au cumpărat pământ în Dealurile Ngong şi au devenit plantatori de cafea. Indigenii fuseseră lămuriți că n-avea rost să se revolte şi mâna de lucru era ieftină. Părinții mei n-au întrebat cum se obținuse acea împăciuire şi nimeni nu i-a încurajat s-o facă, deşi era destul de uşor să-ți dai seama când trăiai acolo. Cunoşti regiunea Ngong? Ai fost vreodată la Nairobi?

— Nu, nu ştiu nimic, am zis. Şi n-am fost nicăieri.

— Ai fost la Dresda, mi-a amintit Jan zâmbind.

— Da, există şi o versiune inocentă a întrebării „De ce în Kenya?", a spus Elleke dornică să-şi continue povestea şi să ne învețe. Ca să scăpăm de Europa şi de războaiele ei. Părinții mei nu voiau să mai stea în Austria, aşa că au luat partea care le-a revenit din moşie şi au cumpărat ferma din Ngong. Asta se întâmpla în 1919 şi am trăit acolo până în 1938, făcând lucruri remarcabile, după părerea noastră, realizări extraordinare. Am călătorit şi am învățat o mulțime de lucruri, deşi acum ştiu că n-am învățat destul. Odată cu trecerea timpului, ceea ce am făcut şi am simțit acolo pare tot mai puțin remarcabil.

— Mama a scris o carte despre anii petrecuți în Kenya, a intervenit Jan. În germană. E foarte frumoasă.

— E doar o nostalgie mincinoasă, a spus Elleke zâmbind şi îndepărtându-i complimentul cu o fluturare a mâinii. Dacă ar fi s-o scriu acum, aş include şi poveştile oribile şi aş întrista pe toată lumea, ca o bătrână plicticoasă. Ştii de ce ne-am întors în Germania chiar când războiul stătea să înceapă? Pentru că autoritățile ne-au avertizat că, de îndată ce se declanşa războiul, aveam să fim internați în lagăr, şi cumva, după ani de zile, părinții mei redeveniseră mândri de identitatea lor austriacă. Austria pe care o ştiau ei nu mai exista, desigur. Regiunea în care trăiseră se numea acum

Cehoslovacia, iar restul Austriei devenise parte a Germaniei. Şi totuşi s-au întors în acea Germanie a baronilor tâlhari şi a triumfaliştilor aroganți cu căştile lor țuguiate şi uniformele cu galoane de argint, în loc să se lase internați de britanici în Kenya. Cu toții preferam să plecăm decât să fim închişi în condiții nedemne şi să facem obiectul batjocurii negroteilor. Iartă-mă, aşa vorbeam pe atunci. Sau nu mă ierta, dacă eşti de părere că n-o meritǎm. Dar aşa vorbeam, şi acum folosesc cuvântul acela nu ca să mă arăt disprețuitoare, ci ca să-ți dau o idee despre aroganța plină de autocompătimire cu care ne priveam. Tatei îi plăcea să spună că superioritatea noastră asupra indigenilor era posibilă numai cu consimțământul lor. Toți europenii trebuiau să fie atenți la linia subțire dincolo de care misterioasa lor autoritate morală asupra indigenilor s-ar fi evaporat, astfel că ar fi fost necesar să tortureze şi să ucidă ca s-o recâştige. Bietul tata nu credea că tortura şi crimele săvârşite în numele nostru erau cele care ne confereau autoritatea respectivă. În opinia lui, era ceva misterios, având legătură cu dreptatea şi moderația, ceva ce învățaserăm citindu-i pe Hegel şi Schiller şi mergând la liturghie. Nu contau excluderile şi expulzările şi judecățile sumare efectuate cu o siguranță de sine disprețuitoare. Nu contau regimentele şi puşcăriile. Superioritatea noastră morală era cea care-i făcea pe indigeni să se teamă de noi. O, da, în curând aveam să beneficiem din plin de asta şi să înțelegem că filosofia şi poezia noastră nu făcuseră decât să complice enigma, în loc s-o descâlcească. Dar nu puteam să rămânem în Kenya pentru ca negroteii să râdă de noi. Prin urmare, părinții mei au revenit în Europa, cu războaiele ei, şi ne-am stabilit la Dresda. În casa asta. Nu departe de fostul nostru cămin. Of, totul se înrăutățeşte de-acum şi nu cred că vreau să continui cu povestea asta sinistră. Tu voiai să afli despre Beatrice, dar odată ce m-am pornit, mi se pare tot mai greu să mă opresc. De vină e egocentrismul vârstei.

— V-am întrebat despre fotografii, am zis.

Voiam să-i înlătur aprehensiunile, dar cuvintele miau ieşit pe un ton slab, îmbufnat. Aveam impresia că fac febră din cauza rănii, iar frigul din apartament sporise acum, după lăsarea întunericului.

— *Asante*[{26}], mi-a replicat ea în kiswahili, apoi a zâmbit. Încă îmi amintesc vreo câteva cuvinte. Dragul meu prieten, cum ar trebui să-ți spunem? Ismail? Aşa îți spun prietenii tăi?

— Latif, am zis.

Mă hotărâsem în avion. N-aveam să folosesc numele primit la naştere, ci să mă prezint drept Latif, pentru blândețea cuvântului şi moliciunea modulațiilor lui, numele lui Dumnezeu, pe care aveam să-l port cu respect, fără nicio intenție blasfematoare. Numele pe care-l primisem la naştere era Ismail Rajab Shaaoan Mahmud. Acelea erau numele din actele mele: numele meu, al tatălui meu, al bunicului meu, al străbunicului meu. Când am plecat, stewardesa m-a numit „domnule Mahmud", şi aşa mi se adresau oficialii din RDG. N-am avut nicio ocazie să-i corectez şi să le spun că în locul meu de baştină mi se spunea Ismail Rajab, cu numele meu şi cel al tatălui meu. Nu voiam să-i corectez. Dar am decis să mă prezint drept Latif din acel moment, tânjind după blândețea pe care o denota numele respectiv. De atunci eram Ismail Mahmud, cunoscut prietenilor drept Latif. Aşa mă striga Ali, aşa mă strigau toți cei de la cămin şi aşa mă puteau striga şi Jan şi Elleke.

— Ismail e numele meu din acte, am explicat. Prietenii mei îmi spun Latif.

— Vezi cum se potrivesc toate? a râs Elleke, în ai cărei ochi licărea un soi de bucurie. Elleke devine Jan şi Ismail se dovedeşte a fi Latif, şi probabil amândoi tot aşa-şi împart mireasma dulce. Sesizând trimiterea la *Romeo şi Julieta*[{27}], am chicotit din toată inima ca să i-o arăt. Latif, cu rana asta n-o să poți să te întorci la cămin în seara asta, a continuat ea. Pe deasupra, trebuie să-ți curățăm şi să-ți reparăm încălțările. Ar trebui să faci rost de nişte pantofi mai solizi. Te rog, stai la

noi peste noapte, şi Jan o să te însoţească mâine la cămin. O să explice totul mâine. Acum ar fi momentul să mâncăm ceva.

Am observat expresia de îngrijorare de pe faţa lui Jan.

— Nu, mama, ar fi mai bine dacă Latif s-ar întoarce în seara asta la cămin. O să mă duc cu el. Altfel o să-i pună un milion de întrebări. Sunt foarte stricţi cu studenţii străini, vor să ştie permanent pe unde umblă. După aia o să vină şi peste noi cu o mulţime de întrebări. O să merg cu el şi-o să mă asigur că totul e în regulă. Şi poate să ne viziteze iar în alt weekend.

Ali a pufnit plin de dezgust când i-am spus că Elleke era bărbat. Sau, mai precis, că Elleke era numele mamei bărbatului care-mi scria semnând Elleke.

— Nemţii ăştia îşi găsesc distracţia în cele mai ciudate chestii, a bombănit el. Ţine-te departe de ei. Nu ştii ce-o să vrea de la tine după aia.

Nu m-am ţinut departe de ei. Când am făcut planuri să merg iar la Dresda, Ali s-a îmbufnat, de parcă aş fi ales să-l trădez. Rana mi se vindecase, dar era o zi de februarie îngrozitor de friguroasă şi picioarele îmi erau deja amorţite şi ţepene când mă aflam înăuntru. Ali m-a pus să-i probez încălţările de schimb şi s-a încruntat dezamăgit când a constatat că mi se potriveau.

— Hai cu mine, i-am spus. Sunt sigur că le-ar plăcea să te cunoască.

S-a strâmbat şi a clătinat din cap.

— Nu vreau să am nimic de-a face cu jocurile lor. Pe de altă parte, ai grijă să nu dai de necaz cu autorităţile. Oamenii ăştia mi se par o pacoste.

Mai era un singur pasager în autobuz, un tip scund, cu tenul închis la culoare, care s-a cocoţat pe spătarul scaunului şi s-a holbat la mine cinci minute fără întrerupere. Purta o pufoaică neagră de muncitor, ai cărei umeri îi încadrau urechile, aşa cum stătea cu braţele întinse pe marginea spetezei, pregătit să mă mai studieze multă vreme. M-am uitat pe fereastră recunoscător pentru pantofii lui Ali, chiar

dacă îmi erau cam mici şi-mi strângeau degetele de la picioare. Se părea că urma să ningă în scurt timp. Când mi-am întors privirea spre interiorul autobuzului, am descoperit că ochii lichizi ai bărbatului continuau să mă supravegheze, de parcă s-ar fi străduit să descifreze un mister. Avea o mustață groasă cu fire cărunte, şi când m-am uitat la el a mişcat din ea uşor, nervos. Am surprins privirea şoferului în retrovizor şi am avut senzația că disting o undă de amuzament în ea. La finalul celor cinci minute, bărbatul a fornăit zgomotos şi s-a întors cu fața la sensul de mers. În clipa următoare a început să fredoneze o melodie şi apoi să cânte încet, cu umerii zguduindu-i-se într-un râs tăcut. Am surprins iarăşi privirea şoferului şi am văzut că şi el râdea. Habar n-aveam de ce râdeau. Soarele a răsărit pe când autobuzul traversa râul, un soare jos care transforma apa într-o foaie ondulată de plumb şi făcea vasele înşirate de-a lungul malului sa şi arunce pe chei umbra hățişului de parâme.

Țin minte foarte vag a doua vizită la Jan şi Elleke. Se confundă cu următoarele vizite, şi toate se asociază în mintea mea cu plăcerea lor de a primi oaspeți, cu ceremonialul asociat fiecărei mese, oricât de modeste, cu vesela splendidă, din porțelan fin, toate de o eleganță uşor fanată. Îmi amintesc modul în care tratau fiecare întrebare, de parcă le-ar fi pus sub semnul întrebării integritatea, de parcă ar fi trebuit să stea de pază şi să împiedice orice revizuire duplicitară care ar schimba echilibrul unei poveşti şi ar transforma-o într-o legendă eroică. Minunându-mă de siguranța lor de sine, mă întrebam dacă aveam în fața ochilor aroganța autocompătimitoare cu care, din câte spusese Elleke, se priveau părinții ei în Kenya sau dacă nu cumva era vorba de altceva, o încredere detaşată în valoarea unor idei pe care le socoteau incontestabile. Aş fi înțeles mai bine acum acea pasiune statornică pentru idei care n-a putut fi distrusă complet nici de obscenitățile colonialismului, nici de ororile războiului nazist şi ale Holocaustului, nici de înjosirile

autoritare ale RDG. Pe atunci ştiam foarte puține, aşa că le priveam atitudinea ca pe o excentricitate atrăgătoare în realitatea la scară redusă a acelui apartament din Dresda.

— Aşa ne ia pe sus viața, a spus Elleke odată. Ne ia pe sus aşa, apoi ne dă peste cap şi ne ia din nou pe sus.

Ceea ce n-a spus a fost că în tot acest timp reuşim să ne agățăm de ceva ce are sens.

Mai mult decât orice, amintirile vizitelor mele la ei erau contopite şi modelate de poveştile spuse de Elleke şi ulterior de Jan. Elleke avea douăzeci şi opt de ani când se mutase la Dresda, în casa unde locuiau şi acum, doar că pe atunci o ocupau în întregime, nu fuseseră obligați să se restrângă doar în trei camere. Părinții ei se întorseseră cu o avere considerabilă. Lui Elleke îi era foarte dor de Kenya şi de bărbatul – i-a zâmbit lui Jan – pe care-l lăsase acolo. Îl chema Daniel, şi dacă i-ar fi cerut-o, ar fi rămas cu el.

— Dar atunci nu l-aş mai fi avut pe Jan, şi care ar mai fi fost sensul vieții mele?

În acea perioadă de dor şi nelinişte a început să-şi scrie memoriile despre şederea în Kenya. Părinții ei au încurajat-o din toată inima. Şi lor le era dor de Kenya, iar ceea ce găsiseră în Germania îi zguduise.

Abia ce terminase de scris, că, în august 1938, cererile germane în privința Sudeților au ajuns la apogeu şi crizele s-au succedat până la declanşarea războiului. Elleke refuza să vorbească despre război, mulțumindu-se să clatine din cap şi să-şi ferească privirea. Fratele ei, Joseph, a fost ucis în Africa de Nord, iar tatăl ei a murit înainte de bombardamentul cumplit din 1945. S-a prăbuşit pe stradă, iar nişte trecători l-au adus acasă. Apoi, în 1949 s-a înființat RDG. Acela a fost anul în care a murit mama ei, anul în care le-a fost luată casa şi anul în care l-a cunoscut pe Konrad, tatăl lui Jan.

— El ne-a ajutat să recuperăm apartamentul ăsta.
Acum e mare şef în administrație, dar pe atunci era un simplu profesor de matematică foarte activ în partid, a spus Elleke. Era un om bun, dar nerăbdător şi fără stare. Dornic

să obțină nişte lucruri care pe mine nu mă interesau. Şi poate că înțelegea mai bine decât mine epoca în care trăiam.

— Ce s-a întâmplat cu familia din Cehoslovacia? am întrebat-o.

— Cu toții au fost expulzați după război. Germanii au fost expulzați de peste tot, din Sudeți, din Silezia, din Prusia Orientală. Milioane de oameni. Dresda era un morman uriaş de moloz peste care se târau mii de refugiați. Nevoia noastră insațiabilă de distrugere adusese totul în starea de ruină.

— Şi Beatrice? i-am amintit.

— Bunicul ei era ceh, a spus Elleke zâmbind mulțumită de soarta verişoarei sale.

Ne-a recomandat călduros să facem o excursie până acolo, Jan şi cu mine. Prin urmare, am luat un autobuz până la Most şi apoi ne-am continuat drumul până la Praga, Bratislava, Budapesta, o călătorie parcă nesfârşită, dar minunată până la Zagreb şi un drum plin de nelinişte cu trenul până la Graz, în Austria, înțelesesem încă de dinaintea plecării că Jan plănuia să fugă, şi am mers cu el pentru că eram prietenul lui şi eram tânăr şi atât mă ducea capul şi nu-mi păsa unde ajungeam sau ce avea să mi se întâmple. Am călătorit cu banii pe care-i economisiseră el şi Elleke până am ajuns la granița vest-germană, unde ne-am declarat refugiați din RDG. Am fost trimişi la München, unde am stat trei săptămâni într-un cămin sub pază. În tot acest timp, Jan suferea de dor şi de vinovăție față de Elleke. I-am spus funcționarului de la Imigrări care m-a interogat că voiam să-mi continui drumul spre Anglia, iar el a zâmbit şi a aranjat să primesc o subvenție care mi-a acoperit biletul de tren până la Hamburg. Jan şi cu mine ne-am luat rămas-bun la gara din München; nu ne-am mai văzut, nici n-am mai vorbit de atunci.

— Sper că nu ți-am distrus viața obligându-te să iei parte la aventura asta, mi-a zis.

Nici măcar nu-mi luasem la revedere de la Ali, de teamă c-o să mă convingă să renunț. Uneori mă întreb unde este şi ce

face. M-am gândit la el în 1984, când Sekou Toure a murit şi noul guvern al lui Conteh a deschis porțile închisorilor. Mă întrebam dacă tatăl lui se număra printre cei care, înfometați şi răniți, supraviețuiseră în celulele lugubre şi acum se împleticeau înfricoşați spre lumina unui nou măcel în pregătire. În cele trei luni ale acelei veri călătorisem prin toată Europa Centrală într-un cerc imens; îmi părea rău că nu ajunsesem şi în Bulgaria.

Am ajuns la Plymouth cu sentimentul că făcusem înconjurul lumii. Am debarcat împreună cu membrii echipajului şi am trecut de poartă odată cu ei. Nimeni nu m-a molestat, nimeni nu mi-a cerut să mă prezint. Am mers ore în şir prin oraş, recunoscător pentru norocul incredibil care mă însoțise până atunci în peregrinări. După toate aparențele, nimeni nu era preocupat de soarta mea. Nimeni nu voia să mă alunge ori să mă închidă în vederea unei expulzări ulterioare. Nimeni nu-mi dorea serviciile ori supunerea. Spre sfârşitul după-amiezii a început să cadă o ploaie rece de vară, aşa că am luat-o spre port, neştiind ce trebuia să fac. Poate că trebuia să urc din nou la bord şi să-mi continui călătoria pe mare fără o destinație în minte. Să-mi trăiesc viața astfel până când îmi întâlneam soarta. Teama şi frigul care-mi intrase în oase mă făceau să gândesc aşa. Dar când am ajuns în port mi-am dat seama că vaporul plecase şi călătoria mea luase sfârşit. Un paznic de la poartă m-a întrebat dacă aveam nevoie de ajutor. Când i-am spus numele vaporului pe care-l căutam, m-a dus la sediul poliției portuare.

— Sunt refugiat, i-am zis polițistului sever, cu părul argintiu tuns scurt şi o mustață îngrijită.

Şi-a îndreptat spatele şi şi-a luat o expresie încă şi mai severă, încruntându-se la mine cu o privire bănuitoare.

— Ei bine, domnule, ăsta-i un cuvânt mare, mi-a spus. Din câte am înțeles, eşti marinar, iar vasul pe care lucrai a plecat fără dumneata. Dă-mi datele de identificare, şi o să te ajutăm să-ți regăseşti camarazii.

— Sunt refugiat, am zis. Din RDG.

— De unde? a exclamat întorcându-şi puțin capul cărunt ca să-mi acorde toată atenția urechii stângi, de parcă ar fi vrut să fie sigur că prinde cuvântul problematic pe care-l rostisem.

— Din Germania de Est, am spus.

A râs cu o neîncredere din care răzbătea încântarea, lăsându-se pe spătar şi savurând turnura delicios de comică pe care o luase situația, şi mi l-am imaginat schițând povestea pe care avea s-o compună ulterior pe baza acestui exemplu neaşteptat de farsă a vieții. Am zâmbit la rândul meu şi i-am observat plăcerea că sesizasem gluma, sau pur şi simplu amuzamentul față de postura mea ridicolă.

— *Guten Tag,* mi-a zis.

Am răspuns la întrebările pe care mi le-a adresat, iar peste câteva minute am văzut că ceva din ce spusesem ori făcusem, sau poate ceea ce eram, îi trezise bunăvoința. Poate că schimbarea s-a produs când m-a întrebat câți ani am şi eu am zis optsprezece; atunci a clătinat uşor din cap şi a zâmbit, un zâmbet efemer, crispat, doar un indiciu al simpatiei, însă un zâmbet fără putință de tăgadă. Ca o scurtă strângere de mână care izbuteşte totuşi să transmită prietenie.

— Exact genul de tâmpenie pe care o faci la optsprezece ani, a zis.

Mi-am petrecut noaptea în sediul poliției portuare, recunoscător pentru cafeaua şi sendvişurile pe care polițistul le-a împărțit cu mine. Nu mâncasem nimic de când coborâsem de pe vas. Mi-a cerut să-i povestesc cum a fost în RDG şi în călătoria prin Europa Centrală. Dintr-odată, mi s-a părut ceva grandios. Am descoperit că, pe măsură ce-i descriam traseul, îmi aminteam peisaje şi detalii pe care nu le observasem la momentul respectiv. Sau poate că le adăugam pentru că asta aş fi văzut dacă aş fi fost mai atent. Mă întrerupea din când în când ca să-mi ceară amănunte, dar altfel m-a lăsat să vorbesc, îmboldindu-mă cu întrebări în timp ce şedea comod în enormul lui fotoliu rotativ.

— Cum e în Ungaria? De acolo vin țiganii, nu-i aşa? Mama zicea că avem sânge de țigan, dar, dacă stai să te gândeşti, în fiecare familie se spune că a intrat cândva şi nişte sânge de țigan.

Trebuie să mă fi luat somnul, pentru că în zori m- am trezit singur, învelit cu o pătură. De obicei îmi venea greu să adorm, dar teama şi încordarea mă pleoştiseră.

Îl chema Walter. Înainte să-şi încheie tura mi-a dat numele şi adresa unei organizații pentru refugiați şi mi-a spus să-mi iau tălpăşița.

— Du-te direct la oamenii ăştia şi nu bântui pe străzi. O să găseşti o toaletă publică pe strada principală, chiar în fața porții. Spală-te, mi-a spus sever. Şi să te tunzi. Voi, tinerii, sunteți toți la fel.

TĂCERI

5

Stăteam în fața uşii deschise a apartamentului, sprijinindu-mă de ea cu brațul stâng întins la maximum. Era o poză studiată, o poziție pregătită cu migală. L-am văzut când a ajuns la baza şirului de trepte, oprindu-se o clipă cu mâna dreaptă pe balustradă, scăldat în lumina ferestrei imense de pe palier. Dimineața, razele care treceau printre casele din vecinătate pătrundeau prin acea fereastră, ținând în suspensie, în firicele răsucite, particule de praf şi resturi organice. Spre începutul după-amiezii însă, lumina picura doar pe pereți şi lucea slab şi cenuşiu pe trepte. În nimbul apos al acelei lumini de după-amiază stătea el, cu fața slabă proaspăt bărbierită, cu trupul uşor aplecat înainte. Avea un chip tras, cu o expresie ce denota precauție. Dacă l-aş fi văzut pe stradă, pe o stradă din Anglia, i-aş fi aruncat o a doua privire întrebându-mă dacă-l cunoşteam, dacă era cel care credeam eu că e. Atât de des mi s-a întâmplat să trec pe lângă oameni pe străzile din Anglia şi să fiu surprins de cât de straniu arătau acolo; mă întrebam cu un sentiment de vinovăție dacă-mi erau cunoscuți, când ştiam foarte bine că nu se punea problema. Cred că aş fi trecut şi pe lângă el şi m-aş fi gândit cum, într-un fel bizar, îmi amintea de un tip pe care-l cunoscusem cândva, fără să zăbovesc destul încât să atribui un nume amintirii. Ba poate chiar m-aş fi grăbit să scap de amintire înainte să se consolideze suficient încât să preia frâiele şi să convoace alte gânduri pe care le ascunsesem la loc sigur. Odată cu trecerea timpului, o mulțime de amănunte perfect clare deveniseră difuze şi imprecise. Poate că asta înseamnă să îmbătrâneşti, efectele soarelui şi vijeliilor şterg imaginea linie cu linie, transformând-o în umbra ei difuză. Cu toate astea, după

atâta estompare rămân o mulțime de fragmente din ce în ce mai disparate ale întregului: o privire blândă pe o față dispărută, un miros amintind de o melodie acum inaccesibilă, amintirea unei camere când casa ori situarea ei au fost date uitării, o pajişte pe marginea drumului în mijlocul unui spațiu gol. Aşadar, timpul dezmembrează imaginile prezentului nostru. Sau, dintr-o perspectivă arheologică, e ca şi cum detaliile vieților noastre s-ar fi acumulat în straturi, iar straturile acestea au fost dislocate sub intervenția altor evenimente, însă unele bucățele rămân, rostogolite la întâmplare de colo-colo.

Aş vrea să pot spune că-mi amintesc ochii care mă priveau atunci când stăteam în pragul apartamentului meu, ochi care încercau zadarnic să ascundă totul în spatele unei indiferențe depline, dar cred că aş fi trecut pe lângă ei dacă n-aş fi ştiut că-mi vin în întâmpinare. Le-aş fi simțit dezinteresul hotărât şi l-aş fi reprimat pe al meu. Mi-am desprins mâna de pe tocul uşii când a început să urce ultimele trepte, pregătindu-mă să-l salut. Avea grijă să nu se împiedice, dar acum se grăbea, aşa că a ajuns în fața mea zâmbind larg, cu mâna dreaptă întinsă.

— *Salam alaikum,* a spus, nevrând să-şi asume niciun risc, amânând momentul recunoaşterii cu acest salut atotcuprinzător.

Am încuviințat din cap şi i-am luat mâna fără să-i dau răspunsul obligatoriu. *Alaikum salam.* Am văzut că a observat omisiunea şi am presupus că urma să se arate mai precaut. Precauția părea cea mai bună cale de abordare. Mi-a ținut mâna în timp ce-mi studia fața, palma mea era fragilă şi osoasă şi mare într-a lui, care era caldă şi tremurândă ca trupul unui animăluț în captivitate.

— Latif Mahmud, a zis.

Am încuviințat iarăşi, apoi i-am strâns mâna şi i-am dat drumul.

— Bine ați venit, am spus şi m-am tras într-o parte ca să-l las s-o ia înainte.

Bucătăria era în fața noastră, camera de zi, în stânga şi dormitorul, în dreapta din poziția în care ne aflam, lângă uşă, cu acces la perspectiva lărgită a casei mele. L-am văzut uitându-se rapid în jur şi am remarcat că ochii i s-au oprit asupra unei reproduceri înfățişând o curte andaluză pe care o lipisem pe dulapul de lângă uşa bucătăriei. Şi eu zăbovisem asupra acelei imagini mai devreme, întrebându-mă dacă nu cumva voia să spună mai multe decât la prima vedere, dar în cele din urmă renunțasem cu sentimentul că adâncirea în mister nu ducea nicăieri. De dimineață arsesem levănțică şi răşini parfumate ca să confer locuinței mele mirosul bătrâneții şi al mortalității inevitabile, de parcă aş fi deschis de curând cufărul în care-mi stătea împăturit giulgiul, aşteptând sorocul.

— M-am gândit să vin să te salut, a spus postându-se în fața mea în camera de zi, cu degetele unite la vârfuri. Organizația pentru refugiați m-a contactat acum ceva timp… cu câteva luni în urmă. Cred că ți-au spus. Se gândeau că ai nevoie de un traducător, dar s-a vădit că nu era cazul.

A zâmbit, parcă admirativ față de farsa pe care le-o jucasem.

— Eşti foarte amabil, am zis, zâmbind la rândul meu. În privința englezei, am fost sfătuit să mă prefac că n-o cunosc. „Nu le spune decât că vrei azil, nimic mai mult.” Aşa mi-a spus individul care mi-a vândut biletul. A insistat chiar.

— De ce? m-a întrebat curios, deşi eu însumi aş fi vrut să-l întreb dacă ştia răspunsul. Fără engleză, eşti cu atât mai mult un străin, un refugiat, presupun că eşti mai convingător, a ghicit el. Eşti doar o situație, fără o poveste în spate.

— Pe de altă parte, aşa poți evita să răspunzi la întrebările dificile, am zis. Sau poate că tipul care mi-a vândut biletul mi-a jucat un renghi. Era pus pe şotii, se lăuda cu asta. Insă nu cred că mi-a dăunat până la urmă. Pe deasupra, asta mi-a adus amabila dumitale vizită.

— Ar fi trebuit să vin mai devreme, a spus el. Trebuie să fi trecut vreo şase luni de când eşti aici.

De ce nu venise? Mi-l imaginam luptându-se cu dorința de a mă vizita, eschivându-se, curios şi apoi înfuriat de apariția mea şi de numele meu. Voia să vină, nu voia să vină. Intr-un final, probabil că viața şi-a impus logica haotică şi a dispersat momentul de dorință.

— Aproape şapte luni, am precizat, simțind cum în glas mi se aprindeau scântei. Ți-ai amânat vizita mult timp, Latif Mahmud. Mi-au zis abia acum câteva zile că ai vrea să vii. Rachel. Ea mi-a spus numele dumitale şi că vrei să vii. Deşi mi-a vorbit despre dumneata în urmă cu peste şase luni, când te-a contactat prima oară.

— Ar fi trebuit să vin mai devreme, a spus trăgând de timp, poate gândindu-se că nu-l recunoscusem pentru că-şi schimbase numele sau pentru că părul i se rărise şi încărunțise.

Am avut însă impresia că văd în ochii lui că ştia că ştiu cine e. Acum şedeam în camera de zi, pe scaune plasate în unghi drept unul față de celălalt, având între noi o măsuță dreptunghiulară fără pic de rafinament. Am umplut două ceşti cu cafeaua pe care o făcusem mai devreme şi o ținusem caldă în termos.

— M-a surprins că n-ai venit mai devreme, din curiozitate, să vezi cine a împrumutat numele tatălui dumitale, am zis.

Venise, aşadar, momentul recunoaşterii. Am rămas tăcuți, privindu-ne, şi mă întrebam la ce se gândea, la ce-şi închipuia că mă gândesc eu, stând în fața lui cu un calm desăvârşit. Mă întrebam cu ce scop venise de fapt.

— M-am gândit eu că eşti dumneata, a spus.

Mi-a aşteptat replica afişând un zâmbet resemnat. La rândul meu îl aşteptam să continue, deloc încordat, deloc neliniştit, doar surprins de modul în care descotorosirea de identitățile noastre false îngăduia unor amintiri deopotrivă plăcute şi crude să revină în forță. Era o uşurare să văd acel

zâmbet fin şi resemnarea sau calmul din el. Nu venise să-mi declare război.

— Ce te-a făcut să crezi c-aş fi eu? l-am întrebat pe un ton blând, potolit, suprimându-mi orice inflexiune din voce, deşi eram surprins că vorbise atât de franc. Mi se pare greu de conceput.

A ridicat din umeri.

— Nu ştiu. Un instinct m-a făcut să bănuiesc asta. O asemenea şotie nu putea să vină decât din partea dumitale.

N-am putut să nu zâmbesc încântat că era atât de sincer.

— Trebuie să fi fost instinctul poetului, al clarvăzătorului, din moment ce a fost atât de precis, am spus.

— De unde ştii? m-a întrebat după o scurtă pauză, surprins că eram la curent cu activitatea lui şi gândindu-se că poate ştiam mai multe decât îşi imagina el.

An, cât mă delectam cu aceste schimburi de replici fără noimă, aceste vorbe de duh şi dănțuiri în jurul subiectului, o mică fentă aici, un gest foarte subtil dincolo. Deşi sunt nesatisfăcut de viața mea fără rost şi fără valoare, tot vreau să mă delectez cu absurditatea ei imensă.

— Ah, toată lumea de acasă ştie că eşti un poet remarcabil, am zis, adoptând atitudinea solemnă şi respectuoasă cuvenită situației. Întâi am aflat despre realizările dumitale academice şi de numirea ca profesor la o universitate din Londra. Apoi am auzit că eşti înzestrat cu darul poeziei, artă pe care o practici sub un nume nou. Să fii în stare să scrii poezie de calitate într-o limbă de adopție! Ce ureche muzicală trebuie să ai! Cineva mi-a arătat chiar un poem de-al dumitale într-o revistă pe care i-a trimis-o o rudă. Am fost cu toții foarte mândri. Când Rachel mi-a spus că Latif Mahmud voia să mă viziteze, m-am simțit onorat. Deşi nu ştiam precis când o să vii, eram sigur c-o să apari într-o bună zi.

— Nu sunt nici profesor, nici poet remarcabil, mi-a replicat el sever privind în gol, nemulțumit de măgulirile mele. Am publicat câteva poezii jalnice într-o revistuță care e prea

generoasă ca să poată supraviețui prea mult. Mă mir că a aflat cineva despre ele.

— Ei bine, s-a aflat, am spus.

Eram nedumerit de felul în care se pedepsea pentru acea reuşită, care în definitiv era reală şi-i aparținea, în loc să accepte senin aplauzele. Poate că le luase drept ironie. Asta m-a făcut să mă gândesc că era un om care putea fi foarte crud cu sine însuşi.

— De ce ai luat numele tatălui meu? m-a întrebat privindu-mă în ochi, cerându-mi să mărturisesc, refuzând să se lase dezarmat de politețea mea. După tot ce i-ai făcut, de ce i-ai luat numele? Nu că ar fi ceva sacru în numele acela. Dar vreau să ştiu de ce l-ai ales tocmai pe el. După tot ce i-ai făcut.

Ştiam c-o să-mi pună această întrebare, probabil cu o mânie abia reținută, şi totuşi mi-a venit greu să-i răspund. De ce se întâmplase totul? Ce-i făcusem? Mă obosea deja ceea ce urma să spun, evenimentele care duseseră la acel moment mă storseseră de vlagă. Ştiam însă că trebuia să-i răspund, altfel avea să mă considere un bătrân păcătos şi rău şi să plece cu aceeaşi părere despre mine cu care venise. Şi chiar dacă fusesem păcătos şi rău înainte, maturitatea te face să cauți să explici şi să răscumperi prostia şi răutatea anilor de tinerețe, să-ți îndrepți greşelile şi să primeşti înțelegere. Aveam de dat seamă şi nu mi-aş fi putut dori un confesor mai bun, deoarece şi el avea nevoie să ştie ce ştiam eu, să completeze spațiile goale şi să dea glas tăcerilor din viața lui acolo, în mijlocul pustietății. Aşa credeam.

— Am luat numele tatălui dumitale ca să-mi salvez viața, i-am spus. Era o ironie dulce în faptul acesta, după ce tatăl dumitale aproape că reuşise să mi-o distrugă.

M-am căsătorit în 1963. În acelaşi an am câştigat procesul cu Rajab Shaaban Mahmud pentru dreptul de proprietate asupra casei lui, iar în anul următor britanicii au plecat în pripă, lăsându-ne cu haosul şi violențele care au însoțit

dispariția imperiului lor. Mă îndrăgostisem de ea, de soția mea, deşi eram prea ruşinos ca să-mi exprim sentimentele în acele cuvinte. Îi cunoşteam familia, şi fără îndoială o cunoscusem şi pe ea la un moment dat. Trebuie s-o fi văzut pe când era mică, alergând şi jucându-se pe stradă ca toți ceilalți copii, făcând comisioane pentru mama sau mătuşa ei ori mergând la şcoală în şorțulețul roz- somon şi cămaşa crem. Dar asta se întâmpla cu femeile. La o anumită vârstă dispăreau în casă, şi apoi uitai cum arătau, uitai de existența lor, până ce reapăreau peste câțiva ani ca mirese şi mame. Au venit la magazin să comande o canapea, Salha şi mama ei, şi o voiau tapițată cu stofa de catifea verde-închis pe care o aduseseră cu ele. Era un dar de la o rudă din Mombasa, a spus mama ei, o stofa deosebită, „vedeți ce moale e şi cum se văluresc nuanțele când vă treceți mâna peste ea?" Se gândeau că ar fi fost perfectă pentru tapițarea unei canapele noi. Salha, îmi place la nebunie felul în care trebuie să aspiri finalul numelui, de parcă l-ai suge sau l-ai înghiți. M-am îndrăgostit de ea acolo, în magazin, deşi eram prea insensibil şi prea naiv ca să ştiu că asta mi se întâmplase. Nu vreau să insist prea mult asupra acestui subiect, dar pe atunci n-aş fi avut limbajul necesar pentru a descrie ce se petrecea cu mine. Singurele cuvinte pe care le ştiam m-ar fi făcut să par infantil şi ruşinos. Aveam treizeci şi doi de ani, aceeaşi vârstă ca Nabi Isa Nazarineanul când îşi încheia opera de răspândire a compasiunii şi iubirii pe pământ, dar nu cunoşteam nici măcar silabele care mi-ar fi permis să-mi imaginez afecțiunea necomplicată dintre un bărbat şi o femeie. În loc de asta, am întrebat-o pe mamă dacă avea o musafiră, referindu-mă la Salha. „Nu, nu, ea e fiica mea, Salha. Ai uitat-o deja?" Salha stătea zâmbind lângă ea în timp ce eu mă bâlbâiam încercând să revin la sporovăială obişnuită cu clienții. Poate că locuise o vreme în altă parte, am sugerat. Nu, fusese acasă tot timpul, mi-a răspuns mama ei, ba chiar trecuseră pe la magazin de câteva ori, dar poate că în perioada aceea n-aveam ochi decât pentru afaceri.

Nu mă îndoiesc că au trecut pe la magazin, dar n-aş fi ştiut cine sunt sub metrii aceia de pânză neagră pe care femeile erau obligate să le poarte ca să-şi apere pudoarea. Întotdeauna îmi feream privirea când întâlneam o femeie învelită din cap până-n picioare în *buibui*. Cum poți şti că persoana pe care o priveşti cu o admirație şi o lipsă de respect jenante nu e sora ta sau iubita fratelui tău? N-aveam soră şi nici frate, dar ideea rămânea valabilă. Circulau poveşti despre bărbați care-şi urmăriseră fiicele trecând pe stradă şi-şi exprimaseră zgomotos plăcerea lacomă, numai ca să audă peste o clipă glăsciorul propriei fetițe urându-le în batjocură o zi bună. Aşadar, nu, n-o zărisem pe Salha trecând, şi, în ciuda sugestiei mamei sale că din această cauză nu eram decât un prăvăliaş nesimțit, m-am bucurat că am revăzut-o într-o manieră atât de dramatică atunci când a venit la magazin şi m-am îndrăgostit de ea.

Au mai venit de două ori după aceea, şi o dată mi s-a adresat pe stradă, doar un salut, nimic necuviincios.

— *Hujambo, bwana Saleh?* Sunteți bine, bwana Saleh?

N-am ştiut că e ea până ce n-a vorbit de sub buibui când treceam prin dreptul ei. Apoi i-am recunoscut vocea. O lună mai târziu, când canapeaua era gata, am cerut-o de soție şi am primit un răspuns pozitiv. Peste încă o lună, în noiembrie 1963, ne-am căsătorit. Ziua aceea a fost cea mai fericită din viața mea. Auzisem atâtea poveşti şi eram teribil de stânjenit la vederea acelor stângăcii şi exagerări, dar ziua aceea a fost una de fericire autentică, aşa cum a fost poate pentru toți cei pe care-i crezusem nesinceri.

Voiam o nuntă restrânsă, ceremonia în privat şi apoi doar câțiva oaspeți şi rude pentru o masă de sărbătoare, dar părinții ei nici n-au vrut să audă. Cheltuiala le revenea lor, ca socri mici, mi-a explicat tatăl Salhăi, şi nu era câtuşi de puțin treaba mea. Salha era mezina lor, şi nu voiau să se spună că nu era iubită. Intenționau să se bucure pe deplin de nunta fiicei lor, chiar dacă avea să-i sărăcească. Prin urmare, au organizat o nuntă fastuoasă de trei zile, cu muzică şi cântece

şi dansuri, un banchet cu *biriani*[28] după ceremonie şi o halva comandată anume pentru acea ocazie şi un alai cu muzică şi cântece care s-o aducă pe Salha acasă la mine. În următoarele trei zile a curs cu mâncare, plăcintele *samosa* şi *mahamri,* platouri cu curry şi turte cu susan, înghețată de migdale şi munți de *jelabi*[29], şi s-au perindat o sumedenie de oaspeți, dintre care unii nici măcar nu s-au obosit să se ducă acasă în zilele nunții, nişte pomanagii, după părerea mea. A fost o risipă de mii de şilingi.

Pe de altă parte, mă temeam că o nuntă mare avea să mă pună într-o poziție proastă, deoarece n-aveam o familie, sau n-aveam o familie care să-mi arate vreun pic de bunătate. Şi n-aveam nici prieteni ori cunoştințe apropiate, întrucât chiar şi aceia puțini pe care nu-i neglijasem în decursul timpului îmi deveniseră ostili din cauza casei lui Rajab Shaaban Mahmud. Câştigasem procesul cu numai câteva luni înainte, iar sentimentul general era că greşisem insistând atâta când rezultatul nu putea fi altul decât exproprierea lui Rajab Shaaban Mahmud şi a familiei safe. Cel puțin acesta era sentimentul pe care mi l-au transmis puținii oameni care au abordat subiectul. Erau oameni care aveau o opinie pe orice temă şi nu ezitau să şi-o exprime, oameni umflați de mândrie față de propria agerime, oameni a căror înțelepciune depindea de convingerea că toți ceilalți erau idioți. Nu-mi păsa de judecata lor, dar mă temeam că la fel gândeau şi toți cei care tăceau din politețe. De aceea, când o cerusem pe Salha de soție mă gândisem c-o să fiu refuzat din cauza antipatiei generale cu care eram privit. Mă înşelam însă, şi m-am înşelat în legătură cu nunta. A fost un moment de bucurie extraordinară, o zi mai bună decât toate celelalte, deoarece nu mă simțisem niciodată atât de norocos şi împlinit, atât de bine integrat în rândul oamenilor printre care trăiam.

Ea avea nouăsprezece ani şi eu, treizeci şi doi, o diferență de vârstă mai puțin importantă decât s-ar crede acum. Petrecuse cinci sau şase din acei puțini ani în beznă, crescând şi cocându-se până când un bărbat a venit să-i

ceară mâna. Nu fusese nicăieri, nu citea aproape nimic şi nici măcar nu asculta radioul. Zilele ei se rezumau la munca şi plăcerile gospodăriei şi la dichisite şi găteli pentru a primi vizite sau a merge la alte femei aflate în aceeaşi situație de recluziune. În acest timp, *eu* călătorisem, mă instruisem, oricât de puțin, muncisem pentru britanici şi astfel înțelesesem ceva din funcționarea lumii noastre fără speranță, înființasem o afacere prosperă şi dețineam două case. Abia dacă schimbaserăm două vorbe, nu fuseserăm singuri niciodată înaintea nunții, nici măcar n-o văzusem iară vălul acela negru care o acoperea. Cu toate acestea, am avut noroc şi nu am întâmpinat prea mari greutăți la începutul vieții comune. Îi plăcea casa la fel de mult ca mie şi nimic n-o încânta mai mult decât să stăm în camera de la etaj ascultând radioul sau jucând cărți, cu ambele uşi deschise, cea dinspre verandă cu vedere la ocean şi cealaltă dând spre balconul de deasupra curții interioare. Acolo am vorbit şi ne-am spus lucruri pe care nu ni le comunicaserăm înainte. Atunci mi-am dat seama ce pustie îmi fusese viața până atunci şi am descoperit dulceața tăcerii dintre soți.

Nu eram întotdeauna singuri: musafirii veneau şi plecau după cum e obiceiul pe la noi, mai ales musafire pe care Salha le primea singură. Casa nu mai primise vizitatoare în ultimii ani, de la moartea soacrei mele, şi prezența lor mi se părea o intruziune în spațiile intime ale vieții mele din care eram exclus atunci când soseau. Trebuia să abandonez camerele de la etaj şi să ascult de la parter urcuşurile şi coborâşurile sporovăielii lor necontenite. Salha era obişnuită cu compania lor, poate că fără ea s-ar fi simțit pierdută, deconectată de celelalte familii printre care crescuse şi de bârfele amicale ale acelei lumi limitate. Nu o spun cu ironie. Pe când eu aveam senzația că o țin departe de mine, că mi-o răpesc. Şi mă gândeam că o bat la cap pentru că nu rămâne însărcinată.

Suferea din cauza asta. Cum pierduse trei sarcini în doi ani, suferea şi era nefericită. În acei doi ani am observat că

sănătatea i se deteriora, că era trasă la față şi pierdea în greutate şi adeseori stătea nemişcată, fără cuvinte, plângându-şi durerea. Am stăruit că trebuia să facem totul pentru a o menține sănătoasă, iubită, asta fiind mult mai important decât să avem un copil. Ginecologul care a examinat-o la spital a spus că pântecul ei era întors la un unghi dificil şi că singura ei şansă de a păstra o sarcină era să stea în pat tot timpul. Mă gândeam că femeile o băteau la cap, dar poate că n-o făceau. Asta voia şi ea, nu se putea imagina stearpă. Aceia erau anii de după independență, cărora le-a urmat o perioadă de austeritate, ani de cruzime şi nesiguranță, în niciun caz vremuri în care să aduci pe lume un copil. Dar la trei ani după căsătorie a rămas iarăşi însărcinată şi, respectând indicațiile doctoriței, nu s-a mai dat jos din pat. I-am urmat sfaturile în general, pentru că doctorița nu putea să-şi supravegheze pacienta. Fugise deja din țară, aşa cum făcuseră mulți oameni care-şi puteau câştiga un trai demn în altă parte, aşa ca mama Salhăi s-a mutat la noi ca să aibă grijă de ea.

Salha a fost binecuvântată cu o fiică. Pentru ea fusese un adevărat chin, zăcutul în pat, sarcina, temerile şi lipsurile epocii în care trăiam. Mă temeam pentru ea, mă temeam că fiecare mică problemă avea s-o coste, cum n-aveam nici doctor, nici medicamente, în afară de prafurile şi amestecurile de scoarță de copac pe care mama ei i le cumpăra şi i le administra pe furiş. Insă am fost binecuvântați. Salha bombănea şi-şi rodea unghiile din cauza inactivității forțate, iar corpul i-a devenit iritabil în moduri neaşteptate, dar sănătatea i s-a îmbunătățit în ultimele luni: a luat în greutate şi părea revigorată. Pe deasupra, nu ducea lipsă de companie. În fiecare moment din zi şi din noapte avea alături o prietenă sau pe mama ei, uneori vorbind şi râzând, alteori pufnind mulțumită pe podea lângă patul gravidei. Când a venit pe lume fiica noastră am vrut s-o botez Raiiya, „cetățeană”, ca să fac din viața ei o declarație, o cerere ca liderii noştri să ne trateze cu omenie, ca indigeni şi cetățeni ai țării în care ne

născuserăm. Era un nume cu pedigri, i-am explicat Salhăi, folosit veacuri de-a rândul pentru a-i descrie pe cetățenii popoarelor care fuseseră victime ale cuceririlor. Era adevărat că în acele situații cuceritorii erau musulmani şi cei cuceriți, nu, iar să le oferi învinşilor drepturi după ce le-ai luat libertatea de a-şi duce viața aşa cum găsesc de cuviință nu e o dovadă de mare generozitate, dar ideea de drepturi cetățeneşti era nobilă, şi o puteam folosi în sensul dorit de noi. Salha s-a opus, ar fi fost o provocare, nimeni n-ar fi ştiut cealaltă semnificație, iar numele ar fi supus-o pe fată batjocurii mai târziu în viață. Prin urmare, am numit-o Ruqiya, după fiica pe care a avut-o Profetul cu prima lui soție, Khadija. Casa s-a umplut de țipete şi plânsete, dar şi de bucurie şi transformări neaşteptate. Femeile continuau să vină şi să plece sporovăind şi râzând fără încetare.

— Te-am vizitat odată acasă, mi-a spus Latif Mahmud. Nu ştiu dacă mai ții minte. A fost cu mult timp în urmă. Iar acum, după o viață de om, te vizitez aici, în noua dumitale casă. E ca şi cum o sforicică ți-ar ține gheara legată de pământ, şi tot zgârii împrejur în timp ce-ți închipui că ai zburat peste mări şi țări.

— Îmi aduc aminte, am zis, aşteptând să-mi indice încotro voia s-o apuce cu discuția, dar nu era pregătit.

— Acum, că ai pomenit despre asta, am auzit glasuri de femei atunci când te-am vizitat. Era anul în care am plecat în Germania, mi-a spus pe un ton blajin, cu aerul acela meditativ pe care-l adoptăm când ne privim şinele din trecut în lumina evenimentelor ulterioare şi vedem ce făceam pe atunci şi cum eram. Apoi ne gândim cu durere la naivitatea noastră şi la convingerile de mult pierdute, pe care ne place să ni le amintim ca pe un curaj acum dispărut. În 1966, a continuat el. Am venit acasă la dumneata chiar înainte să plec, cu vreo douăsprezece zile înainte să iau avionul. Era o casă minunată, țin minte curtea interioară pavată cu faianță ornamentală şi balconul cu zăbrele de deasupra ei şi lumina ce se strecura prin ochiurile traforate. Erau ghivece cu

palmieri şi o plantă ce se cățăra pe pereți. Iasomie, cred. E corect? Iasomie era planta acea cățărătoare? Da. Nu cred că mai văzusem o asemenea curte înainte, deşi am mai văzut-o de atunci în fotografii, cu o legendă care suna cam aşa: „O curte interioară tipică dintr-o casă tradițională de pe coastă, cu influențe vizibile din arhitectura islamică maură". Nu mai văzusem până atunci faianță decorativă şi balcoane cu zăbrele, nu într-o casă atât de mică, aşa că nu cred că era atât de tipică. Poate că stilul era mai des întâlnit în alte locuri de pe coastă. Să fie oare aşa? N-am fost în alte părți de pe coastă.

— A, da? Rachel a zis că eşti expert în *regiunea, noastră,* am spus incapabil să-mi ascund surprinderea, deşi mi-am recăpătat spiritul suficient ca să-mi închei comentariul cu o notă de persiflare la adresa lui Rachel.

— Nu sunt expert în nimic, mi-a replicat pufnind autoironie. Predau literatură engleză. N-am fost pe nicăieri cât am locuit acolo, şi de atunci nu m-am mai întors. Nici măcar o dată. Asta s-a întâmplat acum aproape treizeci de ani. Acum, când stau în fața dumitale, revăd casa aceea cu ochii minții. Acum, când mă aflu în cealaltă casă a dumitale, care nu-i la fel de frumoasă ca aceea pe care ai lăsat-o în urmă. A rostit acele cuvinte zâmbind, fără intenția de a mă ofensa. Poate că venirea mea aici e ca vizitarea unui fragment din locul pe care l-am lăsat în urmă. Sună îngrijorător?

— Da, am zis, iar el a încuviințat din cap, însă am văzut că nu terminase de vorbit.

— Mi-a deschis un bărbat. Lucra pentru dumneata, era un fel de om bun la toate, un factotum. Nu ştiu dacă folosesc corect cuvântul acesta. I se spunea Faru. Când a venit la uşă m-a dus cu gândul la acei bawabi încruntați despre care citeşti în *O mie şi una de nopți,* un negru gras care păzeşte locuința stăpânului său.

— Faru, da. Numele lui adevărat era Nuhu.

— Nu ştiu de ce zâmbeşti, a spus abrupt Latif Mahmud încruntându-se până în pragul impoliteții. A aşteptat să-mi

şterg zâmbetul de pe chip, apoi a vorbit mai departe: Poate că ți-l amințeşti cu simpatie. Bawabii din *O mie şi una de nopți* erau castrați în copilărie, aşa că puteau păzi comorile stăpânului fără să cadă pradă ispitei. De asta deveneau graşi şi docili, pentru că nu-i consuma nicio dorință aprigă în vintre. Cum făceau asta în poveşti, după părerea dumitale? îi castrau. Cum crezi că procedau? Cu un scalpel, sau zdrobindu-le testiculele cu o piatră? Nu cu o piatră, asta ar fi creat complicații, răni periculoase. Aşadar, cu scalpelul, aplicau o ştiință a castrării. Toată lumea spunea că Faru era un prădător sexual; poate că ar fi trebuit să te ocupi de asta. Ce s-a ales de el?

— Nuhu nu era sclavul meu, aşa că nu-l puteam ține în frâu sau castra, am zis.

— De ce să-l ții în frâu, când îi puteai folosi urâțenia ca să intimidezi pe toată lumea? a răbufnit el cu o mânie clocotitoare.

Nu mi-a trecut prin minte să-l opresc, să-i spun că mersese prea departe. Şi nu m-am gândit că avea să meargă prea departe, altfel n-ar fi ales să mă viziteze. A continuat:

— La urma urmei era o afacere odioasă, nu-i aşa? Să scotoceşti prin viețile nenorocite ale altora ca să vezi dacă e ceva ce-ai putea vinde, şi Faru era tocmai omul potrivit, nu? Putea să-şi vadă de treburile lui sinistre, lăsându-şi stăpânul să se poarte elegant.

Apoi, de parcă *ar fi mers* prea departe, a bătut în retragere şi n-a mai zis nimic preț de un minut, privind pe fereastră. Şi fereastra avea vedere spre ocean, de departe abia se întrezărea o linie albastră dacă stăteai pe vârfuri, dar într-o zi cu soare puteai observa o rază de lumină reflectându-se pe suprafața metalică a apei. Ziua aceea era însorită, şi am vrut să-i spun asta. Că dacă se ridica pe vârfuri şi privea peste acoperişurile caselor, avea să întrezărească oceanul.

— N-am venit aici după atâția ani ca să mă cert cu dumneata, a spus cu un zâmbet trist, părând dezamăgit de sine însuşi. Zâmbetul era puțin intens, dar i s-a răspândit pe

toată fața şi în ochi. Am venit să te văd, să văd cine eşti. Să văd dacă eşti cine credeam eu că eşti. Nu ca să mă cert, nici ca să fiu nepoliticos în casa dumitale ori ca să pronunț vreo judecată. Deşi nu e întotdeauna posibil să te abții să judeci, oricât ți-ai dori-o. Pur şi simplu, pe drum încoace m-am gândit la el, la Faru al dumitale. Mă gândeam la vizita aceea de demult şi mi-am adus aminte de el şi de felul în care numele se potrivea perfect cu urâțenia lui. Şi cum există întotdeauna oameni ca el, bawabi şi eunuci, lipsiți de orice urmă de spirit, dar zeloşi în răutate, şi cum există întotdeauna oameni dornici să-i folosească.

Am auzit judecata; mai auzisem astfel de judecăți şi înainte şi nu aveam niciun răspuns, cu excepția faptului că şi eu judecasem greşit pe vremuri. Pe de altă parte, nu voiam să plece brusc, furios. Ținând seama de zâmbetul lui împăciuitor, i-am răspuns calm. I-am oferit cafea, pe care a refuzat-o. I-am propus să pun de ceai, deşi nu voiam să mă ridic de pe scaun. Mă simțeam obosit şi demoralizat şi nu ştiam dacă puteam îndura toată cruzimea pe care părea hotărât s-o rememoreze după atâția ani. De asemenea, în ultima vreme mi se întâmplase să simt un fel de gol în brațe şi picioare, de parcă n-ar fi fost nimic acolo în afară de oase. În acele momente mi se părea imposibil să mă mişc. Dar a refuzat şi ceaiul.

— Îl chema Nuhu, tata a fost cel care l-a poreclit Faru. Cu mulți ani în urmă, am zis aşezându-mă mai bine şi adoptând un ton mai lejer. Când tata vindea halva, el şi Nuhu o preparau. De fapt, Nuhu făcea totul, toate corvezile. El tăia lemne pentru cuptor. Trebuia să fie lemn de arbore de cuişoare, tata insista asupra acestui aspect, destul de uscat încât temperatura de coacere să fie cea corectă şi halvaua să fie învăluită în acea aromă unică de lemn de arbore de cuişoare încins. Nuhu cântărea untul clarifiat, amidonul, zahărul, toate trebuind să aibă calitatea şi cantitatea corespunzătoare tipului de halva pe care-l pregăteau în ziua respectivă. Cojea nucile, curăța şi zdrobea mirodeniile.

Pregătirile durau o zi întreagă înainte să se apuce de treaba propriu-zisă. Atunci, Nuhu spăla şi ungea cu grăsime uriaşa tigaie de alamă, cu un diametru de cinci picioare{30}, şi aprindea focul în cuptorul de sub platforma unde şedea tata ca să amestece în halva în văzul trecătorilor. Când tata era gata, Nuhu aducea ingredientele şi le turna în tigaie în timp ce tata învârtea lingura cu coadă lungă. Amândoi erau scăldați în sudoare, din moment ce lucrau atât de aproape de focul intens. Uneori, adesea, oamenii se opreau pe stradă să privească. E nevoie de o pricepere extraordinară ca să amesteci în halva cu linguroiul în timp ce stai în picioare sau aşezat pe platforma aceea având dedesubt un cuptor care duduie. Iar halvaua trebuia amestecată tot timpul ca să obții consistenta potrivită, altfel amidonul şi untul clarifiat se transformau în cocoloaşe într-o clipită. Nuhu era atât de puternic, încât tata îl ridica în slăvi în timp ce amesteca. „Uitați-vă la el, e ca un rinocer.” Aşa şi-a căpătat porecla. „Uitați-vă la *faru* de aici.” Iar Nuhu se umfla în pene şi făcea pe clovnul.

Era doar un băietan când a început să lucreze pentru tata, cu puțin mai mare decât mine. Avea vreo nouă sau zece ani. Eu ar fi trebuit să fac treaba asta, să-l ajut pe tata să prepare halvaua şi apoi să stau în prăvălie într-o salopetă unsuroasă ca s-o vând pe farfurioare sau, pentru acasă, în coşulețe de pai de o jumătate de livră{31}. Dar aveam alte înzestrări, sau cel puțin asta credea mama, Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază. Ea a insistat să merg la şcoală. Prin urmare, Nuhu a făcut halva în toți acei ani şi a stat în prăvălie s-o vândă ori să îndeplinească alte sarcini, şi odată cu trecerea timpului a început să se considere parte din familie. Dacă era de făcut vreo treabă prin gospodărie, o făcea şi pe aceea. Dacă avea impresia că cineva mă maltrata ori mă amenința, se ocupa de respectivii. Asta era rolul pe care şi-l atribuise.

Apoi, pe neaşteptate, tata a murit. Cred că erai prea mic ca să ții minte, şi chiar dacă nu, tot nu e ceva ce ți-ai aminti după atâția ani. Dintr-odată, într-o dimineață devreme, s-a

ridicat în capul oaselor şi a vomitat violent, fără oprire, după care a murit. Nu era tânăr, dar nu se simțise rău, aşa că moartea lui ne-a luat prin surprindere. Chiar se recăsătorise cu vreo zece ani în urmă, mult timp după moartea mamei, Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază. Atunci ne-am mutat în casa pe care ai vizitat-o dumneata. Eram plecat la studii, şi când m-am întors am descoperit că ne mutaserăm şi că aveam o mamă vitregă. Oricum, după ce a murit tata am închis afacerea cu halva. Nu ştiu dacă Nuhu s-a gândit că asta o să se întâmple vreodată, dar când am luat decizia s-a trezit că nu mai avea nimic de făcut. Mi-am dat seama atunci că nu ştiam nici măcar unde locuia sau dacă avea o familie. S-a vădit că stătea într-o cameră închiriată într-o casă din Mbuyuni, iar familia lui era în Pemba. Muncise toată viața pentru tata, iar acum avea să muncească pentru mine, orice i-aş fi dat de făcut. Nu puteam să-i spun să plece pur şi simplu. Deretica prin magazin, făcea comisioane, transporta mobila în depozit sau la clienți. În fiecare dimineață se înființa la serviciu şi-şi găsea ceva de făcut, indiferent dacă i-o ceream eu sau nu. Dacă a fost un bawab pentru comorile stăpânului său, s-a numit singur în postul ăsta.

— Îl faci să pară pe de-a-ntregul o victimă, a spus Latif Mahmud cu o grimasă care m-a făcut să mă simt un născocitor, autorul unor poveşti care să mă pună într-o lumină bună. Oprimat în aşa măsură, încât e de-a dreptul nobil. Ba, mergi până acolo încât să te prezinți ca unul care a profitat de pe urma tragediei lui. Şi totuşi trebuie să-l fi văzut zbierând amenințător şi persecutând, trebuie să-l fi auzit vorbind cu alți indivizi de teapa lui în timp ce umblau țanțoş pe stradă. Trebuie să fi ştiut că vâna băieței pe care-i tortura o săptămână după alta oferindu-le monede şi pachete de halva până când cedau sau când interesul lui obliga pe altcineva să-i facă să cedeze, după care bieții copii, copleşiți de ruşine, le cedau şi altora. El şi alții ca el, care se considerau puternici şi virili pentru că puteau să hărțuiască şi să chinuie şi să intimideze nişte băieței până când îi sileau

să li se supună. Trebuie să fi ştiut asta. Când am venit acasă la dumneata cu atâția ani în urmă, asta am văzut. Nu victima privată de copilărie care trebuise să muncească în prăvălia tatălui dumitale în timp ce dumneata mergeai la şcoală. Am văzut un canibal care se delecta cu cruzimea lui, un torționar al celor firavi şi sărmani. Of, Doamne, iar am devenit certăreț!

— Poate că dorința de a te certa cu mine e inevitabilă, am zis.

— Aş prefera să nu, a spus zâmbind.

L-am privit lung o clipă, ca să mă asigur.

— Bartleby, am zis.

Fără să vreau, cuvântul îmi ieşise ca o şoaptă înăbuşită.

— „Bartleby, copistul", a spus cu un zâmbet larg, cu riduri de plăcută surprindere în jurul ochilor, dintr-odată în culmea fericirii. Cunoşti povestirea! E minunată. Îți place? Şi dumitale îți place, se vede. Autoritatea impasibilă a înfrângerii acelui om, zădărnicia nobilă a vieții lui! Spune-mi cum ai ajuns s-o citeşti. Ai studiat-o? Cu ani în urmă, când mi-am început cariera de profesor, obişnuiam s-o predau.

— Am citit-o pur şi simplu. Acum mult timp. Mă alegeam cu un număr uimitor de cărți când cumpăram conținutul unei case, mai ales când britanicii îşi făceau bagajele să plece. Am activat în acea profesie chiar în perioada când ei plecau, aşa că, din multe puncte de vedere, au fost cei mai buni clienți ai mei, de la care am învățat foarte multe.

— Da, lumea vorbea că-ți plac foarte mult britanicii, a spus el cu un zâmbet oprit la colțurile gurii, semn că afirmația avea şi un subînțeles.

— Ştiu, am zis.

— De fapt, zvonurile erau mai rele de atât, a spus rânjind acum, neputându-se abține să nu repete ceea ce auzise de la tatăl lui. Se zicea că-i lingi în fund pe britanici, că eşti un lacheu de-al colonişti lor.

— Da, ştiu, am zis, fără să adaug că tatăl lui, Rajab Shaaban Mahmud, fusese cel care iscase acele bârfe şi că, pe deasupra, pretinsese că le făceam rost de femei britanicilor şi

că spionam pentru ei şi le făceam o mulțime de alte servicii. Le vindeam mobilă şi le cumpăram lucrurile din casă când erau gata de plecare, i-am explicat. Dar ştiu că umblau tot felul de poveşti. Oricum, uneori cumpăram cărți de la ei. Nu sute, ci o duzină aici, alte câteva dincolo. Cred că unele erau pur şi simplu lăsate de la un oficial la altul, ca parte din mobilier. N-ar fi putut să le lase în urmă dacă s-ar fi gândit că au vreo valoare. Le plăceau tare mult cărțile, îți dădeai seama din numărul şi varietatea celor pe care le împachetau cu grijă ca să le ia cu ei. Poate că se plictisiseră de cele pe care mi le vindeau, sau poate că mai aveau un exemplar acasă. Le-am păstrat gândindu-mă că, într-o bună zi, când o să am timp, o să le citesc pe toate, sau măcar o să încerc.

— Ce fel de cărți erau? m-a întrebat încă zâmbind, încă reflectând la acele acuzații înverşunate.

— În majoritate, nimic surprinzător: antologii de poezie, aventuri coloniale şi cărți pentru copii, unele fiindu-mi deja familiare din educația noastră colonizată. Rudyard Kipling şi Rider Haggard şi G.A. Henry. O mulțime de cărți de Kipling, ca şi când s-ar fi plictisit de ele. Şi *Originea speciilor,* câteva exemplare, şi cărți informative dintr-o epocă mai plină de certitudini, *Istoria lumii,* lucruri de genul ăsta, şi nişte atlase vechi. Atlasele erau foarte interesante, reflectau o asemenea competitivitate! Nu mă refer doar la ce proporție din lume e colorată în roşu, ci la faptul că paginile cu ilustrații erau ordonate ca un clasament: cel mai înalt munte din lume este în Imperiul Britanic, apoi o pagină cu alți munți şi imperiile din care făceau parte, cea mai înaltă cascadă din lume, cel mai lung fluviu, cea mai adâncă mare, cel mai uscat deşert. Şi ilustrații cu locuitorii tuturor acelor munți, fluvii şi deşerturi, fețe îmbătrânite cu ochii mijiți ca să se apere de soarele montan, copilaşi fusiformi cu burți imense în savană, toți aproape goi şi ținând câte un mănunchi de bete, țărani cu turban pe malul râului, acționând o moară de apă. Dar printre acele cărți am găsit povestirile lui Herman Melville. Nu auzisem niciodată de el şi n-am apucat să-i termin povestirile

atunci, deşi am reuşit mai târziu. În perioada aceea am citit „Bartleby, copistul” şi mi s-a părut foarte emoționantă. Printr-o coincidență, cineva mi-a amintit de ea când am ajuns aici, şi de atunci nu pot să mi-o scot din minte. Îmi revine în memorie din când în când.

„Era vreo carte printre posesiunile noastre?” Cred că am văzut gândul licărindu-i în ochi. Nu țin minte dacă era vreuna. Şi-a plecat privirea şi şi-a sprijinit bărbia în palmă, un gest de o delicatețe şi o stăpânire de sine incredibile.

— Se întâmpla ca oamenii să vină să-şi ceară lucrurile înapoi aşa cum am făcut eu? m-a întrebat, în fine pregătit să deschidă subiectul. Îți aminteşti?

— Nu, niciodată, am zis. Oamenii vindeau pentru că aveau nevoie să vândă sau pentru că voiau să scape de o mobilă care nu le mai plăcea. Era o afacere.

— Măsuța de abanos care-i aparținea lui Hassan, fratele meu. Ți-o aminteşti? Am venit s-o cer înapoi. Ții minte? a spus, cu bărbia încă în palmă. Apoi s-a îndreptat de spate şi m-a privit stăruitor, silindu-se să fie impertinent. Cea pe care i-a dat-o prietenul dumitale Hussein înainte să-l răpească. Acum treizeci şi patru de ani. A trecut atâta vreme, şi totuşi lucrurile astea mă macină. N-am primit nicio veste de la el de atunci. N-a trimis vorbă niciodată, cel puțin cât eram eu acolo. De ce nu i-ai dat mamei măsuța aceea? De ce? Aveai casa, mobila, toate prostiile. Aveai deja o casă frumoasă, o soție, o fiică pe nume Ruqiya, pe care ai botezat-o după fiica Profetului cu Khadija. De ce ți-a trebuit şi măsuța aceea?

— Nu ştiu, i-am răspuns. Din lăcomie. Meschinărie. Era o afacere. Mi-aş dori s-o fi dat înapoi.

Expresia lui m-a făcut să bănuiesc că ştia mai puțin decât credeam. Din ochii lui răzbătea durerea pentru sine însuşi, pentru ruşinea pe care o suferise în cursul acelei vizite. Şi durerea pentru fratele lui, care fugise după iubitul său persan. Nu era nicio durere pentru meschinăria cu care îi reținusem masa, o meschinărie pentru care aveam să plătesc scump. În ochii lui se citea o suferință pentru sine însuşi şi

pentru faptul că nu-i păsa mai mult de ceea ce lăsase în urmă. Aşa mi se părea.

— Acum treizeci şi patru de ani. S-a întors vreodată? Hassan. N-am auzit nimic de la nimeni. Nu ştiu nici măcar dacă a ajuns vreo veste despre el, a spus.

Am aşteptat o clipă lungă. Întrucât n-a continuat, am zis:

— Îți pot oferi o cafea?

A observat că schimbasem subiectul şi l-am văzut scăpând un oftat, ca şi cum la urma urmei nu voia realmente să afle ce se întâmplase cu fratele lui.

— Nu, mulțumesc, nu mai vreau cafea. Mulțumesc, dar nu pot să mai stau mult. Fiica dumitale, Ruqiya, câți ani o fi având acum? Vreo treizeci?

— A murit înainte să împlinească doi ani, am zis. Mi se pare absurd s-o numesc „fiica mea". N-a trăit mult. A murit când nu eram acolo, la fel şi mama ei, Salha.

Iubirile mele.

*

Ruqiya s-a născut pe 24 ianuarie 1967. Prin urmare, Salha trebuie să fi fost la pat când el a venit la mine acasă să ceară măsuța, aşa că vocile pe care le-a auzit le aparțineau probabil ei şi mamei sale ori uneia dintre numeroasele musafire. Am cunoscut-o atât de puțin timp, iar acum mi se pare că am ştiut mereu că aveam s-o pierd, încât uneori mă tem că mi-am imaginat-o sau am visat-o. După cei patru ani petrecuți împreună am avut parte de atâtea năluciri, încât nu mai ştiu sigur ce s-a întâmplat cu adevărat şi ce m-a bântuit în coşmaruri. Pare mai reală atunci când alții vorbesc despre ea şi menționează un lucru pe care l-a făcut, un moment pe care şi-l amintesc din perioada când am cunoscut-o.

Acum, după atâta vreme, mi se pare că m-am arătat nepermis de supărăcios refuzând să restitui măsuța aceea. Ar fi fost un semn de politețe, de generozitate, chiar de civilizație, s-o dau înapoi fără nicio discuție. Am făcut ce-am făcut dintr-

un impuls de enervare, deşi pe vremea aceea mă credeam deasupra situației, refuzând să iau parte la certurile aprige care precedaseră momentul respectiv.

Atunci când Hussein mi-a cerut împrumutul m-am simțit flatat. Omul acela avea o tolbă de poveşti despre ținuturi splendide şi îndepărtate care pentru mine erau doar semne pe hartă, locuri frumoase tocmai pentru că erau îndepărtate şi legendare. Chiar dacă nu fusese el însuşi peste tot, poveştile îl aveau ca personaj şi-l făceau să pară un călător cu experiență. De asemenea, istorisea cu o camaraderie intimă, în engleză, intensificând sentimentul amândurora că pe amândoi ne despărțea ceva de locul în care ne aflam – locul mărunt, neîngrijit, strâmt în care ne aflam. Am crezut că sentimentul acelei diferențe ne-a împrietenit. Mă sedusese. Cerându-mi împrumutul mă ridica şi pe mine la rangul de om de lume, îmi oferea încrederea lui, o îmbrățişare. Pe de altă parte, aveam banii respectivi. Mă descurcasem bine, iar când m-a rugat nu m-am putut abține să nu mă împăunez puțin. Dar, deşi eram sedus, nu cred c-aş fi acceptat să-i dau împrumutul dacă n-aş fi fost convins că Hussein avea să mi-l restituie în anul următor. Am crezut asta, cel puțin un timp, cu toate că auzisem bârfele despre interesul pe care i-l purta tânărului. Nu-mi păsa de casa lui Rajab Shaaban Mahmud sau de lucrurile din ea. N-aveam habar de tulburarea pe care avea s-o provoace Hussein în sânul acelei familii, de faptul că avea să-l ia pe tânăr cu el şi s-o oblige pe mamă să se supună unei asemenea umilințe, după care să vorbească despre faptele sale unor bărbați cărora escapadele lui li se păreau amuzante şi care aveau să ducă povestea mai departe cu zâmbete batjocoritoare. Toate acestea au ieşit la iveală după ce a plecat şi după ce tânărul a dispărut fără să lase vorbă nimănui. Poate că Hussein îşi pusese admiratorii să jure că vor păstra secretul până când ajungea la loc sigur, sau poate că, aşa cum se întâmplă cu scandalurile, a durat ceva până să se răspândească detaliile, sau poate că toate sunt doar nişte născociri.

M-am aplecat puțin în față, exprimându-mă în aceeaşi măsură prin gesturi ca prin cuvinte şi tăcere. Cunoştea o parte din ceea ce urma să spun şi nu i-am vorbit exact în forma în care povestesc aici, dar în mod cert m-am aplecat puțin în față. E insuportabil să auzi unele lucruri rostite cu glas tare. Aşa că am aşteptat, mişcându-mă foarte încet, să mă lămuresc cum îmi percepea mesajul. Când a încuviințat din cap, am vorbit mai departe.

Aceasta este povestea, repetată în discuții conviviale în jurul ceştilor de cafea şi reluată cu delectare şi simțul dreptății: că Hussein îi dăduse târcoale tânărului până reuşise să-l facă să cedeze în timp ce locuia în casa lor, iar mama, intrată la bănuieli, i se oferise ca să-i lase în pace fiul. Circulau deja zvonuri despre ea, aşa că această purtare neruşinată era întrucâtva plauzibilă. Hussein i-a acceptat oferta. Se dădeau chiar detalii despre ce-a pus-o să facă, iar orice detaliu în astfel de chestiuni nu poate fi decât dezonorant. Aceasta a fost perioada când Hussein a făcut înțelegerea cu Rajab Shaaban Mahmud, luându-l partener intr-o afacere în virtutea unui împrumut pe care avea să-l negocieze el, garantat cu casa. Când s-a întors în anul următor, a anunțat că afacerea mergea cam prost, dar nu erau motive de panică. Între timp, a continuat să-l seducă pe tânăr şi a aranjat în secret ca acesta să-l urmeze în Bahrain. La sfârşitul musimului s-a întors în Bahrain, iar tânărul a dispărut. Aceasta era povestea.

Era musimul din 1960, anul în care l-am cunoscut şi ne-am împrietenit, anul în care a venit să-mi ceară un împrumut, dându-mi în schimb, pe post de garanție, acordul cu Rajab Shaaban Mahmud. Ar fi trebuit să fiu mai prudent, dar n-am fost. M-am gândit că avea să fie o înțelegere cu martori, potrivit legii, şi că anul următor avea să-mi aducă banii şi să recupereze garanția.

Când a devenit cunoscută povestea relațiilor sale amoroase, mi-am dat seama că Hussein n-avea să se întoarcă şi că, la rândul meu, fusesem păcălit şi sedus. După toate probabilitățile, nu exista nicio afacere, iar acordul cu Rajab Shaaban Mahmud era un exemplu odios de farsă răutăcioasă, o ficțiune menită să-l facă de ruşine pe încornorat, determinându-l să-şi amaneteze casa. Cred că Hussein n-a mințit atunci când a spus că nu avea de gând să-l execute pe Rajab Shaaban Mahmud. Era probabil doar o speculație, un capriciu, o dorință de a-l umili în timp ce Hussein îşi făcea mendrele cu oamenii cei mai dragi lui Mahmud. Apoi însă m-a cunoscut pe mine, novice în afaceri, fără legături sau prestigiu, şi ceva a încolțit în creierul lui fertil; prin urmare, mi-a fluturat prin față documentul şi m-a convins să-i dau mii de şilingi, promițându-mi că mi-i va înapoia.

Pornisem bine în afaceri, dar norocul mă părăsise, aşa că pierderea acelor bani a reprezentat o lovitură destul de grea. Alegerile din martie 1962, cu care britanicii ne pregăteau pentru un fel de autonomie minimă, s-au soldat cu revolte, crime şi declararea stării de urgență. Trupe bine instruite, trupe britanice, au trebuit să fie aduse ca să reinstaureze ordinea şi să-i ajute pe soldații din King's African Rifles veniți pe calea aerului din Kenya. Asta a fost prea mult pentru conducătorii noştri, care, odată ce şi-au vârât turma iarăşi în țarc, au început negocierile pentru independență. În acea atmosferă de plecare a coloniştilor, nimeni nu era interesat să cumpere mărfuri rare şi scumpe; desigur, nici vasele de croazieră nu mai făceau escale de o zi. Toate acestea au adus sfârşitul acelei linii de afaceri. M-am gândit că acum trebuia să mă extind în domeniul fabricării de mobilă, sau cel puțin să ameliorez calitatea pieselor pe care le fabricam pentru clientela locală. În acest scop aveam nevoie să investesc în echipamente, mână de lucru calificată şi o hală nouă. Tâmplarii mei lucrau manual. Debitau şi rindeluiau manual şi vopseau şi lăcuiau cu mari eforturi şi uneori cu stângăcie. Stilurile se schimbau, iar ca să obțin formele şi netezimea

acum la modă, aveam nevoie de noi utilaje. M-am dus la Dar es Salaam ca să văd ce făceau marii producători de acolo. Erau cu toții indieni şi cu toții se plângeau de mersul afacerilor şi al politicii. Viețile şi firmele lor erau, după toate aparențele, într-o stare perpetuă de colaps iminent. Mie mi se păreau înfloritori şi secretoşi ca întotdeauna, astfel că, din pură obişnuință, nu-mi puteau dezvălui mai mult decât jumătăți de adevăr. Am aflat totuşi destule ca să fac un plan de investiții şi să estimez suma de care aveam nevoie.

După alegerile din 1961, cum Hussein nu dăduse niciun semn de viață, i-am scris în Bahrain. I-am mulțumit pentru harta oferită în dar şi i-am spus câtă plăcere îmi făcuse. Apoi l-am întrebat dacă putea să-mi restituie împrumutul, explicându-i de ce aveam nevoie de bani. Nu mi-a răspuns, după cum n-a răspuns nici scrisorii pe care i-am cerut unui avocat să i-o adreseze. Eram în impas. Cam prin iulie în acel an i-am trimis vorbă lui Rajab Shaaban Mahmud, cerându-i o întrevedere ca să discutăm unele chestiuni de afaceri. Asta era ideea pe care o aveam în minte, şi chiar şi astăzi mi se pare una înțeleaptă şi onorabilă. Aveam să-i explic cum ajunsese în posesia mea acordul pe care-l încheiase cu Hussein. Fără îndoială, nu ştia că, într-un fel, îl cumpărasem de la acesta. Aveam să-i explic apoi că n-aveam nicio dorință să pun stăpânire pe casa lui sau pe lucrurile din ea, dar îmi trebuiau bani ca să investesc în firmă, anticipând schimbările care urmau să se producă odată cu obținerea independenței. Intenționam să solicit în numele lui un împrumut bancar garantând cu casa. Banca nu avea de unde să ştie că imobilul respectiv îmi fusese deja ipotecat mie, şi de îndată ce îmi aproba creditul, aveam să rup înțelegerea pe care o făcuse cu Hussein şi pe cea încheiată între Hussein şi mine, trecând împrumutul către acesta la capitolul „pierderi”. Aveam să închei un nou acord cu el, cu Rajab Shaaban Mahmud, prin care mă angajam să achit creditul bancar pe care-l luase pentru mine în rate convenite pe un număr de ani, punând gaj firma mea. Astfel avea să-şi recapete dreptul de

proprietate asupra casei, deşi ar fi fost ipotecată la bancă, iar eu puteam să investesc în afacere şi să restitui împrumutul făcut pe numele lui. Nu pierdea nimic şi avea să-şi recupereze casa fără niciun cost. Propunerea mea nu implica niciun artificiu contabil sau vicleşug pe sub mână.

L-am trimis pe Nuhu acasă la el cu mesajul că voiam să discutăm şi că i-aş fi fost recunoscător dacă trecea pe la mine atunci când avea timp. Nuhu n-a adus niciun răspuns, zicându-mi doar că Rajab Shaaban Mahmud îl ascultase, apoi îi mulțumise şi închisese uşa. Mă nemulțumea faptul că eram obligat să am de-a face cu el, deoarece nu era un om la care să țin ori pe care să-l respect. Înainte ca dezastrul să se prăvălească asupra familiei lui, afişa o aparență de modestie, dar mereu cu o expresie îndureratã, de parcă ar fi crezut că viața îl nedreptățise. În timpul zilei lăsa impresia că un zgomot brusc avea să-l facă să tresară, iar seara cutreiera pe străzi, căutând femei care să-i facă favoruri pentru bani, după care se ducea să bea. Să bei alcool în locul acela, după ce Dumnezeu interzisese consumul, însemna să nu te temi de oprobriu, să fii teribil de nechibzuit, deoarece îi invitai practic pe toți să-şi bată joc de tine şi să te persecute. Fiecare trebuie să-i dea seamă lui
Dumnezeu mai devreme sau mai târziu, şi e o chestiune între omul respectiv şi Creatorul său, dar să te duci să bei în orăşelul acela echivala cu renunțarea la orice drept de a fi respectat.

Tatăl lui, Shaaban, fusese la fel, dar lumea vorbea că se purta aşa din cauză că bunicul Mahmud fusese un sfânt. Uneori aşa mergeau lucrurile, copiii oamenilor pioşi erau ticăloşia întruchipată, ca şi când Satana i-ar fi ales personal pentru viciu şi păcat, ca să dea în vileag subțirimea hotărârii omeneşti şi să demonstreze puterea răului. Iar Shaaban Mahmud şi-a săvârşit păcatele fără pic de ruşine, bălăbănindu-se beat pe ulițe, cântând din toți bojocii la orice oră din noapte, mergând la bordeluri, locuind practic într-unul, şi, pe timpul zilei, plimbându-se cu aerul important al

unuia care se privea într-o lumină foarte bună. A murit la patruzeci şi ceva de ani, cu un an înaintea sfântului său tată, scutind pe toată lumea de necazuri. Rajab Shaaban Mahmud trebuie să fi avut şapte sau opt ani când s-a dus tatăl său, cu un an mai mare decât mine. Țin minte că, din nu ştiu ce motiv, eram înspăimântat de Shaaban Mahmud. Dacă-l vedeam pe stradă, o rupeam la fugă în direcția opusă fără pic de ezitare sau demnitate; oricum, la vârsta aceea n-aveam nicio idee despre demnitate. Ştia că mă temeam de el, şi o dată a venit tiptil în spatele meu pe când mă jucam cu alți copii sub arborele *neem* clin fața postului de poliție şi mi-a pus mâinile pe umeri, numai ca să mă audă țipând şi să mă vadă luând-o la sănătoasa. Apoi a râs împreună cu trecătorii de evadarea mea ridicolă.

Nu ştiam de ce se purta la fel şi fiul lui, Rajab Shaaban Mahmud. Lucrurile trebuie să fi evoluat încet, pe nesimțite. Şi tuturor le era clar că se ruşina de această slăbiciune. Apoi, când s-au iscat zvonurile despre nevasta lui, toată lumea a zis că aşa merita. Femeia îşi pierduse respectul față de el şi față de sine însăşi. Mai bine că bunicul lui nu mai trăia ca să vadă o asemenea ticăloşie. Nu ştiu cât de adevărate erau toate aceste poveşti. Nu l-am văzut niciodată preacurvind sau bând alcool, dar asta se spunea despre el, şi cumva mă gândeam că bârfele aveau drept cauză propria lui neghiobie, indiferent cât erau de aproape de realitate. Apoi, când dezastrul i-a lovit familia, s-a întors spre religie cu un asemenea zel, încât mi-era jenă să-l privesc. Atitudinea lui a devenit şi mai smerită, vocea i s-a transformat într-un scâncet; pe deasupra, mergea cu capul plecat şi întors într-o parte, ca o victimă în drum spre altarul de jertfire. Îşi etala suferința cu o aroganță strigătoare la cer, de parcă tot ce se întâmplase era din vina lui şi menit să-l pedepsească. După serviciu era de găsit la moschee, unde citea şi se ruga, purtându-se ca şi când ar fi fost deja în purgatoriu, ducându-şi viața ca pe o sinucidere lentă. Mă întreb de atunci dacă nu cumva nefericirea şi umilința şi dezonoarea pe care le-a suferit din cauza lui

Hussein i-au luat mințile, i-au luat simțul echilibrului între lucruri.

Cu toate acestea, i se făcuse o nedreptate, iar propunerea pe care voiam să i-o fac nu era uşor de înghițit, chiar dacă era rezonabilă. În plus, considera că îl nedreptățisem în alte feluri, deşi pe atunci nu-mi dădeam seama în ce măsură îmi mai purta pică. Prin urmare, după ce au trecut câteva zile şi n-am primit nicio veste de la el, l-am abordat într-o seară la moschee, după rugăciunile de *maghrib.* Mă duceam la moschee când puteam, bizuindu-mă pe înțelegerea lui Dumnezeu în zilele în care nu reuşeam să-i îndeplinesc cererea la timp. În felul acesta acumulam o datorie imensă față de Creatorul meu. Mă aşteptam să-l găsesc pe Rajab Shaaban Mahmud în locul lui obişnuit, la un pas sau doi de *mihrab*[32]. L-am întrebat dacă puteam trece pe la el ca să discutăm o chestiune care ne privea pe amândoi sau dacă avea timp să vină pe la magazin a doua zi după prânz, atunci când el se întorcea de la muncă, iar eu închideam prăvălia pentru două ore deoarece toată lumea dormea ca să se ascundă de căldura după-amiezii. *„Haya”,* mi-a răspuns. Avea să vină.

Am lăsat o uşă întredeschisă, astfel ca niciun trecător să nu-şi închipuie că şuşoteam ceva necuviincios; pe deasupra, astfel ne venea şi puțin aer din stradă. S-a aşezat pe băncuța de lemn unde-mi pofteam de obicei vizitatorii, o piesă delicată, pliantă, uşor curbată ca să susțină bine spinarea şi şezutul, dându-ți impresia că stinghiile se mişcau puțin ca să-ți asigure o poziție cât mai confortabilă. Bara de deasupra spătarului era decorată cu o dantelărie din alamă, iar cadrul pliant era făcut din fier forjat vopsit în negru. Banca îi aparținuse cândva unui bancher din Gujarat care a fost foarte prosper înainte de izbucnirea războiului în 1939, dar a sărăcit după aceea. Numele lui era încă gravat pe plăcuța de alamă montată în centrul spătarului, cu inscripția „1926”, poate anul când puterea lui fusese la apogeu. Mi-a parvenit atunci când unul dintre urmaşii lui, agent de voiaj, a hotărât să-şi

modernizeze biroul şi mi-a dat banca şi încă vreo două piese ca plată parțială pentru lucrările pe care urmau să le efectueze tâmplarii mei. Rajab Shaaban Mahmud şedea pe această rămăşiță superbă cu ochii plecați şi capul întors într-o parte. M-am aşezat aproape de el, pe un scaun din fața biroului meu. Nu mă simțeam deloc încurajat de atitudinea lui.

Era o după-amiază foarte călduroasă, abia începuse *kaskazi,* când marea devine agitată şi vânturile îşi schimbă direcția spre nord-est, stabilizându-se în perioada musonului. Dintr-un urcior de lut am umplut două pahare cu apă în care pusesem răşină aromatică. Îmi place apa servită în felul acesta, cu răcoarea aparte a lutului şi parfumul şi gustul condimentat al răşinii. Am început prin a-i explica în ce mod dădusem peste înțelegerea pe care o încheiase cu Hussein. După cum bănuiam, nu ştia că documentul se afla în posesia mea. M-a privit surprins şi poate puțin îngrozit, şi preț de o clipă am crezut c-o să izbucnească în plâns sau c-o să scoată un țipăt şi o s-o ia la fugă. Atunci când am ajuns la propunerea pe care voiam să i-o fac, s-a încruntat uşor şi şi-a coborât iarăşi ochii. Hotărâsem să-mi expun propunerea sec, fără vreo încercare de a-l convinge sau de a înfrumuseța situația, şi să-i las răgazul să răspundă. Mă aşteptam să se opună, dar, sincer, nu credeam că avea de ales. A refuzat, desigur.

A rămas tăcut un minut sau două după ce am terminat, cu privirea plecată în continuare, invitându-mă parcă să spun mai multe. Apoi, uitându-se în ochii mei, a zis că nu-i venea să creadă că mă auzise rostind asemenea lucruri. Cum puteam să stau acolo, lângă el, şi să spun aşa ceva după tot ce pățiseră el şi ai lui? Fără îndoială, plănuisem totul de la bun început, împreună cu mincinosul acela nenorocit, câinele acela, întruchiparea răului. Nu i-a pronunțat numele. Trebuie să fi aranjat totul între noi de la capăt. Şi a ținut-o tot aşa.

— Nu-mi vine să cred că mi-ai spus toate astea, chiar nu-mi vine să cred. Trebuie să fi plănuit totul din prima clipă.

De câte ori încercam să vorbesc, îşi repezea arătătorul spre mine în semn de avertisment. „Taci!” Sudoarea i se adunase în broboane pe frunte şi-i şiroia pe obraji. Ochii îi ieşeau din orbite de mânie, iar între frazele pline de revoltă murmura rugăciuni menite să-l potolească. Atunci când, în fine, a făcut o pauză, am încercat să-i explic că n-aş fi putut plănui să pierd o sumă atât de mare de bani şi că acordul sugerat de mine implica doar un risc teoretic pentru el, din moment ce, în virtutea înțelegerii dintre *noi,* firma mea avea să garanteze împrumutul pe care-l lua el de la bancă. Nu cred că a auzit nici măcar un cuvânt din tot ce-am spus.

Când am terminat a sărit în picioare şi a întins brațul ca un prinț dintr-un film melodramatic, țintuindu-mă acuzator cu degetul.

— Eşti un hoț, a zis. Ai furat casa mătuşii mele, iar acum vrei să mi-o furi pe a mea. Ce v-am făcut, ție şi neamului tău, de eşti atât de dornic de răzbunare? Sau ne socoteşti slabi şi neghiobi? Eşti un hoț.

De acum răcnea de-a binelea, arătându-mă cu degetul şi scuipându-mă, retrăgându-se cu spatele spre uşă de parcă s-ar fi temut că aveam să mă ridic şi să-l atac. A deschis violent uşa şi a rămas câteva clipe în prag.

— Câine hoț, a mârâit ca o binecuvântare finală. Ne-ai furat casa, iar acum vrei să furi puținul care ne-a mai rămas. Ah, chiar nu-mi vine să cred că Dumnezeu a putut face un individ atât de rău la mațe!

Acestea fiind zise, a ieşit în lumina strălucitoare de afară şi a dispărut.

Conversația nu durase prea mult, vreo zece minute. Nu se atinsese de paharul de apă, aşa că l-am luat şi m-am dus până la uşă ca să-l golesc în stradă. Nu se vedea nici țipenie, Jar cumva aveam senzația că un public destul de numeros ascultase acuzațiile lui Rajab Shaaban Mahmud. De vină trebuie să fi fost paranoia născută din obişnuința de a trăi în mijlocul comunității. Nu era nimeni, deşi în asemenea ocazii nu era nevoie de public. Eram sigur că, în indignarea lui,

Rajab Shaaban Mahmud avea să-şi toarne povestea oricui stătea să-l asculte. Fusesem la bancă în persoană, desigur, ca să aranjez un împrumut, încercasem la toate cele trei bănci din oraş, însă toate trei mă refuzaseră. Directorii de bancă britanici ne refuzau întotdeauna cererile de împrumut, şi toți cei trei directori la care fusesem erau britanici, sau, oricum, europeni. Când spun că „ne" refuzau mă refer la toți negustorii sau oamenii de afaceri care nu erau indieni. E doar un detaliu pe care țin să-l menționez. Întrucât erau banii lor, puteau numi pe cine voiau ca să-i administreze şi să-i dea oricui socoteau că-i va păstra bine şi-i va spori. Vreau doar să precizez că directorii europeni de bancă nu ne considerau demni de încredere sau talentați la afaceri, aşa că întotdeauna ne refuzau cererile de împrumut. Prin urmare, eram tot în impas. Acum, după toate acuzațiile acelea dure, era imposibil să fac o înțelegere cu Rajab Shaaban Mahmud. Învinuirile mi s-au părut şocante, deşi nu m-a surprins să le aud. Nimeni numi spusese asta în față, deşi îmi făcusem o idee din zvonurile pe care mi le relataseră bătrânii bârfitori din oraş.

— Deci mândria a fost cea care te-a mânat să continui cu exproprierea, a conchis Latif Mahmud rânjind zeflemitor, încântat să audă cum îmi fuseseră stricate planurile.

Mă temusem că n-o să suporte să asculte ce aveam de zis, că avea să se înfurie, să mă acuze de minciuni şi născociri şi să plece ca o furtună. Nu i-am spus tot ce-am înşirat aici, dar aproape tot. Mai mult sau mai puțin.

— Da, poate că a fost mândria, am spus. Şi nedreptatea acuzațiilor. De asemenea, aveam nevoie de bani, aşa cum am zis. Nu mi se părea că am de ales.

A încuviințat din cap. Mă gândeam că i se făcuse foame şi-o să vrea să plece înainte să-i dezvălui mai multe, dar nu s-a clintit, mulțumindu-se să spună doar că venise momentul să se retragă. Nu l-am invitat la masă. Nu aveam mare lucru, în niciun caz ceva ce să considere el mâncare. Seara îmi fierbeam o banană sau o bucată de dovlecel sau de bostan şi

le mâneam presărate cu zahăr. Apoi beam un pahar cu apă caldă, şi asta îmi era de ajuns ca să dorm bine. Voiam ca Latif Mahmud să plece cu cât îi dădusem şi să revină ulterior; pe de altă parte, nu voiam să plece încă. Voiam să găsesc momentul potrivit în care să mă opresc şi să-i spun: „E de ajuns deocamdată, sunt obosit. Mergi acum şi revino altă dată."

— Îmi aduc aminte de ziua aceea când a venit acasă, a spus el calm mutându-şi privirea de la mine, uitându-se în urmă. Mai precis, îmi aduc aminte povestea despre cum furaseşi casa mătuşii lui şi acum voiai s-o furi pe a noastră. Nu ştiu dacă-mi aduc aminte ziua respectivă, dar n-am uitat povestea. A fost povestea tinereții mele. Când am citit „Bartleby" prima oară mi-am dat seama că aşa îmi vedeam tatăl, ca pe un individ resemnat în zădărnicia lui, iar dumneata erai cel care-l persecuta. Mai târziu am învățat să interpretez altfel povestirea lui Melville, am înțeles că nu era vorba doar de resemnare şi zădărnicie, dar prima oară l-am văzut pe tata în ea. Dumitale ți s-a părut emoționantă. Îmi amintesc că ai rostit cuvântul acesta. Emoționantă. Dar pe el de ce nu l-ai găsit emoționant? Pe tata. Nu te-a emoționat în niciun fel? Te deranjează dacă te descriu drept persecutorul lui? Adică, sigur, trebuie să te deranjeze, dar ți se pare enervant, grosolan, nepoliticos dincolo de limita suportabilului?

Am clătinat din cap. Obosisem, voiam să plece, mă gândeam doar la conserva de fasole roşie pe care aveam s-o deschid şi s-o mănânc rece după ce rămâneam singur. Nu ştiam dacă am destulă tărie de caracter ca să vorbesc sub presiune despre toate porcăriile acelea.

— Acum un minut mă gândeam că nu-mi vine să cred că se întâmplă asta, a continuat Latif Mahmud, furios şi poate la rândul lui obosit. Era cu totul improbabil. Mă gândeam că trebuie să fii dumneata. Nu ştiu de ce. Nu aveam niciun motiv să cred că eşti dumneata, doar o intuiție. Apoi, chiar şi atunci când am ajuns la concluzia asta, n-am vrut să vin aici. N-

avea niciun rost, puteam doar să țip la dumneata, şi după atâta timp nu voiam să fac asta. Acum mă gândesc că nu eram cu adevărat mânios, dar simțeam că ar trebui să fiu. Dacă eram mânios pe cineva, eram pe mine însumi, deşi cred că mai curând mă simțeam vinovat pentru ignoranța mea, pentru distanța pe care am reuşit s-o pun între viața mea şi vremurile acelea. Te deranjează dacă-ți vorbesc aşa? Acum, că sunt în fața dumitale şi mi te adresezi cu atâta franchețe, numi vine să cred că asta se întâmplă cu adevărat. Numi vine să cred că am un asemenea noroc. Nu vreau să aud ce spui. N-am ştiut că voiam genul acesta de noroc, dar trebuie să mi-l fi dorit, pentru că am ales să vin aici. Lată-te, pe lângă tot restul, vreau să-mi ofer luxul de a mă fi purtat aşa cum m-am purtat deoarece ştiu ce fac. De parcă aşa m-aş purta de obicei, în loc să mă poticnesc de la un obstacol la altul, ascunzându-mă şi evitând orice risc. Pe urmă, am fost amândoi deschişi şi politicoşi, deşi nu aşa îmi imaginam c-o să se desfăşoare discuția noastră atunci când am sunat la uşă. Cred că mi te închipuiam ca pe un fel de relicvă, o metaforă a originilor mele, şi presupuneam c-o să vin să te examinez în timp ce stăteai nemişcat şi prefăcut, scoțând zadarnic fum pe nări ca un djinn scos din adâncurile infernului. Te deranjează dacă-ți vorbesc aşa?

— Asta e, dacă simți nevoia, am zis. La ce djinn te gândeşti? La care djinn care stă nemişcat şi prefăcut, scoțând zadarnic fum pe nări?

— Adică din ce poveste? A zâmbit cu fruntea ridată de concentrare, scormonindu-şi prin memorie. Numi aduc aminte. Am o imagine în fața ochilor.

— E cornut? Djinnul din imagine are un corn? Un corn în mijlocul unei frunți imense? l-am întrebat.

— Da, a spus triumfător, cu un zâmbet până la urechi, şi o clipă a semănat leit cu mama lui, nu cu individul deprimat cu tendințe de autoflagelare pe care-l avusesem toată după-amiaza în fața mea. Avea ceva din voioşia ei suicidară. Eşti bun de tot, zău aşa! Bine atunci, spune-mi din ce poveste e.

— „Qamar Zaman”, am spus. În povestea aceea apare cel mai nemişcat şi mai schimbător djinn din *O mie şi una de nopți.* Cu un corn în mijlocul frunții. E djinnul meu favorit, o figură grotescă prin excelență, şi aşa m-ai văzut dumneata.

— Nu, în niciun caz „Qamar Zaman”, mi-a replicat. Cunosc foarte bine povestea aceea.

— Atunci care? Dumneata eşti expertul. În ce poveste apare un djinn venit din adâncurile infernului care stă nemişcat, e prefăcut şi scoate zadarnic fum pe nări? Descrierea se potriveşte perfect cu djinnul clin „Qamar Zaman”.

— Nu, nu e aceea. Încă nu-mi aduc aminte care e, dar o să-mi vină. O să-ți spun la următoarea vizită.

Afară se lăsa o seară mohorâtă, era încă lumină, dar cu acea tentă cenuşie greoaie, apoasă, care-ți striveşte inima ca o greutate de plumb. M-am uitat pe geam ostentativ ca să-i atrag atenția că se făcuse târziu. Dacă intenționa să revină, acum putea să plece şi să mă lase să-mi adun gândurile. Să fac ordine în catacomba mea.

— Te-am obosit? În curând trebuie să plec, a zis. Dar spune-mi un lucru, te rog. Ai afirmat că nedreptatea din acuzațiile tatălui meu te-a făcut să insişti cu exproprierea. Ce nedreptate? Vrei să-mi desluşeşti chestiunea asta?

Am clătinat din cap.

— E o poveste lungă, şi posibil greu de ascultat. Nu s-au spus destule pe ziua de azi?

— Pot să ascult, dacă te simți în stare să continui, a zis părând jenat că stăruia atât, dar şi cumva superior pentru că solicita o explicație, provocându-mă să-mi susțin spusele.

Ştiam că aveam să-i explic. Aveam nevoie să mă destăinui. Nu ca să fiu iertat ori să mi se şteargă păcatele, care erau mai curând meschinăria şi vanitatea decât răutatea pură şi avuseseră deja consecințe aspre pentru mine şi pentru alții. Nu puteam face nimic ca să ispăşesc acele păcate, aveam nevoie să mă dezbar de povara evenimentelor şi poveştilor pe care nu le-am putut spune niciodată şi care, odată scoase la lumină, mi-ar fi satisfăcut dorința fierbinte de a fi ascultat cu

înțelegere. El era confesorul meu, şi ştiam că aveam să-i dau explicația pe care mi-o ceruse. După aceea aveam să găsesc momentul potrivit pentru a mă opri şi a-i spune că până şi Şeherezada reuşea să se bucure de puțină odihnă la fiecare răsărit de soare. Trebuia doar să-mi valorific avantajul pretinzând că reținerea mi-era mai mare decât în realitate, ca să mă asigur că avea să plece după ce îi răspundeam. Pe deasupra, vorbise destul de mult despre el însuşi şi nu voiam să par zgârcit prin comparație. Aşa că am făcut nişte ceai negru îndulcit şi am purces.

Am aflat prima oară despre complicațiile legate de dreptul de proprietate asupra casei în 1950, când m-am întors de la colegiul Makerere. Fusesem plecat mai mult de trei ani, căci nu mă grăbisem s-o iau spre locurile natale când am terminat cursul. La Kampala mi-am făcut doi prieteni foarte buni, Sefu Ali, care era din Malindi, din Kenya, şi studia artele frumoase, şi Jamal Hussein, de loc din Bukoba, pe malul din Tanganyika al Lacului Victoria, care studia administrarea afacerilor. Sefu era interesat de orice subiect şi vorbea ca şi când n-ar fi trebuit să se satisfacă decât pe sine şi propria-i conştiință, un artist în toată puterea cuvântului. Jamal studia administrarea afacerilor la insistentele familiei şi era întotdeauna gata să susțină responsabilitatea şi competențele utile atunci când Sefu se lansa într-o diatribă împotriva tradițiilor şi îndatoririlor. Eu făceam un curs de administrație civilă, şi în momentul respectiv păream sortit să devin funcționar în guvernul colonial. Camerele noastre erau pe acelaşi coridor în cămin, una lângă alta. Chiar dacă studiam în domenii diferite, ne petreceam tot restul timpului împreună. Învățam toți trei pentru diversele teste şi examene. Mergeam la cantină în grup. Pe atunci ni se permitea să intrăm în sala de mese numai cu robele roşii de student, de parcă am fi fost la Oxford pe Ecuator. Ne plimbam prin oraş împreună, jucam fotbal, trândăveam la umbra smochinilor uriaşi, mâneam împreună la sfârşitul fiecărei zile din

Ramadan, sărbătoream Iddul împreună. Făceam totul împreună.

Presupun că era o apucătură adolescentină, şi unii studenți ne tachinau, spunând că mergeam la toaletă împreună şi cine ştie ce altceva mai făceam în grup. Dar a fost o perioadă minunată, cu o camaraderie care ne aşteptam să dureze tot restul vieții. Nu țin minte ca vreunul dintre noi să fi zis ceva de genul acesta, dar în retrospectivă ştiu că la asta mă aşteptam, la relația pe care o ai cu un frate, necondiționată şi permanentă. Îmi cer iertare, eu n-am frați. Făcând acea comparație mă refer poate la altă aşteptare optimistă de-a mea, dorindu-mi să fi avut unul şi imaginându-mi cum ar fi fost viața mea în acel caz. Oricum, după ce ne-am terminat studiile nu ne dădea ghes inima să ne despărțim. Gândul despărțirii de aceşti buni prieteni îmi stârnea o tristețe cum nu mai simțisem de la moartea iubitei mele mame, fie ca Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază, însă moartea ei, când aveam unsprezece ani, am perceput-o mai mult ca pe un dezastru natural decât ca pe o despărțire, un cutremur, un val mareic, o eclipsă de soare.

Aşadar, ca să amânăm cumva momentul rupturii, am hotărât să ne vizităm pe rând locurile de baştină stând câte o lună sau două sau atât cât ne permiteau părinții sau diversele agenții guvernamentale pentru care Sefu şi cu mine urma să lucrăm. La început am rămas în campus după ce a plecat toată lumea: dormeam până târziu, jucam cărți, învățam tenis, cu acel sentiment inatacabil de frivolitate care însoțeşte siguranța de sine când eşti tânăr şi departe de casă. Până la urmă, administratorul, care în general era un tip blajin şi înțelegător, s-a săturat de noi şi ne-a cerut să plecăm. Atunci ne-am dus la Bukoba, la familia lui Jamal Hussein. Am traversat lacul cu un feribot de la Entebbe, şi țin minte că a plouat tot timpul, stropii grei culcând papiruşii de pe mal şi transformând suprafața lacului într-un argint viu închis la culoare. Fulgerele brăzdau cerul jos şi vântul urla ca o creatură înspăimântată. Asta a fost singura dată când am

traversat lacul, şi mă întristează gândul că tot ce-am văzut a fost acest decor gotic, ca să nu mai vorbesc despre panica tuturor pasagerilor în clipele în care vasul se clătina sub ploaia torențială.

Familia lui Jamal Hussein făcea comerț cu articole de menaj, oale şi tigăi, ciocane şi cuie, castroane emailate şi tăvi înşirate în fața prăvăliei mari şi întunecoase de pe strada principală. Aveau şi altă afacere, vindeau biciclete şi echipamente agricole dintr-un depozit aerisit de la marginea oraşului. Odată cu prosperitatea din primii ani de după război, firma de familie deschisese o expoziție cu vânzare de automobile Austin şi o stație de benzină cu o pompă lângă depozitul de echipamente agricole. Aceasta era Tanganyika britanică, unde nu era atât de uşor să comercializezi maşini *străine* precum Ford sau Peugeot. Pe scurt, era o afacere de familie prosperă, poate pe punctul de a atinge un nivel impresionant de bogăție. N-am ajuns să mă lămuresc cine ce făcea şi ce grade de rudenie aveau, dar diverşi unchi şi veri munceau de dimineață până seara, uneori umblând de colo-colo cu un aer dramatic şi alteori adunându-se în grupuri zgomotoase ca să facă schimb de bârfe şi de veşti ori să se bucure de un răgaz de la nesfârşitele lor temeri. Acasă erau mătuşi şi verişoare la fel de neobosite, gătind, spălând, venind şi plecând, lăsând impresia că strigau una la alta. Spun că lăsau impresia deoarece nu înțelegeam o iotă, întrucât vorbeau în gujarați, aşa că nu-mi puteam da seama dacă se ciorovăiau tot timpul sau pur şi simplu discutau aspectele practice ale vieții de zi cu zi, de pildă cui îi venea rândul să mătură prin curte. Totuşi, gesturile lor nervoase sugerau că prima variantă era valabilă.

Întreaga familie extinsă locuia în două case mari alăturate, cu o curte interioară comună împrejmuită cu un gard de sârmă şi un gard viu din mazăre de Angola. În curte, pe care Jamal o numea „grădina”, erau nişte bananieri, arbuşti de iasomie, un arbore de guava, un mic strat cu ierburi aromatice lângă poartă şi un coteț de găini. Intr-un colț era o

zonă betonată cu un robinet unde un *dhobi*[33] venea să spele rufele în fiecare zi, cu excepția duminicii, iar frânghiile de uscat se întindeau în toate direcțiile. Sefu şi cu mine am primit o cameră într-o căsuță din curte. Se aflau acolo două încăperi, fiecare cu ieşire separată, având între ele o toaletă. A doua cameră, care era ținută încuiată, era folosită ca magazie, şi uneori vedeam o verişoară venind să ia de acolo provizii pentru gospodărie.

Percepuserăm tensiunea încă de la sosire. Jamal nu-şi prevenise familia în privința vizitei noastre şi, din poveştile pe care li le spusese despre noi, îşi imaginase că vor fi bucuroşi să-i găzduiască prietenii. Probabil asta se datora atmosferei atât de fericite în care trăiserăm în ultimele luni la Kampala. Jamal era singurul dintre noi care trăia destul de aproape de Kampala ca să se ducă acasă în vacanțe, avea de făcut doar o traversare a lacului cu feribotul, cu toate că şi Sefu s-a dus acasă la sfârşitul primului an ca să participe la o înmormântare în familie. Ştiu că Jamal le-a povestit alor săi despre amicii din Kampala, deoarece unii veri de-ai lui obişnuiau să aducă vorba despre escapadele noastre cele mai extravagante. Însă în clipa în care am văzut modul foarte bine organizat în care trăiau doar între ei şi numărul mare de verişoare tinere din gospodărie, mi-am dat seama că nu eram bineveniți. Totuşi, Jamal era nemulțumit că fuseserăm repartizați în magazie, temându-se să n-o luăm ca pe o lipsă de considerație.

Nu era cu adevărat o magazie, toaleta o demonstra clar, ci încăperi destinate servitorilor sau grădinarului. Doar că familia nu avea astfel de angajați, aşa că putea utiliza camerele în alte scopuri. Am încercat să glumim cu Jamal, spunându-i că era minunat să poți ieşi dimineața direct în grădină, să joci cărți până târziu fără să-i deranjezi pe membrii familiei, să ai parte de intimitate. Tensiunea era însă palpabilă. Mâneam separat, una dintre surorile lui Jamal ne chema să ne luăm felurile, întotdeauna în aceleaşi castroane emailate cu floricele, de parcă ne-ar fi fost rezervate nouă. Şi

Jamal însuşi trebuia să îndeplinească diverse sarcini pe care nu ni le explica întotdeauna. Mai presus de orice, pe Sefu îl deranja că mătuşile şi verişoarele ne vorbeau în gujarati, fără să-şi ascundă nerăbdarea, când ne făceam apariția în curte. După câteva zile, Jamal ne-a spus că trebuia să fie prezent în fiecare zi la firmă, prin urmare nu puteam să facem acele excursii interesante în împrejurimi aşa cum ne promisese. Totuşi, puteam să ne alăturăm familiei duminica următoare la picnicul pe care plănuiau să-l facă pe malul lacului, la câteva mile de acolo.

În cele din urmă n-am stat la Bukoba decât vreo două săptămâni. Intr-o după-amiază, Sefu şi cu mine mergeam prin spatele caselor, îndreptându-ne spre pasajul care ducea la drum, cu gândul să ne plimbăm pe malul lacului. Jamal nu se vedea pe nicăieri, deşi ne spusese că, dacă reuşea să scape de fa firmă, avea să ni se alăture. Dintr-odată, nişte apă caldă s-a revărsat de sus peste noi, iar când am ridicat privirile am zărit la o fereastră de la etaj o femeie care a rânjit la noi înainte să dispară înăuntru. S-au auzit râsete încântate, apoi alte trei chipuri au apărut la geam ca să admire spectacolul. N-aveam ce să facem, mai ales că amândoi eram convinşi că aruncaseră peste noi cu apă cu săpun. Ne-am spălat, ne-am schimbat şi ne-am strâns puținele bagaje până când Jamal a venit în fugă din casă, strigând ceva peste umăr. De îndată ce a apărut, cu un potop de explicații şi scuze, Sefu şi-a înhățat valiza greoaie şi s-a luptat să iasă din încăpere. Îl urmam îndeaproape, desigur. Când am ajuns aproape de drum, s-a întors spre Jamal şi i-a zis:

— Sunteți nişte nemernici tâmpiți şi aroganți, cu toții.

— Scrie-i, ai adresa lui, l-am îndemnat pe Jamal. Nu lăsa lucrurile aşa.

N-a scris niciodată. Asta m-a întristat foarte tare. Poate că-i era prea ruşine, sau poate a hotărât că n-avea despre ce să scrie. Îmi aduc aminte de prunele dulci pe care le-am mâncat acolo, la Bukoba, şi de lumina violet pe care o emana lacul la sfârşitul după-amiezilor.

Sefu şi cu mine am luat un autobuz până la Mwanza şi încă unul până la Kisumu, iar de acolo am luat trenul spre Nairobi şi apoi Mombasa. În timpul călătoriei, care a durat patru zile, am dormit o noapte la autogară şi pe celelalte în tren. La Mombasa am petrecut noaptea la o rudă de-a lui Sefu, iar de dimineață am luat un autobuz până la Malindi. Odată ajuns pe coastă mă simțeam ca acasă, ba chiar mai mult decât atât, de parcă aş fi recunoscut că aveam un loc al meu în planul general al lucrurilor. La Kampala aflasem cât de vastă îmi era ignoranța şi în ce micime suficientă ne duceam viețile. Întors pe coastă, mă simțeam parte din ceva generos şi nobil, un mod de viață care avea un loc pentru mine şi pe care mă pripisem să-l cataloghez drept necizelat şi inutil. Am petrecut trei luni cu Sefu şi diversele lui rude, călătorind pe coastă tocmai până la Pate şi Lamu, făcând popas câteva zile acolo unde Sefu cunoştea pe cineva sau primise numele cuiva care avea să ne găzduiască, apoi luând un autobuz sau o barcă spre altă destinație. Peste tot eram tratați ca nişte membri ai familiei, iar gazdele împărțeau cu noi puținul pe care-l aveau. Se părea că peste tot cineva ştia cine era Sefu, chiar dacă persoana respectivă nu-l văzuse niciodată. A fost o perioadă incredibilă, şi pretutindeni oamenii mă întâmpinau şi pe mine cu brațele deschise. Sefu a încercat să mă convingă să rămân şi să-mi caut de lucru în Kenya, dar ştiam că era imposibil, deoarece primisem bursa cu condiția de a mă întoarce ca să lucrez cel puțin trei ani pentru administrația colonială.

La câteva săptămâni după ce ajunsesem pe coastă, îi scrisesem tatei ca să-i spun unde mă aflam şi să-i explic că mă îndreptam agale spre casă. Nu mă aşteptam să-mi răspundă. La urma urmei, nu răspunsese la niciuna dintre puținele mele scrisori din ultimii trei ani. Asta nu mă supărase, nu-l socoteam lipsit de bunătate. Îi trimiteam veşti din când în când pentru că eram obligat s-o fac, pe când tații nu scriau scrisori decât dacă aveau ceva precis de comunicat, o instrucțiune sau o interdicție. Îmi scria în malindi,

spunându-mi că venise vremea să mă întorc, deoarece un oficial guvernamental îl vizitase ca să-l întrebe pe unde umblam. Trebuia să mă prezint la post cât mai curând cu putință; asta îmi era îndatorirea, de care se părea că uitasem. În orice caz, trebuia să mă întorc deoarece mai erau şi alte chestiuni de rezolvat, şi îmi cerea să-i dau de ştire cu ce vas soseam ca să mă întâmpine în port. Prin această ultimă instrucțiune mă anunța indirect că se recăsătorise, deşi n-aveam să pricep asta decât atunci când am ajuns acasă.

Tata se însurase cu doi ani înainte. Când mi-a spus, m-am gândit că fusese un gest fără rost. Mergeam acasă de la debarcader, şi, sub efectul bucuriei de a-mi revedea locurile de baştină după atâta timp, mă salutam cu oameni pe care nu-i mai văzusem de ani de zile, aşa că nu eram atent la spusele lui. Ştiu însă că, printre zâmbete şi fluturările din mână spre trecători, mă gândeam: „De ce ar vrea să se însoare un moşneag ca tine?" Bineînțeles, lui nu i-am zis nimic. Mi-ar fi tras o palmă chiar acolo, în mijlocul drumului, ca să-mi pedepsească obrăznicia. În orice caz, mă bucur că am tăcut, pentru că acum văd lucrurile altfel. Ştiu că dorința de a trăi sau de a avea tovărăşie şi un scop în viață nu dispare niciodată. Trebuie să se fi temut că aveam să primesc vestea cu ostilitate din cauză că amândoi o iubiserăm enorm pe mama. Insă gândul că-şi luase altă soție nu m-a tulburat nici atunci, nici mai târziu. Când am ajuns la casa în care se mutase după a doua nuntă, mi-am amintit de foştii ei locatari.

— Aceasta este mama ta, mi-a zis tata, iar soția lui şi cu mine ne-am sărutat politicos şi am făcut puțină conversație.

Ar fi trebuit să spun „mama mea vitregă" în loc de „soția lui", dar n-am privit-o niciodată astfel. Era soția tatei. O cunoscusem drept bi Maryam, şi aşa i-am zis întotdeauna, cu tot respectul.

Am zis că mi-am amintit de foştii locatari ai casei, iar asta ar putea lăsa impresia că erau nişte străini. Ar fi trebuit poate să precizez că-i cunoşteam foarte bine. Fostul soț al lui bi

Maryam fusese un *nahodha,* căpitan de dhow şi om de afaceri. Toată lumea îl ştia. Un nahodha era vizibil de departe pe stradă, cu mersul lui de lup de mare, ocupându-se de mărfuri şi probleme tehnice, strigând la hamali şi la echipaj înainte ca refluxul să se termine ori vântul să scadă. Când trecea pe drum, văzându-şi de treburile lui, oamenii îl salutau şi-l strigau, uneori pe nume, alteori după îndeletnicire. Nu ştiu cum a murit, trebuie să se fi întâmplat când eram la Kampala, iar tata trebuie să fi pus mâna pe bi Maryam îndată ce şi-a terminat perioada de doliu. N-am idee ce l-a împins să facă asta sau ce-a determinat-o pe ea să accepte. Tot ce pot spune este că în anii în care am stat cu ei au părut să ducă un trai netulburat, la fel de încăpățânați şi convinşi că numai ei aveau dreptate pe cât ar fi fost de aşteptat. Dacă n-aş fi ştiut adevărul, aş fi zis că trăiau împreună de zeci de ani. Fiecare părea să cunoască dinainte opinia celuilalt şi nu i-am văzut niciodată să se contrazică pe temele importante. Când tata ataca un subiect oarecare, bi Maryam avea negreşit o pietricică ori o săgeată pe care s-o arunce la rândul ei. În general, metodele ei erau mai subtile decât ale tatei, care era înclinat să insiste şi să se simtă jignit dacă nu obținea câştig de cauză. Când tata dorea o delicatesă anume sau bi Maryam era nemulțumită de o situație, niciunul dintre ei nu părea iritat de dorințele partenerului, cel puțin în fața mea. Pe scurt, deşi nu vreau să par indiferent când spun asta, păreau mulțumiți.

Ştiu ceea ce voi povesti mai departe deoarece tata mi-a spus la câteva săptămâni după ce m-am întors, ca să fiu avizat în momentul în care bârfele ajungeau la mine, ceea ce era obligatoriu să se întâmple. Voi repeta aici ceea ce am înțeles şi am crezut. Prin asta vreau să-mi onorez tatăl, deşi în multe privințe era arogant şi încăpățânat şi la fel de lacom ca orice om crescut în sărăcie şi nesiguranță. Cred că şi el mi-a explicat lucrurile aşa cum le înțelegea el, că mi-a spus ceea ce îi era cu putință să-mi spună. Nu l-am întrebat dacă se însurase cu bi Maryam în pripă, dacă se repezise s-o ia de

nevastă pentru că era bogată. Nu-i puteam pune această întrebare. Ar fi considerat-o insolentă. Şi probabil se socotea norocos şi iscusit pentru că pusese mâna pe văduva bogată înaintea oricărui alt pretendent. Nu ştiu dacă aşa s-a întâmplat; poate că ani de zile ținuse la bi Maryam, iar când i se ivise ocazia profitase de ea fără să stea pe gânduri.

Ceea ce ştiu sunt următoarele: primul soț al lui bi Maryam, Nassor, căpitanul de vas, pe care toată lumea îl simpatiza şi care era întâmpinat cu zâmbete şi saluturi prietenoase pe stradă, avea propria lui poveste de certuri familiale pe seama moştenirii. În primul rând, rudele lui l-au privat de moştenirea lăsată de taică-său. Au luat totul înainte ca Nassor să se nască, au împărțit totul între ele în timp ce el se legăna mulțumit în pântecele mamei, învelit strâns în sacul amniotic. S-a născut după moartea tatălui său, deja orfan, şi rudele lui de sex masculin au luat tot avutul şi l-au împărțit între ele fără să-i lase nimic. Nici măcar o bucată de pânză pentru giulgiu, cum spuneau bătrânii. Asta se întâmpla în Oman, în oraşul Muscat. Nici mama lui nu primise nimic de la soțul ei. În schimb, unul dintre cumnați s-a oferit s-o ia de soție de îndată ce s-a încheiat perioada de doliu. Cumnatul respectiv avea deja două neveste şi o liotă de copii, dar i-a oferit mamei lui Nassor şansa de a se căsători ca să aibă parte de protecție şi respectabilitate, după cum i-a explicat. Ea s-a gândit că nu avea de ales, întrucât nu vedea nici o altă modalitate de a-şi acoperi ruşinea şi de a-şi atenua sentimentul de părăsire. Noul soț al mamei sale l-a luat şi pe Nassor şi i-a crescut în casa lui.

Când Nassor a ajuns destul de mare încât să poată înțelege, mama i-a spus cum îi fusese furat dreptul la moştenire. Fuseseră trădați amândoi, i-a zis, în timp ce ea era probabil ghemuită într-un colț întunecat, plângându-şi bietul soț. Ceea ce făcuseră rudele era împotriva legii divine, care stipula reguli precise pentru moştenire. Le voi expune în continuare. Când o persoană murea, proprietățile sale erau distribuite în felul următor: 1) datoriile defunctului trebuiau

plătite, precum şi toate obligaţiile faţă de firme sau faţă de stat; 2) jumătate din restul patrimoniului se împărţea egal între copiii de sex masculin supravieţuitori; 3) o treime se împărţea între soţiile supravieţuitoare; 4) restul se împărţea între fiice. Cum Nassor era singurul vlăstar masculin al tatălui său, de fapt singurul vlăstar, ar fi trebuit să moştenească măcar jumătate din posesiunile căpitanului de vas, care cuprindeau două case la Muscat şi o mică plantaţie de curmali în satul natal. Iar ea, singura lui soţie, ar fi trebuit să primească o treime. Rudele ştiau că era însărcinată în momentul decesului tatălui lui Nassor şi s-au grăbit să împartă moştenirea astfel încât copilul să nu mai poată revendica nimic. Iar ea, mama lui Nassor, a fost obligată să se mărite cu o rudă, renunţând astfel la treimea care-i revenea. Ceea ce le făcuseră nu se putea numi decât trădare şi păcat. Legea era clară în această privinţă, expusă în detaliu în Cartea Sfântă, deşi nu putea indica exact sura şi versetul. Profetul însuşi fusese orfan la naştere, nici el nu moştenise nimic de la tatăl său. Unchii lui îşi împărţiseră între ei proprietăţile care-i reveneau de drept, pe când el a ajuns sărac lipit, luat în grijă de bunicul lui şi crescut în deşertul beduin. Acesta era motivul pentru care Cartea Sfântă preciza partea din moştenire pe care trebuia s-o capete fiecare rudă, ca să se evite nedreptăţile din vremurile întunecate.

La o vârstă fragedă, poate doisprezece sau treisprezece ani, Nassor a făcut pentru prima oară călătoria de musim spre părţile noastre ale lumii, ca un fel de mus, şi după aceea s-a întors în fiecare an. Atunci şi-a descoperit talentul pentru navigaţie, iar la Muscat a devenit marinar, aservit de unchiul său unor căpitani de vas care-i plăteau acestuia salariul puştiului. Lucrurile au mers astfel ani de zile şi ar fi mers aşa până la moartea lui, căci fiii unchiului n-ar fi văzut niciun motiv să-l trateze diferit când le venea rândul să preia şefia familiei. Mama lui era în siguranţă, deoarece zămislise copii în căsnicia cu unchiul, însă Nassor era doar o rudă luată în grijă şi trebuia să se facă util cât de bine putea. Mama îl

bătea la cap şi-l îmboldea să revendice moştenirea paternă, dar Nassor ştia că dacă îndrăznea măcar să sugereze o asemenea posibilitate, verii lui l-ar fi bătut măr şi l-ar fi exclus din familie, urmând ca în scurt timp viața lui să se sfârşească misterios. Aşadar, într-un an nu s-a întors de musim, ci i-a trimis mamei o scrisoare în care spunea că avea să vină când putea, adică numai dacă era nevoit, dacă nu reuşea să facă nimic sau dacă ea întâmpina greutăți din cauza absenței lui. Trebuie să fi avut şaptesprezece sau optsprezece ani pe atunci, şi şi-a găsit de lucru ca marinar pe vasele care navigau de-a lungul coastei. Muncitor, isteț foc şi modest, pe la treizeci de ani a ajuns partener în câteva firme mici şi coproprietar al dhow-ului pe care era nahodha.

În toți acei ani Nassor nu se întorsese la Muscat nici măcar o dată. De un musim a primit o scrisoare de la unchiul său, trimisă prin intermediul unui negustor.

Unchiul îl felicita pentru prosperitatea pe care o dobândise şi despre care ajunsese vorba până la Muscat. Acum îi cerea să revină astfel încât să se însoare cât mama lui era încă în viață şi putea să participe la sărbătoare. Îi aleseseră deja o nevastă, una dintre verişoare, şi îl aşteptau să apară odată cu musimul de nord-est. Nassor i-a răspuns cu bucurie, înştiințându-l că se însurase deja şi nu avea nevoie de altă nevastă. Avea să-i viziteze când i-o permiteau afacerile şi sănătatea, asta însemnând niciodată. Acum înțelegea însă că rudele ştiau de afacerile lui şi a început să se teamă pentru soarta noii sale familii în caz că suferea un accident. Prin urmare, când s-a hotărât să cumpere o casă, a pus-o pe numele lui bi Maryam, ca s-o ferească de neamurile hrăpărețe în eventualitatea în care el murea pe neaşteptate, risc la care marinarii erau foarte expuşi. A plănuit să treacă afacerile pe numele copiilor, atunci când aceştia veneau pe lume, ca să le pună şi pe ele la adăpost. Din păcate, el şi bi Maryam n-au avut copii. Şi această veste a ajuns până la rude, care şi-au reînnoit oferta de a-l însura şi i-au transmis mamei lui că

tânărul ar trebui să-şi amintească de îndatoririle familiale şi să ducă mai departe numele tatălui său.

Nassor dusese o viață tihnită cu bi Maryam până ca familia să dea de el, şi demersurile lor l-au făcut să se hotărască. Şi-a propus să treacă tot ce avea pe numele ei, întreaga afacere, deoarece nicio lege nu-l putea împiedica să dispună după bunul-plac de proprietățile sale atât timp cât era în viață. Astfel, dacă pățea ceva, rudele puteau să insiste oricât pofteau, dar soția lui avea să fie la adăpost. Cum însă voia să acționeze în secret, ca să nu-şi neliniştească partenerii şi asociații, a amânat prea mult. În cele din urmă, Dumnezeu, în milostenia lui, l-a luat la El înainte ca Nassor să poată face transferul în acte, nu pe mare, cum se temea căpitanul de vas, ci printr-un atac de cord care l-a doborât într-o zi la răsăritul soarelui. În timp ce bi Maryam era încă în doliu şi deci nu putea să primească vizitatori bărbați ori să se ocupe de afaceri, un văr a venit de la Muscat ca să enunțe revendicările familiei. Întrucât nu exista niciun urmaş de sex masculin, potrivit legii, rudele puteau obține cea mai mare parte a avutului lui Nassor după ce erau plătiți creditorii. Cu excepția casei. Casa era în siguranță. Şi bi Maryam a primit o treime din ceea ce rămăsese, conform legii, deşi cea mai mare parte a moştenirii le-a revenit rudelor. Toată lumea care era în temă s-a bucurat de norocul lui bi Maryam şi a aplaudat ingeniozitatea şi grija căpitanului de vas, care după moarte era încă şi mai simpatizat decât în timpul vieții. Nimeni nu a rostit nicio vorbă împotriva legii divine.

Acum ar trebui să explic cine era bi Maryam şi cu cine era înrudită. Am evitat să abordez acest subiect ca să pot relata limpede povestea lui Nassor. Maryam era fata cea mai mică a cuviosului Mahmud. Erau trei frați: Sara, urmată de Shaaban şi de Maryam. Shaaban era acelaşi nebun chefliu care avea să devină tatăl lui Rajab Shaaban Mahmud. Pe scurt, soția tatălui meu, bi Maryam, era mătuşa lui Rajab Shaaban Mahmud.

Când bi Maryam s-a măritat cu Nassor, tatăl ei trăia încă, şi mulți au spus că nahodha fusese binecuvântat că bătrânul pios încuviințase această căsătorie, în pofida suspiciunilor teribile care planau asupra marinarilor. Ce suspiciuni? Bărbații care se ocupau cu navigația petreceau atât de mult timp departe de ochii lumii, încât nimeni nu putea şti la ce perversități se dedau. Pe urmă, marea, cu pustietatea ei Iară reguli, avea darul de a suci mințile oamenilor, făcându-i pătimaşi şi excentrici sau chiar ciudat de violenți. Insă nici piosul Mahmud, nici bi Maryam n-au avut nicio ezitare în privința lui Nassor.

Fratele ei Shaaban trăia şi el încă, bântuia pe străzi cântând aproape în fiecare seară şi-i provoca tatălui său ruşine şi nefericire, dar era mulțumit de bărbatul pe care bi Maryam şi-l alesese drept soț, un bărbat cunoscut pentru mărinimia şi cumsecădenia lui, rareori văzut la moschee din cauza devotamentului său față de afaceri. Shaaban prefera să-i evite pe cei care stăteau toată ziua pe la moschee.

Sara, sora mai mare, era la a treia căsătorie când bi Maryam şi-o începea pe prima, după ce rămăsese văduvă de două ori la scurt timp după nuntă. Al treilea soț era un tip scund şi grăsuliu, cu o purtare liniştită, dependent de tutunul de prizat, unul dintre cei mai şterşi indivizi din câți existau. Bi Sara era cu numai patru ani mai mare decât bi Maryam, dar avea un aer suferind şi mohorât; cum întotdeauna se aştepta la tot ce putea fi mai rău, îi plăcea cam prea mult să adauge o notă de catastrofa celui mai mic zvon sau scandal. Nu avea copii şi nu erau speranțe să facă dacă se ținea seama de numeroasele ei boli. Dar văduvia precedentă nu fusese neprofitabilă: după moartea celui de-al doilea soț moştenise căsuța în care locuia. Ar fi răutăcios să sugerăm că acea casă i-a adus al treilea soț, dar, în pofida cucerniciei sale, avea prea puține farmece care să atragă un bărbat, şi credința ei în iminența dezastrului i-ar fi descurajat pe mulți. Exact această căsuță, pe care bi Sara a moştenit-o de la al doilea soț, avea

să facă ulterior obiectul disputei dintre mine şi Rajab Shaaban Mahmud.

Când, peste un deceniu, nahodha Nassor a murit atât de brusc, Shaaban îşi dăduse deja sufletul după o boală scurtă, neidentificată. Tatăl lui, Mahmud, s-a stins şi el câteva luni mai târziu. Bi Sara îşi pierduse al treilea soț nu demult şi nu se obosise să-şi mai ia altul, sau poate că felul în care îi dispăreau bărbații îi adusese o reputație atât de îngrozitoare, încât nu reuşise să convingă pe nimeni să rişte o moarte timpurie căsătorindu-se cu ea. Bi Sara i-a invitat pe Rajab Shaaban Mahmud, pe frumoasa lui soție, Asha, şi pe cei doi copii ai lor să stea cu ea. I-ar fi chemat mai devreme, dar trebuise să aştepte moartea mamei lui Rajab Shaaban Mahmud. N-ar fi putut-o suporta pe femeia aceea în casă, spunea, din cauza obiceiurilor ei neigienice, de-a dreptul dezgustătoare: dădea vânturi urât mirositoare fără să dea semne că ar fi vrut să se abțină şi apoi râdea când miasmele îi făceau pe cei prezenți să bombăne şi să se împrăştie. Nu asistasem la asemenea scene, dar purtarea femeii era legendară. Trebuie să fi suferit de o boală intestinală, şi se zvonea că nici la cap nu era sănătoasă.

Prin urmare, când a murit nahodha Nassor, preocupat până în ultimul moment, fără îndoială, să treacă proprietățile pe numele iubitei lui soții, singura rudă adultă de sex masculin pe care o avea bi Maryam pe lume era Rajab Shaaban Mahmud. În astfel de chestiuni, o rudă de sex masculin este esențială: respectivul participă la negocieri, aprobă înțelegerile şi, în general, se asigură de respectarea regulilor bunei-cuviințe. Rajab Shaaban Mahmud avea pe atunci aproape treizeci de ani, era însurat şi tată a doi copii, dar era blajin din fire, aşa că ruda lacomă a lui Nassor l-a intimidat cu uşurință. Bi Sara a fost cea care l-a sfătuit să-l consulte pe tatăl meu, care era un om de afaceri solvabil şi demn de încredere în abordarea problemelor delicate.

Bi Sara fusese prietenă cu mama pe vremuri şi până la sfârşitul vieții a stăruit să-i zic „mătuşă”, sau, atunci când o

copleşeau emoțiile, chiar „mamă”. După moartea mamei, i-a cerut tatei sfatul în diverse chestiuni despre care eu, fiind foarte tânăr, nu aveam cunoştință. Poate că la un moment dat l-a avut în vedere drept posibil soț şi îl ținea în rezervă până avea nevoie de el. Poate. Sunt nesfârşite modurile în care ne manipulăm reciproc şi pe noi înşine. În orice caz, acum bi Sara l-a trimis pe Rajab Shaaban Mahmud la tata să-i ceară sfatul, şi el probabil a făcut tot ce putea, dar asta n-a fost de ajuns ca să le împiedice pe rude să înhațe cea mai mare parte a moştenirii lui Nassor. Poate că aşa a ajuns tata în fruntea listei peținitorilor când s-a încheiat perioada de doliu a lui bi Maryam, sau poate că-i era recunoscătoare pentru ajutor, sau poate că bi Sara s-a implicat să intermedieze căsătoria. Nu i-am întrebat niciodată pe tata sau pe bi Maryam cum au ajuns să facă nunta. Poate că pur şi simplu s-au ales unul pe celălalt. Când s-au căsătorit, el avea cincizeci de ani şi ea, aproape patruzeci, fără copii după peste un deceniu de căsnicie cu un bărbat merituos şi cumsecade. Când am cunoscut-o nu mi s-a părut deloc disperată. Avea patruzeci de ani, era o femeie matură, stăpână pe sine, nu o copilă cu viața controlată de părinții săi, şi putuse alege în deplină cunoştință de cauză. Atunci când i-am văzut împreună, după ce m-am întors de la Kampala, păreau mulțumiți, şi au dus o viață la fel de linişțită în cei opt ani care le-au mai rămas de trăit împreună. Nu i-am întrebat niciodată cum au ajuns să se căsătorească, deoarece din felul în care se străduiau să-şi facă pe plac unul altuia am dedus că asta îşi doriseră amândoi.

Casa în care am locuit înainte să plec la Kampala era cea în care m-am născut şi în care mama a murit în chinuri în 1941. Cât am fost mic nu mi s-a dezvăluit cauza morții, dar țin minte suferința cumplită de pe chipul ei şi sunetele insuportabile pe care le scotea. Mai târziu, după ce m-am întors de la Kampala, l-am întrebat pe tata de ce murise, iar el mi-a spus că de apendicită. În neştiința lui crezuse că era ceva în intestinele ei, un blocaj poate, aşa că-i dăduse un

laxativ. Pe vremea aceea oamenii aveau mare încredere în laxative. A vrut să cheme un taxi şi s-o ducă la spital, dar ea a refuzat, zicând că trebuia să lase timp laxativului să-şi facă efectul. Încerca să fie curajoasă, dar era deja prea târziu şi otrava se răspândise în organism, provocându-i chinuri înfiorătoare. Până la urmă tata a dus-o la spital, iar medicul de acolo, un englez, a țipat la el folosind cuvinte pe care nu le înțelegea, dar şi-a dat seama că se refereau la ignoranța şi neştiința lui. Ca să-l menajeze, asistenta nu i-a tradus nimic, s-a mulțumit să scoată murmure compătimitoare, dar el ştia că doctorul era furios pentru că o lăsase să moară într-o asemenea suferință. „De asta a murit mama ta", mi-a zis înghițindu-şi suspinele. Fie ca Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază.

Locuiam cu chirie în două camere la etaj cu intrare separată, pe o scară exterioară. Pe atunci construcțiile de genul acesta erau obişnuite. Am stat acolo până ce am plecat la Kampala. Când mama trăia, uşa de la intrare era deschisă toată ziua şi musafirele veneau şi plecau sau îşi trimiteau copiii cu diverse comisioane între vecini. După dispariția ei, tata a început să încuie uşa cu un lacăt ori cu un zăvor pe dinăuntru; prin urmare, când ajungeam acasă trebuia să-l caut ori să bat la uşă ca să-mi dea drumul. Tata stătea în camera din față, cu vedere la drumul principal, iar eu, în cea din spate, care dădea spre estuarul mocirlos în care pescarii săpau după momeli. Când era lună plină fluxul venea în susul micului estuar, transformându-l într-o lagună sclipitoare.

După căsătoria cu bi Maryam, tata a renunțat la vechea noastră casă închiriată şi s-a mutat în cea a soției sale, luând cu el tot ce avea. Aşadar, m-a mutat şi pe mine cu mult înainte să prind de veste. De-a lungul anilor au cheltuit mulți bani cu îmbunătățirile, şi mare parte din contribuție trebuie să fi fost a lui, căci în afară de casă, bi Maryam nu moştenise mare lucru de la soțul ei. Pentru tata era o pasiune nouă. Cât trăisem cu el nu manifestase niciun interes pentru decorarea

sau renovarea locuinței; nu țin minte să fi zugrăvit camerele ori să fi înlocuit ceva înainte să se strice, şi chiar şi atunci o făcea cu întârziere sau deloc. La întoarcerea de la Kampala am descoperit că tata devenise meticulos şi pretențios în legătură cu casa pe care o împărțea cu bi Maryam. Fostul ei soț, nahodha, fusese apreciat pentru generozitatea față de semeni, dar nu fusese prea generos cu el însuşi ori cu nevasta lui. Casa nu avea electricitate. Baia era întunecoasă şi înghesuită, cu aerisirea prin două fante înguste din apropierea tavanului, semănând mai degrabă cu o celulă de închisoare, un loc al nevoilor ruşinoase. Unele grinzi din casă erau roase de cari, iar decorațiunile aveau mare nevoie să fie împrospătate. Bi Maryam şi tata au adus multe mici modificări în timp ce modernizau casa, adăugând ferestre şi obloane şi plante în ghivece care au făcut-o mai luminoasă şi mai aerisită, pe scurt, mai frumoasă.

Cred că toate temerile referitoare la proprietate care o încercaseră pe bi Maryam în timpul căsniciei cu Nassor o rodeau încă. Sau poate că ea şi tata găsiseră în relația lor ceva mai mult decât simpla tihnă, şi bi Maryam voia să consfințească acel lucru printr-un gest de încredere şi dragoste. Cert e că a trecut casa pe care nahodha Nassor o salvase atât de ingenios de rudele lacome pe numele amândurora, al ei şi al tatei. N-am aflat decât după moartea lui, când bi Maryam, copleşită de durere şi şoc la acea a doua pierdere, mi-a mărturisit ce făcuse. Ideea fusese ca soțul supraviețuitor, indiferent care era ales de soartă, să nu fie atacat de rudele celuilalt. Numai că nu se gândise că avea să se întâmple atât de repede şi atât de brusc.

În noaptea morții lui am auzit-o strigând, şi chiar înainte să ajung la etaj am ştiut că era vorba despre el şi că urma să moară. Fata încă i se mişca atunci când am intrat în cameră, în timp ce bi Maryam stătea în genunchi lângă pat agitându-şi nebuneşte mâinile peste el, de parcă ar fi căutat ceva ce să tragă ori să închidă. Fața încă i se mişca, dar tata nu mai respira. Cearşafurile erau pătate de vomă. Am îngenuncheat

şi eu lângă el şi i-am luat mâna. Fața încă i se mişca, dar era mort, şi m-a emoționat gândul că era atât de straniu ce i se întâmplase, pur şi simplu încetase să mai trăiască, îşi dăduse sunetul, plecase. Am făcut aranjamentele pentru înmormântare, iar vecinii au venit să ne ajute cu devotamentul acela pe care-l stârneşte numai moartea. Nuhu şi cu mine am ajutat la spălatul corpului, şi m-am minunat să-l văd atât de zvelt. Chiar şi după moarte, tata arăta solid şi plin de vigoare. Nu ştiam pe atunci că moartea poate avea adesea acest aspect. Nuhu nu făcea niciun efort să-şi rețină suspinele. A doua zi am dus trupul pe o targă la moschee şi acolo am rostit rugăciunile pentru morți. Ne rugam în tăcere, zeci de oameni înşirați în fața defunctului, pronunțând *takbir*-ul[{34}] de patru ori, *Allahu akbar*, fără să îngenunchem ori să ne plecăm până la pământ. Apoi am scos targa din moschee, intonând numele lui Dumnezeu, şi oamenii de pe străzi s-au ridicat la vederea noastră şi s-au alăturat procesiunii, astfel că mulțimea era de peste o sută de persoane când am ajuns la cimitir. Între timp, bi Maryam a intrat iarăşi în perioada de doliu, presupunând izolare, post şi jelite preț de patru luni şi zece zile, după cum o cerea legea divină.

Nu fusese un tată deosebit de bun şi eu nu fusesem un fiu prea grozav, ne neglijam şi ne purtam de grijă rând pe rând, dar lui bi Maryam îi trezise nişte sentimente care acum se transformaseră într-o durere de nepotolit. O văduvă în doliu poate fi vizitată numai de femei şi de rudele cele mai apropiate de sex masculin, aşa că n-am cu ce să compar suferința lui bi Maryam, dar musafirele ieşeau de la ea plângând, şi când rămânea singură stătea cuminte, înfăşurată în şalul ei de văduvă, cu privirea întoarsă spre propriile-i gânduri. Sora ei, bi Sara, ca întotdeauna măcinată de nişte boli misterioase, s-a târât s-o vadă în fiecare zi în lunile de doliu, dar nici măcar ea, cu atâta experiență în materie de tragedii conjugale, n-a putut-o scoate din acea stare. Bi Maryam a lăsat toate problemele de zi cu zi în seama mea. Acum eram coproprietar al casei pe care i-o asigurase nahodha Nassor, iar ea era

coproprietară a prăvăliei de halva pe care Nuhu continua s-o administreze în numele nostru. De asemenea, tata lăsase nişte economii, iar pe acestea le-am împărțit între noi conform legii, deşi am preferat să nu ne atingem de bani deocamdată. În acele zile mi-a venit ideea să închid prăvălia de halva şi s-o transform în magazin de mobilă, dar bi Maryam n-a arătat niciun interes pentru aceste chestiuni, spunându-mi să procedez cum credeam mai bine.

În primele trei luni de doliu, Rajab Shaaban Mahmud, nepotul ei, n-a vizitat-o nici măcar o dată, deşi era singura ei rudă de sex masculin. Câteodată soția lui, Asha, a venit cu bi Sara şi o dată sau de două ori cu fiul ei mai mic, dar Rajab Shaaban Mahmud nu şi-a făcut apariția. S-o fi gândit că vizita lui ar fi neliniştit-o pe văduvă, sau poate că, întrucât primea rapoarte zilnice despre starea lui bi Maryam de la bi Sara, în a cărei casă locuia împreună cu familia, şi-a zis că nu era nevoie să se intereseze personal. Apoi, într-o seară, când ascultam radioul la parter, bi Maryam a fost cuprinsă de o stare vecină cu panica. De la moartea tatei nu-i plăcea să fie lăsată singură la etaj peste noapte, aşa că, după ce ascultam ştirile la radio, urcam în camera de oaspeți şi dormeam acolo. De data asta zăbovisem probabil mai mult la parter, sau poate că ea se simțea mai prost decât de obicei. În orice caz, am auzit-o strigându-mă pe un ton disperat, aşa că am fugit într-acolo cât de repede am putut. Şedea pe o rogojină în camera de primire, sprijinită de perete, arătând stoarsă de puteri.

— Mă duc, mi-a zis, nu mai am vlagă.

Am îngenuncheat în fața ei şi m-am străduit s-o îmbărbătez spunându-i că nu trebuia să vorbească aşa, întrucât nu făcea decât să se supere şi mai tare şi să mă supere şi pe mine. Aveam să chem un doctor, am zis, amintindu-mi cum aşteptase tata prea mult în cazul mamei şi notându-mi în minte să fac cerere pentru o linie telefonică. Insă n-am putut-o linişti nicicum. Era convinsă că se afla pe moarte şi voia să mă duc s-o înştiințez chiar atunci pe bi Sara, în

eventualitatea că sora ei voia sau era în stare să vină să-şi ia rămas-bun. I-am îndeplinit dorința şi m-am dus iute la bi Sara, unde însă am găsit un vacarm îngrozitor Rajab Shaaban Mahmud venise acasă beat turtă. În mod normal evita cu grijă să dea ochii cu soția, dar de data asta bi Sara îl interceptase cumva. Când am sosit cu mesajul meu mi-a deschis uşa chiar bi Sara, revărsând un potop de vorbe grele la adresa ticăloşiei nepotului său. Nu era decât un risipitor păcătos, la fel de rău ca taică-său, un beţivan. Ce-ar fi zis bunicul lui dacă ar fi trăit să-l vadă? Rajab Shaaban Mahmud nu se vedea pe nicăieri, era pe undeva la etaj, iar bi Sara mergea de colo-colo prin curtea întunecată, uneori întinzându-se spre capul scării exterioare, fără a conteni să-şi exprime nemulțumirea şi scârba. S-a oprit în loc când i-am spus despre bi Maryam şi a dat fuga la etaj să-şi ia buibuiul. Înainte să coboare a mai răcnit nişte ocări pe palier, încheind cu vestea că sora ei era pe moarte, urmând cel puțin să fie scutită de a trăi cu această nouă ruşine.

Bi Maryam n-a murit, nu chiar atunci, poate trasă din pragul morții de indignarea lui bi Sara, pe care aceasta nu părea în stare să şi-o stăpânească nici măcar când şedea la căpătâiul surorii sale chipurile muribunde, o situație îndeobşte solemnă, dedicată împăcării. Poate că, după ce cochetase ea însăşi cu ideea morții atâta timp, nu credea că bi Maryam avea să se ducă de la prima încercare, aşa, pur şi simplu. Bi Sara a rămas peste noapte şi am auzit-o vorbind ore în şir, revărsându-şi indignarea. A doua zi, în drum spre serviciu, m-am oprit pe la cabinetul doctorului Balboa şi l-am rugat s-o viziteze pe bi Maryam de îndată ce putea, întrucât avusese o criză în ajun. Când m-am întors de la muncă am descoperit că medicul fusese şi-i prescrisese un sedativ şi-i făcuse o injecție ca de obicei, iar bi Sara mă aştepta pe mine ca să poată pleca spre casa ei potopită de năpastă, după cum s-a exprimat. Doctorul Balboa, în maniera lui fermă şi experimentată, reuşise s-o calmeze pe bi Maryam, iar după

atacul acela de panică a părut rezonabilă, cu mintea limpede, nemaifiind copleşită de durere.

Peste câteva zile, când mă aflam în prăvălia de halva, o sarcină pe care mi-o asumasem ca să mai uşurez povara de pe umerii lui Nuhu, Rajab Shaaban Mahmud a venit la noi acasă în lipsa mea, aşa cum i-o ceruse bi Maryam. Mi-a spus mai târziu că-l chemase deoarece aflase de la bi Sara nişte lucruri pe care voia să i le supună atenției. În indignarea ei, bi Sara îi spusese că Rajab Shaaban Mahmud nu era doar un ticălos depravat şi bețiv, dar colporta bârfe scandaloase, afirmând că tatăl meu o păcălise pe bi Maryam să pună casa pe numele lui. Ca urmare a acestui şiretlic al tatei, eu moştenisem casa şi aveam să moştenesc tot restul avutului lui bi Maryam la moartea acesteia. În acel moment, el, Rajab Shaaban Mahmud, ca nepot al ei şi moştenitor de drept, avea să mă dea în judecată şi să revendice tot ce furaserăm tata şi cu mine. Bi Maryam i-a relatat toate aceste lucruri lui Rajab Shaaban Mahmud, spunându-i că le aflase de la sora ei şi cerându-i să le confirme ori să le nege. Din câte mi-a povestit bi Maryam, Rajab Shaaban Mahmud s-a bâlbâit şi a protestat, zicând că nu se gândea decât la ea şi la binele familiei, însă n-a negat.

Bi Maryam mi-a spus toată povestea câteva săptămâni mai târziu, când a avut răgazul să se înspăimânte la gândul repetării certurilor cu rudele prin care trebuise să treacă împreună cu primul ei soț, nahodha Nassor. Avusese deja timp să reflecteze la paşii de urmat. Abia ieşise din perioada de doliu, şi intenția ei era să pună cât mai repede un avocat să întocmească documentele prin care casa şi afacerile erau trecute în întregime pe numele meu. Aşa nu aveau să existe dispute la moartea ei. Nepotul ei devenise un bețiv, mi-a spus, la fel ca tatăl lui. Şi se temea că dacă îi îngăduia să capete o parte din avere, avea s-o irosească pe băutură. Din punctul ei de vedere, aveam tot dreptul la partea de casă pe care o dețineam deja. Şi, cum mă purtasem ca un fiu desăvârşit de când mă întorsesem de la studii, dorea din tot sufletul ca eu

să moştenesc şi partea ei când îi venea sorocul. Singura modalitate de a garanta acest lucru, din moment ce legea divină impunea atât de clar împărțirea proprietății între rude, era s-o treacă în întregime pe numele meu din timpul vieții. Calomniile nepotului la adresa tatălui meu, erau insuportabile, iar cele care mă priveau erau nedrepte, şi nu i se părea corect ca după moartea ei să sufăr o ofensă pe care n-o meritam.

Toate acestea au venit ca o surpriză uriaşă pentru mine. Habar n-aveam că Rajab Shaaban Mahmud mă calomnia pe la spate, deşi am început să-mi amintesc de unele lucruri pe care mi le spuseseră diverşi oameni, aluzii şi tatonări pentru a vedea dacă aveam ceva de adăugat, orice ca să amplifice scandalul şi să-l facă mai suculent. Prima mea reacție la dezvăluirile lui bi Maryam a fost să bat în retragere, să-i recomand o precauție maximă. Nu voiam să mă aleg cu o dispută de familie care să dureze generații de-a rândul. Dar pe măsură ce reflectam am devenit mai puțin mofturos. Vanitatea şi lăcomia mea erau flatate de propunerea văduvei, şi am găsit o cale de-a o găsi mai acceptabilă în ciuda scrupulelor inițiale. Bi Maryam şi tatăl meu făcuseră înțelegerea aceea între ei din propriile lor motive, pe baza afecțiunii şi încrederii reciproce. Iar tata îşi plătise partea lui, aducând îmbunătățiri casei şi înfrumusețând-o. Dacă acum bi Maryam voia ca *eu* să-i moştenesc partea şi nu nepotul ei, alegerea îi revenea în întregime. De ce să fiu atât de prudent când mă lovea norocul? Ca un compromis, am agreat ca ea să ceară întocmirea documentelor, dar să nu le pună prevederile în aplicare decât după ce chibzuia pe îndelete la situația familiei.

N-a făcut-o însă, aşa cum am descoperit mai târziu. A înregistrat documentele la câteva zile de la redactare, a doua zi după ce bi Sara a petrecut iarăşi noaptea la noi. De data asta, bi Sara s-a înființat nechemată, în culmea tulburării, căci Rajab Shaaban Mahmud venise acasă beat, plângând, şi-şi chemase fiii la el ca să plece din casa aceea de târfe şi

mincinoşi şi intriganți şi să se mute împreună într-un loc cinstit. Asha zăvorâse pe dinafară uşa de la dormitorul băieților, astfel încât aceştia să nu poată vedea în ce hal era tatăl lor. Bi Sara s-a postat în capul scărilor, micuță şi fragilă, interzicându-i nebunului să se apropie de soția lui în timp ce acesta se foia nervos la câțiva centimetri de fața ei, țipând şi urlând şi scuipând printre lacrimi acuzații oribile. În cele din urmă, nemaiputând îndura groaza pe care o simțea la vederea nepotului său în acea stare, nemaiputând îndura zădărnicia şi nefericirea care-i aştepta pe toți, a lăsat-o pe Asha în seama soțului ei şi a venit să i se plângă surorii sale. Peste câteva zile, bi Maryam i-a cerut avocatului să-i pună în aplicare dorințele.

Niciuna n-a mai trăit mult. Într-o dimineață, trei luni mai târziu, bi Sara a căzut pe treptele de pe faleză şi şi-a fracturat soldul. Cine ştie ce făcea acolo? Poate voia să cumpere peşte proaspăt de la pescari sau poate se dusese acolo pentru că-i venise cheful să se plimbe, sau poate că-şi amintea un moment când făcuse aceste lucruri, sau poate se dusese pur şi simplu din curiozitate, fără să-şi dea seama cât de alunecoase erau treptele acelea. Nu şi-a mai recăpătat cunoştința şi a murit la câteva ore după operație. Chirurgul a spus că fusese o traumă prea mare pentru corpul ei slăbit. La înmormântare au venit o mulțime de oameni, de parcă ar fi fost o persoană foarte iubită, o sfântă. Asta te face să te întrebi ce făcea bi Sara când n-o vedea nimeni. Bi Maryam a murit de febră tifoidă o lună mai târziu, repede şi pe tăcute, după ce a cumpărat un suc de fructe contaminat de pe strada cu cabinetul doctorului Balboa. Fusese la consultație în acea dimineață, iar medicul îi prescrisese încă o doză de sedative şi, ca de obicei, îi făcuse o injecție. Participanților la înmormântare li s-a părut cumva potrivit că şi-a dat sufletul la atât de puțin timp după sora şi soțul ei – nu că ar fi vrut s-o vorbească de rău, oricum totul era în mâinile lui Dumnezeu, dar li se părea corect ca bi Maryam să nu zăbovească pe pământ după ce persoanele iubite fuseseră chemate atât de

neaşteptat la cer. În opinia mea, era o mică tragedie: murise când era atât de aproape să iasă din depresie şi nu avusese timp să reflecteze la aranjamentele pe care le făcuse. Am înmormântat-o cu tot respectul, îndurerat pentru ea şi pentru supărările pe care le îndurase în ultimele luni de viaţă.

Rajab Shaaban Mahmud a moştenit averea lui bi Sara, constând din casa în care el locuia cu familia lui şi nişte bijuterii de aur, foarte probabil zestrea ei din căsătoriile precedente. Când s-a aflat că bi Maryam trecuse totul pe numele meu înainte să moară, zvonurile şi răutăţile s-au intensificat în aşa măsură încât o seamă de oameni au venit să mă pună în gardă. Se spunea că tata şi cu mine o păcăliserăm să semneze acele acte, că dezmoşteniserăm familia cuviosului Mahmud profitând de naivitatea unei femei lipsite de experienţă. Fără să iau în seamă acele bârfe, am continuat să-mi amenajez magazinul de mobilă şi am pus să se decoreze curtea interioară a casei cu plăci de faianţă pictată cu albastru, ca acelea pe care le văzusem în călătoriile mele cu Sefu în Kenya, cu atâţia ani în urmă.

Latif Mahmud stătea rezemat de spătar, cu faţa suptă crispată într-o grimasă de forţă morală, cu buzele apăsate una de alta şi întinse într-o tentativă de zâmbet grotesc. Nu ştia, presupun, dacă să mârâie la mine pentru ceea ce-i povestisem despre tatăl lui ori să surâdă ca un om de lume căruia certurile noastre familiale nu i se puteau părea decât mărunte, iar eforturile mele de a mă dezvinovăţi, demne de tot dispreţul. Acum încăperea era cufundată în penumbra prelungită a unei seri englezeşti de vară, o lumină care la început mă neliniştea şi mă deruta, dar pe care învăţam s-o tolerez. Învăţam să mă abţin să trag draperiile şi să inund camera cu lumină ca să alung posomoreala acelui amurg lent şi plumburiu. M-am gândit să mă ridic şi să mai fac nişte ceai, să aprind lumina în bucătărie, să rup cumva tăcerea în care şedeam de câteva minute. Dar îndată ce m-am mişcat, Latif Mahmud şi-a pus pe pământ piciorul ţinut până atunci

peste celălalt şi s-a aplecat în față. L-am aşteptat să vorbească, însă n-a spus nimic, şi peste o clipă a oftat şi s-a sprijinit iarăşi pe spătar. M-am ridicat cu grijă, ca să nu mă clatin din cauza oboselii şi să las impresia de slăbiciune, şi m-am dus la bucătărie. Am aprins lumina evitând să mă uit la umbra cadaverică a oaspetelui reflectată în geam, evitând acreala prezentă tot timpul pe acel chip, ca un beteşug pe care nu-l putea ascunde niciun subterfugiu. Am tras draperiile cu capul întors, apoi am rămas cu ochii la chiuvetă, tremurând incontrolabil, slăbit totuşi, copleşit de amintirile care nu păreau să scadă nicicum în intensitate, copleşit de milă pentru propria-mi soartă şi pentru soarta atâtor altora care fuseseră prea slabi ca să reziste micimii sufletelor lor. Atât de multe morți şi atâtea alte morți care urmau să vină, amintiri cărora nu le pot rezista şi care vin şi pleacă după nişte reguli pe care nu sunt în stare să le anticipez. Nu ştiu cât am stat acolo, poate o secundă prea mult. Poate că am făcut un zgomot. În orice caz, l-am auzit pe Latif Mahmud foindu-se în camera de alături, aşa că m-am mobilizat să umplu ibricul şi să clătesc ceştile de ceai. L-am auzit intrând în bucătărie, l-am simțit în spațiul acela restrâns, iar când m-am întors spre el am văzut că ochii îi erau mari şi luminoşi, strălucind de durere. Mă privea în față, iar eu mi-am plecat ochii, temându-mă de ceea ce voia să spună, epuizat de reproşurile amare care-mi măcinaseră viața.

— Te-am obosit, mi-a spus cu blândețe.

M-am luptat să nu plâng de uşurare că-mi oferea acea păsuire, chiar dacă numai pentru o clipă. Eram slăbit, la urma urmei. Când am ridicat privirea, i-am văzut zâmbetul încordat şi mi-am spus că şi el avea nevoie de o păsuire.

— Trebuie să fi fost dificil să asculți o parte din lucrurile pe care le-am zis, i-am răspuns. Trebuie să fi fost foarte neplăcut.

— Uitasem atât de multe, a spus încruntându-se, destinzându-se, luminându-se la față, străduindu-se din toate puterile. Deliberat, presupun. Adică am uitat atât de multe în

mod deliberat. În timp ce te ascultam, mă gândeam: „Doamne, aşa a fost!” Exact aşa a fost. Toate certurile şi meschinăriile. Toate jignirile. Bătrânii cu râcile şi răutățile lor fără sfârşit. Aşa le percepeam în copilărie, şoaptele şi acuzațiile şi indignările pe motive tot mai îndepărtate din trecut. Senzația aceea mi-a revenit în timp ce vorbeai. Iar bibi, nu m-am gândit la bibi de ani de zile, bi Sara cum îi spui dumneata. Noi îi ziceam bibi, „bunica”. O uitasem. Nu, asta e imposibil, nu-i aşa? Trebuie să-mi fi impus s-o uit. Nu-i plăcea prea tare de noi, chiar dacă ne-a invitat să ne mutăm la ea în ultimii ei ani de viață. Dar îmi amintesc de noaptea aceea, cea la care te-ai referit. Ei bine, mi-o amintesc acum, că ai adus dumneata vorba despre ea, acum, că mă sileşti să mi-o amintesc, acum, că mă faci să mă gândesc la acele momente. Şi totuşi dumneata ai ştiut despre ea tot timpul, cine o mai A ştiut şi ce? Trebuie să n avut şapte sau opt ani. Nu țin minte nimic din noaptea în care bibi l-a surprins pe tata, absolut nimic. Fără îndoială, dormeam. Nu simt nicio tresărire sau ceva de genul acesta, aşa cum ți se întâmplă cu o amintire pe care ai suprimat-o, doar o curiozitate uimită. Dar da, țin minte noaptea în care tata a răcnit la noi să coborâm la parter, iar mama ne-a zăvorât uşa pe dinafară şi a țipat la noi să ne culcăm. Țin minte asta, că tata zbiera printre suspine. Vezi dumneata, el nu țipa niciodată. Suspinele acelea erau de neînchipuit, mi se rupea inima să-mi aud tatăl scâncind astfel, iar dacă n-ai fi spus-o dumneata, probabil că n-aş fi fost în stare să-mi readuc în minte acea scenă. Dar țipetele şi ocările erau şocante, şi răspunsul mamei pe acelaşi ton, făcându-l bețivan, şi bibi plângând şi rugându-l să tacă, să plece, „du-te de aici, rod al păcatului ce eşti!” Da, acum îmi aduc aminte. Atâta tevatură pe seama băuturii, atâta tevatură pentru nimic. Uitasem că bibi a plecat din casă, din casa ei, dar țin minte răcnetele. Bibi nu contenea să găsească o vină cuiva pentru orice mărunțiş, nu contenea să dea ordine, să se plângă de cea mai

mică neglijență. Aveam impresia că eram o dezamăgire pentru ea. Simțeam că ne detestă.

Apa din ibric începuse să fiarbă, aşa că m-am întors să mă ocup de ceai. Am procedat în maniera englezească, deoarece n-aveam timp să pun laptele la fiert şi să las frunzele să se infuzeze în el.

— Poate că ar fi mai bine să n-o luăm de la capăt cu asta, mi-a spus din spate. Am stat deja prea mult. Ar fi cazul să plec.

M-am răsucit spre el cu un rânjet.

— Nu cred c-o să pleci vreodată, i-am zis.

— Negrotei rânjit, a spus peste o clipă, cu un zâmbet fin. O să-mi beau ceaiul şi-o să plec. Dar la un moment dat o să mă întorc. Dacă-mi dai voie. La urma urmei, se pare că suntem rude.

— Numai prin alianță, i-am răspuns pe acelaşi ton glumeț. Şi din căsătoria respectivă n-a rezultat niciun copil.

— Aşa-i, dar după aceea ai luat numele tatălui meu. Combinația asta nu ne face să fim rude? Pe deasupra, suntem pe un tărâm străin. Asta ne face rude mai mult sau mai puțin firesc, cel puțin aşa îmi spun oamenii când mă sună să-mi ceară o favoare. Încă nu mi-ai explicat asta, de ce i-ai luat numele. Oricum, totul e istorie. În realitate, nimic nu contează. Nu vreau să spun că *istoria* nu contează, să ştim ce s-a întâmplat ca să ne înțelegem rostul pe lume, să înțelegem cum am ajuns ceea ce suntem şi ce poveşti să spunem mai departe. Vreau să spun că nu vreau reproşuri, toate aceste probleme de familie, toate aceste bombăneli care se întind mereu tot mai departe în timp. Ai observat cât de plină e istoria islamului de ciorovăieli între rude? Hai să mă exprim altfel, ca să nu te jignesc. Ştiu cât de sensibili suntem noi, musulmanii. Ai observat ce consecințe incredibile au certurile de familie în istoria societăților islamice? Omeiazii îl dau la o parte pe nepotul Profetului, Hassan, şi stăpânesc preț de o sută de ani de la Damasc. Apoi, familia lui Abbas Abdulmutallib, unchiul Profetului, porneşte la război ca să-i

dea jos pe omeiazi în numele sfintei familii şi stăpâneşte de la Bagdad preț de cinci sute de ani. Ei bine, nu se poate spune că *stăpâneşte* de cinci sute de ani, e adevărat – generalii şi mercenarii turci fac asta după primele două secole, dar mereu în numele familiei lui Abbas. Între timp, în Africa de Nord îi avem pe fatimizi, după descendenții fiicei Profetului, Fatima, şi ai fiilor acesteia, Hassan şi Hussein. Apoi vin otomanii, descendenți ai lui Osman, care preț de câteva secunde au stăpânit peste jumătate din lume şi au reuşit să se agate de mare parte din imperiu până în secolul douăzeci. Iar în epoca noastră îi avem pe copiii lui
Abdulaziz ibn Saud, aşezați pe o mare de aur negru, pe un teritoriu pe care ei îl numesc Arabia Saudită, după numele lor de familie. Urăsc familiile.

I-am întins o ceaşcă de ceai şi el a sorbit pe loc, de parcă ar fi fost prea disperat ca să-l aştepte să se răcească. A tresărit şi s-a strâmbat şi s-a întors spatele un moment. Gândindu-mă că voia să-şi ia un respiro după acea izbucnire, m-am dus în camera de zi.

— Ce s-a ales de prietenul dumitale Sefu? m-a întrebat. Cel care studia artele frumoase. A devenit artist?

— A devenit profesor, am zis şi l-am văzut zâmbind larg, ca şi când ar fi ştiut tot timpul că acesta avea să fie răspunsul. La început, cel puțin. Am corespondat o vreme, şi într-un an a venit să ne viziteze. N-am mai avut ocazia să ajung în Kenya. Apoi, peste câțiva ani, chiar după independență, a primit o bursă de studiu în Statele Unite, şi de atunci n-am mai primit nicio veste de la el. Presupun că locuieşte acolo. Nu ştiu dacă e artist în America sau dacă s-a întors. Nu s-au întors prea mulți.

6

A venit pe neaşteptate, sâmbătă, la sfârşitul după-amiezii. Rachel. Fără să anunțe. Un mod de gândire atât de ciudat, o idee atât de absurdă, de fapt. Că trebuie să aştepți să fii anunțat înainte să faci o vizită. Dacă te iveşti din senin la uşă, trebuie să treci de argați şi subgrăjdari şi vicețucălari, sau cum s-or fi chemând, precum şi de majordom, şi să dai buzna în salon cu o grabă spumegândă, fără să iei în seamă remarcile înțepate şi gesturile de respingere. De parcă ar fi oameni care se maimuțăresc pe sine maimuțărind o idee despre cum ar trebui să se poarte. Rachel a apăsat pe butonul interfonului şi şi-a spus numele. Uneori mă previne c-o să mă viziteze şi apoi nu-şi mai face apariția. De data asta a apărut fără să mă prevină. Şi totuşi încăpățânarea ei nesupusă nici unei reguli, care e menită să farmece, cred eu, e întotdeauna politicoasă şi, prin urmare, aproape suportabilă.

— Ar trebui să-ți pui telefon, mi-a zis, apărându-se de involuntara mea grimasă de iritare.

— Aproape că am făcut-o, i-am răspuns. În viața de dinainte.

A aşteptat să vadă dacă voiam să continui, cântărind în minte posibilitatea de a mă îmboldi. Mă referream, desigur, la momentul când am depus cerere pentru o linie telefonică după ce bi Maryam a făcut atacul de panică. Am fost pus pe o listă de aşteptare şi n-am mai primit nicio veste despre asta. Rachel se sprijinea de tocul uşii de la camera de zi în loc să stea pe scaunul pe care i-l oferisem, poate ca să arate că era doar în trecere sau pentru că venise să mă ia undeva, lucru pe care-l făcea din când în când. În acea după-amiază de sâmbătă s-a dovedit că a doua variantă era cea corectă.

Probabil de asta nu mi-a replicat cu obişnuita ei bombăneală despre opoziția mea față de mijloacele moderne de comunicare. Ochii ei, căprui cu o transparență aproape chihlimbarie, erau însuflețiți de planuri, pe când alteori erau stinşi şi pasivi, vigilenți în pasivitatea lor. Era o bună ascultătoare atunci când voia.

— Mama stă la mine peste weekend, şi ne-ar face amândurora mare plăcere dacă ai veni la cină. Ea găteşte, deci mâncarea o să fie garantat delicioasă.

S-a încruntat de îndată ce a rostit ultimul cuvânt, deoarece mă văzuse clătinând deja din cap. Şi-a înălțat uşor sprâncenele, invitându-mă să-i explic.

— Aş prefera să nu, am zis.

— Ah, iar intri în pielea lui Bartleby, a spus oftând cu o resemnare exagerată. Of, Doamne! Sper că nu durează la fel de mult ca ultima oară. Te rog, explică-mi de ce preferi să nu. Nu mi se pare un răspuns politicos la invitația mea sinceră şi generoasă de a veni să-mi cunoşti mama şi să-i mănânci felurile delicioase. Chiar mi-ar face mare plăcere. Şi cred că ți-ar face plăcere s-o cunoşti pe mama.

Îi pomenisem despre Bartleby şi citise povestirea, după care îmi spusese că avea îndoieli cu privire la calitățile ei. Era prea sumbră, conținea prea multă resemnare, iar simbolismul era oprimant, zidurile şi mormintele şi piramidele şi iarba firavă ce creştea în curtea umbrită a închisorii. Prea multă autocompătimire pentru gustul ei, o melodramă tipică de secol nouăsprezece. Poate se temea că mă văd ca un soi de Bartleby, un individ cu un trecut secret şi împovărător care încearcă să-l ispăşească prin tăcere.

I-am luat-o înainte întrebând-o dacă nu recunoştea ceva din el, dacă nu reacționa la vreo trăsătură de-a lui. Nu găsea la el nimic familiar, ceva ce-şi dorea ea însăşi, ceva eroic?

— Absolut nimic, mi-a răspuns. M-a dus cu gândul la un ins periculos, capabil de mici acte repetate de cruzime asupra sa şi asupra altora mai slabi decât el, un abuzator.

Nu-l privisem niciodată astfel pe Bartleby, deşi e adevărat că manifesta cruzime față de el însuşi.

— Poate că în vremurile astea ai ajuns să-i consideri duplicitari pe oamenii care aleg smerenia şi retragerea, am zis. Îi consideri distruşi dincolo de posibilitatea salvării şi astfel capabili doar de acte demente de cruzime. Poate că ți-ai pierdut toleranța pentru acea dorință de izolare căreia credința în ambiția spiritului îi conferea o aură eroică. Prin urmare, schimnicia autonecrotică în care se retrage Bartleby are sens numai ca o imprevizibilitate periculoasă. Mai ales că povestirea nu ne permite să aflăm ce l-a adus pe Bartleby în starea asta, nu ne lasă să nutrim compasiune pentru el. Nu ne îngăduie să spunem: „Da, da, în cazul ăsta înțelegem semnificația acestui comportament şi i-l iertăm". Povestirea ni-l oferă doar pe individul acesta, care nu spune nimic despre el însuşi sau despre trecutul lui, nu pare să facă nicio judecată sau analiză, nu doreşte de la noi nicio păsuire sau iertare, tot ce vrea e să fie lăsat în pace.

— Un erou existențial, a spus ea zâmbind puțin cam condescendent. Mie mi se pare un tip ros de autocompătimire care se defectează cu propria-i înfrângere.

După un moment de tăcere în care amândoi ne-am gândit fără îndoială la această conversație anterioară, Rachel s-a aşezat în fine şi s-a aplecat în față ca să-şi înceapă munca de lămurire.

— De ce nu vii la noi la cină? Mama ar fi încântată să te cunoască. Ştiu asta. I-am vorbit despre tine mai demult, iar azi, când a sosit, a întrebat ce mai faci. Prin urmare, mi-a venit ideea să te invităm. Ea a primit-o cu bucurie, iar când am plecat încoace se apucase deja să pregătească peştele. E o bucătăreasă excepțională şi vine rareori pe la mine, aşa că e o ocazie de neratat. Sunt atât de ocupați acolo, în îndepărtata Londră! Tata nu vine *niciodată* în vizită, nici măcar nu răspunde la telefon, darămite să sune. Nu contează... În orice caz, acum mama e aici. Are o mulțime de poveşti de spus şi a citit biblioteci întregi. I-am spus la rândul meu câteva dintre

poveştile dumitale, sper că nu te superi. O să-ți placă foarte mult de ea. *Nu* clătina din cap înainte să termin. O să vă înțelegeți de minune, simt asta. Şi ai nevoie să ieşi, nu poți să stai închis aici toată ziua. Haide, pune-ți adidaşii şi hai să mergem!

Îmi cumpărase o pereche de adidaşi pe care mă convinsesem să-i port o dată, dar mă simțeam ca un clovn în timp ce mă plimbam încălțat cu ei pe faleză, aşa că nu-i mai pusesem în picioare de atunci. Darul acela făcea parte dintr-o lungă serie de gesturi amabile din partea ei. Intr-o după-amiază m-a convins să ies cu ea la plimbare şi m-a mânat într-un magazin universal. Nu mai fusesem acolo niciodată, deşi vizitasem câteva, cu tot mai multă plăcere, în timpul hoinărelilor mele. Întotdeauna trec pe la raioanele de parfumuri de dragul mirosurilor astringente şi ca să mă minunez de lumina puternică şi de fețele dăltuite în piatră ale tinerelor care vând acolo. Oricum, în magazinul acela m-a pus să probez o pereche de adidaşi, făcând ca totul să pară o glumă. M-am conformat şi am făcut comentarii politicoase despre încălțări, ca să fiu de comitet, să nu par incapabil de puțină distracție, apoi ea mi-a spus că mi-i oferea în dar. Am protestat fa început, însă, văzând jena care-i îmbujora chipul, mi-am dat seama că eram nerecunoscător şi cârcotaş după gestul ei plin de grijă şi considerație, aşa că am acceptat cadoul cu mulțumiri.

— Nu ştiu de ce spui că stau închis aici. Ies în fiecare zi, am spus.

— Până la magazinele de mobilă, a completat
Rachel.

Îi spusesem asta odată, într-un moment când lăsasem garda jos, iar ea încerca să mă convingă să luăm prânzul în oraş.

— Un snack-bar libanez excelent, la câteva case mai încolo, o să-ți placă la nebunie.

— Ies în fiecare zi, i-am replicat. Vizitez magazinele de mobilă din Middle Square Park în fiecare dimineață.

În ochii ei asta era probabil ce-ar face un bătrân singuratic aflat în pragul senilității. Poate că aşa i s-ar părea oricui.

— Azi-dimineață m-am plimbat pe faleză cincisprezece minute, am înştiințat-o, zâmbind amuzat de insistențele ei. De la sala polivalentă Avalon până la dig. În fața hotelului Hampton erau nişte călugărițe în veşminte maro cu alb, stăteau ciorchine pe trotuar aşteptând parcă sosirea unui înalt oaspete. Lângă ele, doi bawabi voinici, superbi, purtând uniforme cu eghileți şi caschete, aşteptau să deschidă portierele limuzinei în clipa în care sosea. Iar steagurile de la Hampton fluturau şi zvâcneau deasupra lor. Cei doi bărbați lăți în umeri stăteau cu picioarele depărtate la marginea trotuarului, iar femeile acelea cu înfățişare anonimă se zburătăceau pe lângă ei, acoperămintele albe ridicate de vânt făcându-le să semene cu un cârd de păunițe ciufulite. Priveliştea avea ceva etern, nişte bărbați care pur şi simplu nu se puteau abține să nu se dea cocoşi.

— Cum le-ai spus celor doi? Portarilor de la hotel. Cum le-ai spus? m-a întrebat ea.

— Bawabi, am zis. Portari, un rol indispensabil în cultura noastră civilizată şi prosperă. Când, la sfârşitul primei lui călătorii, Sindbad s-a întors la Basra cu o avere, şi-a cumpărat o casă şi apoi un bawab înainte de a-şi lua concubine şi mameluci cu care să-şi distreze prietenii.

— În vremurile astea mai paşnice se cheamă portari de hotel. Clienții se aşteaptă să-i vadă în uniforme cu galoane, umblând țanțoş. Asta a fost înainte sau după magazinele de mobilă? a vrut ea să ştie.

— După, cu siguranță. Magazinele trebuie vizitate la prima oră, înainte ca fibrele artificiale să fie perturbate de agitația din timpul zilei. În cel la care am fost azi au adus o nouă gamă de mese, foarte diferită de stilul lor obişnuit. Lemn gros de culoare deschisă şi linii drepte brutale. Am o pasiune pentru curbe, filigrane şi margini cu ornamente delicate. Îmi dau seama de calitatea lemnului din acele mese, dar mă

oripilează trufia lor utilitaristă, modul în care ridică în slăvi urâțenia.

— Asta te-a adus în starea de Bartleby? Aşadar, te-ai gândit că o plimbare pe faleză o să-ți liniştească nervii. Haide, pune-ți adidaşii. O să mergem cu maşina până la stânci. Ne uităm cum scânteiază soarele pe apă, după care o să te conving să vii la cină.

Eram prea obosit, i-am explicat. Am văzut că cedase şi, ca întotdeauna când sosea acest moment, am simțit că fusesem nerecunoscător când tot ce-mi oferea ea era bunătate. Am rezistat impulsului de a spune: „Da, o să vin". Chiar eram obosit, sau prea obosit ca să încep o conversație de la zero cu o persoană pe care n-o mai întâlnisem în viața mea. Sau poate că pur şi simplu zbuciumul sufletesc mi se potolise, iar acum tot ce voiam era să citesc cartea de călătorii în Asia Centrală pe care o cumpărasem mai devreme de la anticariatul de lângă florărie. Mai era un anticariat vizavi, dar vânzătorul de acolo arăta de parcă şi-ar fi urât cărțile: într-un costum jerpelit şi cu cravată, stătea cu un aer amenințător şi cu brațele încrucişate la piept, încruntându-se de parcă ar fi păzit o turmă de babuini obraznici. Ținea cărțile în cutii, îngrămădite în neorânduială ca şi când ar fi fost o marfa cumpărată în grabă pe care o vindea ieftin ca să scape de ea. *Herat* de G.B. Malleson, 1880. O deschisesem, iar propoziția pe care o citisem mă făcuse s-o cumpăr: „Din covoare se răspândeau efluvii de ambră". Îmi trezise nostalgia pentru *ud-al-qamari* şi mirosul răşinii parfumate.

Am ajuns să țin mult la Rachel, deşi n-aş îndrăzni să i-o spun. Mă vizitează când şi când, uneori fără să mă anunțe, adesea cu un plan de a ieşi să facem ceva. Nu toate planurile sunt inspirate, şi trebuie să opun o rezistență considerabilă ca să nu fiu târât în nu ştiu ce activitate neplăcută. Dar de multe ori sunt surprinzătoare, forțându-mă să-mi revizuiesc înclinația de a refuza, de a rămâne acasă să citesc o carte ori să studiez o hartă. Am impresia că-mi dezaprobă interesul pentru hărți, deşi nu ştiu de ce, pentru că nu mi-ar spune-o

niciodată explicit; dimpotrivă, recent mi-a adus o carte despre cartografia portugheză medievală. Poate că mă face să par excentric sau prea sedentar, când ea ar prefera să am interese mai energice, dovedind astfel că, în ciuda aparențelor, mai am încă nişte rămăşiţe de spirit tânăr.

Iar vizitele ei îmi fac bine, mă ajută să văd mult mai multe lucruri decât aş fi putut de unul singur, mă pun în fața unor atenții de care n-am mai avut parte de mult, îmi oferă afecțiune şi-mi dau posibilitatea să fiu la rândul meu afectuos. Nu mă refer la darurile neînsemnate, deşi mă tem că zăbovesc prea mult asupra lor, chiar şi când sunt singur, temându-mă că le-am interpretat greşit şi am replicat cu o dragoste care nu-mi fusese oferită. Dar ştiu că vizitele ei îmi fac bine. Nu ştiu de ce vine sau de ce insistă să ies şi să văd o vale sau o stâncă ori să merg pe o plajă cu pietre care nu oferă nicio atracție vizibilă. N-am întrebat-o niciodată şi ea nu a deschis niciodată subiectul. Pur şi simplu dă buzna în apartament sau se aşază pe scaun şi stăm de vorbă la o cafea amară sau un ceai negru îndulcit, iar dacă avem starea de spirit necesară, ne plimbăm pe țărm sau mergem cu maşina acolo unde vrea ea, timp în care îmi vorbeşte în stilul ei precipitat, dezarmant. Vizitele ei îmi fac bine şi-mi trezesc o duioşie aparte: țin la ea ca la fiica de care mi-a adus aminte la prima noastră întâlnire. Uneori, când o văd apucându-şi părul ciufulit şi trăgându-se de el distrată, mă gândesc la prima noastră întâlnire de la centrul de detenție şi, dintr-un motiv care-mi scapă, îmi vine în minte fiica mea Raiiya, fiica mea Ruqiya, pe care abia am apucat s-o cunosc înainte s-o pierd. De fiecare dată când face aşa, mă gândesc la fiica mea Raiiya, fiica mea Ruqiya, deşi ea n-a avut niciodată un asemenea păr şi nu s-a tras de el astfel. N-aş îndrăzni să-i spun toate aceste lucruri şi nu ştiu de ce se oboseşte să vină pe la mine, să descindă, după cum îi place să spună. Se plânge că n-am telefon; din cauza asta nu poate să mă sune înainte şi trebuie să bată tot drumul ca să mă întrebe dacă aş vrea să fac ceva ce se vădeşte că nu vreau să fac, apoi e silită

să plece în trombă spre altă direcție fără sens. Ca acum. Dar nu voiam să am telefon. Aş fi detestat zgomotul şi intruziunea apelanților nedoriți la orice oră, vorbindu-mi indiferent dacă vreau să aud sau nu, de aici sau din altă parte, vorbindu-mi când nu mă aşteptam să o facă, nelăsându-mi timp să pregătesc o replică elegantă sau o scuză, năpustindu-se în casa mea cu acel țârâit enervant şi apoi cerându-mi răspunsuri şi politețe. Preferam vizitele haotice ale lui Rachel, care oricum, mă temeam şi totodată mă aşteptam, aveau să se rărească şi în cele din urmă să înceteze. În timp ce mă gândeam la asta m-am întrebat dacă nu cumva comportamentul meu, refuzul de a lua cina cu ea şi mama ei, avea să grăbească acea zi, aşa că aproape am cedat şi am zis: „Da, o să vin.

— Mâine, la prânz, mi-a spus zâmbind linguşitor. Vino mâine să iei prânzul cu noi. Trebuie să vii. Dacă nu vii, o să spună că te-am inventat. Îi place foarte mult să spună asta, că sunt o visătoare şi trăiesc într-o lume fantastică. Sau cel puțin aşa obişnuia să spună. Până ce am început să lucrez cu azilanții, moment în care s-a gândit că în fine am luat contact cu lumea reală. „Iată o treabă care merită făcută", a zis. Îi place să creadă că ştie multe despre lumea reală. Adevărul e că atunci când o aud spunând povestea familiei ei, a familiei mele, mă gândesc că *ea* trăieşte într-o fantezie istorică pe care o născoceşte în timp real. Din câte se pare, acum multe secole am trăit la Haifa, apoi am devenit sefarzi în Spania, de unde peste câteva sute de ani am fost expulzați la Trieste şi după aceea ne-am mutat la Geneva, de unde bunicul ei s-a mutat la Londra la sfârşitul secolului al nouăsprezecelea. O poveste cam trasă de păr, ca să zic aşa.

— Cunoaşte detalii despre aceste călătorii? am întrebat-o, ca întotdeauna avid de poveşti despre odisee şi călătorii imposibile. Despre Spania în perioada expulzării musulmanilor şi evreilor din Andaluzia?

— Presupun că da, a zis Rachel. De ce n-o întrebi în persoană? Vă şi văd sporovăind până târziu în noapte despre

grădinile împrejmuite cu ziduri din Cordoba. Mama colecționează cărți despre evreii din Spania. Odată mi-a arătat o carte despre cântecele religioase din Andaluzia, cântece musulmane. Cum se cheamă?

— Qasida.

— Da, o cărțulie jerpelită.

— Mi-ar plăcea să-i aud poveştile despre Andaluzia, dar mâine am la rândul meu un musafir, am spus, stingherit că nu-i vorbisem despre asta. Latif Mahmud. Ții minte? Cel cu care ai aranjat mai demult să…

— Da, ştiu. Am vorbit cu el la telefon. M-a sunat în cursul săptămânii, mi-a spus zâmbind cu o cunoaştere secretă, aproape cu superioritate.

— Ah, am făcut. Ce voia?

— Mi-a zis că sunteți rude. N-ai pomenit niciodată despre asta. Mi s-a părut foarte entuziasmat de întâlnirea voastră. Ați vorbit despre tot felul de lucruri la care nu se gândise de ani de zile, mi-a spus, şi despre unele de care nici nu ştia. Intr-un fel, mi-a trezit invidia. Era atât de încântat! îmi închipui cum poate să fie să afli lucruri despre viața ta de care n-ai avut habar. M-a făcut să mă gândesc la munca noastră de la organizație. Atât de des încercăm să-i facem pe oameni să-şi amintească, să-şi susțină cauza! Şi dacă nu-şi amintesc, trebuie să le inventăm noi o poveste. Imaginează-ți că altcineva completează poveştile lipsă. E ca şi cum ai fi un copil, când părinții îți spun ce-ai făcut şi ce-ai zis, iar tu nu ții minte nimic.

— Unele lucruri nu merită cunoscute, am spus.

Rachel a meditat la asta un moment, cu capul înclinat într-o parte şi cu o expresie severă pe chip.

— Nu, crea că *e* un drum cu sens unic spre minciună şi haos. În ansamblu, e mai bine să ştii. Vizita lui are legătură cu nişte lucruri groaznice? Adică trebuie să-i comunici nişte lucruri triste pe care le-a uitat sau nu le ştia?

— Da.

— Şi sunt triste şi pentru tine? îmi pare rău. Sper că nu te deranjează.

— Nu, vreau să vină, am zis.

— Era atât de mulțumit că te-a cunoscut, mi-a spus-o de câteva ori, aşa că fără îndoială nu toate subiectele voastre de discuție sunt triste. Oricum, pare un tip în regulă. Cum adică…? Ah, nu ştiu, calm şi prevenitor şi interesant. Mi-ar face mare plăcere să-l cunosc. Data viitoare o să ieşim poate împreună. Să mergem în Water Valley şi să luăm prânzul, după care să ne plimbăm în jurul lacului sau ceva de genul ăsta. Sau poate preferi să mă țin deoparte?

— Nu, nu, m-am grăbit să-i răspund. Data viitoare.

Soneria s-a auzit fix la ora pe care o conveniserăm, ceea ce m-a făcut să mă întreb dacă nu cumva aşteptase la parter înainte să sune. Pregătisem un prânz frugal compus din orez şi rasol de peşte cu legume, şi de îndată ce a sosit, zâmbind şi pus pe treabă, l-am condus în bucătărie şi l-am aşezat la masă. N-aveam idee în ce stare avea să fie, în ciuda spuselor lui Rachel. Nu ştiam dacă voia să poarte o bătălie plină de invective, să mă acuze de deformarea adevărului sau de-a dreptul de minciună, sau dacă avea să fie jenat şi nesigur. De asemenea, eram pregătit să mă surprindă cu înfățişarea lui. Deşi petrecusem cu el o după-amiază întreagă şi o parte din seară cu numai câteva zile înainte, îmi era greu să-mi amintesc detaliile fluide ale fetei lui. Poate că evitasem să-l privesc în timp ce vorbeam şi-mi ferisem privirea când vorbea el, dar îmi dădusem seama de-a lungul acelei săptămâni că nu-i pot descrie chipul în continuă mişcare sau ochii care-mi absorbeau poveştile. Nu înseamnă că nu l-aş fi recunoscut, ci că nu mi-era clar ce-mi aminteam din mişcările mai subtile ale feței lui. De asta m-am gândit să-l invit la masă de îndată ce sosea, ca să avem amândoi timp pentru a găsi punctul din care să ne reluăm conversația.

Ei bine, zâmbea când am deschis uşa, şi mi-a strâns mâna cu vigoare. Deci era în regulă, probabil că nu venise cu

gândul să mă insulte. Apoi am trecut la politeţuri, interesându-mă ce mai face, cum îi merge la muncă şi cum o duce familia lui.

— N-am familie, mi-a zis.

Eu formulasem întrebarea astfel: „Toată lumea de acasă e bine?” Iar răspunsul lui fusese: „Nu e nimeni acasă”. N-am mai zis nimic, şi el, observându-mi stinghereala, a zâmbit.

— Am fost cu cineva multă vreme, a spus pe când aşezam felurile de mâncare pe masă, invitându-l să se servească. Şase ani, dar era limpede c-o să se termine mai devreme sau mai târziu. Nu eram fericiţi împreună. O chema Margaret. Trăiam împreună şi aveam multe lucruri în comun, dar nu eram fericiţi. Apăreau adesea momente de iritare, iar uneori ajungeam s-o detest, chiar s-o urăsc. Ne cunoscuserăm în facultate şi pur şi simplu ne agăţaserăm unul de celălalt. Intraserăm în rutină, în ciuda episoadelor fericite şi a grijii pe care ne-o purtam reciproc, şi ne-am plictisit cu mult înainte s-o putem recunoaşte. Apoi am avut o relaţie de doi ani şi jumătate. S-a terminat anul trecut. Din când în când vorbeam despre mutatul împreună, dar n-a fost să fie. Treceau săptămâni întregi fără să mă gândesc la asta, apoi se întâmpla ceva şi-mi ziceam: „Nu, niciodată. Nu mai vreau. N-o să mai trăiesc niciodată cu cineva.” Era mai uşor, mai sigur să stăm fiecare la casa lui. Ea avea o căsuţă în Clapham, iar eu, un apartament în Battersea. Cunoşti Londra?

— N-am fost niciodată acolo, am zis. Cum o chema? Pe cea de care abia te-ai despărţit.

— Angela, a spus. Conştientizarea omisiunii l-a făcut să zâmbească. După ce i-a rostit numele a început să se gândească la ea, iar trăsăturile i s-au crispat. Lucra ca traducătoare pe cont propriu, manuale, articole ştiinţifice, genul ăsta de lucruri. Era specializată pe italiană. Oricum, s-a plictisit de aranjamentul nostru mai repede decât mine şi mi-a cerut să iau o decizie. Pur şi simplu nu eram în stare. Vreau să spun că nu voiam. Toată povestea aceea cu familiile. În plus, nu puteam să uit ceva ce-mi zisese când abia ne

cunoscuserăm. Ea şi fratele ei au trebuit să se ducă acasă, în Dorset, într-un weekend, ca să stea de vorbă cu mama lor, deoarece aceasta nu mai voia să facă sex cu tatăl lor. Era atât de nedreaptă, a zis Angela despre mama ei. Aşadar, cei doi fraţi s-au dus acasă să-şi convingă mama, s-o mustre pentru egoism. Tatăl lor i-a încurajat să procedeze astfel. N-am putut uita povestea aceea, mai ales când s-au înteţit discuţiile despre mutatul împreună. Îmi imaginam cum copiii mei adulţi ar fi descins acasă într-o zi să mă dăscălească şi să mă certe pentru că nu făceam sex cu Angela – în timp ce ea era de faţă, încurajându-i plină de indignare. Gândul ăsta era insuportabil. În realitate, cred că pur şi simplu nu voiam să mă mut cu ea, dar povestea aceea n-a avut darul de a-mi schimba părerea. Cu timpul, Angela a refuzat să ne mai vedem în maniera detaşată pe care o preferam, aşa că ne-am despărţit. N-am mai încercat de atunci. Eşti foarte amabil că ai pregătit bunătăţile acestea.

— Ah, nu-i mare lucru, doar cât să ne păcălim foamea.

— Mă bucur că mi-ai îngăduit să revin. Am crezut că te-am obosit săptămâna trecută, că te-am făcut să vorbeşti despre lucruri neplăcute şi că am fost dezagreabil şi brutal.

— Chiar îmi doream să te revăd. Eşti bine venit, i-am spus.

— Oricum, toată săptămâna am reflectat la lucrurile despre care ai vorbit data trecută, încercând să le pun în acord cu ceea ce-mi amintesc şi cu ceea ce credeam că ştiu. Ceva din mine se opunea cuvintelor dumitale, chiar dacă eram captivat de poveste. Prin urmare, am pus relatările una lângă alta, ca să văd golurile pe care n-o să le umplu niciodată şi pe cele pe care am reuşit să le evităm la prima noastră discuţie. Mă simt epuizat după tot acest timp, după toţi aceşti ani în care m-am gândit la perioada şi la locul acela. Şi în care am trăit aici, cu toate plecările şi venirile şi marşul vieţii mele printr-un bombardament de ostilitate, dispreţ şi aroganţă. Mă simt stors de vlagă şi plin de răni deschise. Ştii ce vreau să spun? Trebuie să cunoşti senzaţia asta. În ultimele zile m-am gândit cât de epuizat sunt după toţi anii aceştia în care am ştiut şi

n-am ştiut, în care n-am fost în stare să fac nimic. Prin urmare, eram nerăbdător să vin aici, să te ascult, să ne găsim amândoi liniştea.

— Da, să ne găsim liniştea, am încuviințat.

— Spune-mi, te rog, ce s-a ales de Faru? Te-am mai întrebat.

— Nuhu. Îl cheamă Nuhu. A devenit agent al poliției de frontieră. Ştii, oamenii aceia care stau la bariera portului şi percheziționează vehiculele şi împiedică intrarea persoanelor neautorizate şi cer şpagă pentru orice. Nu trebuia să ştii carte pentru genul ăsta de slujbă, una înjositoare în ochii celor mai mulți, motiv pentru care presupun că a obținut-o Nuhu. Nu ştiam că e atras de o asemenea muncă, de uniformă şi bocancii grei. S-a angajat după arestarea mea, am aflat-o mai târziu, pentru că la început, desigur, a lucrat pentru mine la magazin.

— N-am ştiut că ai fost arestat, a spus Latif
Mahmud cu lingura plină de orez încremenită la jumătatea drumului spre gură.

N-aveam nicio îndoială, ținând seama de expresia lui şocată, dar am vorbit mai departe.

— Au fost arestați mulți oameni. Mii. Oricum, după câțiva ani Nuhu a găsit o cale de a pleca unde a văzut cu ochii. Ai zice că era în poziția perfectă ca să fugă, dar pe atunci, imediat după independență, poliția portuară era foarte vigilentă, erau agenți cu puşti şi bărci cu motoare puternice, nu bawabi cocârjați ca Nuhu. Pedeapsa pentru tentativa de fugă era foarte aspră. Trebuie să se fi ascuns la bordul unui cargou. Judecând după destinația vaselor care opreau atunci în porturile noastre, acum trăieşte prin Rusia, în China sau în fosta RDG. Asta dacă a scăpat neprins, dacă echipajul nu l-a aruncat peste bord sau dacă n-a reuşit să coboare pe furiş mai devreme, la Aden, Mogadiscio sau Port Said.

— Am fost în RDG, a spus el clătinând din cap la gândul complicațiilor mărunte din viețile noastre. La Dresda. Ei bine, lângă Dresda.

— Da, mi-ai zis.

— Ți-am povestit despre prietenul prin corespondență care locuia la Dresda? Îi scriam de acasă, iar când am ajuns în RDG s-a vădit că eram practic vecini. Mama lui m-a învățat cum să-l citesc pe Homer. Ei, nu aşa, direct, dar mi-a trezit dorința de a-l citi. Îmi cer scuze, vorbeai despre Faru.

— Da, mi-ai spus că ai venit la mine chiar înainte să pleci în fosta RDG. E însă un detaliu pe care l-ai omis din acea relatare. N-ai menționat că Salha a coborât să stea de vorbă cu dumneata. Poate ai uitat. Nuhu i-a zis că erai acolo, iar ea a venit să te vadă. Mama dumitale obişnuia s-o viziteze când era obligată să stea la pat din cauza sarcinii, şi trebuie să se fi gândit că-i aduseseşi un mesaj. N-ar fi trebuit să coboare. Salha. Trebuia să se odihnească şi să evite scările, dar a coborât deoarece mama dumitale obişnuia s-o viziteze, în ciuda relației proaste dintre mine şi tatăl dumitale. Femeile aveau un simț aparte al milei, al echilibrului dintre lucruri. Aveau grijă unele de altele, făceau totul ca lucrurile să nu ajungă atât de departe încât să nu mai putem găsi drumul înapoi. Salha ți-a vorbit, te-a întrebat ce mai faci şi ce mai face mama dumitale, însă ai refuzat până şi s-o priveşti. Apoi ai plecat fără să-i răspunzi la cuvintele de întâmpinare. Presupun că ai uitat asta. A fost cu mult timp în urmă.

— Nu, n-am uitat. Nu mi-am amintit, dar faptul ăsta nu mi s-a părut atât de important. Îmi pare rău că am fost atât de nepoliticos cu ea.

— S-a întâmplat acum multă vreme. Iar eu ar fi trebuit să-ți dau măsuța aceea înapoi. Aşa un fleac! Salha mi-a zis s-o dau, dar eram prea furios. Era oripilată de faptul că luasem toate lucrurile din casa tatălui dumitale, deşi nu fusese mare brânză de luat. A spus că eram răzbunător şi încăpățânat şi că dacă pe atunci ar fi fost cu mine, dacă am fi fost căsătoriți, m-ar fi convins să renunț. În perioada aceea nu avusese cine să mă sfătuiască, singurele mele călăuze erau frustrarea şi durerea. Calomniile mă scoteau din minți, şi simțeam că dreptatea e de partea mea. Când s-a ajuns la subiectul

măsuței, calomniilor li se adăugaseră imposibila sfințenie a tatălui dumitale şi laudele lui că Dumnezeu o să mă facă să-mi recunosc păcatul şi că într-o bună zi o să restitui totul, copleşit de ruşine, proprietarilor de drept. Nu puteam să-ți dau măsuța când ai venit s-o ceri, deşi ar fi fost mai bine dacă aş fi făcut-o. În cele din urmă, asta a făcut-o pe mama dumitale să se întoarcă împotriva noastră.

Am propus un compromis imediat după ce Rajab Shaaban Mahmud mi-a respins primul plan, chiar în timp ce cazul era examinat în tribunalele coloniale britanice. Am spus că nu voiam casa. Voiam doar să obțin un credit, deoarece firma mea avea nevoie de capital şi urma să mă căsătoresc. Banii îmi aparțineau de drept, dar nu voiam casa, nici ca ei să se mute de acolo sau să-mi plătească vreo chirie. Mă interesa să fiu proprietarul casei cu numele, astfel încât să pot lua împrumutul, iar când afacerile mele îşi reveneau mă angajam să-i restitui casa în acte. Dar a refuzat cu hotărâre, şi atunci când am câştigat în justiție s-a mutat cu familia într-o căsuță închiriată. Lucrurile merseseră deja prea departe şi pierdusem măsura faptelor pe care le săvârşisem. Am găsit un chiriaş pentru casă şi am negociat un credit care s-a dovedit a fi mult prea mic rață de necesitățile mele. După independență băncile deveniseră temătoare, şi pe bună dreptate, cum s-a vădit. Austeritatea şi haosul guvernamental aveau să culmineze peste doi ani cu naționalizarea şi jefuirea tuturor băncilor. Acțiunea a fost întreprinsă în numele poporului şi al neatârnării, dar era în realitate un jaf, la fel cum a fost confiscarea tuturor firmelor care făceau un profit cât de mic. Conducătorii noştri nu construiau aproape nimic, în cea mai mare parte luau de la cei care construiau şi apoi îşi îndopau trupurile vinovate.

Nu se ajunsese încă la această situație atunci când am obținut casa lui Rajab Shaaban Mahmud şi am solicitat împrumutul, dar băncile adulmecaseră deja pericolul şi erau precaute. Micul credit pe care am reuşit să-l capăt nu-mi

permitea să-mi aduc la îndeplinire planurile, de fapt nu-mi permitea să fac mare lucru. Până la urmă n-a avut nicio importanță. Peste un an, țara era în haos şi toți cei care aveau posibilitatea încercau să-şi scoată banii din țară. N-aveam de ales decât să-mi duc mai departe afacerea la fel ca înainte, deşi nu mai exista o piață pentru piesele rare. Când am recuperat masa de abanos am expus-o în magazin nu pentru că aş fi crezut că aş putea s-o vând, ci pentru că era frumoasă şi-mi amintea zilnic de zădărnicia prieteniei şi a ambițiilor.

Rajab Shaaban Mahmud venea să se roage la moscheea din cartier, deşi se mutase în altă parte, şi în fiecare zi trecea prin fața magazinului meu cu capul plecat, credinciosul înfrânt şi umilit. Iar oamenii îl priveau trecând şi deplângeau tragedia care-i lovise pe el şi pe familia lui, încruntându-se la mine ca la o creatură malefică. De acum soția lui, Asha, devenise amanta lui Abdalla Khalfan, ministrul dezvoltării şi resurselor – sau un alt titlu de genul ăsta, în orice caz, o născocire sinistră fără legătură cu realitatea. Maşina lui de serviciu o lua de acasă, o ducea acolo unde indica ministrul şi o aducea înapoi peste câteva ore. Erau amanți de ani de zile, după cum se zvonea, iar acum, că Abdalla Khalfan avea o funcție importantă, nu vedeau niciun motiv să se mai ascundă. Presupun că ar trebui să-i recunosc ministrului meritul că, odată ajuns la putere, nu şi-a abandonat metresa în favoarea uneia mai tinere. Căci Asha nu mai era tânără, deşi îşi păstrase frumusețea. Nici ministrul nu mai era tânăr, dar asta nu i-a împiedicat niciodată pe bărbații în situația lui să se poarte ca şi cum ar fi în floarea vârstei. Asta nu făcea decât să amplifice tragedia de pe umerii cuvioşi ai lui Rajab Shaaban Mahmud.

Iar eu am refuzat să le dau înapoi măsuța, după ce Asha o vizitase pe soția mea obligată să stea la pat şi fusese conciliantă în timpul procesului şi-l trimisese pe fiul ei Ismail să-mi ceară această mică favoare. Meschinăria asta trebuie s-o fi dezgustat, întrucât s-a întors cu totul împotriva mea.

După asta a început o campanie pe care a purtat-o cu îndărătnicie până la victorie. Avea parte de ajutorul ministrului, desigur, deşi a durat ceva până ca intervenția lui să fie vizibilă. Indiferent ce planuri avea ea în legătură cu mine, lucrurile au scăpat de sub control odată ce a intrat în funcțiune maşinăria terorii. În următorii doi ani am avut de înfruntat o serie de persecuții pe care le voi descrie în ordinea în care le-am suferit. Înainte de asta trebuie să menționez însă că la începutul acestui şir de evenimente Salha a dus sarcina la termen şi a născut-o pe fiica noastră, Ruqiya. Fie ca Dumnezeu să le aibă sufletele în pază.

M-a întrerupt, nu pentru prima oară. N-am menționat celelalte dăți pentru că nu vreau să-mi aglomerez relatarea; oricum, o făcuse numai ca să-şi exprime surprinderea ori să-mi ceară mai multe detalii. Dar de data asta s-a ridicat de la masă şi a ieşit din bucătăria în care rămăseserăm după ce luaserăm prânzul. S-a întors imediat, părând în culmea furiei.

— Acum te iei de ea, a zis încruntat, cu fața întunecată de ostilitate şi mânie. Presupun că ai terminat cu el. E numai un tip răzbunător, neadecvat, care nu reuşeşte să fie rezonabil. Sfințenia lui imposibilă. Deci totul e clar. Acum a venit rândul ei. Da, ştiu despre ministru, toată lumea ştia. Era o femeie cumsecade. Aşa o să mi-o amintesc mereu. Intram în panică atunci când o vedeam după-amiaza gătindu-se ca să meargă la întâlnirea cu el. Eram îngrozit, nu ştiu de ce. Nu ştiu de ce a făcut asta. În timp ce te ascultam, mă gândeam: „Minte, minte. E doar obsedat de povestea lui. Vrea să-i dea o noimă." Dar acum vrei s-o îmbunătățeşti, s-o transformi într-o dramă după toate regulile. Acum e rândul ei şi al ministrului ei mizerabil să te persecute.

Mi-am ferit privirea, nu din cine ştie ce înțelepciune, ci pentru că Ia puşcărie învățasem să evit contactul vizual cu o persoană furioasă. Învățasem să mă aşez lângă omul respectiv şi să mă uit în aceeaşi direcție ca eh Prin urmare, m-am uitat în altă parte şi l-am aşteptat să-şi încheie tirada.

— Nu vreau să mai aud nimic, a zis şi a ieşit iarăşi din bucătărie.

Am stat câteva clipe, apoi m-am ridicat să strâng farfuriile şi platourile şi să le spăl la chiuvetă. După aceea am pus ibricul la fiert şi m-am apucat să pregătesc nişte ceai îndulcit de ghimbir. Când am intrat în camera de zi cu tava, el stătea în picioare la fereastră, uitându-se spre fâşia mea de mare. Am turnat ceaiul în ceşti şi l-am aşteptat să se aşeze în fața mea.

*

Aşadar, iată evenimentele care s-au năpustit asupra mea. Despre multe mi-e greu să vorbesc fără emoție, iar unele mă umplu de durere, dar jinduiesc să le descriu, să le prezint ca pe nişte ilustrări ale epocii mele şi ale micimii vieții noastre duplicitare. O să fiu succint; am încercat să nu zăbovesc asupra lor de teamă ca amărăciunea şi neajutorarea să nu distrugă până şi puținul care mi-a mai rămas. Am avut mulți ani să mă gândesc la ele şi să le pun pe cântarul universului, şi din acest punct de vedere am învățat că pot să trăiesc cu zgârieturile şi scrântirile mele când alții trebuie să îndure nişte acte de cruzime intolerabile.

După naționalizarea băncilor din 1967, eveniment care ne-a fost anunțat la radio cu surle şi tobe de însuşi preşedintele republicii, am fost convocat de managerul fostei bănci Standard, acum Banca Populară, care mi-a cerut să lichidez creditul pe care-l luasem de la ei. M-am dus la bancă să-mi pledez cauza; deşi aveam dreptatea de partea mea şi mă angajasem să achit împrumutul în cinci ani din care trecuseră numai doi, nu era momentul să invoc drepturi şi chestiuni legale. M-am dus la bancă să-i cer directorului îngăduință. După naționalizare fusese schimbat tot personalul cu funcții importante, alcătuit în majoritate din străini, de teama sabotajului. Noul manager a refuzat să mă primească, iar un asistent mi-a explicat că solicitarea de

lichidare a creditului nu era negociabilă. Acționau la instrucțiunile agenției guvernamentale competente. Străinii tăiaseră orice finanțare şi clienții retrăseseră sume mari în ultimele luni, aşa că se cerea rambursarea tuturor împrumuturilor. Cum de nu aflasem nimic de la alți oameni de afaceri? l-am întrebat. Ei bine, mi-a zis asistentul, datornicii erau convocați în tranşe, iar eu făceam parte din prima tranşă. N-aveam bani să achit totul, am spus. În cazul acesta, banca urma să ia în posesie casa pe care o pusesem gaj.

Patru săptămâni mai târziu, casa pentru care mă luptasem prin tribunale cu Rajab Shaaban Mahmud a fost declarată proprietatea băncii, iar chiriaşilor mei li s-a ordonat s-o evacueze în cel mai scurt timp. Rajab Shaaban Mahmud şi soția lui, Asha, s-au mutat înapoi de îndată ce casa a fost goală. El trecea prin fața magazinului meu în fiecare zi, în drum spre Departamentul Lucrărilor Publice, unde urcase în rang. Iar dacă înainte îşi afişa umilința, mergând cu ochii plecați şi gâtul îndoit într-o parte, acum se uita spre mine cu o privire aprigă. El îşi recăpătase proprietatea, iar eu plăteam pentru păcatele săvârşite. Chiar şi atunci când îmi coboram privirea, lucru pe care învățasem să-l fac în momentul în care îl zăream apropiindu-se, o puteam simți pe a lui sfredelindumă. Rareori o mai vedeam pe Asha, acum, că avea o maşină la dispoziție, dar când am întâlnit-o o dată pe stradă mi s-a părut că pasul ei a încetinit puțin în timp ce trecea pe lângă mine fără o vorbă.

La cinci luni de la acest episod am fost convocat la sediul Partidului. Ordinul mi-a fost adus de preşedintele filialei locale, care a venit la magazin într-o dimineață de miercuri şi a băut un pahar de apă înainte să-mi spună că trebuia să mă prezint a doua zi. Mi-a explicat că Rajab Shaaban Mahmud depusese o plângere împotriva mea. Mă acuza că falsificasem testamentul mătuşii sale bi Maryam şi că după moartea ei dobândisem fraudulos casa pe care o ocupam acum, deşi nu aveam nicio relație de rudenie cu ea. I-am spus preşedintelui

că nu era adevărat, dar el a ridicat din umeri zicând că nu era treaba lui şi nu se băga. Trebuia să-mi expun cazul la sediul Partidului şi să văd ce aveau ei de zis. Pe Salha a cuprins-o disperarea când am înştiinţat-o de convocare. Se aştepta la o nouă lovitură, dar după atâtea luni începuse să creadă că scăpaserăm de ceea ce era mai rău. Mă temusem de ceva mai grav decât convocarea la sediu, mă temusem de o umilire nedefinibilă, de o mutilare. Uneori, în lumea fantastică dintre somn şi trezie, surprindeam fragmente dintr-un personaj care fusese în preajma mea în copilărie, un bărbat al cărui nas fusese retezat complet, astfel că în spaţiul dintre ochi şi gură avea două găuri de culoarea cărnii care duceau până în străfundul capului. Fusese mutilat astfel ca pedeapsă pentru viol şi umbla pe străzi în zdrenţe, îndurând batjocura şi insultele celor mai mici dintre noi, prea intimidat ca să se gândească măcar să riposteze ori să se apere.

Ştiam cum se desfăşurau audierile la sediul Partidului: în realitate, era vorba de nişte instanţe ad-hoc care făceau legea după bunul-plac. Erau prezidate de secretarul general al Partidului şi alcătuite din oricine avea timp în momentul respectiv. Uneori participa însuşi preşedintele republicii, dacă avea chef să coboare printre supuşii săi, alteori şoferul sau şeful poliţiei. Când m-am prezentat în faţa comisiei, era alcătuită din următoarele persoane. Le enumăr aici deoarece vreau ca numele lor să fie cunoscute, astfel încât să nu pară că toate acele nenorociri s-au prăvălit din senin asupra noastră. 1) Preşedintele era secretarul general al Partidului, al cărui nume e cunoscut de toată lumea; 2) ministrul dezvoltării şi resurselor, Sheikh Abdalla Khalfan, amantul Ashei, soţia lui Rajab Shaaban Mahmud; 3) şeful Poliţiei de Frontieră, Abdulkarim Haji; 4) locotenentul Ahmed Abdalla din Armata Populară; 5) bibi Aziza Salmin, învăţătoare. Erau înşiraţi în spatele unei mese lungi, iar eu stăteam pe un scaun în faţa lor, într-o încăpere mare şi întunecoasă care dădea spre o verandă în partea din spate a sediului Partidului. Întunericul era binevenit în acel început de după-

amiază fierbinte, dar aerul avea izul jilav, de putrefacție, al unui subsol. Preşedintele filialei locale mă condusese înăuntru şi se aşezase într-o parte, urmând să asculte atent şi să pregătească un raport pentru morişca de bârfe din cartier.

Membrii comisiei au ținut pe rând tirade despre fapta mea reprobabilă, acuzându-mă că profitasem de o femeie naivă ca să deposedez familia unui om cumsecade şi pios de proprietatea sa legitimă. Ministrul dezvoltării şi resurselor a vorbit foarte puțin, dar părea mulțumit de evoluția şedinței. Cel mai mult am avut de suferit din partea şefului Poliției de Frontieră, Abdulkarim Haji, şi a învățătoarei bibi Aziza Salmin, care mă tratau drept arhetipul bărbatului care îşi face o carieră din exploatarea şi înşelarea femeilor. Nu-i mai întâlnisem pe aceşti oameni în viața mea, deşi auzisem despre toți.

Mi s-a cerut să răspund la câteva întrebări care numi lăsau altă şansă decât să mă incriminez. „Recunoşti că ai plănuit s-o jefuieşti pe bi Maryam din momentul în care tatăl dumitale s-a căsătorit cu ea?" Am încercat să răspund, dar am fost redus la tăcere. Am explicat că devenisem proprietarul casei cât bi Maryam era în viață, nu prin moştenire. Testamentul ei nu menționa casa deoarece aranjase deja s-o treacă pe numele meu din timpul vieții, ca să evite acuzațiile şi reproşurile. N-am apucat să spun mai multe, fiindcă bibi Aziza Salmin şi-a exprimat uimirea față de tupeul meu incredibil, iar şeful Poliției de Frontieră a sugerat ca membrii comisiei să adauge încă un cap de acuzare pe lângă cele care mi se aduseseră deja: raptul că-i luam drept proşti. Altfel, nu mi s-a cerut decât să ascult acuzațiile şi jignirile, ceea ce am făcut mai mult de o oră. În final am primit sentința. Bibi Aziza a vorbit prima, iar ceilalți au urmat-o cu o răutate crescândă, până când preşedintele comisiei, însuşi secretarul general, a prezentat pe scurt verdictul. A doua zi trebuia să depun actele casei la biroul secretarului general, după care dreptul de proprietate avea să-i fie restituit familiei lui bi Maryam.

Am mers spre casă împreună cu preşedintele filialei locale, care m-a asigurat că ar fi putut să fie mult mai rău şi că făcusem bine tăcând după acea izbucnire necugetată. Încă aveam firma, deci nu riscam să mor de foame, şi cine ştia ce planuri mai avea Dumnezeu? Am împachetat ce-am putut în noaptea aceea şi, cu ajutorul lui Nuhu, am transportat lucrurile cu roaba acasă la părinții Salhăi şi la magazin. Nuhu nu mai lucra pentru mine, dar a venit când i-am cerut ajutorul. Vecinii se uitau din spatele ferestrelor întredeschise, dar n-au făcut niciun comentariu răutăcios, ba unii chiar au murmurat cuvinte pioase, deplângând vremurile în care ajunseserăm să trăim. Am evitat drumul principal, împingând şi trăgând roaba pe ulițele care treceau prin spatele caselor. Am insistat să petrecem noaptea Ia părinții Salhăi, în caz că s-ar fi făcut încercarea de a ne evacua cu forța. A doua zi la prima oră am dus actele la biroul secretarului general, unde a trebuit să aştept câteva ceasuri până ce personajul şi-a făcut apariția, cu puțin timp înainte de amiază. Am fost condus în biroul lui, unde şedea la masa de lucru, zâmbind în felul lui blajin. A luat hârtiile şi le-a pus pe tăblie fără să se uite la ele. Apoi mi-a oferit o cafea şi m-a lăsat să sorb de două ori înainte să facă un gest spre ofițerul care se afla într-o parte a încăperii. Ofițerul a păşit spre mine cu mâinile în solduri şi mi-a indicat cu o zvâcnire scurtă a capului cărnos să ies din birou înaintea lui. M-a dus într-o cămăruță cu o fereastră zăbrelită aproape de tavan, apoi a plecat. L-am auzit zăvorând uşa şi încuind-o cu lacătul pe dinafară. Celula mirosea a urină şi era presărată cu pete închise la culoare ce arătau ca nişte stigmate.

Mult timp după aceea, la sfârşitul după-amiezii, au venit doi soldați tineri înarmați cu pistoale-mitralieră. Eram disperat să ajung la toaletă şi mă temeam că, în spaima mea, n-o să fiu în stare să mă abțin şi o să fac pe mine, adăugând o ruşine teribilă umilinței. M-au percheziționat şi au luat puținele lucruri pe care le aveam asupra mea, strigând şi bruscându-mă şi plesnindu-mă din pură plăcere. Apoi m-au

împins şi m-au îmbrâncit pe coridoare până la jeepul acoperit care aştepta în faţa sediului, sub ochii tuturor, în lumina blândă a soarelui de după-amiază. Erau martori, şi nu sunt sigur cine e mai rău în aceste momente, delincventul sau inocenţii care stau pe margine şi se uită şi se poartă ca şi când nu s-ar întâmpla nimic în neregulă. Erau martori afară, oameni care-şi continuau drumul de parcă nu s-ar fi petrecut nimic, îndreptându-se spre cafenelele preferate ca să stea la taclale ori ducându-se să-şi viziteze rudele sau prietenii.

Am stat numai câteva săptămâni în arest, înghesuit cu vreo cincisprezece deţinuţi într-o celulă mică, totuşi aerisită şi luminoasă. Toate celulele aveau un perete din zăbrele care dădea spre o curte interioară, sau poate ar fi mai corect să spun că din curtea interioară se vedea în celulele noastre, aşa că nici măcar noaptea nu puteai fi sigur că un gardian nu urmărea ce faci sau ce visezi că faci. Asta însemna cel puţin că aveam aer şi-i puteam vedea pe deţinuţii din celelalte celule, astfel că, într-o anumită privinţă, nu părea o închisoare atât de teribilă pe cât mă temusem. Celula noastră era pe colţ şi aerul nu circula la fel de bine ca în celelalte, motiv pentru care noaptea ne chinuiau îngrozitor ţânţarii. În curtea betonată nu era nicio frunză, niciun fir de iarbă, nici măcar o buruiană care să iasă dintr-o crăpătură din zid.

Cunoşteam o mulţime de oameni de acolo, căci guvernul se apucase să umple puşcăria din prima zi de după obţinerea independenţei. Toţi erau traşi la faţă şi epuizaţi, cu hainele decolorate de atâta spălare. În ciuda mizeriei şi a lipsurilor, o anume bună-cuviinţă se păstrase. Ne vorbeam politicos, ne făceam loc dacă puteam, ne feream privirea şi nu spuneam nimic când cineva îşi făcea nevoile, ne interesam de durerile celorlalţi şi vorbeam fără încetare. Aveam foarte puţine de zis şi foarte multe de învăţat de la aceşti bărbaţi care, deşi închişi în unele cazuri de doi sau trei ani, păreau să ştie atât de multe despre ceea ce se petrecea afară. Le ascultam conversaţiile cu politeţe şi interes. Unele erau foarte distractive, genul de umor improbabil pe care izbutesc să-l

manifeste oamenii în ciuda împrejurărilor. De două ori pe zi ni se dădea voie să ieşim din celule ca să facem curăţenie şi să ne mişcăm prin curte, iar de două ori pe săptămână primeam vizita medicului. În fiecare după-amiază, rudele le aduceau un coş cu mâncare celor dragi, care altfel ar fi avut parte numai de raţia frugală din închisoare: manioc, fasole şi ceai. Nu era o raţie insuportabilă, dar coşul cu mâncare te apropia de casă şi de oamenii de acolo, făcea ca pâinea să pară binecuvântată cu afecţiune şi grijă. O dată pe săptămână, coşul conţinea un rând de schimburi, un tricou şi un *saruni*.

Coşurile le erau predate gardienilor de la poartă. Rudele nu puteau să-i vadă pe deţinuţi, iar gardienii se uitau prin coşuri în căutare de mesaje ori de arme. Erau etichetate şi apoi înşirate în curte, de unde destinatarii urmau să şi le ia. Uneori gardienii furau din ele, chipurile în glumă. Am primit un coş în a treia zi de când mă aflam acolo, lucru care m-a umplut de o uşurare prostească. Măcar Salha ştia unde sunt, de parcă asta ar fi alinat-o cumva.

Uneori se aplicau pedepse, bătăi şi insulte, şi am auzit de la alţii că asistaseră la scene înfiorătoare. Bătăi cu furtunul sau cu bastonul de cauciuc, oameni obligaţi să meargă desculţi pe cioburi de sticlă. Deţinuţii vorbeau cu glas coborât despre aceste incidente şi despre efectele pe care le avuseseră asupra victimelor, ca şi când ar fi vrut să ţină ascunse umilinţele. Pedepsele erau administrate în curte de nişte indivizi care umblă pe străzile oraşului şi în zilele noastre, la fel ca unele dintre victime. Cât am stat acolo n-am asistat decât la răcnete şi ocări şi la biciuiri cu bastonul de bambus.

Când am împlinit trei săptămâni de detenţie, puşcăria a fost vizitată de preşedintele republicii. Făcea asta din când în când, din pura plăcere de a-şi vedea adversarii închişi, cu toţii îngroziţi şi într-o stare de plâns, şi de a-i auzi cerşind milă şi libertate. N-a zăbovit în faţa celulei noastre, ci a trecut cu paşi mari, emanând o sănătate de fier, urmat aproape pe furiş de anturajul compus din medic, guvernatorul închisorii şi

bodyguard. N-a zăbovit în fața celulei noastre deoarece avea favoriții lui pe care ținea să-i vadă de fiecare dată, adversari pe care-i privea satisfăcut şi cu care schimba vorbe glumețe. Îi cerea doctorului să-i examineze regulat, să se asigure că erau bine şi, dacă nu, să-i trateze corespunzător, astfel încât să se poată bucura încă mult timp de şederea în închisoare.

În fața unei celule s-a oprit ca să se holbeze îndelung la un deținut, de parcă l-ar fi văzut pentru prima oară şi ceva l-ar fi tulburat sau i-ar fi stârnit curiozitatea. Respectivul era un învățător care păcătuise făcând comentarii despre drepturile politice în timpul orelor de ştiințele naturii. Chiar şi după câteva avertismente amicale din partea părinților, păruse incapabil să se stăpânească, iar în cele din urmă câțiva părinți îl denunțaseră autorităților competente.

Bărbatul acela înalt şi deşirat era atât de slab şi de prăpădit, că preşedintele republicii trebuie să se fi întrebat ce era cu el şi unde găsise energia de a comite fapta necugetată care-l adusese acolo. Sau poate că ştia foarte bine cine era deținutul şi nu făcea decât să mediteze la imprevizibilitatea fiilor lui Adam. Cine poate ghici ce se petrece în mintea preşedintelui? A mai stat câteva clipe, apoi a ținut un discurs improvizat despre nevoia de unitate şi muncă sârguincioasă, mottoul înscris sub stema națională. Dacă ne-am ghida toți după acel motto plin de omenie, ne-a spus, întorcându-se acum ca să ni se adreseze tuturor celor care ne aflam în curte, țara ar deveni mai puternică şi ar progresa neabătut. La finalul vizitei s-a oprit la poarta curții centrale şi ne-a privit satisfăcut, cu trupul vibrând de un râs abia stăpânit.

La capătul celei de-a treia săptămâni am fost scos din celulă la începutul serii, după ce fuseserăm încuiați cu toții pentru noapte. Gardianul m-a prevenit să nu fac zgomot, deşi ştia că toți deținuții se uitau atent, profitând de lumina venită din curte. Am fost dus prin poarta curții centrale într-o curte mai mică de alături. Ştiam că acolo se aflau celulele de pedeapsă şi acolo era şi deținutul în izolare, despre care nimeni nu ştia nimic. Gardienii spuneau că era acolo de

treizeci de ani, închis de britanici pentru o crimă săvârşită în altă țară, probabil de natură politică. După atâta vreme o luase razna şi nu mai vădea pic de rațiune. În orice caz, nimeni nu mai înțelegea limba pe care o vorbea, aşa că nu era altă soluție decât să-l țină închis în continuare. Am fost dus într-o celulă de pedeapsă şi încuiat în spațiul mic şi întunecat, mirosind a calcar umed. Am zărit câteva stele prin fanta îngustă, zăbrelită din partea de sus a peretelui. M-am aşezat podeaua goală şi mi-am întins picioarele aşteptându-mă să ating găleata pentru necesitățile fizice, însă nu era nimic acolo. O vreme m-am simțit bine în acea solitudine. Am încercat, aşa cum făcusem de când ajunsesem la închisoare, să nu mă gândesc la semnificația necazului care dăduse peste mine şi peste cei dragi de care fusesem despărțit. Am încercat, dar n-am reuşit. Am încercat şi am dat greş din nou, şi am continuat aşa cât am mai avut energie, străduindu-mă să-mi țin temerile sub control. Când am rămas fără vlagă, nefericirea m-a copleşit şi, suspinând, m-am încovrigat pe podea. Țânțarii au dat năvală asupra mea.

În toiul nopții am auzit voci în afara celulei, şi inima a dat să-mi sară din piept. Vocile mă treziseră din somn, şi preț de o clipă am uitat unde mă aflam. Trebuie să fi crezut că eram acasă, iar vocile aparțineau unor intruşi care voiau să-mi facă rău. Nişte lanterne au luminat celula, apoi s-au auzit râsete. Cineva a strigat la mine să mă ridic, vârându-mi lanterna în ochi astfel încât să nu pot vedea unde mă duceau. Am auzit alte râsete – doi oameni sau poate mai mulți, râzând împreună. Un glas mi s-a părut familiar, ceea ce mi-a sporit teama. M-au pus să urc în spatele unui jeep acoperit şi să mă culc cu fața în jos pe podea. Vocile au sporovăit şi au glumit în curte o vreme, în timp ce un individ stătea cu mine în jeep, apăsându-mi ceafa cu bocancul. Ca să mă împiedice să sar jos şi să fug în noapte, presupun. Presiunea bocancului mi-a făcut sângele să-mi urce la cap, iar în tumultul acela n-am mai putut percepe râsul familiar pe care crezusem că-l recunosc mai devreme.

Când s-a terminat cu politeţurile, altcineva a urcat în spatele jeepului, iar torţionarul meu mi-a eliberat în fine gâtul. Noua voce era încântată, măgulită de atenţiile superiorului cu care stătuse de vorbă.

— Ştii ce-a zis? A zis: „N-o să uit asta, tinere”. O să fie cineva într-o bună zi. Deja e practic vicele…

Cel cu bocancul l-a întrerupt şi i-a cerut să înceteze. Am ghicit că se refereau la ministrul dezvoltării şi resurselor, care era descris ca un tip cu un viitor excepţional, întrucât ajunsese deja mâna dreaptă a preşedintelui. Al lui trebuie să fi fost râsul familiar, căci, deşi nu-l cunoşteam atât de bine pe Abdalla Khalfan, îl auzisem ţinând discursuri şi-i ştiam vocea destul de bine încât să-mi pară familiară în beznă. Nu-mi venea să cred că fusese atât de nechibzuit şi de meschin încât să vină personal ca să-mi organizeze expedierea, când avea atâţia subalterni dornici să-i facă pe plac. Poate că subestimasem ura pe care mi-o purtau el şi Asha şi nu anticipasem că voia să-mi aplice sentinţa cu mâna lui. Nu mi-am putut înăbuşi spaima; înghiţeam în sec şi tuşeam, înecându-mă cu mirosul de benzină şi sudoare de pe podeaua jeepului. Mi-am dat seama că urma să fiu dus pe o plajă, ucis şi aruncat în mare, aşa cum se zvonea că o păţiseră mulţi alţii. Însă nu urma să fiu împuşcat. Când jeepul s-a oprit se iveau zorii şi am văzut că ne aflam în port. M- am întors cu spatele la soldaţii care mă aduseseră acolo şi, într-un spasm incontrolabil de uşurare, am urinat îndelung pe pietriş.

Am fost escortat la bordul unei bărci cu motor şi dus sub punte. Acolo se aflau deja doi bărbaţi cu gleznele legate cu lanţuri de o bară care se întindea pe toată lungimea bărcii. M-au pus şi pe mine să mă aşez şi m-au legat de aceeaşi bară. Nu-i cunoşteam pe ceilalţi doi; erau de pe altă insulă, în drum spre aceeaşi puşcărie ca mine. Cu timpul aveam să descopăr că erau fraţi şi fuseseră acuzaţi de otrăvirea binefăcătorului lor, care le era unchi, folosind vrăjitoria într-o parte a ţării unde oamenii credeau încă în astfel de lucruri. Erau nevinovaţi, desigur, miau spus. Barca a pornit imediat, şi

după câteva ore am ajuns la destinație la începutul după-amiezii. Tovarăşii mei fuseseră veseli tot drumul, sporovăind cu însuflețire despre excentricitățile comice ale cunoscuților, oferindu-mi detalii când erau de părere că sunt necesare, cerându-mi părerea despre bizareria unor acțiuni care li se păreau ieşite din comun, de parcă am fi lenevit la umbra manghierului din centrul satului la finalul unei zile lungi şi liniştite sau am fi şezut la cafenea dornici de noutăți. Când am ajuns ni s-au scos lanțurile şi am fost urcați pe punte. Am văzut că ne opriserăm pe o mică insulă. Ghicisem că aceasta avea să ne fie destinația de când mă duseseră la debarcader.

Guvernul folosea insula aceea drept centru de detenție încă de la obținerea independenței. Adunau familii întregi de origine omaneză, mai ales dintre cei care trăiau la țară sau purtau bărbi şi turbane sau erau înrudiți cu sultanul detronat, şi-i transportau pe mica insulă, destul de departe de țărm. Acolo au fost ținuți sub pază până când, peste câteva luni, nişte vase trimise de guvernul omanez au venit să-i ia. Erau atât de mulți, încât evacuarea a durat câteva săptămâni. Insula le era inaccesibilă vizitatorilor, aşa că informațiile despre ceea ce se întâmpla acolo se bazau pe zvonuri şi pe o fotografie făcută de un necunoscut şi publicată într-un ziar din Kenya. Arăta o scenă familiară din fotografiile de presă de la locul altor dezastre – o mulțime de oameni chirciți pe jos, unii cu frunțile plecate, alții uitându-se la obiectiv cu ochi obosiți şi umezi, unii cu un interes precaut, bărbați istoviți, cu barbă şi capul gol, femei cu capetele acoperite şi ochii în pământ, copii holbându-se.

Ofițerul însărcinat cu paza insulei a venit în persoană să ne întâmpine la debarcader. Era un individ umflat şi jovial şi, în timp ce ne striga cuvinte de bun-venit, şi-a scos cascheta şi a fluturat-o spre noi, de parcă am fi fost nişte musafiri întârziați pe care se bucura să-i vadă în sfârşit. Aşa se purta tot timpul, râdea şi-şi exprima zgomotos bucuria, complicațiile de care era plină viața îl făceau să radieze de încântare, până când ceva îl irita sau îl scotea din sărite. Atunci începea să înjure şi

devenea violent. Nu era întotdeauna uşor să prezici ce-l irita sau îl scotea din sărite, şi, după cum s-a vădit, avea victimele lui preferate pe care adora să le chinuie. Ne-a condus pe o cărare ce urca pe țărm, povestind cu voioşie despre locul minunat în care ajunseserăm, ba chiar luându-ne pe rând pe după umeri. Sus, unde pământul era drept, am văzut o clădire cu o anexă. Aceasta era camera gărzilor, şi ne-a dus acolo ca să ni se înregistreze sosirea. Biroul lui dădea spre o verandă mare cu o vedere splendidă asupra insulei şi oceanului, iar în depărtare se zărea țărmul insulei principale. S-a aşezat într-un fotoliu de nuiele de pe verandă, rezemându-se de spătar şi mângâindu-şi încet pântecul în timp ce ne studia zâmbitor. Noi stăteam ghemuiți pe jos la picioarele lui, în plin soare. După câteva minute de examinare amabilă, zâmbetul i-a dispărut de pe chip, iar ofițerul s-a aplecat în față şi ne-a ținut o predică despre delictele noastre şi despre regulile împărăției sale.

După toate aparențele, mi se imputa faptul că se găsiseră asupra mea documente aparținând statului, din fericire, de un interes economic minor, pe care le reținusem cu intenția de a comite o fraudă, pe când, dacă mi s-ar fi găsit ceva ce punea în pericol securitatea națională, el, comandantul centrului de detenție de pe insulă, m-ar fi împuşcat cu mâna lui şi m-ar fi aruncat în ocean să fiu hrană pentru rechini.

— Da, sunt rechini în apele astea, a zis, întorcându-se acum spre cei doi frați.

Îşi dăduse seama, presupun, că n-aveam nicio intenție să-mi caut libertatea înot, dar frații păreau viguroşi şi temerari, capabili de un asemenea gest impetuos.

— Ce-i cu toată aiureala asta despre vrăjitorie? i-a întrebat. Ne faceți de ruşine cu aşa nişte parascovenii. Vreți ca toată lumea să creadă că suntem nişte indivizi înapoiați care se îndeletnicesc cu solomoneli? Dacă vă prind făcând vreo prostie de asta cu burți de capră şi testicule de broască, vă biciuiesc cu mâna mea. În țara asta avem oameni cu diplome şi certificate, iar voi, amărâții din mlaştini şi tufişuri, vă

închipuiți că puteți căpăta ce vă doriți cu otrăvuri şi sânge de liliac. M-ați auzit? O să vă biciuiesc până nu vă mai rămân decât ochii dacă vă prind cu aiurelile alea pe-aici.

Ne-a spus că fuseserăm aduşi pe insulă pentru că eram periculoşi şi proşti şi că aveam să fim ținuți acolo până când dovedeam că ne învățaserăm lecția.

Pe insulă era o închisoare construită de britanici la începutul secolului douăzeci pentru băştinaşii dificili care ar fi putut să se răscoale, dar putini au făcut-o, aşa că n-a fost folosită prea mult timp. Închisoarea din oraş, cea în care fusesem găzduit câteva săptămâni, fusese considerată la început prea vulnerabilă la operațiunile de salvare a deținuților şi la insurecții, dar până la urmă se dovedise convenabilă şi sigură. Nu avuseseră loc operațiuni de salvare a deținuților sau insurecții. Apoi, într-un gest atât de caracteristic pentru stăpânirea colonială britanică – odată ce-şi asigura supremația, aceasta nu rata nicio ocazie de a-şi aminti de înaltul scop moral al întregului demers –, insula a fost transformată în sanatoriu pentru suferinzii convalescenți de tuberculoză. Camerele erau dotate puțin mai bine decât nişte celule, dar aveau vedere la ocean şi uşi nezăvorâte care se deschideau spre un teren mărginit de arbori casuarina. Deşi închisoarea era dezafectată, a fost numit un îngrijitor care s-o întrețină şi să curețe mormintele celor trei ofițeri de marină britanici îngropați pe insulă după un dezastru din secolul al nouăsprezecelea. Pietrele de căpătâi spuneau că toți trei muriseră pe insulă după un accident pe mare. Îngrijitorul era unul dintre convalescenți, şi a rămas acolo după ce sanatoriul acela s-a închis, pacienții fiind preluați de noul sanatoriu deschis în oraş. Decizia de a închide sanatoriul a fost luată ca urmare a convingerii autorităților britanice (doi medici) că tuberculoza era sub control pe întregul teritoriu. Îngrijitorul era încă acolo când am fost dus pe insulă, iar închisoarea era încă în picioare, deşi zidurile se prăbuşiseră pe alocuri. Iar celulele sanatoriului erau încă utilizabile, fiind ținute încuiate şi aerisite în mod regulat. Cele trei morminte

erau curățate cu migală de buruieni şi pe pietrele tombale nu avea voie să se cațăre nimeni, lucruri pe care rudele ar fi vrut să le ştie dacă încă îşi mai aminteau de strămoşii lor sau de locul şi condițiile în care muriseră. Îngrijitorul era un bătrânel micuț şi vioi cu ochi şireți, care ducea o viață secretă de îndatoriri imperiale şi provizii adunate pe ascuns, întreținând monumentele unui imperiu care se retrăsese la adăpostul meterezelor sale şi-l dăduse pe el uitării.

N-am avut de suferit pe insulă. Ofițerul comandant, cum îi plăcea să se prezinte, nu-mi acorda nicio atenție, la fel ca soldații din subordinea lui, în număr de cinci. Nu m-am opus nici unui ordin şi am respectat toate regulile. Cei doi frați s-au adaptat cu voioşie; stăteau de vorbă cu soldații ca nişte prieteni vechi, se lăsau tachinați de aceştia, dădeau o mână de ajutor, furau de la ei când aveau ocazia, se cățărau în copaci, înotau, ca doi ştrengari puşi pe zbenguială. Ochii comandantului licăreau de plăcere la poznele lor, şi uneori, dacă nu-i văzuse de câteva ore, cerea să-i fie aduşi, ca să-i supravegheze, spunea, dar de fapt pentru că-i plăcea să-i urmărească hârjonindu-se în preajma lui. Aveam impresia că frații n-o să petreacă prea mult timp la închisoare. Mai erau unsprezece alți deținuți pe insulă, cu toții bărbați şi cu toții aşteptându-şi deportarea. Rataseră vasele de salvare care duseseră atât de mulți prizonieri în Oman, fiind încă în drum spre insulă, provenind din alte centre de detenție, când navele îşi încetaseră cursele. Acum erau ținuți pe insulă până când autoritățile omaneze aflau de soarta lor şi găseau o modalitate de a-i transporta *acasă.* În realitate, nu erau mai omanezi decât mine, cu excepția faptului că aveau un strămoş născut acolo. Nici măcar înfățişarea nu le era prea diferită de a noastră; poate că erau uşor mai deschişi sau uşor mai închişi la culoare, poate că părul lor era puțin mai drept sau puțin mai creț. Ceea ce li se imputa era istoria josnică a Omanului prin părțile acelea ale lumii, iar aceasta nu era o legătură la care să li se îngăduie să renunțe. În alte privințe erau indigeni, cetățeni, *raiiya,* şi erau fii de indigeni, dar după

tratamentul pe care-l primiseră din partea diverşilor ofiţeri comandanţi, erau dornici să plece şi vorbeau despre persecutorii lor cu acelaşi dispreţ cu care vorbeau persecutorii lor despre ei. Asupra acestor deţinuţi îşi concentrau toată atenţia comandantul şi soldaţii: îi chinuiau, îi puneau să facă nesfârşite corvezi fără rost, îi maltratau, uneori îi şi băteau. Unul dintre deţinuţi ţinea un jurnal cu toate Persecuţiile pe care le îndurau, ascunzând bucăţele de hârtie cu zadarnicele incriminări printre paginile Coranului său.

Vederea acestor nefericiţi a fost cea care, într-o dimineaţă, i-a dat comandantului un imbold spre milostenie.

— De ce nu pleci cu ei când vine vaporul să-i ia? mi-a zis. Încă n-avem nicio veste despre sosirea vaselor, dar de ce n-ai pleca împreună cu ei când vin să-i ia în sfârşit? Nimeni de aici n-o să te oprească.

Mă întrebam dacă nu cumva aceasta fusese înţelegerea de la bun început, să fiu ţinut pe insulă până venea vasul pentru deţinuţii rămaşi, moment în care urma să fiu deportat.

— Nu, i-am răspuns. Sunteţi foarte amabil, dar nici măcar nu pot lua în calcul o asemenea eventualitate. Nici măcar nu pot concepe gândul. Soţia şi fiica mea aşteaptă să fiu eliberat, şi trebuie să am tărie de caracter şi să accept pedeapsa care mi-a fost hotărâtă, astfel ca după executarea ei să mă întorc la familie şi să-mi continui viaţa. La asta se aşteaptă ele. Nu am nicio dorinţă să trăiesc în altă parte sau în alt fel.

L-am văzut cântărindu-mă din priviri, întorcându-mi răspunsul pe toate părţile, întrebându-se fără îndoială dacă merita efortul să se înfurie pe modul moralizator în care îi respinsesem generozitatea. Apoi a izbucnit în râs, atât de tare că pântecul îi sălta în ritmul hohotelor, batjocoritor, dar fără să fie duşmănos.

— Femeile, a zis. Ei bine, sper că o s-o găseşti aşteptându-te când o să ţi se dea drumul.

N-am avut de suferit pe insulă. Clădirea închisorii era dispusă pe trei părţi în jurul unei curţi. Latura deschisă

dădea spre ocean, iar o platformă construită deasupra apei servea drept latrină în aer liber. Putea fi utilizată fără probleme şi uneori era plăcut să te ghemuieşti deasupra deschizăturii, cu spatele la mare şi pantalonii adunați cuviincios în jurul genunchilor. Clădirea închisorii avea un etaj, deşi celulele de acolo fuseseră dezafectate. Erau folosite doar cinci dintre celulele de la parter, iar eu aveam una numai pentru mine. Cei doi frați împărțeau altă celulă, iar ceilalți deținuți erau repartizați în ultimele trei. Preferau să stea laolaltă. Celulele erau încuiate numai după lăsarea întunericului, altfel în timpul zilei eram liberi să hoinărim pe insulă ori să înotăm. Cum era o insulă foarte mică, trebuia să-ți găseşti un locşor care-ți plăcea şi să-l revendici, pentru ca ceilalți să ştie că acolo preferai tu să stai şi să te lase în pace. În fiecare zi îl căutam pe bătrânul îngrijitor şi stăteam puțin de vorbă cu el, ascultându-i poveştile despre britanici şi despre îndatoririle pe care i le lăsaseră. Soldații dormeau în camera gărzilor, iar comandantul, în biroul său, pe un pat de campanie. De ce nu utilizau clădirile sanatoriului? l-am întrebat pe îngrijitor. Bătrânul a rânjit răutăcios cu gura lui fără dinți şi mi-a spus că le zisese că celulele erau încă infectate cu tuberculoză, iar dacă dormeau acolo, aveau să se molipsească.

— De ce vrei să le ții goale? O să le macine umezeala, şi de la tot aerul ăsta de mare o să se prăbuşească.

— Ba nu, mi-a răspuns el. Le aerisesc în fiecare zi, dau cu mătura şi repar tencuiala îndată ce apar semne că se cojeşte.

— De ce? am vrut să ştiu.

— Cine ştie când o să se întoarcă doctorii?

— Babu, nu se mai întorc, i-am zis.

În ochi îi dănțuia o cunoaştere secretă, dar nu mi-a răspuns.

Au trecut luni întregi în felul acesta. Dimineața făceam treburile care ni se repartizau – curățenie, spălatul rufelor, plivitul şi săpatul micului teren care furniza legume pentru hrana gardienilor şi a deținuților. Apoi făceam cu rândul la

bucătărie sau făceam schimb de corvezi şi în cele din urmă mâneam laolaltă, gardieni şi prizonieri. După-amiaza şedeam pe plaja de sub casa gărzilor şi priveam ambarcațiunile plecate din oraş, înclinate uşor pe o parte în timp ce briza le umfla pânza, vase minunate şi fragile în lumina soarelui roşiatic. Erau pescari care-şi începeau munca de noapte şi aveau ordin să evite insula, dar adesea se apropiau destul cât să ne vadă şi să ne răspundă la fluturările din mână. În orice moment gardienii puteau să se înfurie şi să ne lovească, iar după lăsarea serii ne încuiau în celule. Mirosul mâncării pe care şi-o găteau pentru cină ajungea până la noi. La fiecare două săptămâni, barca cu motor aducea provizii: manioc, banane, orez, chiar şi carne, care le era destinată soldaților şi trebuia să fie gătită şi consumată în aceeaşi zi, întrucât nu aveau cum s-o păstreze la rece. Hrana noastră era alcătuită din orez sau legume, şi primeam o masă pe zi.

Într-o zi, am văzut barca îndreptându-se spre insulă ca de obicei, dar n-a adus provizii. Venise să-i ia pe bărbații care urmau să fie deportați. Ofițerul comandant şi-a trimis soldații să-i adune pe deținuți şi apoi le-a lăsat un minut să-şi strângă lucrurile şi să se alinieze la debarcader. Nici măcar în ultima clipă nu se putea abține să nu-i persecute. Dacă nu erau prea rapizi pentru gustul său, se stropşea la ei şi-i lovea cu sălbăticie, râzând când se ghemuiau şi încercau să se ferească. Atunci când s-au înşirat în fine la debarcader, aşteptând să urce la bord, comandantul mi-a cerut să mă apropii.

— Du-te cu ei, mi-a zis cu o grimasă aspră, încă asudat şi gâfâind după eforturile pe care le făcuse cu deținuții omanezi.

Mă temeam c-o să se supere dacă-i refuzam iarăşi generozitatea, dar am clătinat din cap şi m-am tras câțiva paşi înapoi. Aveam treizeci şi şapte de ani, eram la jumătatea vieții, după cum mi se părea. N-aveam nicio dorință s-o părăsesc pe Salha, femeia de care mă îndrăgostisem în mod atât de neaşteptat şi la care acum nu mă puteam gândi decât când eram singur în întuneric, de teamă ca dorul să nu mă

facă să plâng. De asemenea, nu aveam nicio dorință să-mi părăsesc copila, căreia speram să-i pot arăta toată dragostea mea în timpul care-mi rămânea de trăit după eliberare. Dacă plecam şi autoritățile nu le dădeau voie să mă urmeze, aveam să fiu pierdut, mai pierdut decât eram sau decât aş fi putut deveni vreodată. Dacă s-ar fi gândit că le părăsisem ca să-mi salvez viața măruntă, aş fi pierdut singura afecțiune pe care fusesem în stare s-o prețuiesc, iar viața mea ar fi fost devastată. Trebuia să accept ceea ce mi se întâmpla cu tot curajul pe care-l mai aveam în mine şi trebuia să sufăr aşa cum suferea şi Salha; astfel, într-o bună zi, când oprimarea lua sfârşit, aveam să mă pot întoarce la ea cu onoarea intactă şi s-o ascult istorisindu-şi suferințele cu sentimentul că nu înduraserăm totul degeaba. Ofițerul comandant a clătinat din cap cu tristețe când m-a văzut retrăgându-mă. Intr-o clipă fulgurantă de teroare, m-am întrebat dacă ştia ceva ce eu nu ştiam, dacă nu cumva voia să mă salveze de o soartă despre care habar n-aveam. Dar apoi a rânjit şi, cu un gest de exasperare, mi-a făcut semn să mă îndepărtez.

Peste câteva momente barca s-a desprins de mal şi am urmărit-o descriind o buclă largă şi apoi accelerând spre insula principală. Deținuții nu s-au uitat înapoi, sau cel puțin nu mi-au răspuns la gestul de adio. Am rămas pe loc mult timp, până când au dispărut după curbura lumii. În următoarele câteva zile soldații nu ne-au mai încuiat celulele noaptea; chiar ne-au îngăduit să stăm cu ei pe verandă, să mâncam din cina lor şi sa jucam cărți cu ei. Comandantul şedea în apropiere, ascultând la un radio cu tranzistori, şi când am auzit în ce dată eram m-am minunat. Eram deținut de şapte luni, şi de atunci nu avusesem la îndemână niciun aparat de radio. Părul îmi crescuse mult, iar hainele mi se uzaseră. Corpul îmi era slăbit şi mă durea.

— Ar fi trebuit să pleci cu frații tăi, mi-a zis comandantul.

— Sunt şi frații dumneavoastră, i-am replicat, deşi pe un ton moale, ca să nu-l jignesc, atât de moale, încât n-a auzit şi a trebuit să repet.

— Da, a spus râzând. Omanezii le-au tras-o tuturor mamelor noastre.

— Iar asta e casa lor în aceeaşi măsură în care e casa mea şi a dumneavoastră, am zis.

— *Sote wananchi,* a spus, slobozind un hohot din râsul lui atotcunoscător. Cu toţii suntem copiii pământului nostru.

În fiecare noapte, radioul comandantului difuza discursuri ţinute de diverse personaje, vituperând şi ameninţând, rescriind istoria şi înşirând argumente morale fabricate care justificau oprimarea şi tortura. Serviciul de radiodifuziune nu rămânea niciodată în pană de predici înverşunate, deşi, pentru variaţie, dădea câte un buletin de ştiri din când în când, informaţii răsucite şi comprimate, dar binevenite, deoarece aduceau mai aproape de noi posibilitatea unei vieţi normale. Ştirile erau despre Nigeria, aflată în pragul războiului, şi despre faptul că ţara noastră era singura din Africa, poate chiar din întreaga lume, care recunoştea existenţa Biafrei. Crainicului îi plăcea la culme să pronunţe numele conducătorului din Biafra, colonelul Ojukwu, şi de fiecare dată când ajungea la el, făcea o mică pauză ca să-şi umfle gura pentru a rosti cuvintele adorate. *Kanal Ojukwu.* În spatele meu şi peste tot împrejur se auzea bubuitul oceanului. Uneori ne atingeau câţiva stropi. Stăteam la lumina unei mici lămpi cu kerosen, aşezată în mijlocul scândurii pe care jucam cărţi. În nopţile Iară lună din acea scurtă perioadă, comandantul abia se vedea pe partea lui de verandă, doar o uşoară îngroşate a nopţii în locul unde stătea şi un ochi strălucind de mânie atunci când fuma. De pe verandă, tot ce vedeai erau oceanul şi stelele. Noaptea aveai impresia că nu există cer, doar o masă densă de stele năpustindu-se asupra pământului. Oceanul spumega şi se învâltora fără contenire, prinzând lumina stelelor pe crestele filigranate, suspinând şi răstindu-se şi repezindu-se asupra stâncilor care ne protejau. Jos, la orizont, licărirea oraşului era vizibilă ca o aurora la marginea mării.

În unele nopți, după ce mă întorceam în celulă, auzeam cântece venind peste coroanele copacilor, plutind acolo ca o substanță diafană şi ireală, o şoaptă în aer. M-am gândit că era bătrânul, deoarece clădirile sanatoriului erau pe celălalt mal al insulei, dincolo de crâng, dar când l-am întrebat, mi-a spus că nu cânta el. Pe insulă trăia un şarpe, mi-a zis, aproape de iazul din vale, şi ieşea noaptea să mănânce broaşte. Din când în când se îndepărta în iaz, şi probabil auzisem perturbarea pe care o stârnea prin aer când se țâra pe sol. Odată, a zis, a văzut o trâmbă de stropi gonind peste suprafața oceanului şi oprindu-se pe insulă. Când s-a apropiat să cerceteze a găsit o făptură mare şi neagră, un djinn, dormind sub un copac cu o raclă mare deschisă lângă cap. În raclă era o femeie care-şi dezmierda părul şi cânta pentru sine, iar la un moment dat a început să-şi lângă degetele cu giuvaiere unul câte unul, ca şi când ar fi avut ceva dulce pe ele. Poate că pe ea o auzisem, mi-a spus. O nefericită pe care djinnul negru o răpise şi o ținea în raclă pentru plăcerile lui. Ştiam de ce îşi lingea aşa degetele împodobite cu giuvaiere? m-a întrebat. Pentru că, în timp ce djinnul dormea, îl seducea pe orice bărbat care trecea prin apropiere şi-i lua un inel ca mărturie a plăcerii pe care o simțise. Prin urmare, când îşi lingea degetele astfel retrăia senzația tuturor bărbaților ademeniți. Atunci am înțeles că pentru bătrân insula era populată cu creaturi fermecate, cu ofițeri britanici de marină şi medici britanici şi pacienți în convalescență şi şerpi şi femei întemnițate care cântau în aerul nopții şi cu djinni negri care goneau peste mare să se odihnească după nesfârşitele răutăți pe care trebuiau să le săvârşească.

Într-o dimineață, la câteva zile după expedierea deținuților deportați, barca a venit să ne ia. Urma să părăsim cu toții insula. Soldații nu se grăbeau să plece, aşa că trecuse de prânz când s-a terminat încărcarea. Am încercat să-l găsesc pe bătrân ca să-mi iau rămas-bun, dar dispăruse ca una dintre creaturile lui fermecate. Pe insulița aceea era greu să-ți

dai seama unde s-ar fi putut ascunde, şi după ce am făcut turul de două ori am renunțat, nevrând să-l sperii cu insistențele mele. Poate că, de teamă c-o să-l luăm cu noi, se transformase într-o trâmbă de stropi şi se ascunsese pe mare aşteptându-ne să plecăm. Era întuneric când am ajuns în oraş, iar portul era gol şi tăcut. Arăta ca întotdeauna, şi am simțit un ghimpe în suflet să tândălesc aşa, când eram la o azvârliturăde băț de casă. Nici nu îndrăzneam să iau în calcul posibilitatea eliberării, şi totuşi asta s-a dovedit că era. Mi s-a ordonat să urc într-un jeep, iar după câteva minute de mers am fost dat jos. Abia când am ajuns la bordul feribotului, împreună cu alți treizeci de deținuți care erau duşi pe continent, mi-am amintit că nu apucasem să-mi iau rămas-bun nici de la gemenii simpatici.

Vasul a ridicat ancora pe întuneric şi a ajuns pe continent în cursul zilei, dar n-am fost debarcați decât după lăsarea nopții. Atunci am fost suiți în două camioane, fiind strigați pe nume ca să ştim în care să urcăm. Am recunoscut câteva nume. Când am pornit, cele două camioane au luat-o în direcții diferite, iar paznicii ne-au spus că noi ne îndreptam spre sud. M- am învățat să nu vorbesc despre anii care au urmat, deşi n-am uitat niciun amănunt. Anii aceia au fost scrişi în limbajul trupului, şi nu e un limbaj pe care să-l pot transpune în cuvinte. Uneori văd fotografii cu oameni în suferință, şi imaginea nefericirii şi durerii lor reverberează în corpul meu, făcându-mă să sufăr odată cu ei. Aceeaşi imagine mă îndeamnă să şterg amintirea oprimării pe care am îndurat-o, deoarece, la urma urmei, sunt bine, sănătos, pe când numai Dumnezeu ştie ce s-a ales de unii dintre ei. De curând am văzut o asemenea fotografie, una veche. Înfățişă trei evrei aşezați pe genunchi şi pe coate – unul în costum negru şi cravată, ceilalți în cămaşă, unul cu mânecile suflecate. Frecau trotuarele Vienei cu periuțe de dinți. În jurul lor, aproape de ei, pe trotuarul din spatele şi din fața lor, stăteau mulțimi de vienezi, zâmbind larg şi privindu-i. Oameni de toate vârstele, mame şi tați şi bunici şi copii, unii

sprijinindu-se de biciclete, alții ducând sacoşe de cumpărături, zâmbind în respectabilitatea lor banală în timp ce acei trei bărbați erau înjosiți sub ochii lor. Nu se zărea nicio svastică, doar oameni obişnuiți râzând de umilirea celor trei evrei. Dumnezeu ştie ce s-a ales de ei.

În total am fost închis în trei lagăre, păzit de soldați şi având parte doar ocazional de pedepse sau manifestări brutale. Soldații ne menținеau disciplina prin teroare şi izbucniri violente imprevizibile. Totul era sumbru şi incomod acolo. Ne cultivam hrana, curățăm şi construiam latrine, spălam hainele soldaților, împleteam coşuri în timp ce malnutriția şi bolile şi rutina ne slăbeau şi ne epuizau. Muşcăturile de insecte se transformau în bube care deveneau purulente şi refuzau să se vindece. Intestinele ne chinuiau permanent, ba de foame, ba de constipație şi vânturi din cauza regimului constant de amidon şi fasole, ba de diaree din cauza apei contaminate şi a infecțiilor. Intestinele mă chinuiau atât de rău, încât adesea personalitatea mea părea să se fi strâns în ele. Făceam tot ce ni se cerea până ce ziua aluneca în uşurarea nopții aride. Uneori primeam veşti din afară, şoapte şi zvonuri despre asasinate şi arestări, o amnistie iminentă care nu se materializa niciodată, războaie şi lovituri de stat. Nu ni se permitea să avem un aparat de radio sau cărți. Uneori simțeam o asemenea ură, încât n-am cuvinte s-o descriu. Mă străduiam să mi-o alung, deoarece m-ar fi putut face să mă distrug, să mă arunc în foc sau de pe o stâncă sau în lama strălucitoare a unei săbii sau în vârful ascuțit al unei baionete.

În loc de asta, ne rugam în fiecare zi, de cinci ori pe zi, aşa cum poruncise El. Dumnezeu ne prinsese din urmă pe toți, pe cei mai buni şi pe cei mai răi. Ne rugam la orele precise cerute de tradiție, nu puțin mai târziu sau a doua zi sau deloc, cum se întâmpla adesea în frivolitatea fără noimă a vieților noastre obişnuite. În zori: ora de rugăciune era între apariția primei gene de lumină şi întrezărirea soarelui, o clipă mai scurtă decât şi-ar imagina cineva. La amiază: momentul de după ce

un băț înfipt vertical în pământ şi-a pierdut umbra, imediat după ce soarele a trecut peste capetele noastre. După-amiaza: ne ridicam să ne facem rugăciunea tăcută în momentul din zi când umbra bățului era egală cu lungimea acestuia. La apus: ne rugam între coborârea soarelui sub linia orizontului şi dispariția strălucirii astrului. Noaptea: aşteptam să se lase bezna deplină înainte să ne rugăm, iar după aceea ne lungeam pe rogojini pentru somn. Rugăciunile ne umpleau zilele, alături de recitările din Coran din memorie, pe care ni le aminteam în grade diferite. Confereau sarcinilor noastre o ordine şi un scop şi un stoicism care altfel ar fi fost de neconceput. Şi ne spuneam poveşti, unele din amintire, altele născocite, râzând de parcă am fi avut iarăşi vârsta la care le auziserăm prima oară.

Am fost mutat de două ori, o dată pentru că frigurile de care sufeream mă aduseseră în stare critică şi începusem să sângerez. Când sângele a început să se înnegrească, ceilalți deținuți mi-au citit Ya Latif, temându-se de ce putea fi mai rău. Leşinasem deja, dar ştiam că tovarăşii mei făceau tot ce le stătea în puteri din cunoştințele folclorice despre tratarea malariei, şi până la urmă mi-am revenit. Am fost slăbit şi incapabil să mă mişc zile în şir, dar supraviețuisem. Nu pot descrie ce minunată a fost conştientizarea acelui fapt. După vindecare, la ordinul medicului am fost transferat la Arusha. Medicul şi cei doi asistenți ai săi şi-au făcut apariția pe neaşteptate într-un jeep alb. Doctorul era un suedez în pantaloni scurți maro şi cămaşă albă, cu fața roşie şi părul blond ars de soare într-un auriu-închis. Buzele fui cărnoase au coborât într-o expresie de dezgust plictisit când am fost înşirați în fața lui pentru examenul medical. Ce făcea acolo? Cine îl trimisese? Nu ştiu de ce ordonase să fiu transferat, şi încă atât de departe. Poate că era o formă de protest față de inumanitatea modului în care eram tratați, o încercare de a-l ajuta măcar pe unul dintre noi. Sau poate că nu se putuse abține să nu-şi exercite autoritatea de care se bucură un medic european într-o țară ca a noastră. În orice caz, m-au

luat în jeepul lor alb, acoperindu-mi zdrențele cu o pătură roşie care mirosea a dezinfectant şi a viață normală. M-au lăsat câteva mile mai departe, la o bază militară de a cărei existență n-aveam cum să ştim. De acolo am fost transportat cu un jeep tocmai până la Arusha.

Perioada pe care am petrecut-o acolo printre străini a fost singuratică la început, dar a devenit neaşteptat de satisfăcătoare pe măsură ce am învățat mai multe despre cultivarea legumelor şi fructelor. Cât am stat în locul acela am fost tratat cu o brutalitate indiferentă care conferea un scop fiecărei zile şi fiecărui minut. Am fost expediat de acolo când doi deținuți au murit de holeră. Am fost trimişi cu toții într-un lagăr din nord-vest, poate ca să murim fără să deranjăm pe nimeni. Acesta a fost al treilea centru de detenție în care am ajuns. N-a mai murit nimeni însă, aşa că treptat am fost împrăştiați în alte lagăre, iar eu m-am întors la cel din sud, unde petrecusem trei ani înainte şi mai aveam să petrec încă patru până să fiu eliberat. Cei mai mulți dintre noi s-au îmbolnăvit în acel interval, doi şi-au dat sufletul, dar altfel nu s-a schimbat mare lucru. Gardienii veneau şi plecau şi acesta era un eveniment uneori, dar nu unul care să ne modifice situația. O echipă medicală ne vizita o dată la câteva luni, poate la intervenția suedezului, şi uneori locuitorii satelor din apropiere veneau să ne privească de la distanță, iar noaptea făceau raiduri prin culturile noastre de legume. Când ne-am plâns, gardienii au dat vina pe animale.

Am fost eliberat în urma amnistiei din 1979, la unsprezece ani după ce fusesem arestat în sediul Partidului. Amnistia li se aplica deținuților care-şi executaseră mai mult de jumătate din pedeapsă şi ale căror infracțiuni nu includeau trădarea şi crima. Cei care comiseseră acte de trădare urmau să fie expulzați. Măsura era menită să celebreze victoria forțelor armate naționale asupra dictaturii brutale a lui Idi Amin din Uganda. Toți prizonierii care fuseseră aduşi de pe vas cu camionul în noaptea aceea neagră au fost eliberați – toți cei care supraviețuiseră, în număr de unsprezece. Majoritatea au

fost eliberați cu condiția de a accepta vize de ieşire imediată din țară. Cu alte cuvinte, se părea că majoritatea tovarăşilor mei fuseseră arestați pentru trădare, deşi ar fi fost greu de imaginat un grup mai improbabil de trădători. Ar fi fost amuzant, dacă n-ar n fost tragic, să fii deținut atâta vreme numai ca să fii transformat într-un refugiat față de amintirile de care te agățaseşi de-a lungul anilor. Şi cum nimeni nu se aşteptase la asta şi deci nu-şi negociaseră intrarea în altă țară, toți cei pe cale să fie eliberați în acest regim trebuiau să aştepte până obțineau viza. Nu mai puteau rămâne în închisoare, dar nu puteau nici să iasă înainte ca ei sau rudele lor să facă rost de viză. Aşadar, nimeni n-a fost eliberat, iar trei dintre noi care nu primiserăm ordinul de expulzare am ales să rămânem în detenție până ce expulzaților li se dădea voie să plece. Măcar ştiam că ne executaserăm jumătate din pedeapsă, cu toate că habar n-aveam care era durata totală a acesteia.

Dificultățile au dispărut odată ce s-au implicat funcționarii de la Comitetul pentru Refugiați al Națiunilor Unite, iar Emiratele Arabe Unite le-au oferit azil deținuților eliberați. În consecință, în ianuarie 1980 am primit documentele de eliberare şi am fost duşi cu camionul în capitală, unde am fost separați: refugiații au fost preluați de oficiali ONU, doi dintre tovarăşii mei, de rudele lor din capitală, în timp ce eu m-am îndreptat spre port. În sfârşit puteam să-mi imaginez cum se schimbase Salha şi cât de mare crescuse fiica mea Ruqiya. Am luat vaporul spre oraşul natal şi am plecat de la debarcader pe jos, aşa cum făcusem cu tata în urmă cu atâția ani. Nimeni nu mi-a vorbit, nimeni nu m-a recunoscut, iar când se apropia cineva îmi plecam ochii. Casele se prăbuşiseră, magazinele erau goale. Când am ajuns în apropierea magazinului meu am văzut chipuri familiare, dar nu voiam să întârzii şi, oricum, nimeni nu părea să mă recunoască. M-am oprit în fața magazinului meu, cu geamurile acoperite cu scânduri şi uşa încuiată cu un lacăt, şi m-am uitat la el cu senzația că parcă trecuseră doar câteva

luni de când îl părăsisem. Am simțit un braț pe umăr şi, întorcându-mă, l-am găsit pe cafegiul a cărui afacere o distrusesem cu ani în urmă. Acum bătrân şi infirm, mi-a spus că Salha murise, fie ca Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază, iar fiica mea Ruqiya, fiica mea Raiiya, se dusese cu câteva zile înaintea ei, fie ca Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază. Muriseră amândouă în primul meu an de detenție. Părinții ei, la care stătuse după arestarea mea, fugiseră din țâră. Cafegiul nu ştia unde se duseseră, deşi, fără îndoială, aveam să aflu de la cineva. N-o să mai spun decât că amândouă, mama şi fiica, au murit după o suferință scurtă, probabil de febră tifoidă.

Bătrânul cafegiu, care nu mai muncea acum, m-a dus la preşedintele filialei locale a Partidului, altul decât cel care mă însoțise la sediu cu o zi înainte să fiu arestat. Cu permisiunea lui, am spart lacătul de pe uşa magazinului. Toate erau aşa cum le lăsaserăm eu şi Nuhu, cu excepția prafului, a pânzelor de păianjen şi a tencuielii căzute pe ici, pe colo. Vecinii au venit să caşte gura şi să se bucure de întoarcerea mea, şi mulți mi-au oferit mâncare şi ajutor. Nu pot descrie dovezile de bunătate pe care le-am primit în acele săptămâni de după eliberare. Locuiam în magazin, şi cu timpul am curățat una dintre camerele din spate şi m-am mutat acolo astfel încât să mă pot ocupa iarăşi de afaceri, deşi într-o altă manieră. Am vândut ce mai aveam cât de cât valoros în stoc şi am cumpărat fructe şi legume pe care să le vând, adăugându-le treptat alte mărfuri mărunte, chibrituri, săpun şi conserve de peşte. Nimeni nu mi-a cerut să vorbesc despre perioada de detenție.

O mulțime de oameni plecaseră sau fuseseră expulzați sau muriseră. O mulțime de necazuri se năpustiseră şi continuau să se năpustească asupra celor rămaşi, astfel că nimeni nu avea monopolul suferinței şi al pierderilor. Aşadar, mi-am deschis magazinul şi m-am dedicat unei vieți liniştite, vorbind fără ranchiună despre subiectele pe care era necesar să le abordez, adunându-mi curajul să ascult poveştile dureroase

ale celorlalți. Oamenii mă tratau ca pe unul distrus de puşcărie şi de tragedia personală şi mi se adresau cu blândețe şi răbdare, iar eu mă chinuiam să ies din starea de prostrație ca să le răspund cu recunoştință. Mai târziu, când rămâneam singur în întunericul magazinului meu părăginit, deplângeam pierderea ființelor iubite şi le jeleam, iar când durerea aceea se mai atenua, mă compătimeam pentru viața fără noimă pe care o dusesem.

Da, acum Rajab Shaaban Mahmud trăia în casa în care locuisem eu pe vremuri. Evitam strada aceea, iar când el trecea prin fața magazinului, ceea ce făcea în fiecare zi, îmi plecam ochii şi-l lăsam să se uite cu o ură care nu părea să se fi diminuat câtuşi de puțin. Se schimbase mult, avea un aer de schimnic nebun, cu hainele zdrențuite şi murdare. Uneori îmi imaginam că el fusese la închisoare şi nu eu, căci, în pofida aparențelor, eram hotărât să evit orice altă înjosire dacă puteam, să duc demn viața fără rost care-mi fusese sortită, ca o recunoaştere tacită a crâmpeielor de normalitate de care avusesem parte. Poate că las impresia de fățărnicie, dar în închisoare am avut timp să reflectez şi să învăț ce înseamnă recunoştința. În acei ani am încetat să mă mai gândesc la casă şi să-i port ranchiună lui Rajab Shaaban Mahmud, iar când trecea pe lângă magazin, cu ura răzbătându-i din toți porii, nu opuneam nicio rezistență, încercând să-i arăt că nu avea niciun motiv să mă duşmănească.

Soția lui, Asha, murise. Amantul ei, ministrul dezvoltării şi resurselor, fusese debarcat în 1972, într-o reglare sângeroasă de conturi la vârful conducerii de stat, despre care aflaserăm în închisoare. Preşedintele şi secretarul general al Partidului au fost asasinați în cursul unei şedințe ca aceea la care fusesem convocat cu atâția ani în urmă, iar în timpul represaliilor care au urmat, fostul ministru a fost arestat. A reuşit să-şi salveze viața şi să fugă, iar acum se afla în Scandinavia, organizând eliberarea poporului nostru. Din câte am aflat, Rajab Shaaban Mahmud umblase pe străzi exultând

la vestea umilirii lui Abdalla Khalfan. S-a făcut de râs vorbind cu înverşunare despre lunga perioadă cât fusese încornorat, când în momentul respectiv nu păruse să-i pese. Pe atunci, Asha şi Rajab Shaaban Mahmud locuiau în vechea noastră casă. Acolo a murit ea, cu un an înainte să fiu eliberat. Nimeni nu mi-a spus din ce cauză, am aflat doar că a murit.

Ani de zile am trăit aşa, sărac şi înspăimântat ca toți ceilalți, cu urechile ciulite ca să aud cea mai recentă mârşăvie a conducătorilor noştri, deşi situația s-a îmbunătățit puțin în ultimul deceniu. Nu, nu m-am gândit niciodată să plec. Unde să mă duc? Ce să fac? Afacerile îmi mergeau destul de bine încât să mă hrănesc şi să mă îmbrac, iar cu trecerea timpului am ajuns la o siguranță şi un confort rezonabile. Încă mai aveam câteva dintre cărțile pe care le cumpărasem demult de la oficialii coloniali pe picior de plecare, unele roase şi găurite de gândaci, şi mi-am croit drum agale prin paginile lor. Unii vecini au încercat să mă convingă să-mi revendic vechea casă. Mulți îşi recăpătaseră proprietățile pur şi simplu depunând o cerere. Nu fusesem condamnat niciodată de un tribunal, iar cei care mă judecaseră erau fie căzuți în dizgrație, fie morți, aşa că nu mai puteau să exercite nicio influență. Eu eram proprietar în acte, şi acestea se găseau fără îndoială la arhivă. Insă nu mă mai interesa casa şi nu aveam nici forța, nici dorința de a mă lupta. Prin urmare, le-am zâmbit cu recunoştință acestor binevoitori şi n-am făcut niciun demers.

Rajab Shaaban Mahmud a murit în 1994. Cum trăia singur în casa aceea permanent încuiată şi oblonită, n-a fost găsit decât la două sau trei zile după deces, când s-a observat că nu mai venise la moschee. În cele din urmă vecinii au forțat o fereastră şi l-au descoperit în pat, în curs de descompunere. Fie ca Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază! M-am dus la lectura din Coran de după înmormântare, asemenea multor vecini, dar am rămas în curtea moscheii de teamă să nu supăr pe cineva.

Peste câteva luni, anul trecut, Hassan s-a întors pe neaşteptate. Da, Hassan s-a întors. Un client mi-a dat vestea,

comentând că până şi moartea celor iubiți de Dumnezeu aduce ceva bun. Căci moartea tatălui pios avusese ca rezultat întoarcerea preaiubitului său fiu. Da, Hassan s-a întors să revendice casa care-i aparținuse tatălui său. Da, s-a întors după treizeci şi patru de ani ca să ceară hardughia aceea nenorocită, deşi nu catadicsise să ia legătura cu tatăl său nici măcar o dată. Acum era înstărit, un om cu experiența vieții, se vedea asta, înalt, cu barbă, bine îmbrăcat, nu mai avea nimic din imberbul îndrăgostit. În primele zile de după sosire s-a afişat în ținuta tipică din Golf, cu un kanzu lung şi lălâu din *bafta*[35], cu buzunarele umflate de portofel şi de suportul pentru cărți de vizită, cu o tichie pe cap şi fața acoperită de ochelari de soare reflectorizanți. Primit cu uimire de locuitorii cartierului, mergea pe străzi ca fiul risipitor, ca Sindbad revenit din prima sa călătorie, zâmbind larg şi împărțindu-le daruri şi pomeni nevoiaşilor.

Ne plimbam pe țărm când am ajuns la acest punct al istorisirii, şi Latif Mahmud s-a oprit să asculte atent, privind în zare ca să-şi ascută concentrarea.

— Deci s-a întors acasă, a spus cu un zâmbet trist şi o încruntătură iritată. Te-am întrebat dacă ştii ceva despre el şi ai zis că nu. Presupun că ținеai la scena aceasta dramatică.

— Nu, nici vorbă. Voiam să-ți descriu momentul în care s-a întors. Voiam să înțelegi semnificația acestui moment, i-am spus.

— Unde a fost în tot timpul ăsta? Ştii?

Am ridicat din umeri.

— Nu. Probabil în Golf, după cum era îmbrăcat, în Arabia Saudită, poate în China, habar n-am. Nu mi-a vorbit, nu despre asta, şi oamenii cu care discutam evitau să-l menționeze din cauza relației otrăvite pe care o aveam cu tatăl dumitale. Arăta ca un om care călătorise mult, Hassan, un om care călătorise cu folos, şi se întorsese binecuvântat cu prosperitate şi privilegii şi ştiință. Îşi legăna brațele nonşalant, ca şi când ar A fost gata să cuprindă lumea în ele.

Se transformase mult față de tânărul secretos care fugise cu Hussein la sfârşitul acelui musim.

— Chiar aşa, ce s-a ales de *el?*

Am detectat o anume temere în glasul lui Latif Mahmud, deşi nu-mi dădeam seama care putea fi cauza.

— Nu ştiu, am zis.

— Spune-mi, mi-a cerut încruntat, abținându-se în ultimul moment să mă apuce imperios de umăr. Ştii, nu-i aşa? Spune-mi.

— Nu ştiu, am repetat. Numai că fratele dumitale, Hassan, i-a moştenit averea, deşi mai erau şi alți moştenitori, rude şi urmaşi. Hassan chiar semăna un pic cu Hussein. Tatăl dumitale ar fi fost mândru să-l vadă atât de triumfător.

— Tata, da. N-am ştiut că a murit abia anul trecut. Credeam că muriseră amândoi cu ani în urmă. Poate că a fost un vis, o fantezie. Poate că mi-am dorit-o şi am crezut că s-a întâmplat aşa cum voiam eu. Sună nefiresc, imposibil când o spun astfel. Uneori mă gândeam că *eu* am făcut-o, că *eu* îi omorâsem dorindu-mi să moară. Dar nu erau morți deloc, îşi duceau acolo viața mai departe. Vezi dumneata, nu le-am scris niciodată. Ajunseserăm iarăşi pe promenadă, iar Latif Mahmud s-a oprit şi s-a întors spre mine cu o expresie disprețuitoare pe fața suptă. A reluat peste câteva momente: După ce am fugit din RDG am încetat să le scriu. Nu voiam să ştie unde sunt, astfel încât să nu-mi poată trimite scrisori la rândul lor. Nu voiam să am nimic de-a face cu ei, cu urile şi cu revendicările lor. Felul în care se urau reciproc, ura care-i făcea să izbucnească mânioşi şi să mârâie, după care el se retrăgea în tăcerea lui acidă. Ştiu că nu e frumos să vorbesc aşa despre părinții mei, dar mă consider norocos că am evadat din RDG într-un soi de anonimitate, am putut să-mi schimb numele, să scap de ei. Să o iau de la capăt. Ți-e familiară această fantezie?

— Dar oamenii ştiau cine eşti, am zis cu grijă, nevrând să-i întețesc durerea. Am auzit despre dumneata.

— Aşa se pare, a spus, zâmbind în ciuda stării sale de spirit mohorâte. Deci Hassan s-a întors… ca să-şi revendice moştenirea.

Mă minunam de severitatea cu care-şi privea Latif Mahmud părinții, nu pentru că ar fi fost de neconceput de la o asemenea depărtare, unde cererile insistente de intimitate pot fi respinse prin tăcere, ci pentru că nu ştiam cât îl costase acel triumf pervers şi în ce măsură aerul lui suferind avea drept cauză nefericirea şi vinovăția pe care trebuia să le simtă. Mă minunam mai puțin de expresia lui abătută şi de fața lui suptă după tortura pe care şi-o administrase singur comițând acest gest temerar.

— Dacă el are dreptul la moştenire, înseamnă că şi dumneata ai dreptul la jumătate. Văzându-i tresărirea, m-am simțit îmboldit să răsucesc cuțitul în rană. Tatăl dumitale n-a lăsat un testament, iar conform legii, proprietatea se divide în părți egale între urmaşii de sex masculin.

— Sugerezi că ar trebui să mă întorc şi eu? Să-mi revendic partea? m-a întrebat cu un zâmbet larg, ironic.

Am ridicat din umeri.

— Spun doar că, dacă Hassan capătă moştenirea, jumătate din casă e a dumitale. Sunt totuşi unele complicații. Se vădeşte că la arhivă există încă un document care mă indică drept proprietar al casei. Am depus actele în persoană la biroul secretarului general; au dispărut, aşa că tatăl dumitale nu a avut niciodată dreptul legal de proprietate asupra imobilului. Când s-a întors, Hassan s-a instalat acolo şi m-a tratat ca pe un obstacol în calea luării în deplină posesie. Prin urmare, s-a gândit să autentifice decizia luată atunci la sediul Partidului, cum că mă făceam vinovat de fraudă şi aşa mai departe. S-a apucat să cultive diverse personaje din cercurile puterii şi, cum toți îl tratau ca pe un fel de erou întors din bătălie, nu exista niciun motiv să nu creadă că opinia publică avea să fie de partea lui. Într-o zi, a venit la magazin, la mica mea prăvălie în care vindeam legume şi zahăr şi lame de ras, nu la salonul bine luminat în care vindeam mobilă scumpă.

Spun asta ca să-ți poți imagina scena. Mi-a cerut un pahar cu apă şi, după ce a sorbit o înghițitură şi după obligatoriile politețuri, mi-a cerut documentele referitoare la casă. I-am spus că nu mai aveam niciunul, că i le predasem secretarului general al Partidului aşa cum mi se ceruse, deşi personajul respectiv nu mai exista, fiind asasinat în reglarea de conturi din 1972, după cum ştia cu siguranță. Atunci mi-a zis că legea avea să-şi urmeze cursul şi că intenționa să mă dea în judecată şi pentru banii pe care i-i datoram unchiului său Hussein. Nu, nu, i-am spus, Hussein era cel care-mi datora bani. Aveam acte cu care s-o dovedesc. Şi el avea acte cu care să demonstreze că eram dator, o declarație dată sub jurământ de Hussein în Bahrain, cu câțiva ani în urmă, cu martori care puteau confirma că asistaseră la tranzacție în oraşul nostru, în timpul musimului din 1960. Habar n-am de ce amândoi, Hussein şi Hassan, erau atât de porniți împotriva mea, şi i-am spus asta fratelui dumitale. A izbucnit în râs, râsul de vlăjgan cu care-şi anunța prosperitatea pe stradă, dar care nu reuşea să-i mascheze ura şi hotărârea de pe chip. M- am uitat în jur, atrăgându-i atenția asupra sărăciei din magazinul meu, şi i-am spus că n-aveam bani, chiar dacă ar fi avut dreptul şi legea de partea lui. „O să vedem", a zis cu falca încleştată, cu buza tremurându-i de furie. Apoi a trecut pragul magazinului, în văzul trecătorilor de pe stradă, şi a început să mă ocărască în public, la fel cum făcea din când în când tatăl dumitale. A repetat acuzațiile, apoi m-a amenințat cu puşcăria sau chiar mai rău atunci când câştiga procesul. Stăteam în spatele tejghelei ca o creatură biciuită, în timp ce el se plimba furios în jurul meu şi se repezea spre mine răcnind, sub privirile încântate ale mulțimii care se adunase să urmărească spectacolul. M-am gândit c-o să mă ia la bătaie, dat cineva a intervenit, invocând onoarea şi buna-cuviință, şi l-a luat de acolo. N-aveam nicio încredere în sistemul nostru juridic şi nici forță să mai îndur încă o bulversare a vieții mele, aşa că mi-am luat cutia cu *ud-al-qamari* şi am plecat.

Vântul dinspre mare se înteţise şi poate că m-am clătinat puţin, pentru că Latif Mahmud m-a apucat de umăr şi m-a mânat uşor spre una dintre străduţele care duceau în centrul oraşului.

— De ce i-ai luat numele când ai decis să pleci? m-a întrebat după ce am reuşit să traversăm şi să ne croim drum pe trotuarele aglomerate.

Mă simţeam teribil de obosit şi as fi vrut să mă apuce iarăşi de umăr şi să mă aşeze la o masă de la una dintre cafenelele pe lângă care treceam, unde să facem o pauză şi să bem o cafea. Dar el mergea cu jumătate de pas în faţă, obligându-mă să-l urmez cu privirea şi gesturile sale care nu lăsau drept la replică.

— Ţi-am pus întrebarea asta ultima oară când am venit, a continuat peste câteva clipe. Pare să se fi întâmplat acum un veac. N-am pus-o cu blândeţe, deoarece mă temeam că o făcuseşi dintr-un soi de batjocură la adresa lui, de jubilare pentru că-l învinseseşi în disputa pe seama casei. Nu ştiam că ai fost arestat, nu ştiam de soţia dumitale, bi Salha, şi de fiica dumitale Ruqiya, fiica dumitale Raiiya. Dar acum, că ştiu, mi se pare încă şi mai ciudat că i-ai ales numele.

— E o poveste ridicolă, dar are şi o latură sentimentală. Una dintre condiţiile amnistiei era că nu voi avea dreptul de a deţine un paşaport, am zis. Pesemne ca să nu mă duc în străinătate şi să comit cine ştie ce fărădelegi, dar presupun că la mijloc era simpla răzbunare. Printre piesele de mobilier pe care tatăl dumitale a insistat să le lase în urmă când a renunţat la casa în care trăiseraţi cu toţii... Nu voiam să plecaţi, voiam doar titlul de proprietate. Oricum, nu am limbajul în care să explic totul aşa cum trebuie, şi cu cât protestez mai mult, cu atât par un bătrân chinuit de vinovăţie care cere iertare. Ceea ce şi fac, cer iertare de la dumneata şi de la toţi ceilalţi pe care i-am rănit din cauza vanităţii mele necugetate. Printre lucrurile pe care le-a lăsat în urmă a fost o cutie cu diverse hârtii, iar printre acestea era certificatul lui de naştere. Nu era nimic altceva de valoare, facturi şi scrisori

vechi, broşuri şi manuale de utilizare. Am pus deoparte certificatul de naştere din simplă răutate, gândindu-mă că pierderea' lui avea să-i provoace necazuri. Am aruncat tot restul. Nu voiam să am nimic de-a face cu lucrurile voastre. Am păstrat doar certificatul de naştere şi măsuța de abanos, după cum ştii. Am păstrat măsuța aceea splendidă care ulterior avea să devină o pedeapsă care să-mi amintească zilnic despre lipsa de noimă a vieții mele. Când Hassan a venit la magazin am crezut c-o s-o vadă, deoarece Hussein o cumpărase pentru el atunci, demult, dar n-am observat nicio licărire de recunoaştere în ochii lui.

Latif Mahmud a ezitat o clipă şi s-a oprit în loc.

— Țin minte că ai ales câteva obiecte, iar pe restul le-ai scos la licitație. Vad scena cu ochii minții. Am mers în spatele căruței de la casa noastră şi țin minte cum mergeai printre obiecte şi le alegeai pe cele pe care le voiai.

L-am privit şocat.

— Nu, e imposibil, am zis, cu vocea tremurând la auzul acestei noi acuzații. Temându-mă c-o să mă prăbuşesc acolo, în fața lui, din cauza vârstei şi a învinuirilor, am arătat spre o cafenea din apropiere, unde ne-am aşezat. După ce-ați părăsit casa şi am aflat că lăsaserăți nişte mobilă, i-am trimis vorbă tatălui dumitale să vină s-o ia, dar el mi-a răspuns că nu-i păsa de ea, puteam s-o păstrez. Aşa că l-am pus pe Nuhu să vândă toate piesele şi să-i trimită banii tatălui dumitale. Cum părinții dumitale n-au vrut să ia niciun ban, i-am zis lui Nuhu să-i dea de pomană, întrucât nu voiam să am nicio legătură cu ei. După ce a vândut totul, Nuhu mi-a adus cutia cu hârtii şi măsuța deoarece şi-o amintea din magazin. Mi-a spus că obiectele nu valorau prea mult, iar eu nu m-am obosit să-i cer detalii.

— Covorul de Buhara, o piesă superbă. Cum poți spune că nu valora nimic?

— Îmi pare rău, am zis.

— Şi totuşi îmi amintesc cum dădeai ocol grămezii de mobilă, a spus cu încăpățânare. A comandat cafea şi

prăjituri, şi cât am aşteptat să ne fie aduse a rămas cu privirea în gol. Mă gândeam că era ocupat să distrugă acea imagine, întrebându-se dacă-l mințeam sau dacă vinovăția mă făcuse să-mi elimin scena din memorie. Poate că voiam asta, a zis într-un târziu, încă pradă îndoielii. Una dintre fanteziile mele era să fii acel om rău pe care-l cunoşteam în casa noastră a urilor. Poate că pe Faru l-am văzut umblând printre lucruri. Hai să spunem pentru moment că mi-am imaginat… Dar pare atât de straniu să vezi totul atât de clar în minte! Oricum, foloseşti prea des cuvinte precum „onoare”, „curtoazie” şi „iertare”. Nu înseamnă nimic. Nu ne putem aştepta decât la puțină bunătate, şi asta dacă avem noroc. Asta cred eu. Cuvintele acelea mari fac parte din limbajul duplicitar menit să ascundă nimicnicia vieților noastre. Haide, spune-mi despre certificatul de naştere, deşi am o bănuială că ştiu continuarea.

— Când m-am întors de la închisoare certificatul era încă acolo, şi l-am păstrat fără să-i acord atenție. După ce m-am hotărât să plec, i l-am dat unui tip care se ocupă cu chestii din astea. Cumpără certificatele de naştere ale unor persoane care au murit, adesea copii, şi când cineva are nevoie de un paşaport, găseşte un certificat corespunzând vârstei respectivului şi depune cerere pe numele titularului documentului. Am scos o parte din banii care-mi mai rămăseseră în bancă şi i-am dat celui care mi-a făcut rost de bilet, apoi am venit aici să solicit azil.

A stat cu mine până la o oră atât de târzie în acea duminică, încât i-am oferit să doarmă în camera de zi. Şi-a pus nişte perne pe podea şi s-a culcat acolo. Era straniu, după atâția ani, să dorm atât de aproape de cineva. Mă făcea să mă simt mai tânăr. În spațiul acela restrâns îl puteam auzi mişcându-se în camera de alături, iar asta îmi amintea de traiul în vechea noastră casă şi puțin şi de închisoare, deşi acolo somnul venea întotdeauna foarte greu. În noaptea aceea am dormit buştean.

Dimineață m-am sculat înaintea lui, ceea ce cred că l-a dezamăgit. (Asta *cred.* Simt întotdeauna nevoia să mă exprim foarte precis.) Poate că nu voia să-l consider leneş şi prea îngăduitor cu sine însuşi, genul de om care, deşi e musafir şi nu era prevăzut să rămână peste noapte, stă până târziu în pat. Aş fi putut să-i spun că de la o vârstă încolo e greu să dormi mult şi că mă trezisem atât de devreme pentru că zăbovitul în pat mă oboseşte. A băut nişte cafea înainte de a se pregăti de plecare. A băut-o aşa cum o pregătisem pentru mine, fără vreun gând că i-ar plăcea şi lui, neagră, amară şi fierbinte. Felul în care a tresărit când a luat prima înghițitură m-a făcut să zâmbesc.

— Trebuie să-ți pui telefon, mi-a zis din prag, stând cu mâna sprijinită de tocul uşii.

— N-am nicio grabă, i-am răspuns şi l-am văzut zâmbind.

Intuiam ce gândeşte. Ar fi preferat să spun: „Aş prefera să nu”. Dar reflectasem la discuția cu Rachel şi mă gândisem că ar fi mai bine să recitesc „Bartleby” înainte de a-i repeta vorbele ca pe declarațiile unui *desperado* demn ele admirație.

— Atunci o să fiu nevoit să descind la dumneata pe neanunțate weekendul viitor, mi-a zis.

Ceea ce a şi făcut. Rachel ne-a dus cu maşina într-un loc numit Water Valley, unde vilegiaturiştii înotau în lacuri şi se jucau cu un fel de rezervor mobil de apă, iar alții se lăsau să plutească, susținuți de aripi de nailon, de pe panta abruptă spre vale. Apoi Rachel ne-a dus să mâncăm acasă la ea, iar a doua zi Latif m-a aşteptat cât mi-am strâns câteva lucruri ca să merg să petrec două zile cu el la Londra. A insistat, spunând că era o crimă că mă aflam de nouă luni în Anglia (numai de şapte, dar nu mi-a luat în seamă corectura) şi nu fusesem niciodată la Londra, deşi stăteam la numai o oră distanță. Prin urmare, trebuia să merg şi să stau la el câteva zile. Avea să-mi arate oraşul şi toate locurile pe care voia să le vadă orice vizitator, precum şi alte locuri de existența cărora n-aveam habar, dar pe care urma să-mi facă mai multă plăcere să le văd decât destinațiile de pe tabla de Monopoly.

Cu toate că şi în locurile de pe tabla de Monopoly erau clădiri şi monumente impresionante. Apoi, când hotăra că văzusem destul, urma să mă urce în tren şi Rachel avea să mă întâmpine la capătul călătoriei, de parcă aş fi fost un tată bătrân şi decrepit de care aveau grijă împreună.

Când am intrat în apartamentul lui mi-am adus aminte de camera din spatele magazinului în care dormisem singur în fiecare noapte timp de cincisprezece ani. Şi aceea avea un iz de singurătate şi zădărnicie, de viaţă tristă dusă în tăcere. Lumina din camera de zi era prea puternică. Pereţii erau goi, nu se vedeau tablouri sau ornamente, nici măcar un ceas. Mobila era puţină şi ieftină, cu excepţia fotoliului din faţa televizorului. Pe televizor era o scrumieră plină cu mucuri de ţigară pe un pat de scrum. Alături era un pahar de vin cu drojdie pe fund.

— Ar fi trebuit să fac curăţenie, mi-a spus luând paharul şi scrumiera şi ducându-le la bucătărie.

Când s-a întors, s-a apucat să adune diverse lucruri – ziare necitite, cărţi, o jachetă mototolită, un halat de casă care mirosea ca şi când ar fi avut mare nevoie să fie spălat – şi le-a îngrămădit într-un colţ al încăperii. Apoi s-a îndreptat de spate lângă morman cu mâinile în şolduri, mulţumit că făcuse ordine. A strâns nişte ceşti şi o farfurie murdară şi le-a dus la bucătărie, după care a deschis fereastra şi şi-a aprins o ţigară. În cele din urmă s-a uitat în frigider şi s-a tras îngrozit înapoi. M-a anunţat că se ducea la magazinul de la colţ să ia ceva de mâncare, asta dacă nu preferam să comande ceva. Dând din umeri, i-am zis că eram în mâinile lui. În ciuda lunilor petrecute în Anglia, nu gustasem niciodată vreun fel comandat acasă, aşa că speram ca aceasta să fie alegerea lui. În felul ăsta aveam ocazia să-mi fac o idee despre minunăţia despre care vorbea toată lumea. Înainte să ne hotărâm a sunat telefonul, era Rachel care voia să ştie dacă totul era în regulă, şi cei doi au stat de vorbă douăzeci de minute, râzând prea tare, aşa cum îmi imaginez că fac oamenii la începutul unei prietenii. M-am plimbat prin

apartament uitându-mă peste tot, deschizând dulapuri şi uşi, încercând ferestrele să văd dacă se puteau deschide, identificând locul unde lucra şi scria, încercând să-mi dau seama unde urma să dorm şi, dacă tot mă ocupam de asta, vrând să aflu dacă puteam primi cearşafuri curate şi o plapumă călduroasă. Latif era încă la telefon când mi-am încheiat turul. În urma investigațiilor mele subtile şi politicoase nu reuşisem să dibui pe nicăieri nişte cearşafuri curate. Pur şi simplu locul acela nu mirosea ca şi când ar fi existat cearşafuri curate pe undeva. Mă întrebam dacă, în plăcerea şi entuziasmul lui – i le puteam detecta în voce –, avea să-şi aducă aminte să meargă şi să comande de mâncare. Luasem însă o cină uşoară înainte să plec, şi în cel mai rău caz aveam la mine prosopul lui Alfonso.

---- Sfârşit ----

{1} Afrit sau ifrit – în mitologia arabă şi musulmană, personaj malefic cu puteri supranaturale.

{2} Cămaşă lungă, albă sau crem, purtată de bărbaţi în zona Marilor Lacuri din Africa.

{3} Aliteraţie intraductibilă: *dew, jew, juju.* Ultimul cuvânt desemnează amuletele şi practicile magice ale populaţiilor din Africa de Vest.

{4} Denumirea în swahili a sărbătorii musulmane de Aid sau Eid.

{5} Unt clarifiat, specific bucătăriei indiene.

{6} Expresie în arabă denotând admiraţia pentru un obiect sau o persoană.

{7} Allah e mărinimos (în limba arabă în original).

{8} În swahili, termen de adresare denotând respectul.

{9} Unitate de măsură pentru masă în sistemul anglo-saxon; 1 livră = 0,453 grame.

{10} În arabă, *bawab* înseamnă „portar".

{11} Unitate monetară utilizată în India din perioada colonizării britanice, echivalentă cu 1/16 dintr-o rupie.

{12} Prescurtare de la *bibi,* „doamnă" în swahili.

{13} În arabă Bilad al-Sham, provincie a califatelor islamice cuprinzând Siria Mare (actualmente Siria, Liban, Iordania, Israel şi Palestina), precum şi o parte din sudul Turciei de azi.

{14} Grafia autorului; transcrierea uzuală din arabă este Buraq.

{15} Mecca în arabă.

{16} „Bătrân", termen folosit în Yemen şi Africa de Est, din arabul *shaybah.*

{17} Termenul din original, *blackamoor,* literal „maur negru", desemnează o figurină din arta decorativă modernă înfăţişând o persoană de culoare.

{18} Trimitere la Cântecul lui Ariei din *Furtuna,* actul I, scena 2, traducere de Leon D. Levițchi, în William Shakespeare, *Opere,* vol. 8, Editura Univers, 1990, p. 363.

{19} William Shakespeare, *Opere,* vol. 5, *Iuliu Cezar,* actul III, scena 2, Editura Univers, 1986, p. 50, traducere de Tudor Vianu.

{20} *Ibid.,* p. 51.

{21} Ziua naşterii Profetului în religia musulmană.

{22} Literal „căpetenia de pe munte" în arabă, conducătorul sectei medievale a asasinilor.

{23} Direcţia Meccăi, indicată în moschei de o nişă mărginită de două coloane.

{24} Sir Muhammad Iqbal (1877-1938) – scriitor, filosof şi politician din India britanică, Pakistanul de astăzi, considerat unul dintre cei mai mari poeţi de limbă urdu.

{25} Homer, *Odiseea,* traducere de George Murnu, Editura Univers, 1971, p. 404.
{26} Mulțumesc.
{27} William Shakespeare, *Romeo şi Julieta,* actul II, scena 2, traducere de Şt. O. Iosif.
{28} Fel de mâncare de pe subcontinentul indian, cu orez, mirodenii şi carne.
{29} Sau *jalebi,* dulciuri însiropate specific nord-africane.
{30} Unitate de măsură a lungimii în sistemul anglo-saxon; 1 picior = 0,304 metri.
{31} Unitate de măsură a masei în sistemul anglo-saxon; 1 livră = 0,453 kilograme.
{32} Nişă în zidul unei moschei indicând direcția Meccăi, spre care se întorc credincioşii ca să se roage.
{33} Membru al unei caste inferioare din India care se îndeletniceşte cu spălatul rufelor.
{34} Termen care desemnează în arabă expresia *Allahu akbar,* „Allah e cel mai mare".
{35} Țesătură din bumbac.